IOH. COMBACHII,

METAPHYSICORUM,

LIBRI DUO

UNIVERSAM PRIMÆ Philosophiæ doctrinam theorematibus brevissimis comprehendentes, & Commentariis necessariis illustrantes: studiosis ejus disciplinæ per quam utiles & fructuosi.

EDITIO TERTIA

Prioribus editionibus auctior & castigatior.

Additus est cuilibet libro in fine Index [illegible] verborum locuples.

[illegible]NII,

Excud[illegible]VLIELMVS TVRNER,

M. DC. XXXIII.

ALMÆ STUDIORUM MATRIS.

Antiquissimæ et laudatissimæ Academiæ & Vniversitatis Oxoniensis Proceribus

Magnificis, Amplissimis, Reverendis, Clarissimis & Excellentissimis Viris,

INSIGNISSIMO DN. VICE-cancellario, omniumque Artium & facultatum Doctoribus, Professoribus & Magistris, Collegiorum & Aularum Rectoribus, Præsidibus, Custodibus & Præfectis, Dominis & fautoribus suis omni observantia colendis

SALUTEM ET BENEDICTIONEM.

MVlta præclarè à Regibus & majoribus vestris, viri Magnifici & Excellentissimi, in laudatissima vestra Academia instituta, à vobis conservata & aucta cernuntur: quæ quoties animo mecum revolvo, summoperè admiror eorum magnificentiam, liberalitatem & prudentiam, quorum

ſumptibus, labore, ope, & induſtria tam laudabile opus extructum, in hanc celebrem formam excrevit, ut ſplendore & magnificentia cum omnibus Academiis veſtra certare poſsit. Nihil de Collegiorum & Aularum ſtructuris dicam, tam nobili opere erectis, ut non Scholas & Gymnaſia, ſed Regum & Principum palatia ſpectare videatur, qui eas oculis luſtraverit: quas pyramidum etiam tantoperè decantatarum molibus præfero, quæ illa prodigorum hominum vana opera in mortuorum, ut credit', monumentum graviſsimo ſubditorum onere fuerint extructæ: hæc ædificia tot nobilibus ingeniis excolendis magno Eccleſiæ & Reipub. literariæ bono deſtinata, uberrimum ſui fructum reliquerint. Nihil de maxima ſtudioſorum frequentia, quam ſingularem Academiarum fœlicitatem exiſtimare ſolemus: hanc ad tria millia excreviſſe meo tempore conſtans ſermo fuit. In qua frequentia id præcipuè memorabile, quòd ſingulari Patrono-

rum

rum favore & beneficentiâ, Socii Collegiorum magno numero gravibus sumptibus liberaliter ali & haberi possint: raro certè beneficio, quo qui fruantur, in eodem Collegio septuaginta quandoque numerantur. Accedit huc insignis illa & celeberrima Bibliotheca, maxima Thomæ Bodleii equitis cura, magnisque sumptibus cœpta, in quam inferuntur, quotquot de novo in lucem prodeunt libri, eximium studiorum subsidium, ut in promptu habeant magnorum virorum meditationes, quicunque Artium & disciplinarum cura ducuntur. Quæ singula & multa alia ita comparata sunt, ut si de iis pro merito diceremus, Epistolæ modum excederem: singula certè eximium decus Academiæ vestræ pepererunt. Vnum est, quod hæc omnia superat, quoque maximam celebritatem & famam consequuti estis: Virorum doctissimorum multitudo, qui apud vos superioribus & hodierno seculo vixerunt & docuerunt. Nota est Rogerii Bacconis, Scoti, Ockami,

mi, Burlæi, aliorumque plurimorum inter Scholasticos ingeniorum subtilitas, tanta certè, ut si Thomam & forsan Bonaventuram excipias, nullus sit, qui in comparationem cum his venire possit. In vestra Academia hi omnes sunt nati & educati. Hinc Wicleffi doctrina in Bohemiam translata, à Iohanne Husso approbata, tyrannidis Pontificiæ crudelitatem & superbiam arguere primùm, & è densissimis tenebris aliquam lucem proferre cœpit. Hîc Petrus Martyr insignis ille Theologus nobilem Disputationem cum Pontificiis habuit, eorumque errores solidè confutavit. Hîc docuit gravissimus Theologus Iohannes Rainoldus, vir quem sequutura secula admirabuntur, ob rerum tum Theologicarum, tum profanarum exactam notitiam. Testis esse poterit doctissimus liber de Apocryphis scriptus. Audivi apud vos publicè Theologiam docentem virum multiplici lectione insignem Thomam Hollandum, qui non in theoria modò, sed & in praxi can-

candorem veri Theologi ſpirabat. Et hoc tu munere, mi Prideauxi, in Regia Profeſsione ornanda magnâ laude nunc fungeris: de quo plurimum mihi gratulor ob neceſsitudinem eam, quæ inter nos ſemper fuit. In infinitum numerus creſceret, ſi ſingulos numerarem, qui nominis immortalitatem inter vos ſunt adepti. Qui veſtros conſeſſus & conventus vidit, teſtari poterit, quanta iis inſit dignitas & amplitudo: ut quod de Romanorum Senatu olim dicebatur, eum Regum & principum conſeſſum repræſentare, de veſtris verè dici poſsit, conventum priſcorum Theologorum, quales Auguſtini & Hieronymi fuerunt tempore, canicie, pietate & ſapientiâ venerandorum, in iis apparere. Quæ tamen dignitas tantâ cum humanitate mixta eſt, ut magno favore & benevolentiâ, maximis etiam beneficiis à vobis me publicè privatimque affectum eſſe, gratiſsimo animo lubens teſter. Et hæc cauſſa eſt, cur vobis, viri Magnifici & Excellentiſsimi, cum Typo-

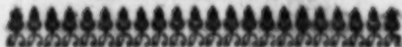
graphus distractis exemplaribus alteram Metaphysicæ meæ editionem urgeret, ad meam observantiam & qualemcunque gratitudinem testandam inscribere eam voluerim: rogo verò, ut hoc meum institutum ex sincero erga vos animo & affectu profectum benevolè probare dignemini. Deum Opt. Max. precor, ut vos vestramque Academiam magno Ecclesiæ, Regni vestri, & Reipublicæ Christianæ bono incolumem & florentem diutissimè conservare velit. Dabam Marburgi Calend. Martii anno à nato Christo M. D. C. XX.

V. V. Magnif. Amplis. Excell.

Observantissimus

IOH. COMBACHIUS.

REVE-

REVERENDO ET CLARISSIMO VIRO,

DN. JOHANNI PRIDEAUXIO SS. Theologiæ Doctori,
& Exoniensis Collegii in Celeberrima Oxoniensi Academia Rectori dignissimo, Dn. & amico suo plurimùm honorando

IOHANNES COMBACHIUS S. P. D.

QVum annis superioribus studiosæ Juventutis informandæ gratiâ inter alia exercitia Metaphysicum quoddam Tyrocinium hoc officium à me efflagitantibus præscriberem, adeò non videbar scopum quem meditabar assequutus, ut liber à me neglectus manibus prorsus excideret: is tamen intra eorum, qui à me dictante exceperant, asservatus, postliminio superioribus mensibus ad me rediit. Ac tametsi non nunc dignum magis judicarem, qui ederetur: agnoscebam enim

mi, Burlæi, aliorumque plurimorum inter Scholasticos ingeniorum subtilitas, tanta certè, ut si Thomam & forsan Bonaventuram excipias, nullus sit, qui in comparationem cum his venire possit. In vestra Academia hi omnes sunt nati & educati. Hinc Wicleffi doctrina in Bohemiam translata, à Iohanne Husso approbata, tyrannidis Pontificiæ crudelitatem & superbiam arguere primùm, & è densissimis tenebris aliquam lucem proferre cœpit. Hîc Petrus Martyr insignis ille Theologus nobilem Disputationem cum Pontificiis habuit, eorumque errores solidè confutavit. Hîc docuit gravissimus Theologus Johannes Rainoldus, vir quem sequutura secula admirabuntur, ob rerum tum Theologicarum, tum profanarum exactam notitiam. Testis esse poterit doctissimus liber de Apocryphis scriptus. Audivi apud vos publicè Theologiam docentem virum multiplici lectione imsignem Thomam Hollandum, qui non in theoria modò, sed & in praxi can-

candorem veri Theologi ſpirabat. Et hoc tu munere, mi Prideauxi, in Regia Profeſsione ornanda magnâ laude nunc fungeris: de quo plurimum mihi gratulor ob neceſsitudinem eam, quæ inter nos ſemper fuit. In infinitum numerus creſceret, ſi ſingulos numerarem, qui nominis immortalitatem inter vos ſunt adepti. Qui veſtros conſeſſus & conventus vidit, teſtari poterit, quanta iis inſit dignitas & amplitudo: ut quod de Romanorum Senatu olim dicebatur, eum Regum & principum conſeſſum repræſentare, de veſtris verè dici poſsit, conventum priſcorum Theologorum, quales Auguſtini & Hieronymi fuerunt tempore, canicie, pietate & ſapientiâ venerandorum, in iis apparere. Quæ tamen dignitas tantâ cum humanitate mixta eſt, ut magno favore & benevolentiâ, maximis etiam beneficiis à vobis me publicè privatimque affectum eſſe, gratiſsimo animo lubens teſter. Et hæc cauſſa eſt, cur vobis, viri Magnifici & Excellentiſsimi, cum Typo-

graphus distractis exemplaribus alteram Metaphysicæ meæ editionem urgeret, ad meam observantiam & qualemcunque gratitudinem testandam inscribere eam voluerim: rogo vero, ut hoc meum institutum ex sincero erga vos animo & affectu profectum benevolè probare dignemini. Deum Opt. Max. precor, ut vos vestramque Academiam magno Ecclesiæ, Regni vestri, & Reipublicæ Christianæ bono incolumem & florentem diutissimè conservare velit. Dabam Marburgi Calend. Martii anno à nato Christo M. D. C. XX.

V. V. Magnif. Amplif. Excell.

Observantissimus

IOH. COMBACHIUS.

REVERENDO ET CLARISSIMO VIRO,

DN. JOHANNI PRIDEAUXIO SS. Theologiæ Doctori, *& Exoniensis Collegii in Celeberrima Oxoniensi Academia Rectori dignissimo, Dn. & amico suo plurimum honorando*

IOHANNES COMBACHIUS S. P. D.

QVum annis superioribus studiosæ juventutis informandæ gratia inter alia exercitia Metaphysicum quoddam Tyrocinium hoc officium à me efflagitantibus præscriberem, adeò non videbar scopum quem meditabar assequutus, ut liber à me neglectus manibus prorsus excideret: is tamen cura eorum, qui à me dictante exceperant, asservatus, postliminio superioribus mensibus ad me rediit. Ac tametsi non nunc dignum magis judicarem, qui ederetur: agnoscebam enim

facilè nullâ ex parte eum respondere dignitati disciplinæ nobilissimæ. Certæ tamen caussæ fuère, quibus adductus prælo eum subjeci. Hunc libellum nunc editum clarissime Vir, ad te mitto, non quòd tuum examen & censuram sustinere possit: levior enim est, quàm qui grave judicium ferat. Sed ut testis sit ejus amicitiæ & necessitudinis, quam contraximus firmissimam, quum unâ nobis esse liceret, nunquam, ut spero, intermorituram. Et ut testetur nondum mihi excidisse memoriam vestri regni: quod quum sit aliis rebus plurimis florentissimum, tum verò jucundissima mihi semper est recordatio earum rerum, quæ in vestra Academia vel vidi, vel quæ mihi aliàs obtigère. Est ea ob ædificiorum splendorem & magnificentiam, & virorum clarissimorum, qui à tot retrò seculis in ea vixère & docuère multitudinem nobilissima. Tu enim Prideauxi *nôsti, quàm gratum mihi fuerit vobiscum vivere, vel ob hoc unum, quòd Bacconem, Scotum, Occamum, Burleum, aliosq; plurimos omni*

ævo

ævo celeberrimos viros habueritis. Et est insigne vestræ Academiæ decus Bibliotheca instructissima nobile Equitis nobilissimi Tho. Bodleii monumentum: in qua nescio utrum prius admirari debeam, librorum copiam & multitudinem an verò Bodleii in ea instruenda magnificentiam. Multa alia taceo, quæ nunc ut prætercam, faciliùs adducor, quòd nec ea pro dignitate à me dici posse arbitror, & fusiùs de his à me dictum memini, quum in Schola vestra Theologica publicas quasdam prælectiones de mentibus separatis instituerem. Quo ipso tempore tantum Academiæ vestræ erga me affectum & benevolentiam nullo meo merito sensi, ut perpetua observantia eam jure prosequerer, si præter hoc unum nullum ejus in me extaret beneficium. Verùm sine ingratitudinis nota præterire nequeo, quæ & quàm multa singuli privatim in me collocârint. Certè eum favorem & amorem sum expertus, ut nesciam an in peregrinum major conferri possit. Inprimis v. Reverendissimus in Christo Pater Ioh. Kinge, nunc

Episcopus Londinensis, id temporis Academiæ Vicecancellarius, vir omni pietate, omnique virtutum genere cumulatissimus, & clarissimus Vir Georgius Ryvius SS. Theologiæ Doctor, & Collegii Mariani custos singulari gravitate conspicuus, nostræ gentis amantissimus, & cui demortuo nunc succedis Prideauxi Reverendus Pater Thomas Hollandus SS. Theologiæ Doctor, & Professor Regius vir multiplicis lectionis: & cui tu nunc praes universum Exoniense Collegium: potissimùm verò vir raræ pietatis Guilielmus Helme Collegii Subrector, amicus meus dilectissimus, tanta mihi exhibuere beneficia, humanitatem, amorem, favorem, & benevolentiam, ut iis quidem gratiam me debere fateri possim, referre haud facilè possim. Est & suavissima semper recordatio ejus conversationis, quæ mihi tecum & cum amborum amico Adamo Reutero Iuris Licentiato intercessit: tam frequens & facilis, ut inter fratres esse videretur. Hic liber in memoriam tibi revocabit, quæ inter nos dicta & gesta

sunt

sunt sapius. Gratus sat scio: si vel maximè sine Gratiis veniat, quod amicitiæ nostræ testem & tesseram appellarim, & probabis librum, quia ab amico profectus est, si vel maximè ea quæ libro inscripta sunt improbaveris. Nec enim hoc peto: non in eo amicitiæ nostræ fundamentum situm est, ut alterius quisque opiniones vel probemus, vel improbemus, dummodo cuique nostrum scopus propositus is sit, ut & veritatem uterque sectari desideret, & usui publico inservire studeat. Est enim in memoria recenti, quod in trito est:

Diversum sentire duos de rebus iisdem,
Incolumi licuit semper amicitia.

Et notum est illud Arist. 1. Moral.

Ἀμφοῖν ὄντοιν φίλοιν ὅσιον προτιμᾶν τὴν ἀλήθειαν. *Vale. Dabam Marpurgi, Idibus Martij, Anni* 1613.

προσφώνησις

ERASMI IVNIORIS

BARONIS STARHEMbergij Academiæ Marpurgensis pro tempore (1613) RECTORIS

AD

Excellentissimum juxta ac Doctissimum Virum,

DN. M. IOHANNEM COMBACHIUM PHILOSOPHIAE IN Illustr. Academia Marpurg. Professorem Ordinar.

HVnc ut commendem librum tua suadet JANE
Doctrina insignis, cognita rite mihi.
Nunc magis hanc noscet, Gallus, Germanus, & Anglus,
Atque alij, quorum nomina magna vigent.
Ipseque doctorum liber hic celebrabitur ore,
Qui solus sophiæ culmina prima tenet.
Eximij liber est fructus, præclaraque multa
Is docet: authorem laudat & ipse suum.
Nam dum per librum instruitur studiosa juventus,
Summa hinc exstruitur lausque decusque tibi.

Hoc

Hoc mecum agnoscit meritoque Academia nostra,
Proque opere hoc multum debet & ipsa tibi:
Sed quid plura loquar? tantum hæc doctissime COMBACH
Addo, quod votis est summa caputque mei.
Vive valeque diu, Christo servire, scholisque
Ut prodesse queas: Vive valeque diu.

Epigramma
CAROLI BARONIS
DE KAUNICZ
In Metaphysicam
Viri Clarissimi, Philosophi acutissimi, Domini
IOANNIS COMBACHII.

D*Octrina esse genus de Re quod tractat ut est* Res,
Unanimis cœtus comprobat ore σοφῶν,
Nam datur à primis qui tendit ad ordo secunda,
Hinc doctrina datur quæ quoque prima docet:
Quam cultis plures illustravêre libellis,
Et cujus vires explicuêre satis.
At velut est artis, si quis brevis esse laboret,
Complecti & paucis plurima verba sciat;
Sic tum excellit per multos arte libellus,
Fontes COMBACHI *quod brevitate docet.*

Nec

Nec tamen ut μῦθον seu res seu verba revolvam;
Ulli doctrinâ cedis & arte gravi.
Perge igitur dapibus similes his promere plures,
Ingenij cupidus ex locuplete penu;
Inclyta sic tibimet partes præconia famæ;
Proque labore tuo præmia digna feres.

EPIGRAMMA

AD RECTOREM, SUBRECTOREM, ET SOCIOS COLLEGII EXONIENSIS Oxonij.

ANglia *longè alijs felicior* Insula *cunctis*
Est, Amphitrite quas secat Orbe *fretis.*
Oxonium *reliquis illustrius* Urbibus *unum est,*
Anglia Londinum *quas modo præter habet.*
Exoniense *præit* Collegia *cætera famâ,*
Quæ multa Oxonium *& splendida cuncta tenet.*
Arte super Socios Prideauxius *eminet omnes,*
Rectoris *virtus cui titulum alta dedit.*
Germanæ *columen* Prideauxius *ille juventæ est,*
Exteraqua studij lustrat amore loca:
Teutonum *& hospitium vere* Exoniense *theatrum est,*
Oxonium *est Musis aula dicata sacris.*
Albion *& nivea ora effert, & candida corda,*
Germanos fratres *gens, velut orta, fovet,*

Exper-

Expertus loquor, & mecum Combachius *ipse,*
Qui libro in scripto te, Prideauxe, *colit.*
Ortu, opibusque potens, nudâ mihi voce Petræus
Par Baro; *laus vestra est, & petra firma Schola.*
Cœnobij Benefactor erat Pater, *ipse Patronus*
Est petra virtutum Filius Exonici.
Nomine vos solo me sic coluistis amatum,
Ac si essem illustri hoc sanguine natus ego.
Gratia tanta viris! stat apud me gratia facti,
Si potero & vestris grata referre, feram.
Helme, Hakwil, Vilvain, Prideauxi *ô vivite amici,*
Sit Willingbæo Magdala *fausta meo.*
Barkerus Doctor, Warnerus *in* Arte Professor
Clarus, Monslellus *salveat artis honor.*
Ansa salutandi meus est Combachius *alter,*
Qui parili affectu vosque Scholamque colit.
Hassiacis *vestrum dicetur nomen* Athenis,
Sive his Combachius, *sive* Petræus *adest.*
Nec mihi vestra Soror *dilecta tacebitur, ipsa*
Dulce mihi hospitium, sed breve amica dedit.
Floreat Oxonia, *ac* Cantabrigia *artibus aquis,*
Nobile Marpurgum *flore perenne micet.*

Henricus Petræus Phil. & Med D.
& Prof. P. Ord. & ejusd. Fac.
p. t. Decanus in Academia
Marpurgensi.

M. GVOLFGANGVS
Loriseca Orator, & Poës. Professor Cassel.

In effigiem Dn. Iohannis Combachij SS. Theol. & Phil. Profess.

I.

Gloria Cattorum, nostrique columna Lycæi,
Ingens ingenio, dexteritate potens.
Tune sophus potiùs dici merearis, acutus
Quàm mihi Theologus, res dubitare jubet.

II.

Quicquid Aristoteles, Plato, Duns, tenuêre patresque,
Ingenij princeps Combachius obtinet unus.

III.

Germani, Galli, Belgæ, Angli, Italique Ioannis
Combachij ingenium (quis neget ista?) stupent.
Hunc audire virum quoque si contingeret illis;
Scirem Combachium nullibi habere parem.

IV.

Effigiem cestris exsculptam cernere gestis,
Cujus fama eluet, dum polus ipse ruet.
Ingenij princeps, Cattorum fama deincep;
An satis arridet, quem bene quisque videt?

INDEX CAPITUM

LIBRI PRIMI.

Cap.

LIBRI II.

IOAN. COMBACHII *VVETTERANI*

METAPHYSICORUM LIBER PRIMUS.

Caput I.

De Definitione & Subjecto Metaphysicæ.

Theorema primum.

Etaphysica est scientia, quæ speculatur Ens prout Ens est, & quæ ei per se insunt.

2. Ejus consideratio duplex est: absoluta, & respectiva seu ordinata ad scientias alias particulares.

3. Absolutè considerata pars alia est Universalis, alia Particularis.

Universalis pars ea est, quæ agit de Ente, quatenus Ens est, secundum conceptum indifferentiæ.

5. Particularis ea, quæ docet naturam Entis quatenus Ens, secundum conceptum separato-

rum

LIBRI II.

IOAN.

IOAN. COMBACHII VVETTERANI METAPHYSICORUM LIBER PRIMUS.

Caput I.

De Definitione & Subjecto Metaphysicæ.

Theorema primum.

Etaphysica est scientia, quæ speculatur Ens prout Ens est, & quæ ei per se insunt.

2. *Ejus consideratio duplex est: absoluta, & respectiva seu ordinata ad scientias alias particulares.*

3. *Absolutè considerata pars alia est Universalis, alia Particularis.*

Universalis pars ea est, quæ agit de Ente, quatenus Ens est, secundum conceptum indifferentiæ.

5. *Particularis ea, quæ docet naturam Entis quatenus Ens, secundum conceptum separatorum*

rum per essentiam, cujusmodi sunt Deus, Angeli, aliaque intelligentiæ, &c.

6. *Consideratio respectiva est ordo doctrinæ Metaphysicæ ad disciplinas particulares, quoad eorum principia & subjecta.*

7. *Hoc sensu Alpharabius lib. de divisione scientiarum, ut annotavit Vincentius Spec. doctr. l. 17. c. 57. eam in tres partes dividit: quarum prima inquirat de essentijs, & de rebus, quæ accidunt eis, secundum quod sunt essentiæ. Secunda agat de principijs speculativarum particularium. Tertia vero de essentijs, quæ non sunt corpora, nec in corporibus. Quam eandem sententiam amplectitur Aver. in epit. Metaph. tract. 1. sub initium.*

8. *Consideratio Universalis absoluta consistit in quatuor: Subjecto, principijs, affectionibus & divisionibus.*

9. *Subjectum Metaphysicæ considerant vel adæquatum, vel inadæquatum.*

10. *Subjectum Metaphysicæ adæquatum est vel ex opinione, vel è rei veritate.*

11. *Subjectum adæquatum ex opinione, vero subjecto vel est latius, vel strictius.*

12. *Subjectum latius, quod longius sese diffundit atque natura veri subjecti patitur.*

13. *Estque vel* Intelligibile, *vel Ens, ut in latissima significatione accipitur.*

14. Intelligibile *definiunt, omne quod intellectu percipi ac comprehendi potest, prout sese extendit ad nihil & aliquid.*

15. *Minus id quidem propriè: 1.* Intelligibile *potius*

potiùs denotat modum circa subjectum, quàm subjectum; formalitas enim veri denotatur ex ordine ad intellectum. 2. nihil & entia rationis indirectè sub rationem subiecti veniunt: directè enim in scientia reali subiectum illud dicimus, quod sua natura potest terminare actum intellectus. 3. & docet Zimara in quæst. de primo cognito ex Arist. & Aver. 9. Metaph. t. cap. 20. intelligibile ne quidem ad Ens reale in universum se extendere, nedum ad nihil feratur: intelligibilitas, inquit, est passio primò & per se competens Enti in actu, quatenus ens actu, non autem est passio primò competens Enti, in quantum Ens est.

16. Ens latissimè acceptum duas speciales significationes sub se complectitur, ut docet Thom. in opusc. de ente & essent. & 1. p. q. 48. art. 2. 1. Prout dividitur per decem prædicamenta. 2. ut significat veritatem propositionis, cuius nota est verbum EST, ut: homo est cæcus. Et ita idem de eo iudicium est quod de intelligibili: cui æquè latè patet. Vide Aver. in destr. disp. Met. 5. pag. 176. & Suessanum in comment. destr. pag. 181.

17. Et idem sentimus de Ente, ut distinguitur in Ens reale & Ens rationis. Placet enim sententia Fr. Suarez. disp. Metaph. 4. s. 8. n. 4. Proprium subiectum Metaphysicæ non est Ens, ut abstrahit ab Ente reali & rationis, sed Ens reale tantum.

18. Subiectum ex opinione strictius est quintuplex: 1. Deus. 2. Substantia separata. 3. Substantiam communi. 4. Ens creatum. 5. Causa.

19. Non

19. *Non benè: nihil enim horum adæquatè participat subiecti conditiones. Vide Fons.4. Metaph. c.1.q.1.*

20. *Subiectum adæquatum è rei veritate est Ens quatenus Ens, reale illud. Ens, rem consideratam dicit: quatenus Ens, considerandi modum, ut excludantur alij conceptus, qui non conveniunt per modum Entis. Vide Zab. de nat. scient. const. c. 3.*

21. *Itaque Ens quatenus Ens non accipitur hoc loco reduplicativè; comprehēderet enim omne Entis genus: sed specificativè, ut denotetur, qua ratione Ens intelligatur esse Metaphysicæ subiectum ab alijs disciplinis diversum.*

22. *Subiectum inadæquatum duplex est: vel primum, vel non primum.*

23. *Subiectum primum est, vel primitate attributionis, vel primitate perfectionis & intentionis (Nam subiectum primum primitate adæquationis idem est cum subiecto adæquato.)*

24. *Subiectum primum primitate attributionis est, cui secundum prius tribuuntur scientiæ attributa, (si sc. subiectum fuerit analogum, nam si subiectum fuerit univocum locum non habet:) eoque mediante minus principali analogato conveniunt.*

25. *Hoc modo subiectum primum primitate attributionis est Substantia, cui Ens eiusque passiones secundum prius conveniunt, accidenti secundum posterius.*

26. *Primum primitate perfectionis & intentionis est, quod in ea disciplina est præstantius.*

Hoc

Hoc modo subjectum primum in Metaph. est Deus: unde respectu ejus Theologia dicitur apud Arist 6. Metaph. t. c. 2. & 11. Metaph. Sum. 3. c. 1.

27. *Subjectum non primum dicitur, quod quoquo modo in disciplina docetur: quo modo singula etiam partes, & affectiones singula inter subjecta numerari possunt. Et hac de subjecto in genere: in specie nunc subjecti Metaphysici natura explicanda.*

COMMENTARIUS.

METaphysicæ doctrinam tradituri, quatuor eam partibus absolvemus: subjecto, principiis, affectionibus & divisionibus. Statuendo subjectum Ens quatenus Ens cum Aristot. 4. Metaph. c. 1. Principia tam complexa, cujusmodi est, Impossibile esse idem esse & non esse, & similia; quàm incomplexa, non quidem propriè dicta, sed tamen quæ rationem reddere possint insequentium, tradendo. Affectiones tres, cujusmodi communiter sunt unum, bonum, verum, docendo. Et quatuor divisionum genera: 1. secundùm nomen. 2. secundùm affectiones disjunctas, è simplicibus deductas. 3. secundùm modos, tam intrinsecos, quàm extrinsecos. & 4. secundùm quidditates, proponendo.

Quantum ad subjectum attinet, sciendum, quòd subjectum hic intelligamus, non quod quoquo modo in scientia traditur, ita enim quævis pars Metaphysicam doctrinam inte-

gtans pro subjecto haberi posset: sed quod primum est & adæquatum. Triplex enim vulgò subjectum primum ponunt: Primum primitate perfectionis, primum primitate attributionis, & primum primitate adæquationis.

Perfectione primum, cujusmodi in Metaphysicis Deus est: juxta quod Aristot. 6. Metaphys. text 2. Theologiam à perfectissimo subjecto vocat.

Attributione primum, cujusmodi substantia est: secundum quod primò & de se entia substantiæ dicuntur; aliá verò, ut sunt verba Arist. 4. Metaph. t. c. 2 quoniam substantiæ passiones, quædam quoniam viæ ad substantiam, aut corruptiones, aut privationes, aut quantitates, aut effectiva, aut generativa substantiæ.

Primum verò adæquatum subjectum quodnam sit, dubitatur ex eo potissimum, quia nemo, ut puto, interpretum omnium attigit, quid sit hoc, quod Aristot. vocat Ens quatenus Ens. Communiter enim usurpatur pro universalissimo in prædicando, quod de omnibus dicatur, ut de ipso nihil. Quod licet ex parte verum sit, quod nulla reliquarum disciplinarum ascendat ad suprema illa genera, quæ transcendentia vocantur, sed quævis earum sese contineat intra particulares limites, de parte aliqua Entis agendo: universaliter tamen verum non est, eò quòd non tantùm ea, quæ abstracta sunt re & ratione à materia secundum indifferentiam, ut vocant, transcendentia nimirum sed & ea,

quæ

quæ secundum essentiam sunt abstracta & separata, Metaphysicæ considerationis sunt. Nec enim verum, quod quidam è recentioribus tradunt, esse doctrinam eam, quæ de mentibus & intelligentiis agit, distinctam aliquam disciplinam ab ea, quæ de transcendentibus est. Præterquam enim quòd Arist. utrumque unius abstractionis genus (quod Scholastici re & ratione à materia vocant) in una scientia seu doctrina Metaphysica tractavit, nusquam tradidit, diversum subjectum facere doctrinam de separatis, ab ea quæ est de transcendentibus. Contrarium potiùs docuit, quando à potiori hac disciplinę parte Theologiam disciplinam tertiam distinctam à Naturali & Mathematica nominavit, quæ nulla alia est, quàm præsens hæc doctrina, in abstractis secundum indifferentiam & secundùm essentiam absoluta. Itaq; nos per subjectum Metaphysicæ, quod Aristoteli est Ens quatenus Ens, nihil intelligimus aliud, quàm hoc ipsum, in quo idem est Quod esse & Quo esse, seu quorum esse nihil aliud est, quàm eorum essentia. Eam enim quando consideramus non cognoscimus aliter, nisi hoc ipso, quo præcisè sunt, h. e. quâ sunt entia; & hoc ipso tam transcendentia, quàm separata entia inter se conveniunt. Nam & illa & hæc habent unũ simplicem & præcisum entis gradum, quo tantùm sunt hoc, & non aliud. Ut non immeritò Zab. in libr. de ordine intell. c. 14. dixerit: Non est secanda Metaphysica in duas partes: quia si ipsam rerum naturam spectemus, quatenus nobis

bis considerandæ & cognoscendæ proponuntur, oportuit de abjunctis à materia per essentiam, & de abjunctis à materia per indifferentiam, non duas esse disciplinas, sed unam & eandem.

E dictis nobis clara erit Metaphysicæ definitio, quæ est. Metaphysica est scientia Entis quatenus Ens est. Scientia: non ut à sapientia contradistinguitur, ac separatum quendam habitum facit ab aliis habitibus intellectualibus diversum: sed prout sumitur pro collectione multorum pertinentium ad notitiam unius, vel multorum determinatum ordinem habentium: ita enim simul & scientia esse potest, & sapientia Metaphysica. Scientia, quatenus in definitionibus, divisionibus & collectionibus rerum ad contemplationem tantum ordinatarum, versatur. Sapientia verò, quoad universaliter omnium in se notitiam complectitur, & eorum quidem, ut sunt maximè difficilia, nec facilia scitu homini, quoad certa est, ac caussas docere & reddere valet, non quæ aliorum gratia eligenda sunt, sed quæ gratia sui ipsius docet: nulli disciplinarum subministrat, sed præcipit, & ut paucis dicam, scientia est capite prædita, scientiarum reliquarum domina & regina, ut hæc attributa sapientiæ apud Aristot. 1 Metaph. c. 2. tribuuntur, & Metaphysicæ doctrinæ propria statuuntur. Entis verò quatenus Ens scientia esse ex eo dicitur: quia ratio generica communis Metaphysicæ cum disciplinis contemplativis restringenda per

sub-

subjectum, quod hæc universaliter habet in Ente quatenus Ens est. Ut verò meliùs teneatur quid sit Ens quatenus Ens, sciendum, quòd duo sunt rerum genera: alterum materiale, immateriale alterum. Materiale omne compositum ex pluribus est: corpus enim primò est è materia & forma. Itaque in eo est aliud Esse & Quo esse: est enim, & est per alia, ex quibus est, caussis scil. suis, è quibus componitur. Immateriale verò omne simplex est, & ea de caussa per seipsum intrinsecè, & non per aliam entitatem, suam habet essentiam: in eo enim consistit ratio essentiæ simplicis, ut idem in eo Quod esse, & Quo esse. Inde ea si quidditativè concipitur, non nisi in pura sua essentia, & ut Ens potest concipi, quia in se præter unam puram & simplicem essentiam habet nihil: eaque entia immaterialia omnia dicuntur à nobis concipi in ratione Entis quatenus Ens est: & alio nomine vocantur re & ratione abstracta à materia. Sunt verò hæc abstracta in duplici differentia posita: Quædam enim transcendentia sunt, quædam v. separata Entia. Transcendentia vocamus prædicata, quæ ad certum genus limitari non possunt, sed ita excedunt cujusq; generis latitudinem, ut & in omnibus sint, & per omnia vagentur: quomodo Ens de se nec in substantiæ prædicamento est, nec in quantitate, nec in qualitate, &c. sed in quovis prædicamento est, pro rebus subjectis quibus attribuitur: ita ut Ens Arist. judicio (verba sunt doctissimi Monlorii 1. Priorum

cap. 28.) dicatur de ſubſtantia, non tanquam ſignificans rationem diverſam à ratione ſubſtantiæ, ſed ita ut ſignificet eandem rationem ſubſtantiæ, immò verò propria ratio Entis ſit ratio ſubſtantiæ: cùm autem dicitur de quantitate, ſignificet ipſam rationem quantitatis, & cùm dicitur de qualitate, ipſam rationem qualitatis. Idem de cæteris tranſcendentibus eſt judicium. Et hæc dicuntur immaterialia ſeu abſtracta à materia ſecundùm indifferentiam: quia etſi eorum naturæ non repugnet eſſe in rebus materialibus, in quibus etiam ſunt, & à quibus abſtrahuntur, de ſe tamen materiam non involvunt, quia iis non repugnat eſſe, ſi vel maximè Entia materialia non ſunt, dummodo entia ſeparata dentur. Entia verò ſeparata, quæ vocant abſtracta ſecundùm eſſentiam, ſunt entia quæ omnem materiam & corpulentiam excludunt, alio nomine Spiritus vocantur. Ac in utróque genere abſtractorum propter ſimplicitatem non niſi Ens quatenus Ens eſt concipimus: in illis quidem univerſaliter abſtractos ab omnibus inferioribus ultimos conceptus; in his verò unum conceptum proprium maximè ſimplicem. De quo duplici genere abſtractorum inferius fuſius agetur. Vide Aug. Niphum Sueſſ. ad Averr. de ſtruct. diſp. Metaph. 8. pag. 242 Oriuntur verò pro duplici rerum genere duæ Metaphyſicæ partes, quarum altera de tranſcendentibus, altera de ſeparatis entibus agit. Vide de ſubjecto Metaphyſicæ ſonſ. 4. Metaphyſ. cap. 1. q. 1.

Sub-

Subjungam hîc duas quæstiones illustrationis gratia: prior est, an Metaphysica sit disciplina à disciplinis aliis, & in specie à Logica diversa? Altera est, an sit scientiarum omnium prima? Quoad 1. Non videtur esse necessarium multiplicare disciplinarum numerum, quemadmodum eam opinionem defendit Antonius Mirandul de evers. sing. cert. lib. 13. sect. 6. & 7. Ratio potest reddi satis probabilis: Distinctio ea pendet vel à rebus, vel à mentis abstractione: at nec à rebus, nec ab abstractione mentis, nec potest dari alia distinctionis caussa, nisi tantum quoad nos: non ergò diversæ videntur esse constituendæ disciplinæ. At quantum ad res attinet, eę sunt in duplici genere: aliæ sunt subordinatæ, aliæ verò inter se opponuntur. Ex rerum oppositione è specifica differentia diversitas disciplinarum non pendet: secus pro multitudine generum & specierum oppositarum multiplicandæ essent disciplinæ. Subordinata verò quoniam realiter inter se non differunt, disciplinas realiter diversas conficere non possunt. Sed nec ab abstractione diversitas ea nasci potest: abstractio enim mentis opus est, mens verò res alias atque alias facere non potest. Nec ergò diversitas abstractionis disciplinas potest facere realiter inter se diversas.

In specie verò P. Ramus Metaphysicam omnem è medio sustulit, & eandem eam esse cum Logica judicavit. Rationem potissimùm solent desumere ex universalitate disciplinæ &

ſubjecti, quatenus æquè ac Logica circa Ens omne & non Ens verſatur & occupatur. Verùm quoniam & eſſe Metaphyſicam & non eandem eſſe cum aliis diſciplinis, & in ſpecie à Logicà diverſam, tum communis Philoſophorum conſenſus docet, tum imprimis Ariſtotelis in 4. Metaph. t c. 1. ratio ſuadet, non docet eam è ſcientiarum numero proſcribere. Verba Ariſtotelis ſunt: Eſt ſcientia quædam, quæ ſpeculatur Ens prout Ens eſt, & quæ ei per ſe inſunt. Hæc autem nulli earum quæ in parte dicuntur, eadem eſt, nullæ namque cæterarum univerſaliter de Ente prout Ens eſt, conſiderant, ſed ejus aliquam partem abſcindentes, quod ei accidit ſpeculantur. Argumentum hoc eſt: ſcibile in nulla particulari ſcientia conſideratum requirit ſcientiam a particularibus aliam: patet, ſcientia enim & ſcibile habent ſe relativè, ut uno eorum poſito, neceſſariò ponatur & alterum. At verò Ens quatenus Ens eſt ſcibile in nulla particulari ſcientia conſideratum. Patet: Entis enim univerſaliſſimè ſumpti dantur affectiones & diviſiones: Scibile ergò. Sed eæ affectiones & diviſiones in nulla particulari ſcientia traduntur, quia hæ non niſi partem Entis tractandam ſibi ſumunt, non verò Entis in univerſum ſumpti affectiones & diviſiones. Scientia ergò propria quædam Entis quatenus Ens eſt, ſeu Enti in univerſum ſumpto aſſignanda. Hæc nulla alia eſſe poteſt à Metaphyſica. Erit itaque Metaphyſica diſtincta & diverſa ab aliis diſciplinis.

Sed ad argumentum, quod antequam solvamus sciendum secundùm Thom. opusc. 70. quod est super Boët. de Trin. q. 5. art. 1. quòd quando habitus vel potentiæ secundùm objecta distinguuntur, non distinguantur secundùm quaslibet differentias objectorum, sed secundùm illas, quæ sunt per se objectorum, in quantum sunt objecta: indéque dividuntur scientiæ speculativæ per differentias speculabilium, in quantum sunt speculabilia. Speculabili autem, secundùm quod est objectum speculativæ potentiæ, aliquid competit ex parte potentiæ intellectivæ, & aliquid ex parte habitus scientiæ, quo intellectus perficitur. Ex parte quippe intellectus competit ei, ut sit immateriale, quia & ipse intellectus est immaterialis. Ex parte verò scientiæ, ut sit necessarium, & consequenter immobile, quia omne quod movetur, in quantum hujusmodi, potest esse & non esse. Sic igitur speculabili quod est objectum speculativæ scientiæ per se competit separatio & à materia & à motu, vel applicatio ad ea: & ideò secundùm ordinem remotionis & à materia et à motu scientiæ speculativæ distinguuntur. Quædam verò speculabilia dependent à materia secundùm esse: & hæc distinguuntur, quia quædam dependent à materia secundùm esse et intellectum, illa nimirum, in quorum definitione ponitur materia: ejusmodi sunt entia Physica, quæ semper sunt in materia, et definiuntur per materiam: hæc abstrahunt à materia signata seu singulari, &

definiuntur per materiam communem. Quædam dependent à materia secundùm esse seu existentiam, sed non secundùm intellectum, seu definitionem: ejusmodi sunt entia mathematica, quæ existunt in materia, sed in eorum definitionibus non fit mentio materiæ, unde dicuntur abstrahere à materia sola ratione. Quædam speculabilia non dependent à materia secundùm esse, quia sine materia esse possunt. Hæc dicuntur abstrahere à materia, re & ratione: sive nunquam sint in materia, ut Deus & Angeli, quæ dicuntur abstracta secundùm essentiam: sive in quibusdam sint in materia, in quibusdam non, ut transcendentia, quæ dicuntur abstracta secundùm indifferentiam. Et hæc abstracta à materia, re & rations constituunt Metaphysicam. Hinc solvitur argumentum: non enim ex abstractione sola, quatenus est mentis operatio, nec ex rebus absolutè vel secundùm subordinationem vel secundùm oppositionem consideratis scientiarum & disciplinarum diversitatem metimur: sed ex diversitate abstractionis & rei, quatenus constituunt diversum speculabile, hoc est, diversitatem secundùm esse immateriale & immobile, seu necessarium. Ita enim diversitas abstractionis simul importat diversitatem modi sciendi, & consequenter scientiæ diversitatem. Qua de re vide quæ inferius pluribus diximus cap. 10. comm. n. 26. Et hoc sensu Metaphysica ab aliis disciplinis differt, quia Metaphysicę est speculari de ente ut ens est, ac quid

quid est, & quæ ei insunt prout ens est 4. Met. t.c.1. & 6. Met. t.c.4. Seu prout ens est in universali & non secundum partem 11. Met c. 3. seu de ente in quantum ens, & de omnibus generibus donec perveniatur ad subjecta artium particularium Averr. in Paraph. Metaph. tract. 1. vide Averr. epit. 2. poster. cap. 3.

Quantum ad Ramum attinet, dicendum Metaphysicam & Logicam in quibusdam convenire, in aliis differre. Convenientia ratione universalitatis est: utraque enim in ambitu suo Ens in universum sumptum complectitur. Sed modus considerandi diversus est: Metaphysica entia universaliter considerat, ita ut ad particularia (saltem materialia) non descendat: indéq; in Transcendentibus potissimùm occupatur, particularium verò scientiarum objecta non considerat. Logica verò & ipsa universalissimis conceptibus Metaphysicis notiones suas applicat, sed non tantùm: quippe quæ in particularium etiam scientiarum objectis definiendis, dividendis, demonstrandis, ordinandis versatur. Itaque Metaphysica tantùm universaliter universalissimè sumpta considerat: Logica universalia & particularia simul. Altera diversitas in eo est: Metaphysica est realis, Logica notionalis: hæc enim non considerat ens secundùm quod ens est, sed secundùm quod secundis notionibus substernitur. Illa verò res prout sunt in se speculatur. Et ita Averr. 7. Metaph. t.c. 2. comm. med. dixit: Metaphysicam & Logicam esse scientias affines:

cùm utraque sint communiter de ente, licèt Logica de ente rationis, Metaphysica de ente reali sit. Et ita, v.g. de definitione agit Logicus in 2. post. & pluribus in Topicis: agit etiam Metaphysicus in 7. Metaph. sed differenter tamen, quod de Logico & Mathematico dicit Averr. 7. Metaph. t. c. 42. comm. med. & explicat Antonius Posius de monte Ilicino in Thes. tab. Arist. & Averr. lit. L. §. Logicus & Mathematicus: observa, inquit, quod Dialecticus tractat de definitione prout est instrumentum ducens intellectum in cognitionem quidditatum rerum: Mathematicus considerat per accidens gratia quidditatis, quam per se considerat. Et post applicat generaliter ad Metaphysicam & Logicam: Latini, inquit, dicerent, quòd Metaphysicus doceat definitionem denominatam vel pro substrato: Logicus autem denominantem, & pro formali. Et quando Aristoteles 7. Top. c. 1. dicit: definitio quid sit ostendere, alterius esse negotii, quàm Topici: Posius lit. D. ad hunc locum, observa, inquit, quod Alexandex vult, quod ad Metaphysicam pertineat hoc negotium, etiam Averr. 7. divinorum. Et in genere diversitatem annotavit Arist. 4. Metaph. t. c. 5. circa idem, inquit, genus Sophistica & Dialectica versatur cum Philosophia. Verùm Philosophia ab hac quidem modo potestatis, ab illa verò electione vitæ differt. Dialectica autem est tentativa, de quibus Philosophia est cognitiva: Sophistica verò apparens, existens verò minimè. Ad quem locum A-
verroës

verroës comm. med. ita scribit: Commune, inquit, est Logico, Sophistæ, & Metaphysico loqui de ente: differunt verò ad invicem: quoniam Metaphysicus considerat de eo sermone demonstrativo: Logicus verò sermone probabili: Sophista sermone apparente. Hæc pluribus Averroës in comment. Summa: Metaphysicus de ente agit absolutè & in se considerato: Logicus relativè in ordine ad notiones secundas, quæ ceu instrumenta enti applicantur ad notitiam faciliorem comparandam. Sed hæc attigisse sufficiat: egêre de his alii latiùs.

Quod 2. An Metaphysica sit omnium scientiarum prima? Metaphysicam esse posteriorem via doctrinæ reliquis scientiis, sed priorem secundum naturam Averrois effatum est 6. Metaph. comm. 5. & 7. Meth. comm. 39. Piccol. in introduct. scientiæ nat. c. 13. proponit triplicem modum considerandarum disciplinarum ratione ordinis & prioritatis: 1. ratione facilitatis. 2. ratione abstractionis. 3. ratione dignitatis. Secundum primum modum primam disciplinarum dicit esse Mathematicam: ratione abstractionis primam esse Physicam: ratione dignitatis Metaphysicam.

Videamus quid sit statuendum. Dubium non esse censeo, quoad facilitatem priores esse disciplinas eas, quæ sub sensum quadantenus cadunt, iis, quæ à sensu omnino abstrahunt. Hoc enim docuit Aristot. 1. post. t. c. 12. nobis illa priora & notiora appellando, quæ

nostris

noſtris ſenſibus magis objecta ſunt. Verba ſunt: Dicuntur priora & notiora duobus modis: Ut enim ſunt alia, quæ ſunt naturæ ordine priora, alia quæ nobis, ita plurimum inter ſe differunt, quæ omninò ac per ſe, notiora, & quæ nobis magis nota ſunt. Ac nobis quidem illa priora & notiora appello, quæ noſtris ſenſibus magis objecta ſunt. Simpliciter autem ac per ſe ea, quæ ſunt ab iis remotiora. Evidens verò faciliora eſſe, quæ ſunt notiora ſeu priora quoad nos: faciliora ergo quæ magis ſenſualia. Talia ea, quæ ſunt & exiſtunt in materia. Non ergò prima quoad nos, ſeu ratione facilitatis Metaphyſica eſt: ſed vel Phyſica vel Mathematica. Qua de re teſtatur Ariſt. qui Metaphyſicæ difficultatem expoſuit 1. Metaph. t. cap. 8. dicens, quòd in iis verſetur, quæ cognitu difficillima ſunt hominibus. Contra de Matheſeos facilitate teſtatur 6. Ethic. cap. 8. dicens: puerum fieri Mathematicum poſſe, ſapientem autem ac naturalem non poſſe. Non itaque ratione facilitatis doctrina prima Metaphyſica, ſed Mathematica. 2. Metaphyſica prima eſt, ſi ſpectetur primitas dignitatis. Hoc ſæpiſſimè dixit Ariſtoteles, eam omnium ſcientiarum reginam, Architectonicam, honorabiliſſimam nominando. Sciendum verò ſecundum Iudocum Iſennacenſem ſumm. Log. lib. 3. cap. 2. quòd tribus modis una ſcientia dicitur dignior aliâ 1. ratione dignitatis objecti, quia circa dignius & nobilius objectum verſatur. 2. ratione certitudinis, quia certior eſt aliâ. 3. ratione finis: quia nobiliorem & di-

& digniorem habet finem, non ordinatum ad ulteriorem, sed sui gratiâ quæsitum, ita ut cæteris præcipiat, & ad suum finem utatur. Omnes verò hi modi in Metaphysicam cadunt: ratione objecti in divinis versatur: ratione certitudinis in æternis & incorruptibilibus, rebus scilicet divinis: ratione finis, docente Arist. 1. Metaph. t. c. 8. qui propterea eam sapientiam dixit, quod gratia sui ipsius, & propter ipsum scire, & non quæ aliorum gratiâ eligenda sunt, sciat & cognoscat. Hinc Arist. 11. Metaph. cap. 8. Metaphysica, inquit, est optimum scientiarum genus, circa namque honorabilissimum entium est. vide 1. Metaph. t. cap. 11. Dices, incertam videri, quòd multa confusè tantùm, pauca distinctè in ea cognoscamus, multa etiam ignoremus. Hîc respondendum, quòd multis modis una scientia dicatur esse alterâ certior: 1. ex firmitate & immutabilitate rerum consideratarum sive objectorum: hoc sensu Metaphysica dicitur esse aliis certior, quia de æternis & sua natura incorruptibilibus agit. 2. ex majore certitudine & evidentia principiorum, ex quibus in illa scientia demonstratur. 3. ex hoc, quod pauciores relinquit dubitationes, circa illa, quæ considerat. 4. ex hoc, quod facilius potest acquiri. 5. ex modo procedendi vel syllogizandi, quia evidentiorem modum syllogizandi observat. Et hi modi quatuor posteriores in alias etiam possunt cadere scientias, potissimùm verò in Mathematicam. Sed primus modus certitudinis Metaphysicæ proprius est. 3. Prima dicitur esse Metaphy-

taphysica simpliciter secundum naturam, & cognitionem maximè distinctam. Secundum naturam quidem ratione subjecti: quoniam enim superiora sunt, naturâ priora suis inferioribus: & verò Metaphysica in universalissimis versatur, eorum respectu prima dicitur esse secundum esse & naturam. Quoad cognitionem verò distinctam observanda est distinctio Pererij 3. Phys. cap. 5. quod perfecta & distincta cognitio sumatur duobus modis: vel absolutè & omni ex parte, quæ tunc contingit, cùm in re proposita cognita sunt, quæcunque possunt cognosci, & quocunque modo possunt. Vel non simpliciter perfecta, sed tantummodo secundum materiam subjectam, aut secundum eam rationem, quæ tractatur in aliqua scientia, ut dicatur perfecta vel Physicè, vel Mathematicè, vel Metaphysicè, ita ut in tali scientia perfectior cognitio nec requiri debeat, nec possit inveniri. Posteriori sensu Metaphysicâ opus non est ad distinctam cognitionem acquirendam, sed res unaquæque cognoscitur distinctè & perfectè ex propriis principiis ejus scientiæ, in qua tractatur. Priori verò modo Metaphysicâ opus est, ut res unaquæque ex primis & summis principiis cognoscatur, quæ non nisi in Metaphysica traduntur. Et hoc sensu etiam primam dicimus esse Metaphysicam ad omnimodè distinctam & perfectam cognitionem acquirendam. Aliàs verò in genere, & quidem secundum sensum posteriorem placet mihi sententia Ludovici Buccaferreæ in lect.

lect. 1. Phys. Aristot. quando dicit: Istum ordinem scientiarum inter se (Metaph. Phys. & Math.) non esse necessarium: non enim esse necessarium unam harum scientiarum prius addiscere, quàm aliam, quia sunt scientiæ totales, & quælibet illarum potest addisci sine alia: (intellige juxta cognitionem distinctam & perfectam in certo genere) Sed ordinem illum esse tantùm commoditatis, ut scilicet ex una in aliam facilè pervenire possimus. Qua de re fusiùs egi in meis Physicis lib. 1. c. 1. n. 2. in comment.

CAPUT II.

De Ente & Essentia.

Subjectum Metaphysicæ ponitur vel propriè dictum seu directum, vel improprium seu indirectum.

2. *Directum illud est, quod intellectum per se terminare potest: cujusmodi est Ens quatenus Ens reale.*

3. *Indirectum est, quod cognoscitur ex ordine ad subjectum propriè dictum: ejusmodi sunt Entia rationis, & Entia per accidens. Vide Arist. 6. Metaph.*

4. *Ens quatenus Ens consideratur vel in conceptu proprio, vel secundum ea quæ Enti per se insunt.*

5. *Entis conceptus proprius est vel actualis, vel potentialis.*

6. *Conceptus actualis est, qui tribuitur Enti, ut quodammodo ab inferioribus distincto.*

Quum

Quum enim Ens analogum sit, non dicit naturam planè diversam à suis analogatis, nec eius ratio sine inferioribus plenè cognosci potest: distinguere tamen possumus conceptum ut superioris & inferioris, quorum illi sine ordine ad contractionem consideratus actualis à nobis dicitur.

7. *Actualis est vel obiectivus, vel formalis.*

8. *Obiectivus est res per formalem conceptum repræsentata: & est natura Entis, secundum quam quodque Ens denominatur. Vide Zimaram solut. contrad. Arist. & Averr. 4. Metaph. contrad. 3.*

9. *Eius consideratur Vnitas, & Ratio.*

10. *Vnitas Entis describitur 4. Metaph. t. c. 2. his verbis: Ens multipliciter dicitur, verum ad unum, unamque quandam naturam, & non æquivoce.*

11. *Et hinc unitas Entis nec est univoca, quæ ex æquo inferioribus tribuatur, nec purè æquivoca, quæ secundum solum nomen conveniat: sed analoga, ut loquuntur, analogia tamen quadam, quæ sit intrinseca omnibus analogatis.*

12. *Ideoque conceptui formali non respondet conceptus adæquatus obiectivus: nam ut conceptus formalis sit unus in intellectu, sufficit unitas secundum prius & posterius, non verò necessaria est una natura huic conceptui adæquata.*

13. *Ratio verò est esse formale ipsius Entis quatenus Ens est.*

14. *Hæc à parte rei non potest esse diversa à principali analogato: analogi enim ratio principale analogatum est.*

15. Et

15. *Et hinc adæquata ratio Entis à parte rei in substantia est: in accidente verò est secundum esse diminutum.*

16. *Et ita Essentiæ ratio una communis omnibus Entibus dari nequit: sed ea variat pro varietate subiectorum, quibus Essentia tribuitur.*

17. *Conceptus Entis formalis est forma intellectus repræsentativa ipsius obiecti intelligibilis: & est in Entis conceptu actualis abstractio ab omnibus suis inferioribus, in quibus est.*

18. *Hoc modo concedimus Enti unitatem quandam diversam à suis inferioribus, ad quæ indifferenter sese habet, nihil eorum præcisè dicendo.*

19. *Et ratione huius indifferentiæ fit, ut dicendo Ens, non possimus inferre vel substantiam, vel accidens: alias à parte rei semper inferimus substantiam: nam accidens semper ante se requirit substantiam.*

20. *Et hic conceptus formalis Scoto impulsit ut in 1. Sent. d. 3. & 4. Metap. q. 1. Univocationem Entis tribueret. Quæ tamen sententia adeò falsa non est: nam secundum hanc præcisionem seu indifferentiam factam ab intellectu concedimus Enti univocationem quandam Transcendentalem, quæ secundum Pet. de Aquila in 1. d. 3. q. 1. art. 3. nihil aliud est, quàm quædam indifferentia modi concipiendi, secundum quam conceptus superior non est præcisè aliquid suorum inferiorum. Nam hoc sensu Ens dicitur univocum, non quod sit res aliqua præter Deum & creaturas, verùm quia habet conceptum, qui de se*

de se nec est conceptus Dei, nec creatura, ut formaliter argumentando inferre non possim: est Ens, ergo Deus, potest enim esse creatura. Tametsi hoc materialiter sequatur: verùm hoc fit, quia, à parte rei, creatura secundum prius ante se requirunt Deum.

21. *Univocationem verò Prædicamentalem ei denegamus: hæc enim requirit unum conceptum à parte rei, qui non nisi generis ad suas species esse potest, hic enti convenire non potest. Ejus reiratio elegans est apud Averr. in destr disp. Metaph. 7. pag. 232. quia non habent unam naturam communem, quorum unum est causa alterius, nam id quod est causa rei, est prius causato: & impossibile est, ut sit natura causæ & causati una genere, nisi in causis individualibus. Est enim in iis quæ sunt communia genere nihil primum, quòd sit causa aliorum, sed omnia sunt in eodem gradu. Inter ea verò quæ sub ente collocantur, est dependentia, est causalitas, est ratio prioris & posterioris. Univocatio ergo esse non potest.*

22. *Conceptus entis potentialis est conceptus entis secundum quod contrahitur ad sua inferiora.*

23. *Contractio entis ad sua inferiora non est contractio ut generis ad species per differentias essentiales, quia ejusmodi differentias essentiales non habet, cùm genus non sit, ut docet Averr. in destr. disp. Met. 3. p. 108. & Augustinus Niphus in comment. destr. pag. 110. Sed est determinatio secundum certum essendi modum, ut quòd ens est vel per modum per se subsistentis, vel per modum inhæren-*

inhaerentis in alio, qua de re subtiliter disputavit Franc. Suar. disp. Metaph. 2. Et tantum de proprio entis conceptu.

COMMENTARIUS.

IN transcendentibus primum quod est Ens non uno usurpatur modo, ut annotavit Th in Opusc. de Ente & essentia, ex Arist. & Averr. 5. Metaph. t. c. 14. Ens dupliciter dicitur: uno modo quod inquiritur per decem genera: alio modo quod significat propositionum veritatem. Horum autem differentia est, quia secundo modo potest dici Ens omne illud, de quo affirmativa propositio formari potest: sed primo modo non potest dici Ens, nisi quod aliquid in re ponit. Inde Ens priori modo acceptum concretum est essentiae; posteriori verò concretum entitatis. Latius enim patet entitas quàm essentia, essentiam enim non nisi entibus realibus tribuere solemus: entitas verò sua etiam entibus rationis, etiam negationibus, competit, quatenus per copulam *est* cum suo praedicato junguntur, ut non Ens est non Ens, sicut docet Gerhardus de Monte ad Thom. de Ent. & essent. tr. 1.

Cùm verò, docente Fr. Suarez disput. Metaph. 2. s. 4. n. 5. non possit à nobis commodè explicari quid sit essentia, nisi vel in ordine ad effectus, vel passiones rei, vel in ordine ad modum nostrum concipiendi & loquendi, ea de causa Thomas dicto superius loco eam expli-

explicare voluit per tria nomina idem secundum rem significantia, quòd sit Natura, Forma & Quidditas, ut idem videre est apud Matth Aquar. ad Phys. Ferrar. d. 3. de quid. rer. nat. Prout enim Essentia est operativa, eatenus benè Natura dicitur, ut docet disp. Metaph. 15. s. 11. n. 4. Suar. Hoc sensu Thomas è Boët. in l. de dua. nat. 3. par. q. 2. ad 1. & quæstionum disput. q. 1. de unione verbi art. 1. Naturam definit, unamquamque rem informantem specificam differentiam, quæ scilicet complet definitionem speciei: at verò hoc essentiæ proprium est. Prout verò edit passiones, Forma benè dicitur: ad hoc enim subjecti principium ut plurimùm passiones reducere solemus, utpote à quo per emanationem, sine motu & conatu ullo, proficiscuntur. Quanquam etiam formam dicere possumus essentiam, vel quia in compositis à forma principaliter essentia pendet, vel si sit forma totius, quæ totum in abstracto dicit, iisdem & forma & essentia partibus absolvitur. Quoad verò nostrum concipiendi modum spectamus, eatenus benè dicitur quidditas. Est enim quidditas nihil aliud, quàm essentia per definitionem expressa: & ita dicitur, quia definitio rei essentiam in quæstione quid est explicat distinctè. Quando ergò rei definitionem concipimus & proferimus, eâdem operâ essentiam rei proponimus. Itaque essentia dicitur, secundum quod per eam Ens habet esse, seu ut sunt verba Zabarellæ è Themistio, quatenus est Entis causa ut sit. Quidditas verò quatenus per defini-

definitionem explicatur. Natura ut ad operationem ordinatur. Forma denique quatenus constans & determinatum esse habet, & largitur. Quanquam aliam etiam notare videntur differentiam inter Essentiam & Quidditatem: nam Antonius Posius à monte Ilicino ad Aver. t.c. 34. ubi dicit: Materiam non esse partem quidditatis, sed vehiculum deferens quidditatem, citat Zimaram qui carpat Scotum & Thomam (sequutos Avicennam, qui 5. suæ Metaphysices voluit, materiam esse partem quidditatis) quòd nescíverint distinguere inter essentiam & quidditatem: esse enim materiam essentiæ partem, non autem quidditatis. Videtur verò ea reprehensio Zimaræ ex ipso Averr. textu esse deprompta: nam is docet, æs esse partem ipsius statuæ, sed non esse partem figuræ ejus, quæ est ipsa forma. Et 3. de anima t 9. docet quidditatem & esse essentiæ in entibus simplicibus esse idem; in compositis verò differre. In specie verò 7. Metaph. t. c. 21, dicit: quidditas hominis est homo uno modo, & non est homo alio modo: & est forma hominis, & non etiam homo, qui est congregatus ex materia & forma. Et hoc modo clara est sententia Averr. quod non ab Essentia, sed à Quidditate excludat materiam. Vide Zimaram in solut. contrad. Arist. & Averr. super 7. Metaph. contrad. 16. Cajetanus tamen de ente & essen. qu. 4. art. 3. ad Thom c. 2. aliter explicat textum Arist. d. 7 Metaph. t.c.34. quando enim Arist. dicit, materiam non esse partem quidditatis: is respon-

respondet eo loco, Arist. non removere materiam communem à quidditate, sed materiam particularem, & eas partes, quæ per accidens se habent ad speciei intellectum, ut manus & pedes v. g. ab hominis ratione: & has carnes & hæc ossa. Qua de re quid statuendum judicemus, dicemus, quum hanc doctrinam fusiùs tractandam susceperimus: nunc brevitatis studio rem in medio relinquimus. Vide varios modos Esse & Quidditatis, è quibus hæc quæstio facilè deciditur apud Aug. Niphum Suess. disp. Metaph. 8. destruct. Averr. pag. 235. & quomodo differant aliquid esse de essentia & de quidditate alicujus Zimaram solut. contrad. Arist. & Averr. 5. Metaph. contrad. 4.

Ut verò ad essentiam revertamur: hic essentiæ modus variat pro diversis subjectis in quibus est: alius enim est modus essentiæ increatæ, alius essentiæ creatæ immaterialis, alius substantiæ materialis, alius verò accidentium. De essentia increata benè dicere possumus cum authore libelli de causis proposit. 6. quod causa prima, superior sit omni narratione, & non deficiant linguæ à narratione ejus, nisi propter narrationem esse ipsius: quoniam ipsa est super omnem causam, & non narratur nisi per causas secundas, quæ illuminatur à lumine causæ primæ. In quibus verbis duo præcipuè continentur: alterum quòd sit superior omni narratione: quoniam enim narratio rei ex ejus causis est, causa verò prima est ea, in qua status causarum est, causa scilicet sine causa, fit inde, ut

cùm

cùm distincta cujusque rei & accurata cognitio ex ejus caussis pendeat, eam quidditativè, ut vocant, cognoscere non possimus, nec in intimam ejus penetrare essentiam. Sola hæc prima caussa est, quæ & suam essentiam accuratè habet cognitam, & quæ in ea sunt exactè comprehendit. Alterum est, quod narretur per caussas secundas, ex eo enim habemus, quod non ignotus & incognitus nobis planè Deus sit. Quoniam enim caussæ secundæ illuminantur à lumine causæ primæ, ex ipsis caussis secundis devenimus aliquatenus in aliquod esse causæ primæ, juxta participatum illud esse, quod à causa prima in causis secundis est. Modus verò hujus cognitionis per causas secundas elegantissimis verbis explicatur apud Scalig. exerc. 365. s. 7. Per motum inquit, cognoscimus ipsum Deum, ergò quia non potuimus eum pro motore agnoscere, nisi sit, secundaria intellectione percepimus esse Deum, inde bonitas, incommunicabilitas, unitas, immensitas, æternitas, immutabilitas, simplicitas, &c. Verùm nihil horum puram Dei essentiam attingit: hoc tamen scimus, quòd Deitas sit hæc essentia, quâ Deus est Deus, & qua Deitas sit formaliter infinita, nec possit ab ulla aliqua repati vel contractionem, vel determinationem, nec ab aliquo ulteriori actualitatem aliquam suscipere. Ut enim est apud Nic. de Orbellis in 1. dist. 5. q. 7. ipsa Deitas per relationem sive proprietatem personalem non determinatur, nec aliquo modo adjuvatur, quia hoc est im-

perfectionis et potentialitatis in natura creata: Deitas verò cùm de se sit hæc, sicut de se habet ultimam unitatem, ita et actualitatem. Est igitur proprietas personalis ita proprius actus personæ, ut tamen non sit actus ipsius naturæ divinæ, aliquo modo perficiens seu informans eam. E quibus clarum, quòd essentia Dei sit summè simplex, h.e quòd nec composita, nec, ut ita loquar, componibilis sed se ipsa sit simpliciter, à nullo alio, nec intrinsecè, nec extrinsecè dependens.

Essentia creata simplex in immaterialitate cum increato convenit: inde est essentia simplex per carentiam cujuslibet compositionis intrinsecæ. Quod verò dicitur esse eam compositam ex actu et potentiâ, ex esse et essentiâ, hoc simplicitati nihil derogat: potentia enim ea intrinseca non est, sed extrinseca in ordine ad efficientem. Actus verò denotat ipsam speciem, juxta quam hæ intelligentiæ sunt hoc quod sunt. Et compositio ex esse et essentiâ, realis non est: sed quatenus nos præcisè concipimus vel quidditatem solam, vel quidditatem actu extra caussas positam, hoc enim est Esse, Existere scilicet; illud verò essentia, Esse sc. in certa Entis specie.

Essentia verò creata materialis composita est: itaque complectitur materiam ac formam, secus ac substantia separata, quæ formam tantùm. Unde in ea designari potest totum et pars, secus atque fit in separata substantia, quæ stat seipsa, nec nisi in ratione totius designari potest,

test, ac partes non admittit, è quibus vel componatur, vel in quas resolvatur. Et hoc dicit Thomas, in substantiis compositis esse materiam & formam, non verò posse alterum illorum tantùm essentiam dici: est enim essentia illud, quod per definitionem rei signatur, definitio verò substantiarum materialium non tantùm continet formam, sed etiam materiam, aliter enim definitiones materiales & Mathematicæ non differrent: qua de re egit Themistius in lib. de anima.

Ad accidentis essentiam intelligendam sciendum, quòd quadrupliciter possit considerari accidens: vel concretivè, vel abstractivè, vel effectivè, vel inhæsivè. Concretivè consideratur quatenus existit: existunt enim accidentia non nisi concreta, & ita facit aliquod esse accidentale in subjecto. Accidens enim forma est, quod si ergô in subjectum cadat, esse accidentale facit. Abstractivè consideratur in proprio genere, qua est hoc distinctum à quovis alio: habet enim accidens essentiam, eamq; revera distinctam à quavis substantia, vel accidente quovis alio, ac hæc est unius cujusque accidentis quidditas. Effectivè à substantia est, quatenus à substantia producitur, idq; vel à partibus substantiæ; quomodo quantitas à materia dependet, risibilitas & alię passiones proprię à forma: vel à tota substantia, quomodo attractio ferri à substantia tota magnetis esse videtur. Inhæsivè verò prout accidentis esse est inesse, naturaliter n. accidens non est, nisi insit in substantia.

Entia rationis si quam habent entitatem, ea ipsa entium realium essentiam æmulantur, ut vel ad eorum intentionem fiunt, concipiendo Ens intentionis ad modum entis realis, vel ut è compositione enascantur, concipiendo montem aureum, qui & aurum & montem viderit, hinc per actum comparativum mentis fieri dicuntur Entia rationis, quia mens nostra ad similitudinem specierum realium Entia rationis format. E dictis quid de Ente & essentia sentiendum, clarum & manifestum esse potest.

Addam his duo: 1. An Enti unus quidam communis conceptus tribui possit? 2. An Deus Ens rectè dicatur?

Quoad 1. Enti univocationem tribuit Scotus: quam sententiam non intelligimus de univocatione quadam prædicamentali, sed de Transcendentali, quemadmodum idipsum è Pet. de Aquila in 1 d. 3. q. 1. art. 3 cap. hujus theor. 20. superius exposuimus. Aliàs communior est sententia, ens in ordine ad Deum & creaturas, ad substantiam & accidens, non designare aliquem conceptum univocum distinctum à suis partibus subjectivis: sed tantùm importare unum conceptum communem communitate analogiæ respectu decem prædicamentorum, qui dicitur secundùm prius & posterius, quod dicit Zimara solut. contradict. Arist. & Averr. contrad. 3. de quo fusè egit Fonseca 4 Metaph. cap. 2. qu. 1. ut propterea opus non sit pluribus hic inquirere: Vide de his analogis eleganter disserentem Averr. de struct.

ſtruct diſp. Metaph. 7. pag. 232. & ad eum Auguſt. Niphum Sueſsanum.

Id tantùm hoc loco docere viſum eſt, an enti conveniat unus quidam conceptus vel formalis vel objectivus? Sententia noſtra hæc eſt:

Conceptum objectivum à parte rei unum Enti non convenire: unum tamen formalem conceptum tribui poſse. Ratio effati eſt hæc: Ens dicitur multipliciter, 4. Metaph. t. c. 2. ergò conceptum objectivum à parte rei unum non habet. Quod ſi enim conceptus objectivus, qui eſt à parte rei, unus eſset, rectè ſtatueret Scotus univocationem, quia ſecundùm eandem eam rationem, quæ Enti de ſe conſiderato à parte rei conveniret, ſuis inferioribus tribueretur: Univocatio enim nihil eſt aliud, quàm idem nomen ſecundùm eandem rationem & definitionem multis tribui. At verò Ens univocum quid reſpectu inferiorum non eſt: nec ergò à parte rei unitas conceptus objectivi Enti convenire poteſt. Conceptus verò formalis unus concedi poteſt: hic enim eſt à parte intellectus res ſimiliter & proportionaliter ſe habentes in modum unius concipientis. Quomodo ſapientiam divinam & humanam toto genere inter ſe diverſas ſimiliter ſeu per modum unius concipit & conſiderat. Quod ſi regeras, omni conceptui formali reſpondere aliquem conceptum objectivum: & ita non poſse ſe aliter habere objectivum & formalem conceptum. Reſpondeo: duobus modis intelligi poſse con-

conceptui formali respondere objectivum: vel adæquatè vel inadæquatè. Adæquatus conceptus est, ut hoc omne cognoscat intellectus, quod est in rebus: Et hic consistit non nisi cum distincta & perfecta rei cognitione, quando scil. intellectus concipit res prout sunt in se ipsis. Hinc id omne quod est in conceptu formali, necesse est etiam esse in conceptu objectivo. Inadæquatus enim is est, quando rem quidem non concipio falsò, sed hoc ipsum quod verè de re cognosco & intelligo, confusè & imperfectè cognosco, vel secundùm modum similitudinis, vel per sua accidentia, vel per suos effectus. Hic conceptus verus quidem est, sed non semper rem concipit prout est in se. Quomodo in sacris Deus nobis cognoscendus proponitur, inadæquatè sæpè, ut quòd habeat oculos, manus, brachia: quæ quidem de Deo dicuntur, non falsò sed per ἀνθρωποπάθειαν: quia Deum homo non potest cognoscere secundùm propriam substantiam, sed in modum similitudinis. Hic conceptus inadæquatus aliqua ex parte respondet rei: oculi enim Deo tribuuntur, non ratione organi, sed ratione effectûs, quia omnia habet præsentia sibi & coram intuetur: manus & brachia habet ratione potentiæ. Sed non in totum respondet rei prout est in se, verùm prout à nobis, secundùm quandam similitudinem concipitur. Ita ergò potest esse conceptus formalis, quia aliquid conceptus objectivi ipsi respondet: sed non in totum adæquatur, quia non concipit omne, quod

eſt in re, nec ſimpliciter ſecundùm eundem modum quo eſt in re, ut propterea ab unitate conceptus formalis ex unitate ſimilitudinis cujuſdam nota, ad unitatem conceptûs objectivi à parte rei rectè argumentari non poſſimus.

Quoad 2. An Deus Ens rectè dicatur: Ratio dubitandi eſt, quia Ens eſt quid concretum: concretum verò omne cùm quadam compoſitione videtur eſſe conjunctum. Sed Deus eſt naturæ ſimpliciſſimæ. Ens itaque dici non poterit. Et hinc authores quidam Deum eſſentiam potiùs quàm ens dicere voluerunt. Et Deum eſſe quidem, ſed non eſſe ens diſputavit P. Scalichius Satyræ Phil. c. 10. Hinc Sc. x. 365. ſ. 6. diſputat, non rectè extorſiſse uſum, ut ſic (intellige concretivè, quod ſit omnipotens, omniſciens, miſericors, pius, de Deo juſtus, &c.) loqueremur. Quare, inquit, neq; ens eſt, ſed eſsentia: neque bonus ſed bonitas: neque ſapiens, ſed ſapientia: neque omnipotens, ſed omnipotentia. Quæ ita in ipſo ſunt, ut ſint ipſum. Ita ille. Verùm cùm Scriptura paſſim concretivis ejuſmodi locutionib. utatur, cur nos à Scripturæ phraſi, Spiritu Sancto ſapientiores ſc. abhorreamus? Ita in Apocalypſi, ne adducam alios locos innumeros, ſcriptum cap. 1. v. 4. & 8. ὁ ὢν καὶ ὁ ἦν καὶ ὁ ἐρχόμενος, ὁ παντοκράτωρ. Et ne de Chriſto hæc dicta quis excipiat, Dominus ad Moyſen ait: Ego ſum, qui ſum: ubi vox Qui concretivum quid deſignat: & extant concretivæ magno numero Exod. 34. v. 6.

& 7. ut hinc facilè intelligamus concretivas voces Deo non repugnare: Nec enim concretum semper infert compositionem à parte rei, sed quandoque tantùm compositum significandi modum quoad nos: & hoc modo simul stant dicere esse quid concretum, inadæquato conceptu & significandi modo quoad nos, & actu simplicissimum. Necessariæ verò concretivæ locutiones sunt in modis loquendi de Deo: non enim usitata apud Theologos est hæc in abstracto, Deitas generat: sed hæc: Deus generat. Nec usitata hæc: Deitas est Pater: vel hæc: Pater est Deitas. Sed hæc: Pater est Deus. Nihil verò impedit, sive dicam, Deum concretivè dici, vel aliquid de Deo concretivè dici: quòd si compositio infertur utrinque inferenda: sin dicam concretivam locutionem à parte subjecti non inferre compositionem, dicam nec inferri necessariò à parte prædicati: eò quòd de ratione concreti non est componere, secus enim omnis concretiva locutio compositionem importaret. Quod de concretorum compositione diximus egregiè annotavit Gerh. de monte ad Thom. de ente & ess. in proœm. Concreta, inquit, differenter sunt compositiora ipsis abstractis, quandoq; enim solùm sunt compositiora secundùm nostrum modum concipiendi, sicut Deut dicitur compositior deitate. Quandoque etiam ex natura ipsius rei, & hoc gradatim: quia in separatis Angelus respectu angelitatis, & color respectu coloreitatis, non concernunt compositionem tantæ diversitatis, sicut humani-

humanitas respectu hominis, & album respectu albedinis.

CAPUT III.

De Principiis Metaphysicæ.

EA quæ Enti per se insunt, sunt vel principia, vel affectiones, vel primæ Entis divisiones.

2. *Principia Metaphysicæ sunt principia per se nota, quibus passiones Entis demonstrantur.*

3. *Hæc sunt duplicis generis: incomplexa alia, alia complexa.*

4. *Principia incomplexa duplici ratione intelligi possunt: vel ut propria dicta caussa, vel ut rationes inferentes.*

5. *Principia ut propria dicta caussa sunt principia ordinata ad producendos effectus rei diversos, quomodo anima rationalis dicitur (secundum Th.) caussa risibilitatis.*

6. *Et hoc modo principia in Metaphysicis dari nulla possunt: Ens enim non potest esse re diversum à quoquam eorum, quæ Entia esse denominantur.*

7. *Principia ut rationes inferentes dicuntur principia, secundùm quæ inferri potest conceptus posterior à priori quodammodo originem ducens: quomodo ex infinitate infertur omnipræsentia Dei.*

8. *Ejusmodi principia in Metaphysicis sunt*

duplicis generis : vel enim sumuntur è ratione ipsius Entis, vel è ratione passionis ad passionem.

9. *E ratione Entis desumitur genus principiorum quatenus ens concipitur, ut in signo seu momento primo, passiones verò in signo seu momento secundo: momentū verò primum est quodammodo ratio momenti secundi: & ita unum supponit rationem entis. Hoc modo definitio entis siqua daretur, esset medium demonstrandarum passionum.*

10. *Principia verò desumpta è ratione passionis ad passionem oriuntur ex ordine passionum ad invicem; est enim inter passiones quædam prior, & quædam posterior, prior verò ratio posterioris est: & ita Ens ut sit bonum, requirit veritatem.*

11. *Principia complexa dicuntur principia conferentia cognitionem, non essentiam.*

12. *Ea sunt vel prima, vel à primis dependentia.*

13. *Primum principium consideratur vel ex opinione, vel è rei veritate.*

14. *Ex opinione ponitur vel identicum, vel affirmativum.*

15. *Identicum est, quod ponit Antonius Andreæ: Omne Ens est Ens.*

16. *Hoc principium primum esse non potest: quia identica non potest sumi ut demonstrationis medium: doctrinalis enim non est.*

17. *Affirmativum est, quod ponunt: Necesse est quodlibet esse, vel non esse.*

18. Hoc

18. *Hoc primum non est: notior enim contradictoriis repugnantia, quam immedietas.*

19. *Principium primum è rei veritate est, quod ponit Aristoteles: Impossibile est idem esse & non esse.*

20. *Est enim certissimum, notissimum, nec ex suppositione est: quæ tria ad primum principium requirit Arist. 4. Metaph. t. c. 8.*

21 *Complectitur verò duo: Repugnantiam, & Immedietatem.*

22. *Repugnantia significatur per modum: Impossibile. Immediatio verò per divisionem Entis à non Ente.*

23. *A primo dependent omnia alia principia: quia omnium aliorum veritas ab hoc dependet.*

24. *Hinc virtute hoc principium omnes particulares etiam demonstrationes ingreditur, earumque veritatem juvat. Et tantum de primis principiis.*

COMMENTARIUS.

DUo principiorum genera à Philosophis ponuntur: Incomplexa & Complexa. Illa alio nomine vocantur principia essendi, eò quòd non tantùm illationem rei faciunt, ut à nobis cognosci res possit, sed & essentiam ejus constituunt, producendo eam in esse. Complexa aliàs cognoscendi principia dicuntur: & in eo à principiis essendi differunt, quòd ea & essentiam & rei illationem ponunt: hæc

illationem tantùm, non etiam essentiam, itaq; cognoscere tantùm faciunt. Utrumq; principiorum genus in Metaphysicis locum habet, & complexum & incomplexum. Ac complexum quidem ponitur primùm ab Arist. 4. Metaph. t. 9. quòd idem simul Inesse & non Inesse, eidem & secundùm idem impossibile est. In quo principio duo apprimè notanda sunt: alterum est repugnantia, alterum verò immediatio Illa in hoc est Impossibile: hæc verò in his, non posse aliquid simul inesse & non inesse. Quorum posterius commune habet cum alio quodam principio, quod Javellus ponit: necesse est idem esse vel non esse: prius ut proprium sibi vendicat. Dicitur autem primum esse hoc principium duplici de caussa: altera est, quia est è terminis universalissimis primis, altera verò quæ hinc sequitur, quia tanta est ejus potestas pro terminorum universalitate, ut virtute in omnes omninò demonstrationes ingrediatur. Unde & participat tres illas conditiones, quæ ab Arist. primo principio assignantur: quarum prima est, quòd circa ipsum non contingat errare. 2 quòd non sit ex hypothesi sumptum. Tertia, quòd per demonstrationem non acquisitum Primam quidem, quia notissimum est ratione terminorum: ut enim est apud subtilis. Duns in 1. dist. 3. §. quantum ad secundum articulum ut in multis; Certitudo principiorum inde est, quòd termini principiorum per se notorum talem habent identitatem, ut alter evidenter alterum necessariò includat,

dat, vel (quod nos addimus) alterum necessariò removeat, & ideò intellectus componens illos terminos, ex quo apprehendit eos, habet apud se necessariam causam conformitatis illius actus ad ipsos terminos, quorum est compositio: unde sequitur evidentia, quæ veritatem notam compositionis terminorum subinfert. Quoniam ergo, ut Thomæ sententia est, ex omnibus terminis primò se offert intellectui notio Entis, primò de se apprehenditur & cognoscitur Ens, removetur verò non Ens: unde evidentia & veritas ex cognitione utriusque termini, & remotione à se invicem oritur. Cùm ergo evidentissimum & notissimum hoc principium sit, sequitur, quòd circa ipsum errare non contingat. Non verò ex hypothesi est: ut enim est apud Arist. 1. Post. t.c. 13. principiorum demonstrationis tria sunt genera, Dignitates, Positiones, & Petitiones: & sunt dignitates ejus naturæ, ut necesse sit omnes homines, qui discere quicquam velint, notitiam & informationem earum impressam, & ante captam habere sine doctrina. Positiones verò, quanquam demonstratione aliqua stabiliri non possunt, non tamen necessariò à discente præsciuntur, sed accipiendæ à docente sunt. Petitiones verò, nec veritatis notæ de se sunt, nec à docente acceptæ illicò manifestæ, sed quæ melioris doctrinæ gratiâ supponuntur: unde & petitiones dicuntur quasi petantur, ut eis fides adhibeatur. Posterius genus duplex pro primo principio haberi non potest, quoniam eorum veritas non

esset

esset notissima, sed ex hypothesi sumpta docens. Itaque in primo principiorum genere, quæ dignitates vocantur, principium notissimum sit, oportet, ita enim vocantur, quæ de se digna sunt, quæ fidem mereantur. Ejusmodi principium habemus hoc, Impossibile est, &c. non enim tantùm disputationis gratiâ, vel ex conditione assumitur, sed quia est notissimum omnibus, & apparet fidem ipsum mereri & dignitatem, & omnes propositiones ad hanc primam reduci. Per demonstrationem verò innotescere non potest: aut enim per directam: at non sunt priores termini, è quibus desumatur ejus concludendi medium: aut per deductionem ad impossibile, at primum impossibile in primis terminis hac propositione concluditur. Inde itaque in omnibus demonstrationibus principium hoc virtute includitur; demonstrationem v. ipsum admittit nullam.

Incomplexa principia in duplici differentia sunt posita: quædam enim sunt causæ suarum affectionum propriæ dictæ, ideoque re differunt ab iis, quorum principia esse dicuntur: ita interpositio, verbi gratiâ, est causa re ab Eclypsi distincta. Quædam verò re non distinguuntur, sed tamen sunt rationes antecedentes, quibus ipsis ad consequentium notitiam devenire possumus: quo pacto Deitas est principium infinitatis, infinitas omnipræsentiæ ratio est, quia hæc illa principia supponunt. Primum principiorum genus in res Metaphysicas generaliter cadere non potest: affectiones enim Metaphysicæ nec-

ex nec inter ſe, nec ab Ente re diſtinguuntur. Benè tamen poſterius: Ens enim primum eſt ad omnes affectiones, à quo affectiones ordine quodam fluunt, ita ut poſterior ſpecies priorem ſupponat, omnes verò ad ipſum Ens reducantur, & ita tam inter ſe à ſe mutuò, quàm ab ipſo Ente cognitionem & rationem habeant; & ita incomplexorum principiorum ratio in Metaphyſicis habetur.

CAPUT IV.

De paſſionibus ſeu affectionibus Entis in genere.

AFfectiones Entis ſunt attributa Entis cum ente convertibilia, in eo contenta unitivè quaſi inferiora: ideoque eadem cum ente, & non niſi formaliter ab eo diſtincta.

Hoc enim proprium unitivè contentorum eſt: eſſe unum re, diſtingui verò formaliter.

3. *Ea verò habitudo harum affectionum eſt, ut de Ente non dicantur in Quid; ſed ſint cum ente immediatè connexa: & tametſi aliquantò deficiant à vera ratione affectionum de ſubjecto mediante causâ demonſtrabilium, eaſdem tamen vices proportione quadam ſuſtineant, quas ſuſtinerent, ſi proprietates propriè dictæ eſſent.*

4. *Affectiones Entis ſunt vel ſimplices vel disjunctæ. Scotus in 1.d.8. q.2.*

5. *Affectiones ſimplices ſunt, quæ ſingula cum Ente reciprocantur.*

6. *Hujuſmodi ſunt tres: Vnum, Bonum, Verũ.*

7. Falsò

7. *Falsò enim numerantur inter affectiones: Res & Aliquid.*

8. *Nam Res enti est synonymum, & easdem cum eo habet ambiguitates apud Scotum, quodl. 3. art. 1. ubi tripliciter accipitur: 1. communissimè, ut distinguitur contra nihil, & entia rationis complectitur, quæ etiam res rationis dicuntur. 2. communitèr, ut distinguitur contra modum rei. 3. strictissimè, ut sit ens, cui primò convenit esse, ut substantia. Et hac ratione, quia à parte rei non habet conceptum ab ente diversum, affectio ejus esse non potest.*

9. *Aliquid verò tripliciter interpretantur: 1. vel enim dicunt aliquid esse, quod distinguitur contra nihil, & ita ab ente diversum non est. 2. vel aliquid dicunt esse, Aliud quid, & ita cum Diverso idem est, & ad disjunctas affectiones refertur. 3. vel denotat aliquod ens in particulari, & ita è numero Transcendentium excluditur. Vide Monlorium de Univer. c. 7.*

10. *Affectiones disjunctæ dicuntur, quæ non singulæ cum ente reciprocantur, sed cum disjunctione quadam, ut: omne Ens vel est actu, vel potentiâ.*

11. *Hæ dicuntur ab aliis non malè divisiones Entis juxta passiones, & modos Entis. Conf. Sarnanus.*

12. *Eæ considerantur vel Conjunctim, vel Disjunctim.*

13. *Conjunctim considerata quia universam Entis latitudinem exhauriunt, ut nullum ens in particulari sit, quin sub alterutro membro compre-*

comprehendatur, non immeritò inter Transcendentia numerantur.

14. Disjunctim verò considerata non exhauriunt universam latitudinem entis, nec cum ente reciprocantur: sed tamen & hoc modo, quia ens ad certum genus Categoriæ non determinant, Transcendentia vocari possunt.

15. Hæc de affectionibus in genere diximus: de iisdem in specie nunc erit agendum.

COMMENTARIUS.

Etsi in scientiis tria necessariò spectamus juxta Aristot. 1. Post. t. 56. Subjectum, principia, & passiones: ad passiones tamen potissimùm attendimus, utpote quas de subjecto suo demonstrare proprium munus scientiæ est. Passiones verò seu affectiones vocamus habitudines à posteriori convenientes alicui naturæ per rationem propriam, & non per rationem communem. Alio nomine proprietates eas dicimus. Sunt verò eæ in duplici differentia constitutæ: quædam enim proprietates dicuntur, & quidem propriè, quæ perficiunt essentiam in esse secundo, quasi qualitates: ideoque extra rationem subjecti sui dicuntur: iisque competunt quatuor eæ conditiones quæ à Fran. Suarez disp. Metaph. 3. sect. 1. nu. 1. ponuntur: 1. ut sint aliqua res. 2. ut distinguantur saltem è natura rei. 3. ut adæquatè conveniant. 4. & subjectum in intrinseca essendi ratione non includant. Quædam verò & quidem impropriè, eò quod sunt

sunt contenta in aliquo unitivè quasi inferiora, nec sunt res aliæ ab alio continente: ideoque non dicuntur esse extra rationem subjecti, sed idipsum in sua essendi ratione includunt: affectiones tamen dicuntur, quoniam ad eorum modum concipiuntur & explicantur, quod fit, quoniam non sunt de essentia rei in primo naturæ momento consideratæ, sed sunt ipsa essentia, exerens sese ad momentum secundum. Quomodo voluntas & intellectus animæ potestates, passiones ejusdem dicuntur, non quòd dicant quid ab ipsa anima diversum, sunt enim perfectiones intrinsecæ in essentia præsuppositæ omni qualitati & quantitati, & ad genus qualitatis non pertinent, juxta Scotum in 1. distinct. 26. & Nicol de Orbell. in distinct 8. quæst. 4. sed quoniam per modum passionis animæ tribuuntur.

Prius passionis genus circa Ens locum habere non potest: tum quia ens est de essentia cujuslibet, tum verò quia in quid de quolibet prædicatur: cum passio propriè dicta essentialiter à subjecto differat, & non nisi denominativè de subjecto prædicetur, subjectum verò de passione non nisi per accidens. Posterius tamen passionis genus in Ens cadere subtilissimè probavit Jo. Duns in 2. d. 15. q. 2. §. Sed quia hæc via. Adscribam verba ejus: quæcunque, inquit, habent aliquem ordinem inter se, ubi sunt distincta realiter, eundem habent ordinem, ubi sunt unitivè contenta. Si ergo unum, verum, bonum essent realiter distincta ab Ente, essent passio-

passiones entis: sequitur etiam quòd unitivè contenta in Ente habent eundem ordinem ad Ens, scilicet quòd sint passiones Entis

Dices: Proprietates & affectiones subjecto solent addere aliquam novam perfectionem in subjecto non contentam. Ratio est: natura enim nihil agit frustrà: affectiones ergo quando subjecto confert, eas confert, quæ in subjecto jam ante non sint: Secus enim frustrà eas adderet. At verò Enti nihil potest superaddi: eò quod Ens in se potentia & virtute continet omnia: & in omnium rerum conceptibus ponitur, ut propterea nihil inveniri possit, in cujus esse non ingrediatur. Non itaque videntur affectiones ullæ Enti convenire. Respondendum. Duobus modis dici posse aliquid alteri superaddi: vel enim aliquid alteri superadditur, ut res aliqua, quæ novam quandam perfectionem subjecto superaddat, quæ in ipso subjecto non contineatur. Quomodo eruditio, scientia & alii habitus novam quandam perfectionem subiecto suo superaddunt, quæ in eo subiecto de se non sit. Et hoc modo Enti nihil novi superaddi potest, eò quod extra Ens nihil omninò est, quod ipsi accedere & advenire possit. Alio modo potest dici aliquid superaddi, ut hoc quod eminenter & potestate quadam in aliquo confusè continetur, magis distinctè evolvatur & explicetur. Quomodo in divinis omnia sunt unum quid simplex, & idem cum essentia: nihilominus attributa multa Deo tribuuntur, quæ formaliter quidem in Deo multa non sunt, nihilominus quia

quia eminenter ea Deo conveniunt, quando distinctè Dei essentiam consideramus, dicimus eam esse infinitam, Deum esse infinitum, bonum, omnipotentem, &c. Et hoc modo statuimus omnia in Ente confusè quadantenus, vel ut rectiùs dicam eminenter contineri, quæ si singula distinctè & explicatè in Ente considerentur, possint quadam ratione dici Enti superaddi, ut conceptum non essentialiter, sed formaliter diversum.

Has affectiones alii duplices faciunt, simplices alias, alias verò disjunctas. Et simplices dicunt, quæ singula cum Ente reciprocantur. Ac simplices numerant unum, bonum, verum, res, aliquid. Disjunctas verò omnes Entis divisiones, præter eam quæ est in decem rerum genera, ut sunt: actus, potentia; idem, diversum; universale, singulare &c. Et omninò verum est, quod utrumque genus transcendentalem naturam participet, illud quidem sine disjunctione, hoc verò cum disjunctione: illud enim fertur supra omne Ens, quatenus quælibet harum affectionum pro quolibet ente possibili supponere potest: hoc verò, quatenus alterutrum disjunctorum membrum necessariò in omne ens possibile cadit. Posterius tamen genus commodiùs ad entis divisiones, quàm affectiones deduci posse videtur, ut scilicet dicamus esse eas divisiones, vel ex affectionibus primi generis, vel ex modis entis deductas.

Ad prius verò affectionum genus quantum attinet, censemus in affectionibus tantùm

priora

priora tria transcendentia esse numeranda, unum, bonum, verum: hæc enim dicunt aliquid ab ipso ente vel ratione, vel (ut est Scoti sententia) è natura rei diversum. Res verò & aliquid nihil ab ente vel re, vel ratione distinctum inferre statuimus: dicunt enim hæc ipsa vel aliquid cum ente synonymum, quod de nomine Res certum est; de Aliquid verò dicimus, quòd vel cum Ente, vel cum diverso idem sit. Quòd enim quidam dicunt, Rem ratam quandam & certam propriámque essentiam denotare, tantum abest, ut eam ob causam quid ab ente diversum dicamus, ut vel idem esse maximè hinc colligamus. Ponuntur siquidem Entis affectiones non prout ens indifferens est ad ens reale, & ens rationis, sed tantùm prout certam quandam & ratam essentiam habet, quod non nisi in ens reale cadere potest. Ac ita statuendum, quòd Ens & Res simpliciter identificantur. Aliquid verò duobus modis accipiunt: vel ut est aliqua res, seu aliquod ens, ac ita non infert entis passionem, sed entis particularitatem: vel ut est aliquid, ut aliud quid, ac ita diversitatem denotat ab alio, quatenus scilicet est res ab alia distincta. Ac ne hoc quidem modo cum ente recurrere potest, sed idem est, quod ab alio diversum, & ita alteram entis divisionem constituit in Idem & Diversum. E dictis ergò clarum est, quòd tantùm tres entis affectiones meritò ponamus.

Ac quia apud paucos reperitur, quid sit in aliquo unitivè contineri, apponam id ipsum huc in

huc in fine huius capitis, prout hoc traduxit Scotus è Dionysio 5. cap. de div. nom. Continentia ergo unitiva tria requirit: 1. ut unitivè contenta non sint idem simpliciter: cùm enim inter ea, quæ sunt idem simpliciter, unio nulla intercedere possit, nec inter unitivè contenta numerari possunt. Dicimus v. idem simpliciter, quod ita sibi ipsimet idem, ut nullam pluralitatem à parte rei admittat: cujusmodi est unitas seu identitas simplicitatis, & identitas formalis ea, de qua disserit Scotus in 1. d.2.§. sed hîc restat ulterior difficultas. 2. Ut ne sint separata. Quum n. continentia non sit separatorum, sed unitorum, inter ea continentia unitiva non erit, quæ realiter manent separata. Intelliguntur verò hîc non ea tantùm, quæ sunt separata actu, sed & quæ sunt invicem separabilia, cujusmodi sunt ea ferè, quæ realiter distinguuntur, nisi quid impediat. 3. Sed unitivè contenta sint idem identitate reali, distincta tamen formaliter. Ea v. dicuntur idem identitate reali, quæ non possunt ita in re separari, ut unum sine alio existat. Formaliter verò distinguuntur, quorum est alietas formæ objectivæ, hoc est, quorum conceptus sunt diversi, qui tamen sese mutuò non excludant. Ea v. unitivè contenta sunt in duplici differentia: quædam enim sunt in aliquo contenta q. superiora, quædam v. contenta in aliquo q. inferiora. Contenta ut superiora dicuntur ea, quæ sunt de natura & definitione continentis: ita in subordinatis superiora & inferiora sunt unitivè contenta,

tenta, ut corpus, animal, homo. Contenta quasi inferiora sunt, quasi passiones & proprietates ita conjunctæ cum continente, ut ab eo non sint diversæ naturæ: ita sunt intellectus & voluntas respectu animæ rationalis, & unum, bonum, verum, respectu Entis. Et hæc de sententia Scoti ita dissetuimus.

CAPUT V.

DE UNO.

Affectionum entis prima est Unum.

2. *Unum est privatio divisibilitatis in se, communicabilitatis in alio.*

3. *Unum consideratur vel in se, vel in ordine ad multitudinem.*

4. *Unum in se consideratur, vel in genere, vel quoad gradus.*

5. *Unum in genere consideratur in natura, & proprietatibus.*

6. *Natura unius consideratur, vel ut totalis, vel ut radicalis & præcisa.*

7. *Natura unius totalis, includit duos conceptus: conceptum scilicet subjecti, & conceptum proprium, secundum quem hac affectio ab alijs distinguitur.*

8. *Conceptus unius ratione subjecti est conceptus Entis: hic conceptus est intrinsecus omnibus affectionibus, excluso enim hoc conceptu, ne esset quidem Unum, nedum affectio esse posset.*

9. Con-

9. Conceptus verò huic affectioni proprius est, quem præcisum & radicalem secundo loco dicebamus.

10. Is concipitur vel quoad nos, vel quoad rem.

11. Quoad nos concipitur per modum privationis: hinc in definitione dicitur, quòd Vnum sit privatio, non quòd ita sit, sed quòd ita à nobis concipiatur.

12. Quoad rem placet mihi sententia Avicennæ, ponentis conceptum Vnius distinctum formaliter ab ipso Ente, & eum positivum, 3. Met. sua cap. 3. & ex eo Scotus in 4. Met. quæst. 2. §. quoniam ad primum: & refert hanc sententiam Antonius Posius de monte Ilicino.

13 Ratio eius rei: privatio nullam perfectionem ponit: unitas ponit, quia in quolibet perfectius est esse ipsam, quàm non ipsam: & signum eius rei est, quod omnis divisio, cùm reducatur ad unitatem, de se imperfectionem denotet, perfectionem verò quærat ex reductione ad unum. Vide Scotum l. cit.

14. Et hanc doctrinam eleganter complexus est, Scalig. exercitat. 65. s. 5. docens: Henricum privatione explicâsse unitatis quidditatem ob defectum verborum. Esse enim unitatem quid positivum: ab hoc positivo oriri indivisibilitatem, hinc incommunicabilitatem: & quæ alia eo loco elegantißimè docentur.

15. Proprietates unius sunt: Reciprocatio, & distinctio.

16. Reciprocatio est, quod de quocunque earum

rum dicitur, de eodem dicitur alterum: cum enim Ens est Vnum, & omne Vnum est Ens.

17. *Distinctio est conceptus præcisus Vnius ab ente, non includens præcisè entitatem: ea distinctio non est puræ conceptus rationis, sed ea quæ dicitur è natura rei formalis. Nam formalitas Entis non est præcisè formalitas unius: ita enim essent idem simpliciter. Impossibile: idem enim sibi ipsi simpliciter non potest esse & subjectum, & affectio.*

18. *Gradus unitatis considerantur secundùm diversos divisionis & indivisibilitatis modos.*

19. *Vnum ergò quoddam est & indivisum & indivisibile, quoddam indivisum, sed divisibile.*

20. *Illud dicimus, quod ob maximam sui simplicitatem partes non admittit.*

21. *Et est vel summè simplex, vel simpliciter simplex.* Vide Nicol. de Orbell. in 1. dist. 8. q. 1.

22. *Summè simplex illud dicimus, quod nec est compositum, nec compositionem ingreditur, ut Deus, hanc dicimus Vnitatem simplicis.*

23. *Simpliciter simplex illud dicitur, quod non est resolubile in alia, tametsi cum aliis possit compositionem ingredi.*

24. *Estque duplex: vel secundùm modum abstractionis, vel secundùm modum designationis in composito.*

24. *Simpliciter simplex secundùm modum abstractionis, quod habet maximam abstracti-*

enem, ut ulterius abstrahi non possit, quia est precisè ipsum: cujusmodi abstracta ultimata (ut vocant) sunt ultima differentia, ut est apud Scotum in 3. dist. 22. quaest. unic. §. ad primum cùm dicitur & in 1. d. 5. q. 1. §. hac quoniam ad realitatem, & ex eo apud Nic. de Orbel. ibid. Hanc unitatem Scotus vocat unitatem formalem, Vnitatem formalem strictè accipiendo in 1. d. 2. §. Sed hic restat ulterior difficultas.

26. *Simpliciter simplex secundum modum designationis in composito est, quod in nullas sui partes divisibile, in qua vis quantitatis parte designari potest: ejusmodi est unitas puncti.*

27. *Vnum indivisum, sed divisibile est, cujus unitas non excludit sui partes.*

28. *Estque duplex: Vnum per se, & Vnum per accidens.*

29. *Vnum per se illud dicimus, quod habet per se talem formam, qua est ens per se, ut describitur à Scoto in 2. dist. 12. quaest. 1. §. dico igitur.*

30. *Estque vel unum numero, vel universale. Averr. tract. 3 Sum. Meta p. 387. B.*

31. *Vnum numero est vel positivè, vel negativè, ex Averr 12. Met. t. c. 14. Zimara in sol. contr Aver. 1. Ph. contr. 30.*

32. *Vnum numero positivè, quod est Vnum per positionem proprietatis seu differentia numerica, ut Plato; quemadmodum describit Cajetanus de Ente. & essen. cap. 3.*

33. *Estque vel continuum, vel individuum singulare.*

34. Con-

34. *Continuum verò dicimus, cujus termini per contactum unum quiddam fiunt, & se continuant. Arist. 11. Metaph. cap ult. hoc enim non per suam materiam, sed per suam formam seu differentiam numericam esse continuum, docet Aver. 1. de anima, t. c. 90.*

35. *Individuum verò singulare est, quod ex proprietatibus consistit hujusmodi, quarum collectio nunquam in alio eadem erit, Porphyr. in Isag. c. 2.*

36. *Vnum numero negativè, quod universale cùm non sit, est non plura numero: hoc est, quod non includit differentiam propriam, unde habeat numerum, sed seipso est determinatum ad esse singulare, ut materia prima.*

37. *Vnum per se Universale est Univocum, vel Analogum.*

38. *Vnivocum est, quod pluribus ex æquo est commune, hanc Thomistæ vocant Vnitatem formalem largè acceptam. Vide Martinum Pollichium 1. de anima, q. 2. not. 2.*

39. *Estq; vel unum genere, vel unum specie.*

40. *Vnum genere sunt, quorum unum est genus subjectum differentiis, Arist. 5. Metaph. t. c. 10. seu, quorum est eadem prædicationis figura, t. c. 12.*

41. *Et unum genere vel proximo vel remoto, Averr. 5. Metaph. 1. cap. 10. Proximum genus est, quod immediatè speciei convenit, Remotum quod mediatè.*

42. *Vnum specie sunt, quorum essentia & definitio est una.*

43. *Vnum secundùm analogiam est, quod multis non ex æquo, sed secundùm prius & posterius attributione convenit. Et est unum vel secundùm relationem multorum ad unum, ut sanum in urina, medicina, cibo reducitur ad sanum formaliter quod est in animali: vel secundùm relationem multorum inter se, quomodo unum sunt verbi gratia substantia & accidens in Ente. Vide Cajet. de Ent. & essent. q. 3. art. 1. & Fonsec. 4. Metaph. cap. 2 q. 1. sect. 6.*

44. *Vnum per accidens dicitur, vel latè, vel strictè.*

45. *Latè acceptum complectitur unum aggregatione, & unum ratione subjecti.*

46. *Vnum aggregatione est, multorum vel sine ordine, vel cum ordine.*

47. *Aggregatio multorum sine ordine est unio plurium ratione loci, ut acervus lapidum & frumenti.*

48. *Aggregatio cum ordine, est ordo multorum ad unum primum, ut exercitus ad ducem.*

49. *Vnum per accidens (strictè acceptum) ratione subjecti est triplex: est enim vel ordo subjecti ad accidens, ut mel est dulce: vel ordo accidentis ad subjectum ut risibile est homo: vel duorum accidentium ad unum subjectum, ut dulce est flavum, quia mel. Arist. 5. Metaph. cap. 6.*

50. *In ordine unius ad multa consideratur vel multitudo ipsa, vel multitudinis affectio.*

51. *Multitudo est modus Entis secundùm quem entia inter se sunt diversa vid. Thom. Opusc. 70. quæst. 4. articul. in corpore.*

52. *Mul-*

52. *Multitudo consideratur vel in dependentia ab Vno, vel in ejusdem oppositione.*

53. *Dependentia multitudinis ab Vno, est vel potentialis, vel actualis.*

54. *Dependentia potentialis est, qua quod est unum quid per se, intelligitur esse divisibile potentia in multas sui partes è quibus componitur.*

55. *Dependentia actualis est, qua unum actu in se multa complectitur, qua secundum respectum quendam tantùm unitatem obtinent, ut est Vnum per accidens.*

56. *Oppositio inter Vnum & multa consideratur vel abstractivè vel concretivè.*

57. *Abstractivè considerando divisionem per unum & multa, divisio ea non est propiè per opposita. sed similis est ei, qua est Entis in Ens & Entia. Ita enim potest fieri divisio in Vnum & Vna: ita ut multa propriè non sint Ens, sed Entia, & non Vnum, sed Vna ipsa sint multitudo ex Avic. 3. Meta. c.6. Scotus in 4. Meta. q. 2 §. de secundo si: Avic.*

58. *Concretivè, accipiendo quadruplex inter ea potest notari oppositio: Contraria, privativa relativa, & contradictoria.*

59. *Contraria ut divisibile & indivisibile supponunt diversa subjecta, quorum unum excludit divisibilitatem omnem, aliud eam ipsam admittit.*

60 *Privativè ut divisibile & indivisibile accipiuntur pracisè, ut divisibilitas notet sejunctionem partium ab invicem, indivisibile disjunctionis ejusdem privationem.*

 61. *Re-*

61. *Relativa, quando notatur unum è multitudine compositum.*

62. *Contradictoria quando termini exprimuntur per puram affirmationem & negationem, ut: Vnum non unum. Vide Franc. Suarez, disp. Metaph. 5. s. 6.*

63. *Affectio multitudinis est ordo: nam multa relata ad unitatem ordinem sortiuntur. Ita enim intelligitur unum esse causam ordinis, & rerum ordini subjectarum, ex Averr. destruct. disp. 3. p. 140.*

64. *Ordo est multorum sub uno vel simul, vel secundùm prius & posterius collocatorum congrua dispositio.*

65. *Simul verò esse dicimus quadam vel tempore, vel naturâ, Arist. in postpræd. c. 13.*

66. *Tempore simul, quorum ortus in eodem tempore est.*

67. *Natura simul sunt duplicis generis: vel enim sunt reciproca, vel eâdem divisione continentur.*

68. *Reciproca dicuntur, quæ in argumentatione reciprocantur, ut si sit unum & alterum esse concludatur, sed neutiquam alterum sit alteri causa: ita Relata dicuntur simul natura.*

69. *Simul naturâ ratione divisionis dicuntur species, quæ sub eodem genere continentur: ut leo & homo sub animali.*

70. *Prius verò & posterius quinque modis dicitur 1. tempore. 2. subsistendi consequentia, 3. ordine. 4. naturâ, & 5. dignitate, Arist. in postpræd. c. 12.*

71. Tem-

71. *Tempore prius, quod antiquius & vetustius: Posterius quod generatione ortus sequitur. Ita Abraham Isaaco prior.*

72. *Prius subsistendi consequentia, quo posito sequitur aliud, non contrà: ita unitas prior binario, si enim erit binarius, erit unitas, non contra.*

73. *Ordine prius, quod in scientiis priori loco docendum, ut quod ad alterius notitiam confert: posterius contrà: ita universalia priora singularibus, 1. Phys. t. c. 4.*

74. *Naturâ prius, quod alteri est causa & ratio: ita anima intellectu prior.*

75. *Dignitate prius, quod est perfectius, ut: Consul civi.*

COMMENTARIUS.

PRimam Entis affectionem statuimus Unum, eò quòd dicitur absolutè sine respectu: & definimus, quòd Unum est Ens indivisum in se, divisum ab alio. Ens esse dicimus: Unius enim consideratio duplex esse potest: altera præcisa seu radicalis, altera formalis. Præcisam dicimus eam unius rationem, qua est distinctum quid & ab Ente, & à reliquis affectionibus, seu secundùm id quod enti superaddit: & ita nihil infert præter hoc ipsum, quod nos propter inadæquatum nostrum concipiendi modum, divisionis privationem dicimus, Formalem verò dicimus, qua infert hoc omne quod habet: infert autem duo: 1. realitatem,

Unum enim non est purum Ens rationis, ergo & entitatem, quia sine entitate nulla est realitas. Et 2. privationem, quam super entitatem præcisè consideratam addit secundùm nostram designationem, seu quòad nos. Itaque formaliter consideratum unum, dicit Ens cum negatione seu privatione addita. Quando verò unum dicitur esse indivisum in se, divisum ab aliis, non importatur alia & alia unitas, ut annotavit Soncinàs. 10. Metaph. quæ 5. hoc est, ut indivisum in se notet unitatem absolutam, divisum ab aliis unitatem relativam: non enim est de Entis formali ratione, ut sint alia, quæ simul cum ipso stent, sed sufficit ut ipsum non sit aliorum quæ sive alia sint, sive minimè. Deus unus erat, cùm vel maximè non essent alia ab ipse distincta. Sed indivisio in se, notat exclusionem multitudinis: divisio ab aliis, dicit consequens hujus indivisionis, quòd scilicet necessariò, si ponantur alia nihil eorum sit, non verò infert necessitatem ponendi alia simul cum Ente stare.

Hæc verò unius indivisio non opponitur divisioni quantitativæ, sed Entitativæ. In hoc enim vehementer erravit Avicenna in 7. Metaph. suæ, qui ut de ipso Aver. in 4. Metaph t c. 3. subtiliss. Joh. Dans in 4. Metaph. notaverunt, opinatus est quòd unum, quod ponitur esse affectio Entis, sit idem cum eo, quod est principium numeri. Habet enim se unitas, quæ est principium numeri, ad unum hoc, quod Transcendentale dicimus, per modum inferio-

ris ad suum superius & communius. Nam quoniam quoddam Ens est quantum, hoc ipsum Ens habens entitatem, habet unitatem quantitativam; non enim habet duas entitates inter se distinctas, sed unam habet entitatem, & huic opponitur divisio quantitativa. Unum verò in genere abstrahit ab unitate quanti & aliorum generum, ideóque non tantùm quantorum est, sed & non quantorum, & opponitur ei in genere divisio entitativa, quatenus hoc quod de se est indivisum, est divisibile vel in partes ex quibus est, vel in partes quæ sub eo sunt. Et hoc unum confertur cum Ente: quoniam quando ad multitudinem deventum est, jam non Ens est, sed plura Entia, quæ & ipsa plura esse non possunt, nisi ad unitatem quandam redigantur. Ea de re elegantissima Scoti verba sunt. 4. Metaph quæst. 2. §. de secundo: Divisio, inquit, per unum & multa non est divisio propriè per opposita, sed est; quasi diceretur Ens aliud Ens, aliud Entia: sic potest dividi unum & una, ita ut multa propriè non sint Ens, sed Entia, & non sit unum, sed una multitudo.

Multi verò unius gradus inveniuntur, ut annotavit subtiliss. Johan. Duns in 1. Sentent. d. 2. §. Sed hic restat ulterior difficultas.

1. Est enim minima, unitas ea quæ aggregationis dicitur.
2. Unitas ordinis.
3. Unitas per accidens.
4. Unitas per se compositi.
5. Unitas simplicitatis.

6. Unitas formalis.

Unitas aggregationis eſt, in qua multa Entia ſine ulla unione, & ſine ullo ordine congeruntur, quomodo acervus lapidum vel frumenti unum eſt, eaque minima unitas dicitur, quatenus congeſta ea plura nihil Entis faciunt, ſed tantùm quod habebant Entis ante, ea quæ congeruntur, id ſibi quidque horum conſervat, nihil verò novi Entis acquirit. Tantùm verò de uno quæque habent, quantùm de Ente.

Unitas ordinis eſt, qua multa in unum collata nihil ſibi mutuò conferunt, qua entia ſunt, ſed tamen qua ad unum aliquid ordinantur: atque ita exercitus non habet niſi ordinem Unitatis prout ſcilicet ad unum ducem ordinatur. Et Scaliger exercitatione 6. ſectione ſecunda: Unitas univerſi eſt propter ordinem partium inter ſe.

Unitas per accidens ea intelligitur, quæ eſt è ſubjecto & accidente mutuò informativis: habet enim ſe accidens ad ſubſtantiam, tanquam forma ad ſuam materiam, in qua unum compoſitum accidentale facit. Eſtque non cum apparente & Metaphoricâ, ſed cum Phyſica unione conjuncta, ex rebus tantùm diverſorum generum, eorumque vel generaliſſimorum, ut homo quantus, album quantum, vel intermediorum, ut album dulce. Vide Scotum 6. Met. q. 2. §. Sed hic diſtinguentur.

Unitas per ſe compoſiti eſt, quæ ex actu & potentiâ ex eodem genere naturaliter ordinatis conſtat.

Dico

Dico ex actu & potentiâ, quia ex duobus actibus unum per se non fit.

Dico ex eodem genere, quia & accidens & subjectum habent sese ut actus & potentia, sed tamen è diversis generibus petuntur.

Dico ordinatis, ob transcendentalem habitudinem eam, quam extrema compositi inter se habent.

Dico Naturaliter, quia etsi ex natura diuina & humana fiat unum per se, filius nimirum hominis, tamen ut annotavit Joh. Altegest. in vocab. Theol. pag. 240, & Constantius Sarnanus Direct. Theolog. pag. 116. Christus propriè compositum non dicitur, & Deitas, & humanitas compositionem non faciunt.

Unitas simplicitatis, quæ nec est divisa, nec divisibilis, cujusmodi in Angelis & mentibus habetur. Juxta quod notandum, quòd composita dicant quid unum, qua indivisa actu sunt, divisibilia tamen potentia; intelligentiæ verò & divisionem & divisibilitatem excludunt.

Unitas formalis est, ubi illud quod dicitur sic idem includit illud cui hoc est idem in ratione suâ formali, & per consequens per se primo modo. Hîc tamen sciendum, quòd ut notavit Polichius in 1. de anima q. 2. not. 2. Unitas formalis duobus modis dicatur: vel unitas formalis simpliciter, vel cum quadam latitudine. Unitas formalis simpliciter ea est, de qua hoc loco agimus. Unitas verò formalis cum latitudine omnis ea dici potest, quæ largitur esse

secundùm primum dicendi per se modum. Adscribam verba Polichii: Unitas formalis, inquit, attenditur penes privationem divisionis formalis: (dicit autem divisionem formalem, quæ fit per essentialia principia) & habet latitudinem. Quædam enim privat divisione formali omninò causabili per principia propria & communia, & hæc est unitas formalis simpliciter. Quædam verò privat divisione formali, non simpliciter, sed taliter scil. causabili per principia communia, & hæc est unitas formalis secundùm quid, & habet latitudinem, secundùm quod divisio privata causabilis est à magis & minus communibus principiis essentialibus. Vide de quinque modis unitatis & multitudinis August. Niphum Suessanum ad disput. 5. destruct. Averr. p. 173. Atque hæc de uno dicta sufficiunt.

CAPUT VI.

De Vero.

UNum sequitur verum: Bono prius, ut Intellectus voluntate: est enim verum Ens in ordine ad intellectum, ut Bonum Ens in ordine ad voluntatem.

2. *Verum est Ens adæquatum intellectui.*

3. *Veri notio duplex est: Una quoad materiale, altera quoad formale.*

4. *Verum materialiter consideratum est Ens cum denominatione veri.*

5. Formale est respectus entis ad intellectum suum, secundum quem adæquatè mensurari potest: & ita verum formaliter dicit nihil aliud, quam ens cum connotatione ordinis ad intellectum.

6. Is respectus non est respectus rationis, non enim à sola mentis operatione pendet, sed fundatur à parte rei. Nec respectus prædicamentalis est: non enim potest fundamentum dicere à suo subjecto diversum. Verùm Transcendentalis, ut denotet adæquatam habitudinem entis & intellectus: vel ut intellectus immediatè feratur super hoc, quod idem sibi ipsi est, ut est veritas divina: vel ut ens dependeat ab intellectu secundum eam ideam ex qua rei esse metimur.

7. Et hinc in iis quæ dependent, idea potest dici essentialis ratio secundum quam quidque dicitur verum: naturalium quidem ea idea, secundum quam res dependent ab intellectu divino: artificialium verò, secundum quam dependent ab intellectu humano.

8. Est verò idea aliquod cognitum à principio effectivo intellectuali, ad quod activum aspiciens potest aliquid in esse reali producere. Guilhelmus Ockam in 1 d. 35. q. 5. Qua de re fusè egi Antidoti mei lib. 2. c. 22.

9. Gradus veritatis considerantur vel secundum veritatem ejusdem rationis sive subordinata, vel rationis diversa.

10. Ejusdem rationis sive subordinata veritas potest considerari: vel objectivè, vel subjectivè,

vel identicè, vel significativè. Objectivè in rebus, subjectivè intellectu, identicè in conceptu mentis, significativè in voce.

11. *Hinc veritas vel est incomplexa, quæ est affectus Entis simpliciter accepti, & intellecti, alio nomine dicitur veritas in essendo, sive veritas rei: alia est complexa.*

12. *Veritas complexa est affectus orationis dependens ex significatarum rerum convenientia, ut docetur apud Scal. exerc. 307. sect. 27.*

13. *Et hæc est vel in significando, quomodo voces & conceptus dicuntur signa rerum juxta Arist. in lib. de Interp. cap. 1: quæ signa tum demum vera dicuntur, quando ipsis rebus extra in rerum natura positis respondent: vel est in cognoscendo, quatenus scilicet res sunt in intellectu concipiente & componente eas. Vide Franc. Suarez in disp. Metaph. 8. & Ferrar. in q. in 3. de anima.*

14. *Aliter in hunc modum potest exprimi, quòd veritas consideretur vel fundamentaliter, vel repræsentativè, vel formaliter, secundum Soncinatem 6. Metap. q. 16.*

15. *Fundamentaliter est ipsa rei entitas: formaliter ex ordine ad intellectum: repræsentativè è significando.*

16. *Quoad gradus diversæ rationis: veritas est vel rei, vel sermonis, vel facti.*

17. *Veritas rei est veritas Transcendentalis hujus loci propria.*

18. *Veritas sermonis est duplex: vel enim est ordinata ad rem significatam, vel ad intentionem*

nem proferentis. Bonaventura post Alex. 2. p. q. 139. memb. 1. Gabriel in 3. d. 38. q. unic art. 1. not. 1.

19. *Ordinata ad rem significatam est, qua pronunciat uti res est: hac veritas Logica communiter dicitur.*

20. *Ordinata ad intentionem est veritas, qua quod verba sonant mente persuasum habemus. Hac veritas Ethica communiter dicitur.*

21. *De hoc veri genere sunt elegantissima Scaligeri verba ex 2. nos, inquit, in Platonicis exercitationibus non esse falsam probavimus orationem, nisi si quis volens mentiatur. Non enim falsa dicit, qui se verum putat dicere: sed falsas apprehensas, verè enunciat illas apprehensiones. Hinc definit ex adaquatione orationis cum ipsis speciebus.*

22. *Veritas facti est vel in iudicio, vel in conversatione.*

23. *Veritas in iudicio est conformitas agendi secundum iustitiam.*

24. *Veritas in conversatione est habitus, quo quis dictis, factis & opere seipsum manifestat, ut recta ratio demonstrat ex Arist. 4. Moral. c. 7. vide Versorem 4. Eth. q. 8.*

25. *Veritatis in essendo affectio est reciprocatio: veritas in cognoscendo consideratur in difficultate, & opposita falsitate.*

26. *Reciprocatio est conversio veri cum Ente, ut de quo dicitur Ens, de eodem verum dicatur: veritas enim Transcendentalis falsitatem nullam habet oppositam.*

27. *Diffi-*

27. *Difficultas in cognoscendo est dispositio secundum quam res cognoscendæ non adæquatè à nobis apprehendi & concipi possunt. Eam difficultatem præscripsit Arist. in 2. Metaph. t.c.1. Speculatio, inquit, de veritate partim difficilis, partim facilis est: hujus signum, quod quisque de natura aliquid dicit: illud, quod nemo eam vel totam, vel majorem ejus partem comprehenderit.*

28. *Difficultas ea duobus modis intelligi potest, vel penes nos, vel penes res scibiles, ut docet Aver. 2. Meta. t.c.1. & fortassis causa ejus non rebus, sed nobis ipsis inest, ut subtilissimè disputat Scotus in 2 Metaph. q. 2. & 3. & in 1. d. 3. q. 1. & approbat Mauritius in castigat. l. 1. Met. q 2.*

29. *Difficultas imperfectionis & falsitatis mater est: deficit enim quisque in eo quod non comprehendit.*

30. *Imperfectio verò & penes nos est, & penes scientias. Nam defectus causa defectum parit in effecto.*

31. *Imperfectio nostra partim in inventione est, partim in doctrina. Nam eandem perfectionis & imperfectionis causam suspicamur: perfectionis positivè, imperfectionis privativè. Ast duplici hac via cognitio perficitur: inventione, & disciplina.*

32. *Error in Inventione vel ab Experientia nascitur, vel à ratione.*

33. *Error ab experientia vel à sensu est, vel ab intellectu.*

34. *Error experientiæ à sensu est, quando sensus*

sui decipitur circa singularia ea obiecta, quorum multa memoria unius experientiæ vim faciunt, ut colligitur ex Arist. in 1. Metaph. c. 1.

35. *Error verò sensus circa obiectum suum est quintuplex: Primus ab excellentia sensibilis oritur, si ea nimium organum sensus virtute sua superet, ut lux diei vespertilionis oculum. Secundus ab indispositione organi, si scilicet sit male affectum. Tertius ab indispositione medij, si alienis qualitatibus afficiatur. Quartus à distantia, si ea non sit in debita proportione inter sensum & obiectum. Quintus si sensus & obiectum conformiter sese non habeant. Georg. 2. de anima.*

36. *Error experientiæ ab intellectu est, quando vel ex ijs in quibus sensus decipitur, vel quæ nondum sufficiunt; intellectus experimentum sibi fingit. Vnde hic error intellectus duplex est: vel mediatus, vel immediatus. Mediatus is est, quando sensu mediante intellectus circa experientiam decipitur.*

37. *Error verò intellectus immediatus is est, quando ex ijs, quæ bene sensus percepit, intellectus male experientiam concipit, quia ad experientiam faciendam nondum sufficiunt. Et hic error insufficientiæ appellari potest.*

38. *Insufficientia verò experientiæ duplex est: una fit ratione temporis, alia ratione subiectorum.*

39. *Ratione temporis error oritur, quando non tantum tempus, quantum debetur experientiæ, tribuimus. Quod in motuum cælestium*

calculo

calculo evidens est. Nam experientiam efficit temporis longitudo, inquit, Arist. 6. Ethic. cap. 8. vitæ ergo brevitas fallacem sæpe reddit experientiam. Quod memorabili Hippocratis docetur: Ars longa, vita brevis, experientia fallax.

40. *Ratione subjectorum, quando non omnia particularia objecta, nota & manifesta nobis sunt, quæ ad experientiam confirmandam faciunt. Vnde Arabiæ & Africæ sapientes quotannis scripta permutare proditum scimus, utrinque inquirentes, num qua experientia artium suarum rationes fortè debilitârit, ut si quid subjectorum diversitas diversum suadeat, artes ad naturæ regulam aliter informentur.*

41. *Falsitas à ratione nascitur, quando intellectus vel in facilioribus non satis præparatus de difficilioribus judicium præsumit ferre: vel de iis rebus ut adæquatè cognitis judicium fert, quæ vel inadæquatè, vel nullo modo ab ipso cognoscuntur, vel componendo, vel dividendo res, quæ in natura vel composita vel divisa non sunt.*

42. *Falsitas ratione disciplinæ & doctrinæ accidit, quando docentis authoritate decepti communem errorem & imbibimus & propagamus.*

43. *Error in scientiis est partus imperfectionis scientis & docentis: quæ enim ab aliis non satis cognita scriptis produntur, falsitatem scientiis & disciplinis inferunt. Sed de his alibi fusiùs agere constituimus, in proprio tractatu de scientiarum imperfectione.*

COMMEN-

COMMENTARIUS.

SEcunda Entis affectio est verum, posterior uno, quia relativa est: prior bono, quia intellectus prior, cujus objectum verum est, quàm voluntas cujus objectum bonum est. Dicitur enim quæque res vera, prout ad intellectum refertur. Quod ut melius intelligatur tria accuratè notanda sunt: Primò quid sit veritas. 2. quotuplex sit veritas: 3. An habeat oppositam falsitatem. Quantum ad primum attinet, dicendum, quòd sicut Ens dicitur in ordine ad esse, ita Ens relatum ad intellectum dicitur esse verum. Ac ita verum intrinsecè dicit Ens: hoc verò quo verum ab Ente distinguitur est habere additam relationem ad aliud, nimirum ad intellectum. Tenendum verò quòd res dupliciter potest comparari ad intellectum, ut post Thomam 1. par. quæst. 16. art. 1. notârunt Fran. Sylvester Ferr. 1. de anima quæst. 10. Armandus de bello visu tract. 2. cap. 24 & Fran. Suarez disputat. Metaph. 8. sect. 5. nu. 1. uno modo essentialiter, alio modo accidentaliter. Essentialis ordo ad intellectum is est, quando intellectus est causa ipsarum rerum. Eo modo quo intellectus divinus est causa inferiorum. Accidentalis verò, quando ab ipsis rebus ad intelligendum movetur intellectus, dum videlicet suam similitudinem in ipso imprimunt. Ejusmodi habitudo est rerum naturalium ad intellectum Artificis, non quòd ab intellectu Artificis

ficis fiant, sed quòd ab eo cognoscantur. E qua utraque habitudine veri natura aliquatenus patet. Priori ratione verum quid Rei est, prout habet esse firmum juxta eam ideam, quæ est in intellectu agentis, agens enim rem producens, eam verè conformem reddit ad eam ideam, quam de re producenda ante concepit. Sunt verò res duplicis generis: quædam necessariæ, quædam contingentes Necessarias dicimus res naturales, quæ ab hominis arbitrio non dependent: sed vel in natura sunt, vel à natura producuntur. Harum veritatem proximè metimur ex intellectu divino. Habet enim Deus omnium rerum extrà in mundo positarum ideas, ad quas comparatæ certam speciem sortiuntur, & ad earum modum definitiones habent. Juxta quod à Platone benè dictum est: quòd ideæ sint in mente divina, sint in concavo Lunæ, & sint in cerebro Dei: nihil aliud innuens, quàm quòd Deus seipsum intrinsecè speculando ipsas res cognoscat, extra agendo res ad has ideas conformet, prout res in concavo Lunæ existentes conformes fiunt ideis divinis. In cerebro verò Dei esse dicuntur: impropriè illud quidem, Deus enim cerebrum non habet. Verum interim, secundum quod Deus habet practicam cognitionem de iis in habitu, ut eleganter illud annotavit Matthias Aquarius in disp. de ideis. Res verò contingentes dependent ab arbitrio humano & fiunt ad conceptum ipsius artificis: operatur enim artifex secundum eum habitum, quem

quem ante mente concepit. Atque hoc modo res dicuntur esse veræ, quatenus conformantur ad intellectum; & ita mensurantur ab intellectu, qui earum rerum mensura est. Contra sese habet in rebus accidentaliter ad intellectum ordinatis: dicitur enim veritas prout intellectus habet similitudinem rerum quoad extra sunt: & eo modo res potiùs mensurant intellectum, quàm mensurantur. Tantùm enim de veritate quidque obtinet secundum hunc modum, quantum rebus proportionatus est intellectus. Vtrinque ergo verum est, veritatem esse conformationem rei & intellectus: uno quidem modo, ut intellectus sit mensura rerum, juxta quam res vera est, si intellectui sit conformis. Alio modo ut res sit mensura intellectus: ita verum esse dicimus, quando rem concipimus, prout extra intellectum est posita. Atque ob hanc conformationem, quæ est inter verum & intellectum fit, ut nihil charius sit intellectui, quàm veritas, quod eleganter admodum disputavit August. Arguit. Niphus Suessanus ad disput. Metaph. 1. destruct. Averrois quatuor viis idipsum declarando, quas videat eo loco, qui voluerit. Hinc jam ut de secundo dicamus, duplex enascitur veritas: alia rei, alia cognitionis. Veritas rei est participatio ejus essentiæ, quæ cuique in ea specie debetur, quatenus ad intellectum seu ideam suam ordinatur. Ita veritas hominis est, participare esse humanum in animalitate, & rationalitate: hoc enim esse homini debetur secundum eam ideam, quam ab intellectu

divino

divino participat. Veritas verò cognitionis est conformitas intellectûs ad rem secundum speciem, ab objecto productam. Verum enim quidque esse cognoscimus, si species rei, quæ est in intellectu, respondeat objecto extraposito & constituto. Ea duplex est: vel enim est apprehensiva, vel judicativa. Veritas apprehensiva est conceptus proportionatus rei, quo res cognoscitur prout est, nullo modo judicium de eo ferendo.

Ea iterum duplex est: vel simplex, vel complexa. Simplex ea est, quando rem simplicem apprehendo, ut Deum esse. Complexa quando rem compositam, ut nivem esse albam, corvum esse nigrum. Veritas judicativa est, quam rem cognosco esse veram cum adhæsione, hoc est, ut feram de veritate judicium, an sit veritas vel necessariò, vel contingenter se habens, in quo gradu necessitatis sit posita, vel etiam per medium cum discursu. Et hæc veritas κατ' ἐξοχὴν dicitur veritas cognitionis. Quo sensu apud Arist. in Cathegoriis scriptum est, nihil eorum, quæ planè simplicia sunt, verum esse aut falsum. Quo respectu plurimi sunt qui existimant, non esse veritatem in conceptu simplici, vel etiam sine judicio. Qui ea in re decipiuntur; sunt enim & simplicium & complexarum rerum species in intellectu, quæ si respondeant rei, veritatem dicunt in cognoscendo. Et ratio veritatis non pendet à judicio: verè enim rem ita se habere cognosco, si extremorum connexio fuerit legitima, sine omni etiam judicio.

Ac ma-

Ac magna differentia est inter diversas has veri acceptiones. Veritas rei transcendentalis est, & omnibus rebus competit, & propria est Metaphysico: qui ut rerum naturam & essentiam in genere considerat, ita in genere considerat veritatem earum, secundum quam Ens quodque in hoc, vel illo speciei gradu, ponitur. Veritas verò cognitionis Logici est: hic enim modum rerum cognoscendarum præscribit. Vnde apud Zabarellum. Logicæ finis esse ponitur, verum à falso discernere. Est quidem omnibus scientiis commune, veritatem inquirere: speculativarum enim finis veritas est. Verùm hoc secundum actum exercitum intelligendum est: nulla enim earum inquirit quod quid erat esse veritatis cognitionis secundum actum signatum. Hoc Logici munus esse proprium ex Arist. in 1. Periherm. luculentissimè declaratur. Ac hoc modo, ut & illud obiter addamus, videtur intelligendus esse Aristot. & conciliandus, quando in Antepræd. dicit: nihil eorum quæ planè simplicia sunt verum esse aut falsum. Contrarium verò dicere videtur. 2. Metaph. cap. 1. Unum quidque ut est, ita esse verum. Ut scilicet prior locus intelligatur de veritate cognitionis seu complexa: posterior de veritate Entis seu incomplexa transcendentali. Quod ipsum Fonseca etiam innuit quando dicit. 4. Metaph. cap. 2. q. 6. sect. 5. Ubicunque Arist. ait verum & falsum in sola compositione & divisione consistere, intelligendum id esse de vero & falso ut cognito: neque enim verum

& fal-

& falsum cognosci per primam intellectus operationem, sed per secundam: in qua sola possit fieri comparatio inter res & intellectum.

De tertio dicendum, quòd veritati rei nulla opponatur falsitas: sed veritati cognitionis, propriè quidem complexæ, impropriè tamen & secundum Metaphoram incomplexæ. Hoc ita deducamus, cùm ut veritas, ita & falsitas dicatur in ordine ad intellectum, isque vel divinus sit, vel humanus, ad horum verò nullum res comparatæ falsæ dicantur, patet inde, quòd veritati rei nulla opponatur falsitas. Ut enim de divino prius dicamus, hic ipse sive in rerum contemplatione, sive in earundem actione consideretur, falli nullo modo potest. Non quoad contemplationem: res enim quomodo sese habent, ita divino intellectui contemplandæ objiciuntur. Quoad actionem verò: cùm enim Deus agat ad præscriptum idearum, in eaque actione impediri nullo modo possit, nec errare etiam: in comparatione sanè rerum ad intellectum divinum nullam omninò falsitatem esse apparet. Quod si ad humanum intellectum attendamus, nec hoc modo est: intellectus namque si res speculetur, aut nullo modo attingit, & hæc ignorantia potius est, quàm falsitas: aut attingit ipsas, quomodo sunt. Nulla ergo ratione simplicibus ulla vel affingi, vel appingi potest falsitas. Hanc sententiam clarissimis verbis proponit Arist. 9. Meta. t. c. 22. Neque enim inquit, fit, ut circa ipsum quid est decipiamur, nisi per accidens, eodemque modo circa substantias non compositas,

ſitas, nemo enim decipitur. Quæcunque igitur ſunt, id quod propriè quid eſt, atq; actu, in eis non datur decipi, ſed aut intelligi, aut minimè. Sin ad humanum intellectum, res metiamur, ut ab ipſo fiunt, eo reſpectu res naturales falſæ dici non poſſunt: non enim dependent ab intellectu humano. Sed nec artificiales, aut morales. Quòd ſi enim artificiales procedunt ab intellectu, ſecundùm modum idearum ab artifice conceptarum, veræ ſunt: eſt enim conformitas rei & intellectûs. Sin ob impedimentum aliquod extrinſecum aliquid patiantur, id ipſum ratione intellectûs non patiuntur: at verò reſpectu intellectûs & rei eſt veritas & falſitas. Morales verò quoniam conformantur ad dictamen à quo procedunt, falſæ propriè non ſunt: ſed vel bonæ, vel malæ. Metimur enim actiones morales non ad intellectum, ſed ad voluntatem. E dictis itaque patet, propriè loquendo veritatem rei eſſe nullam, cùm res quæcunque veritatem obtineat, ſecundùm eſſe illud quod habet. De ſecunda parte dicendo, dicimus, quòd circa veritatem cognitionis incomplexam cadere poſſit aliqua falſitas impropriè dicta, ſecundùm quod falſum dicimus id, quod eſt ſuppoſititium, corruptum, depravatum, fucatum, larvatum, adulterinum. Quomodo apud Franc. Suaretz. diſp. Metaph. 9. ſect. 1. nu. 6. ſcriptum eſt, in rebus extra intellectum non eſſe propriam & rigoroſam falſitatem, ſed vocari falſas per quandam Metaphoram, & extrinſecam denominationem, quoad

falſitatem

 ſcil.

ſcil. non verè concipiuntur vel apprehenduntur à cognoſcente facultate. Et hæc denominatio variis modis fieri poteſt, ut notat Thomas 1. par. q. 7. art. 1. Primus modus eſt, ratione ſimilitudinis ad rem veram, quâ deluſi pro vero ſuppoſititium arripimus, quomodo aurichalcum ſupponi nobis poteſt. Et ita Joh. Fr Picus Mirandula de morte Chriſti & propria cogitanda lib. 5. cap. 11. dicit: falſum id appellare poſſumus, quod ideæ talis rei, cujus gerit ſimilitudinem, non quadrat: Sicut falſum aurum dicimus, quoad ideæ auri diſconvenit. Secundus eſt quando concipimus objectum falſæ opinionis, quomodo idolum falſum Deum dicimus. Tertius modus fit, quando res falſa dicitur, ſi quando non eſt adæquata, vel conformis arti. Quomodo falli dicimus Medicum, quando artis defectu medicinam non ſatis cognitam præbet. In quo tamen genere imperfectionem potiùs, quàm falſitatem eſſe cognoſcimus. Et hoc ſenſu apud Ariſt. in 5. Met. t. 34. ſcriptum eſt, quòd in ſimplicibus etiam aliquod falſum ſit, quando falſa in rebus dicit eſſe, aut ea quæ non ſunt omninò, aut quæ non ſunt ea quæ apparent. Quæ ſanè cum additione, & non ſimpliciter eſſe falſa in aprico eſſe poſitum exiſtimo.

Complexorum verò falſitas propriè dicta eſt, eaque tam certa, ut in dubium vocari non poſſit. Ea in compoſitione & diviſione intellectus conſiſtit, quando nimirum intellectus componit vel dividit ea, quæ naturâ ſua vel

con-

convenientiam vel disconvenientiam nullam habent. Ita falsò dividit intellectus, quæ necessariò conveniunt, dicendo, hominem non esse animal. Et falsò componit inter quæ disconvenientia magna est, dicendo, hominem esse Leonem. Vide Arist. 9. Metaph. t. c. 21. E dictis tam quoad strictè, quàm quoad Metaphoricè acceptam falsitatem quatuor modi falsi ab Arist. in 5. Metaph c. 22 propositi colligi possunt:

1. Dicitur falsum in propositionibus, seu in oratione. Oratio autem falsa dicitur duobus modis: una quæ ea componit, quæ non sunt composita: alia quæ significat illud componi, quod est impossibile componi. 2. Dicitur falsum de re falsa, uno modo quia non est, alio modo quia licèt sit, non tamen est talis, qualis apparet: talia autem debent dici falsa, non simpliciter, sed cum additione, ut dicebamus. 3. Dicitur falsum de definitionibus. Contingit autem falsam esse definitionem triplicitèr: uno modo quando una pars definitionis repugnat alteri parti: alio modo dicitur definitio falsa, non simpliciter, sed respectu illius, cui assignatur assignando sc. definitionem non suo definito: 4. Dicitur falsum in hominibus: & hoc contingit dupliciter: uno modo falsus dicitur, qui certâ intentione coram aliis falsas rationes asserit, idque cum intentione fallendi. Alio modo homo falsus dicitur, qui rationes falsas profert, licèt non ex intentione fallendi. Et ex hisce quatuor modis, quæ natura falsi sit in

 quo-

quocunque genere cognosci facilè potest. Et hæc de vero dicta sufficiant.

CAPUT VII.
De Bono.

Bonum dicunt Ens in ordine ad appetitum.

2. Id consideratur vel in proprio esse, vel relativè in ordine ad malum.

3. In proprio esse consideratur, vel in genere, vel in gradibus.

4. In genere consideratur, vel in definitione, vel quoad proprietates.

5. Definitivè consideratum bonum, est Ens ordinatum ad voluntatem sibi propriam, a qua esse approbationis habet.

6. Itaque vera non est sententia Fran. Suaretz disp. Met. 10. *s.* 1. *n.* 14. *bonum esse solum passionem Entis, pro ut dicit convenientiam ad alterũ, seu prout est bonum alteri. Hæc enim non est Transcẽdentis boni natura, sed boni naturalis*

7. Nec approbo sententiam Scoti asserentis, absolutam quandam proprietatem bonum addere enti: quod enim absolutum in bono est, ipsum Ens est.

8 Nec relatio rationis tantùm est: non enim entis bonitas a nostro conceptu pendet, sed nos ita concipimus, quia ita est.

9. Nobis denotat ordinem ad suam voluntatem, à qua esse approbationis debetur. Ejusmodi

modi Entis bonitatem puto denotari Gen. 1. Vidit Deus omnia, & erant valde bona.

10. *Quæ enim erant, eâ visione seu approbatione* DEI *boni denominationem sustinebant.*

11. *Itaque definimus relationem Transcendentalem, quæ realis est, non tamen extrema realem distinctionem ab invicem requirunt necessariò.*

12. *Proprietates boni sunt: conversio, & appetibilitas.*

13. *Conversio est mutua Entis & boni de se invicem prædicatio.*

14. *Itaque dicimus omne Ens bonum est, & omne bonum est Ens.*

15. *Appetibilitas est proprietas consequens bonum, ut appetitus quærat ens, uti sibi conveniens.*

16. *Itaque Arist. definitio 1. Eth. c. 1 bonum est quod omnes expetunt, à posteriori est: non enim est ab appetitu, à quo dependet bonum essentialiter, sed à quo accidentaliter.*

17. *Et hinc sequitur, quod bonum & finis convertuntur.*

18. *Non per relationem bonorum inter se, ita enim bona quædam media, quædam ut finis: sed per respectum ad appetitum, quia à bono terminatur.*

19. *Gradus bonitati sunt tres. Bonitas Transcendentalis, Naturalis, & Moralis.*

20. *Transcendentalis est ea, qua Ens quodq; immediatè consequitur secundùm eam voluntatem, à qua res immediatè vel approbatur, vel etiam dependet.*

E 3 21. Na-

21. *Naturalis verò bonitas est convenientia cujusque rei cum re alia, secundùm quod quæq; vel ad aliam est ordinata, vel ad ens primum refertur.*

22. *Hæc bonitas Relativa aliàs dicitur: quia tota est in respectu rei ad rem, & rei absolutà considerata non convenit.*

23. *Bonitas moralis est bonitas rationalis creaturæ propria, secundùm quod à dictamine rectæ rationis gubernatum.*

24. *Bonum verò morale duplex est: bonum morale in genere, & bonum è circumstantiis. Scotus quodl. 18. art. 1. & 2. d. 40. §. respondeo.*

25. *Bonum morale in genere est convenientia actus & objecti secundùm dictamen rectæ rationis, & non tantùm secundùm convenientiam naturæ.*

26. *Bonum verò morale quoad circumstantias, est actus conformis rectæ rationi, & quoad objectum, & quoad aggregationem omnium circumstantiarum ad actus bonitatem pertinentiũ.*

27. *Et hic requiritur: 1. ut actus sit voluntarius, 2. ut feratur ad debitum objectum. 3. ut finis sit bonus, 4. ut sit debita forma actionis legitimo modo suscepta. 5. ut in extrinsecis circumstantiis ne sit error, quoad quando, ubi & hujusmodi.*

28. *Bonum consideratum in ordine ad malum spectatur in oppositione ad malum.*

29. *Hinc malum definimus, quòd sit boni privatio.*

30. *Malum accipitur vel concretivè, vel abstractivè,*

stractivè, Biel. in 2. d. 34. quæst. uni. art. 2. concl. 1. & 2. & Tartaretus 1. Ethic. q. 3. & quæst. moral. c. 6. de actib. intell.

31. *Malum concretivè acceptum est res vel actus qui proficiscitur ab agente cum denominatione malitiæ, ob deformitatem eam, qua privatur bono debito inesse.*

32. *Hinc malum concretivè acceptum dicit duo: materiale seu substratum, cui accedit malitia, ut est vel subjectum verbi gratia, homo qui dicitur malus, vel actio, cædes verbi gratia quæ dicitur mala: & formale, ipse sc. bonitatis defectus, qui est ratio, ob quam aliquid malum esse denominatur, ut aversio à fine ultimo, & voluntate prima est ratio peccati apud Scotum in 2. d. 37. §. concedo igitur.*

33. *Et ita malum semper est conjunctum cum bono, ut non esse quidem possit, nisi sit bonũ.*

34. *Dicis: ergone contrarium stat cum suo contrario? Hic dico, Bonum habere oppositum malum non quodvis, sed sibi respondens: bonum stare non potest cum suo malo, sed cum malo alterius generis.*

35. *Nam bonum Transcendens oppositum malum nihil habet: bonum naturale habet oppositum malum naturæ seu pœna, et bonum morale habet oppositum malum morale seu vitium.*

36. *Hinc ergò bonum & malum, quæ sese habent modo opposito stare simul nequeunt. Nec enim bonum morale & malum morale sunt simul: nemo simul avarus & liberalis esse potest. Et bonum naturæ & malum naturæ non sunt*

simul: neq; enim quisquam in bona corporis valetudine constitutus simul ægrotat. Verùm malum naturæ & bonum entis sibi non opponuntur: & malum moris nec bono naturæ, nec bono entis opponitur. Malum ergò naturæ potest esse in bono subjecto, quod est bonum bonitate Entis: huic enim non opponitur, nam morbus non destruit ipsum subjectum, in quo est aliquid quod est in subjecto bonum bonitate naturæ, temperatur scilicet. Eodem modo vitium seu malum moris est in bono, non eo quod sibi habet oppositum, hoc enim destruit: sed in subjecto quod est bonum bonitate Entis, cui tantum abest ut repugnet, ut sine eo non esse possit.

37. *Hinc elegans est illud Raymundi: Quare mulier pulchra superba est de sua pulchritudine, non de sua bonitate, cùm bonitas pulchrior sit, quàm facies ejus? Solutio: nulla bonitas moralis participat cum peccato.*

38. *E quo nos colligimus: non opus esse ut confugiamus ad hanc limitationem: Contraria non posse esse simul, hanc regulam pati exceptionem, in oppositione boni & mali, ut quidam in hunc modum determinaverunt. Nam manifestum esse arbitror, nec bonum cum suo contrario* malo *~~bono~~ posse simul subsistere.*

39. *Malum abstractivè consideratum est ipsa malitia, quæ nihil est aliud, quàm carentia boni debiti inesse. Vnde Thom. 1. p. q. 48. & 49. & Gabr. in 2. d. 34. q. un. fusè ea de re disserentes.*

COM-

COMMENTARIUS.

TErtia Entis affectio sequitur, & est Bonum: id definitur, quod omnes appetunt, apud Arist. 1. Eth. cap. 1. Ad hujus definitionis declarationem sciendum, quòd bonitas non uno modo dicitur: Est enim bonitas Transcendentalis, est bonitas naturalis (relativa) & est bonitas moralis, ut videre est apud Scalig. exerc. 307. sect 27. Bonitas Transcendentalis dicitur, quâ quidque habet esse primum perfectum in ordine ad appetitum. In qua descriptione duo notanda veniunt: unum quid sit esse perfectum, alterum quis sit ille ordo ad appetitum. Ad primum sciendum, quòd perfectio duplex est: una est perfectio prima, alia verò perfectio secunda; ut annotavit subtiliss. Duns in prologo Metaphys. & Tartaretus 2. Ethic. cap. 1. Perfectione prima perfectum intelligimus illud, quod habet omnia pertinentia ad primum esse rei, seu ad essentiam. Perfectionem verò secundam illud obtinet, quod habet omnia pertinentia ad secundum esse rei, h. e. in operando. Esse perfectum hîc non intelligitur de perfectione secunda seu accidentali: ita enim relativa bonitas perficit quidq; juxta benè esse hujus naturæ, in ordine ad actum secundum. Moralis verò bonitas perficit in ordine ad summum bonum, ad quod tanquam ad finem ultimum per virtutes contendimus. Sed esse perfectum dicit hoc loco perfectionem en-

titativam seu essendi, qua nulla omninò res destituitur, quâ est Ens: est enim nihil aliud, quàm quod est apud Arist. 5. Metaph. cap. 16. Rem secundùm benè in nullo deficere, nec habere in unoquoque genere excessum, nec quicquam esse extra.

Ad secundum dicendum juxta Thom. 1. Ethic. cap. 1. quòd quando definitur bonum esse, quod omnes appetunt, definitur à posteriori: est enim res in se perfecta, & quia perfecta est eatenus appeti potest: non enim res est bona, quia appetitur, sed quia bona est, ideò appetitur, ideóque bonum esse est causa appetitus sui, non contrà. Quod ut sciatur, tenendum, quòd appetibile dupliciter accipiatur: uno modo fundamentaliter, alio modo formaliter. Fundamentaliter acceptum nihil est aliud, quàm res cui non repugnat ordinari ad appetitum, ac hoc modo bonum quidque est & appetibile, si vel maximè appetitus non sit, qui ab appetibili seu bono moveatur. Formaliter verò acceptum appetibile dicit convenientiam eam qua consideratur hoc, quod est bonum objectivè esse in appetitu. Posteriori modo acceptum appetibile non infert semper bonum, potest enim esse bonum & non esse in appetitu. Priori modo appetibile dicit idem re cum bono, sed tamen cum differentia rationis: etsi enim unum ab altero semper inferatur, appetibile tamen primò respicit appetitum, consequenter bonum, quoniam malum objectum appetitus non est: at bonum primò respicit rationem sui in-

intrinsecam, & consequenter infert appetibile esse quia non est appetibile, nisi sub boni ratione. E dictis patet, quomodo bonitas ea transcendentalis juxta perfectionem suam ad appetitum ordinetur. Et hæc ea in re communis est sententia: quòd si tamen rem exactius aliquanto perpendere velimus, ita mihi videtur Rem duobus modis posse dici ordinari ad appetitum: Uno modo ad appetitum ut regulam & mensuram, alio modo consequenter. Ordo boni ad appetitum ut regulam & mensuram, est ordo essentialis boni, ad eam voluntatem, unde est ratio approbationis. Et ita inferiora omnia dicuntur bona esse ratione dependentiæ à voluntate divina, secundùm quod ab ea voluntate fuêre approbata. Hic verò ordo mihi esse videtur formalis ratio boni transcendentalis. Ordo verò ad appetitum consequenter, est ordo accidentalis boni ad appetitum eum, à quo formalis ratio boni non est, sed qui apprehendit eam bonitatem in re quavis, quam obtinet ratione approbationis voluntatis cuique Enti primæ & propriæ. Ea verò apprehensio nihil est aliud, quàm quòd appetitus noster feratur naturaliter in illud Ens, quod naturæ instinctu cognoscit esse approbatum in prima voluntate. Is verò naturalis instinctus videtur esse cuique appetitui in inferioribus innatus, quia est subordinatus superiori voluntati: est enim naturale, ut inferius in quoque genere subordinetur suo superiori ejusdem generis, & ratione ejus ordinis sit signum quo ad nos in inferiori gradu con-

constitutos influxus superioris in eo genere. Qua de re alio loco fusiùs agemus: nunc enim brevitatis studio hæc attigisse sufficiat.

Bonitas verò naturalis seu relativa ea dicitur, quâ quidque habet ea omnia requisita, quæ pertinent ad ipsius esse benè naturale secundùm perfectionem secundam. Quod ut melius intelligatur, sciendum, quòd perfectio secunda rei naturalis ea sit, qua ponuntur res in esse existentiæ, ut sc. est actu extra caussas, in ordine ad operationes constitutum: & eo modo intellecta res, non tantùm statuitur in perfectione prima, hoc est, in essentialibus solis, sed præterea, quoniam, ut est apud Philosophos passim, plura ad rei existentiam quàm ad ejus essentiam requiruntur, in perfectione secunda requirit omnia, ea quæ sunt necessaria ad obtinendam operationem eam, ad quam res suâ naturâ fertur: juxta quod habet ad operationem acquirenda principia naturalia, non verò ea, quæ vel sunt habitu vel artificio acquisita: hæc enim ad moralem bonitatem perficiendam statuuntur. Breviter: bonitas naturalis est perfectio secunda, naturæ quâ tali debita & conveniens. Ita bonitas naturalis est homini vivere potiùs in aëre, quàm in aqua: obtinere manus, pedes, &c.

Bonitas verò moralis est perfectio secunda naturæ rationali ad liberè agendum elevatæ consentanea. Et ea se habet vel in ratione finis, vel in ratione mediorum. Actiones enim intermediæ habent se in ratione mediorum ad

habitum

habitum generandum: habitus verò è voluntaria actionum consuetudine enati ad summum bonum acquirendum tendunt. Ac ita ut se virtutes habent ad finem ultimum in ratione mediorum, ita ad virtutes acquirendas tanquam ad finem intermedium actiones ordinantur.

E dictis tria ad Boni naturam declarandam apprimè necessaria declarari possunt: 1. quæ boni in genere sit formalitas. 2. anne cum Ente reciprocetur, & 3. an bonum malum habeat oppositum?

Ad primum responderi facilè è dictis potest, quòd cùm dicat ordinem ad appetitum, appetitus verò ad non Ens non referatur, Bonum formaliter dicat Ens cum relatione addita ad appetitum. Ordo enim non est quid absolutum, sed dicit respectum: respectus verò ante se requirit subiectum cuius sit. Itaque Bonitas est Entis ut subiecti, & quoniam & Ens & Bonum sunt Transcendentia, inde fit ut necessariò alterum in altero includatur: non ergo excluditur Ens à Bono. Bonum verò non est sine respectu, Ens verò de se respectum non includit: inde formaliter Ens cum respectu ad appetitum dicit Bonum. Et hæc de Bono transcendenti intelligi debent: aliàs bonitas naturalis & moralis possunt aliquid inferre re à subiecto distinctum, quomodo virtutes verbi gratià homini addunt perfectionem re ab homine differentem.

De secundo dicendum, quòd aliquid esse conver-

convertibile, accipitur dupliciter: uno modo in ratione essentiæ, alio modo in ratione suppositi. In ratione essentiæ converti ea dicimus, quæ præcisè idem sunt simpliciter secundum eundem conceptum quidditativum, non attinendo secundum confusum & distinctum. Converti verò in ratione suppositi dicimus ea, quæ æquè latè patent secundum prædicandi modum. Priori modo converti dicimus definitionem & definitum, posteriori propria cum suis subjectis. Ac ita dicimus, quòd Bonum Transcendens convertatur cum Ente in ratione suppositi, non verò bonum pro perfectione secunda acceptum. Quod enim bonum Transcendens non convertatur cum Ente in ratione essentiæ, ex eo manifestum est, quia aliàs non esset affectio ejus, nulla enim affectio sive propriè sive impropriè dicta dicit eundem simpliciter conceptum essentiæ, cum eo cujus est affectio. Quòd verò in ratione suppositi convertatur, clarum ex eo est, quia cùm Deus creâsset omnia, cognovit esse valdè bona, qua ipsa in essentiali bonitate cùm omnes res perstiterint, fit inde ut nihil quod includit entitatem, omnem omninò bonitatem excludat. Bonum verò in secundo modo acceptum, nec in ratione essentiæ, nec in ratione suppositi cum Ente convertitur. Possunt enim in naturalibus dari, quæ omnem naturæ convenientiam non observant: & in moralibus non semper agimus secundum rationis normam & præscriptum.

Inde jam de tertio facilè responderi potest: Dicen-

Dicendum enim bonum tranſcendens non habere malum oppoſitum, quia nullum Ens de ſe malum.

Datur verò malum naturæ, & malum moris, quorum utrumque dicit privationem ejus boni, quod in eſſe debebat. Illud tamen accidit impedimento naturæ. Natura enim producens intendit facere effectum, quem poteſt perfectiſſimum; impedita tamen facit quod tum poteſt. Non facit autem hoc omne quod debebat. Itaque juxta carentiam hujus debiti dicitur malum ipſius naturæ: ac definitur apud Joh. Alteſtaig, quòd ſit deformitas exiſtens in aliquo Ente naturali, proveniens ex ſuperfluitate vel diminutione naturæ, ſicut cœcitas, claudicatio. Malum verò moris dicimus carentiam ejus perfectionis, quæ ſecundum rectam rationem in libero agente eſt, ac hujus mali menſuram duplicem poſſumus habere ex oppoſito bono: vel enim juxta formalitatem ejus, quæ eſt recta ratio, vel juxta finem, quatenus ex fine actionem metiri ſolemus. Hoc loco non immeritò quæri poteſt, Anne omnis boni remotio malum inferat? cùm enim carentia & remotio videantur eſſe ſynonyma, malum utique æquè per remotionem, ac per carentiam boni, definiri poſſe videatur. Hîc dicendum ſecundum Thom. 1. p. q. 48. art. 3. Quod remotio boni alia ſit negativa, alia privativa. Negativam eam dicimus, quæ ſimpliciter tollit nulla ſubjecti habita ratione, & hæc remotio quandoque ſubjectum ſimul tollit cum attributione malitiæ: quomodo mors dicit

remo-

remotionem boni, destructionem scilicet ipsius totius quod erat:& ejusmodi remotio boni non infert malum; mala enim dici hoc modo possent ea etiam, quæ nullo modo essent,& quælibet res mala diceretur, ob carentiam scilicet cujuscunque boni, etiam alterius rei, quomodo verbi gratiâ, homini malum esset non certare posse cum aquila visu, cum leone fortitudine. Privata verò remotio est carentia boni, quod subjecto inesse debebat, ita verbi gratiâ, malum est homini, non esse præditum virtute, seu à virtute deficere. Itaque synonyma non sunt remotio boni & carentia; sed habent se ut superius & inferius, ut carentia omnis etiam removeat, sed non omnis remotio carentiam inferat. Hinc jam sequitur, quòd malum non possit esse nisi in bono: cùm verò non quamlibet remotionem dicat, sed tantùm remotionem à certo subjecto, semper connotatur aliquod bonum, in quo inesse debitam bonitatem conveniebat quam non inesse infert bono subjecto attribui boni debiti carentiam. Unde etiam est apud Lombardum in 2. Sent. dist. 14. cùm dicitur homo malus, nihil aliud significatur, nisi malum bonum.

Subjungemus huc sub finem quasdam alias boni divisiones, præter eam, quâ superius bonum in transcendens, moris & naturæ bonum divisimus. Sunt verò reliquæ boni divisiones usitatissimæ tres.

Primò Bonum aliud est verè, aliud apparenter

renter bonum, ut docetur apud Tho. 2. 2. q. 23. ad 7.

Bonum verum illud est, quod quantum in se est, ordinabile est ad principale bonum, quod est ultimus finis: idque prout suâ naturâ bonum est, ita cognoscimus & appetimus, ut qui virtutem appetit, ut ea mediante possit benè vivere.

Bonum verò apparens est, quod abducit à finali bono, hoc est quod appetitum movet non ut est in re, sed ut apparet esse, ut libido movet appetitum sub ratione boni delectabilis. Nam ut finem, ita & bonum aliud ὄντως seu enter, aliud φαινομένως seu apparenter bonum esse dicimus. Qui enim se ipsum interficit mortem appetit, non quia bona est, sed quia videtur esse bona, ut se ipsum eripiat è calamitatibus, vel ex alio aliquo malo, cujus respectu mortem eligit, ceu quid melius. Quomodo Cato se ipsum interficit, quia videre non potest Cæsarem Romæ regnantem. Et Lucretia, quia non potest ferre stupri infamiam. Quomodo verò hoc ipsum bonum apparens appetitum moveat, egregiè docuisse videtur Gabriel in 2. dist. 36. q unic. art. 1. not. 1. quando bonum distinguit è duplici affectione justi, & commodi. Bonum enim ex affectione justi illud est, quod appetimus juxta conformitatem rectæ rationis: & hoc bonum verum est. Bonum verò apparens metimur ex affectione commodi: Commodum verò dicimus latius, ut se extendit ad utile & delectabile: quædam enim ex apparentibus desideramus sub

specie

ſpecie delectabilis, quædam verò ſub ſpecie utilis. Ita in libidines feruntur ſub delectabilis, in furtum ſub utilis ratione. Ac ita malum appetimus, non ſub ſpecie mali, ſed apprehendimus ſub ſpecie boni.

Hinc eleganter Auguſt. Confeſſ. lib. 2 cap. 5. cùm de facinore, inquit, quæritur, qua causâ factum ſit, credi non ſolet, niſi cùm appetitus adipiſcendi alicujus illorum bonorum, quæ infima diximus, eſſe potuiſſe apparuerit, aut metus amittendi. Homicidium fecit, cur fecit? Adamavit eius coniugem, aut prædium, aut voluit deprædari unde viveret, &c. Nec ipſe igitur Catilina amavit facinora ſua, ſed utique aliud, cuius cauſa illa faciebat.

At enim, inquis, malum eſt non Ens, cuius ut nulla cognitio, ita nec appetitus. Hîc primò dicendum: quòd malum abſtractivè ſumptum tametſi poſitivum nihil ſit, at malum concretivè acceptum etiam aliquid poſitivum includit. Et hoc modo furtum appetimus non ratione deformitatis eius, quæ in furto eſt, ea enim dicit privationem & non Ens, ſed ſub ratione boni eius quod furto auferimus, quod ſub ſpecie utilis apprehenditur. Unde ſecundo loco dicimus cum Scalig. exerc. 307. ſect. 24. Eſſe hunc appetitum apparentis boni, appetitum non directum ratione, qui cùm rem ut apparet apprehendit abſque ulla iudicii diſcretione, iam mala mixta bonis appetere facilè poteſt. Tertiò addamus & hoc, eſſe voluntatem, ſed è mala intellectione ortam. Quam multis quidem, ſed potiſſi-

potissimùm tribus modis evenire posse Scalig. docet: primò enim potest appetere in genere, non autem in propria ratione, & ratiocinatur è duabus affirmativis in secunda figura: vel ponit argumentationis fundamentum super inductione. Ut qui rem honestam dicit esse appetibilem. Libidinem verò appetibilem subsumit. Alius modus est, cùm ponit primò effatum impossibilitatis, ponit deinde alia, quæ non connectuntur. Ut qui impossibile esse intelligat cum infamia & dedecore vivere, vitam ergò propria manu esse auferendam colligeret. Tertius modus est, cùm illud axioma pronunciat dubitanter, ideoque dat locum subeunti appetitui. Quomodo lapsum primorum nostrorum parentum eleganter depingit Magister sententiarum in 2. dist. 2. attende, inquit, ordinem ad progressum perditionis humanæ. Primò Deus dixerat, quacunque die comederitis ex arbore, morte moriemini. Deinde mulier dixit ne fortè moriamur. Novissimè Serpens dixit, nequaquam moriemini. Deus affirmavit, mulier quasi ambigendo illud dixit. Diabolus negavit. Quæ ergo dubitavit, ab affirmante recessit, & neganti appropinquavit. Et in hunc ferè modum intelligi debet, quod dicebamus, bonum aliud esse verè, aliud apparentet bonum.

Secunda divisio est, quòd aliud est bonum simpliciter, aliud bonum alteri, seu ad aliud, ut docet Arist. in 7. Eth. cap. 12. & in 8. Ethic. cap. 7. Thomas in 2. dist. 27. quæst 1. artic. ad primum. Scotus quodlib. 18.

Bonum

Bonum simpliciter non uno modo dicitur, ut annotavit subtiliss. Duns in 3. dist. 33. Vel enim simpliciter bonum dicitur, ut distinguitur contra bonum apparens, eo modo quo superius diximus, aliquid dici bonum verè: vel ut distinguitur contra bonum in singulari. Illo modo dicit Aristot. in 5. Ethic. cap. 2. Justum versari circa bona, in quibus fortunæ prosperitas & adversitas consistit, quæ semper quidem ac simpliciter bona sunt, quibusdam tamen non semper bona evadunt: hoc est, divitiæ non sunt bonum apparens, sed quid verè bonum. Ac hujus boni certi quidam gradus statui possunt, ut docet Magister in 2. distinct. 26. dicuntur enim alia magis, alia minima, alia media bona. Quæ bonorum distinctio in magna, media & minima desumpta est, ex Aug. lib. 1. Retract. cap. 9. Magis bona simpliciter ea dicuntur, quæ nunquam & nulli fieri possunt mala, ut sunt honestum, virtus, felicitas, ea enim nemini mala evadunt. bonæ minimæ, quæ in ultimo gradu bonitatis sunt, ut sunt deliciæ, lusus, & hujusmodi alia. Media quæ de se quidem simpliciter bona sunt, alicui tamen possunt fieri mala, ut citato 5. Ethic. cap 2. docuit Arist. Posteriori verò modo dicimus bonum simpliciter, non quod distinguitur contra bonum apparens, sed contra bonum in singulari, hoc est, dicimus bonum simpliciter bonum in universali, ut est adæquatum objectum voluntatis. Voluntas enim non tantùm in verè bonum, sed & in bonum apparens fertur: ac non est determinata ad hoc & illud

illud singulare bonum, sed ad omne quod quoquo modo bonum est.

Potest & alio modo bonum simpliciter dici, quod est bonum per essentiam: Et ita distinguitur à bono quod est per participationem. De hoc elegans est illud Boëtii: *Sola Trinitas est summum bonum, quod purgatissimis mentibus cernitur, alia omnia ab ipso sunt bona per participationem.*

Potest & simpliciter bonum dici quod est summum bonum: eò quod in se eminenter tenet bonitatem, & quæcunque est aliarum rerum bonitas, ea ad summum bonum, ceu media ad finem, ordinatur. Ejusmodi summi boni divisiones variæ sunt. Aristot. in 10. Eth. cap. 7. & 8. duplex facit summum bonum: civile, & speculativum: Hoc separatum dicitur & mentis est; Illud ex operationibus virtutis est. De civili bono intelligendus esse videtur Arist. in 1. Eth. cap 7. quando definit operationem animæ ex virtute, si plures sint virtutes ex optima & perfectissima. De speculativo verò Averr. in libr. de Beat. animæ, quando beatitudinem animæ dicit conjunctionem intellectus abstracti cum anima humana. Et de hac egit in proœmio Physico, & in digressione 3. de an. text. 36. Hoc sensit Lud. Buccaferrea lect. 3. Phys. Aristot. quando duplicem facit hominis, quâ homo est perfectionem: unam primam, aliam secundam. Primam dicendo, quæ est in operationibus quæ sunt in potestate nostra: Secundam, quæ est speculatio sive operatio circa per-

ca perfectissimum Ens, quod est Deus. Et Lambertus in 2. Phys. ad text. 58. quando felicitatem quandam dicit primariam & principalem, quam de sententia Arist. dicit consistere in operatione optimæ potentiæ, circa optimum objectum: aliam secundariam, quam ponit in operatione prudentiæ, secundum quod in ea omnes virtutes connectuntur, ut docetur in 6. Eth. cap. 13. Alias hujus boni divisiones multas studio prætermisimus, partim quia ea de re disputare præsentis loci non est, partim etiam, quia ea de re in Ethicis commentariis pluribus egimus.

Tertia divisio boni est, quod aliud sit utile, aliud honestum, & aliud delectabile, quæ docetur apud Antoninum 1. p. su. maj. tit. 13. cap. 2. §. 9.

Eius divisionis fundamentum docetur apud Arist. in 2. Moral. cap. 3. Ubi docet, quòd tria sint quæ in electionem cadunt honestum, utile, & jucundum. Et 7. Moral. Eundem, c. 3. dicit: bonum multifariàm dici, alia enim esse utilia, alia iucunda, alia simpliciter bona. Bonum verò utile illud dicitur, quod est medium ordinatum in alterius boni consecutionem. Hoc in Platonis Hippia maiori Socrates docet, ubi dicit ad Hippiam, nonne quod efficere aliquid potest, ad illud utile est, quod hoc effici potest. Et proponit utile ad inveniendum pulchrum ceu medium. Hinc apud Marsilium in argumento ad dictum dialogum definitur Utile, quòd potentiam ad aliquid faciendum habet. Ita etiam apud Arist. 1. Meta tex. 7. docetur, cuiuscunque artis

artis inventorem admiratos homines, non solùm quia inventum utile esset, verùm ut sapientem & cæteris præstantem. Ac cùm plures artes invenirentur, quarum aliæ ad necessaria, aliæ ad degendum essent, semper tales sapientiores illis haberi, quòd eorum scientiæ non ad utilitatem essent. Hic utiles artes eas vocat, quæ ad aliquid aliud acquirendum ordinantur: in iis enim esse bonum utile, ut id ipsum fusiùs docet Averr. in Comm. ad dict. textum.

Bonum verò honestum definitur apud Aver. 1. Met. cont. 7. quòd sit illud, quod quæritur propter se ipsum. Hoc sensu in argumento Marsilii ad Platonis Theætetum, honestum dicitur esse utilium principium ac finis, ut ad quod ordinata sint ea quæ utilia dicuntur. Unde in 1. Rhet. Arist. cap. 4. benè dictum est, honestum esse quod per se eligibile est & laudabile, aut quod cùm bonum sit idcircò iucundum est, quoniam bonum. Ac Cic. 1. Acad. quæst. cùm multa alia egregiè, tum inprimis de hoc bono agebat: Zeno, inquit, nullo modo is erat, qui ut Theophrastus, nervos virtutis incideret, sed contrà, qui omnia quæ ad beatam vitam pertinerent in una virtute poneret, nec quicquam aliud numeraret in bonis, id appellaret honestum, quod esset simplex quoddam & solum, & unum bonum. Et in 3. de finibus concludit, illud solum bonum esse, quòd honestum sit, idque esse beatè vivere & honestè. Hîc tamen prætereundum non est: bonum honestum duobus modis dici apud Fr. Suaretz disput. Met. 10. s. 2.

ſ. 2. Uno modo ſtrictè, & ita idem erit, quod bonum morale: & definitur, quòd ſit id, quod per ſe decet, & eſt conſentaneum naturæ rationali, quomodo operationes ſecundum virtutem dicuntur operationes humanæ in 10. Eth cap. 8. & ita excludit bonum naturæ. Alio modo latiùs accipitur, quòd ſit illud, quod per ſe, perficit naturam etiam ſecluſa ratione virtutis: hoc modo ſatis impropriè accipi videtur. Namque & eſſe & vivere, & ſentire eo modo in honeſtis bonis numerantur.

Bonum delectabile illud dicimus, in quo ceu termino deſiderium, & concupiſcentia quieſcit: eius formalis ratio delectatio eſt & ſuavitas, quæ hominem afficit, in rebus non tantùm commodis & honeſtis, ſed etiam incommodis & inhoneſtis. Et hoc bonum variatur pro diverſitate voluptatis. In omni verò ſenſu voluptas eſt, in omni item intellectione & contemplatione, ut docet Ariſt. 10 Moral. cap. 4. Hæc de bono in præſenti dicta ſufficiant.

CAPUT VIII.

De diviſione Entis ut æquivoci in æquivocata.

I.

D*Iviſio Entis eſt vel ſecundum nomen, vel ſecundum rem.*

2. *Diviſio Entis ſecundum nomen eſt, ut æquivoci in ſua æquivocata.*

3. E

3. Ea duplex est : 1. Ens vel est reale, vel rationis Ens. 2. Ens est vel per se, vel per accidens.

4. Ens reale est : vel Ens ut distinguitur contra Ens ab intellectu factum, vel ut distinguitur contra Ens non existens actu. Cajet.

5. Ens reale priori modo acceptum est, quod non tantum objective dependet ab intellectu. Et ita Ens in potentia est Ens reale, quando est in virtute suarum causarum.

6. Et hoc sensu inter Ens reale, & Ens rationis medium nihil est.

7. Ens reale posteriori modo acceptum est Ens revera existens in rerum natura, prout consideratur extra suas causas.

8. Et hoc modo Ens in potentia Ens reale non est.

9. Et hoc modo datur medium quid inter Ens reale, & Ens rationis.

10 Ens rationis accipitur vel intransitivè, vel transitivè.

11. Ens rationis intransitivè acceptum est Ens, quod est ratio seu intellectus, & hoc modo contra reale non distinguitur.

12. Transitivè acceptum tripliciter dicitur : subjectivè, effectivè, & comparativè.

13. Ens rationis subjectivè, est Ens quod est in intellectu, ut subjecto : quomodo entia rationis possunt dici species intelligibiles.

14. Ens rationis effectivè est, opus ab intellectu & ratione productum, quomodo artificialia dicuntur entia rationis. Et hæc duo genera etiam esse reale, non purum esse rationis, designant.

15. *Ens rationis comparativè est, quod objectivè tantùm est in intellectu, factum ex operatione comparativa intellectûs, hoc est, cujus non est propria species in intellectu à rebus accepta, sed species facta è comparatione specierum rerum in natura existentium, quomodo mons aureus nascitur è comparatione speciei montis & auri.*

16. *Et hoc postremo modo intelligitur ens rationis simpliciter acceptum. Vide Carolum Billeum Siculum de intent. secund. pag. 72.73.74.*

17. *Ens verò per se duplicis generis est: Est enim per se vel in ratione entis, vel in ratione effectûs.*

18. *Ens per se in ratione entis, est ens non aggregatum è diversis actu naturis, sed quod Unum est natura & essentia.*

19. *Dico è diversis actu naturis: Etsi enim per se è diversis naturis, esse potest, earum tamen una habet rationem potentiæ per se ordinatæ ad hunc actum, & contrà.*

20. *Itáque Ens per se vel simplex, vel compositum.*

21. *Simplex expers est multitudinis naturarum: Compositum contra, ut: angelus, homo.*

22. *Ens per se ratione effectûs est, ad quod producendum agens per se concurrit: Ita est ens per se quod vel à natura, vel ex intentione voluntatis est productum.*

23. *Eodem modo ens per accidens, vel est in ratione entis, vel effectûs.*

24. *Ens per accidens in ratione entis, quod est res diversorum generum.*

25. Hoc

25. Hæc habet gradus pro generum ab invicem distantia.

26. Ens per accidens in ratione effectûs est, vel Casus, vel Fortuna.

27. Casus in naturalibus : Fortuna in voluntariis.

28. Quòd verò dicitur : Omne per accidens reduci ad aliquam causam per se, id dextre intelligendum est. Non enim verum est omne per accidens habere aliquam sui causam per se. Sed verum, quòd vel ponatur conjunctim cum eo, quod est per se causa : vel quòd ad causam primam, Deum scil. reducatur à cujus providentia ut nulla omninò res est sejuncta, ita nihil omninò ejus respectu in natura frustraneum est & fortuitum. Vide Scotum in 4. Metaph. q. 2. & Antidoti mei lib. 1. cap. 26.

COMMENTARIUS.

Postquam de Entis principiis & affectionibus diximus, breviter etiam divisiones ejus attingemus. Potest autem Ens variis modis sub divisionem cadere, sed potissimùm quatuor. 1. Dividitur ut nomen æquivocum in sua æquivocata : 2. Per modos intrinsecos & differentias analogas. 3. Juxta passiones : & 4. Per quidditates.

Et hos quatuor entis dividendi modos posuit Zimara solut. Contradict. Arist. & Averr. 6 Metaph. contrad. 1. Commento 1. hujus 6. (Metaph.) habetur, inquit, quod ens dicitur

primâ sui divisione in per se & per accidens. Sed in 5. Metaph. t. cap. 14. ens primò dividitur in 10. prædicamenta. 1. Phys. t. cap. 6 primò dividitur per finitum. 3. Phys. t. cap. 3. primò dividitur per actum & potentiam. Solvitur: plures sunt divisiones entis primæ: tamen quælibet est prima in suo genere. Quædam est divisio entis in partes subjectivas, sicut est divisio entis in decem prædicamenta. Quædam est divisio entis in passiones, sicut divisio entis per unum & multa, per necessarium & contingens. Quædam est divisio entis per modos, seu analogas differentias, modo loquendi Averr. sicut est divisio entis per actum & potentiam. Est etiam divisio entis in anima & extra animam: & ista divisio, ut peritissimis in hac arte videtur: est vocis æquivocæ in suas significationes. Ita ille.

Primus divisionis modus, entis scil. ut æquivoci in sua æquivocata, duplex est: vel enim dividitur Ens in reale & rationis: vel dividitur in Ens per se, & per accidens.

Ens reale dupliciter accipitur, ut annotavi Cajetan. de unitate naturæ. uno modo ut distinguitur contrà Ens ab intellectu fabricatum: ita realia dicuntur esse omnia ea, quibus non repugnat actus essendi, seu quæ sunt præter intellectus nostri conceptum. Hoc modo etiam ea, quæ sunt in suis causis, dicuntur Entia realia, quatenus sunt in potestate proxima, ad hoc, ut producantur extra suas causas. Alio modo reale dicitur, ut distinguitur contra non

exi-

existens actu. Et ita Ens reale hoc tantùm dicimus, quod existit extra suas causas. Etsi verò secundùm Thomam in quæst. de potentia Dei q. 3 art. 3. ad secundum: Res antequam existit, nihil est, & per Arist. in Categ. c de subst. destructis substantiis primis, impossibile est aliquid cæterorum remanere: nihilominus tamen in eam prolabi sententiam non debemus, ut substantias secundas, & quæ sunt alia Entia habentia essentiam in potentia causarum, prorsus ad entia rationis relegare velimus. Ita cùm definitiones, demonstrationes, & quæ sunt reliquæ propositiones necessariæ, si fierent rebus non existentibus, essent purum putum animi figmentum. Itaque dicendum, quòd si Ens in universum dividatur in reale & rationis, entia realia ea omnia dici, quorum conceptus non est tantùm per puram mentis nostræ operationem, & ita abstrahere Ens reale ab Ente in potentia & actu. Quod si verò reale hoc tantùm dicamus quod existit actu: divisionem Entis in reale & rationis non æquare omnem Entis conceptum, sed esse intermedium quoddam ens, ens nimirum in potentia, quod nec est purum rationis ens, est enim in visceribus suarum causarum, nec purum ens reale, non enim extra suas causas est.

Ens rationis etiam non uno modo accipitur, ut docetur apud Soncinat. 6. Metaph. q. 18. Constant. Sarnan. direct. Theol. pag. 154. Gerhardum de monte ad Tho. de ente & ess. Lambertú de monte dom. 1. de anima t. 8. Est e-

nim 1. Ens rationis ut conceptum : dicimus hoc, quod in ratione seu intellectu est subjectivè, quomodo sunt habitus, species intelligibiles, &c. 2. Ens rationis ut factum dicimus, quod est factum per rationem : & fit aut per rationem practicam, quatenus scil. fit juxta exemplar hoc, quod in mente artificis est, quomodo omnia artificialia possunt dici Entia rationis. 3. aut per rationem speculativam, hoc est, quod tantùm objectivè in mente est, seu ut sunt verba Johannis Altestaig, quod terminat solum intellectum, nec existit in rerum natura. Quæ duobus prioribus modis sunt Entia rationis, ea non contrà distinguuntur ab Ente reali : domus enim quæ fit ad exemplar artificis est quid reale, & habitus intellectuales non sunt puri conceptus. Verùm tertio modo, quæ dicuntur Entia rationis, ea nunquam sunt realia : & ita Ens reale & rationis à se invicem distinguuntur, & super omnem Entis conceptum cadunt, pro ut Ens reale dicitur, quod habet rationem communem substantiæ & accidenti : Ens verò rationis, quod non nisi per rationis conceptum est, seu quod tantùm fit per comparationem passivam, quâ per intellectum Unum objectorum cognitum ad aliud objectum cognitum comparatur : quomodo aureus mons est è conceptu & comparatione montis & auri.

Ens etiam per se & per accidens dicimus duob. modis, ut post Joh. Duns in 6 Met. q. 2 annotavit Socinas 6, Met. q. 13, & 7 Met. q. 3

& Fr. Suarez disp. Met. 4. Sect 3. num. 1. & 2. dicitur enim Ens per se & per accidens, vel in ratione Entis, vel in ratione effectûs. Ens per se in ratione Entis, possumus cognoscere dupliciter: vel enim ad ordinem prædicamentalem, & quod hoc consequitur in ordine ad definitionem. In prædicamentis enim ea tantùm reponunt, quæ ea tantùm habent, quæ ad essentiæ perfectionem intrinsecè requiruntur. Et hoc videtur Aristot. innuere, quando in 5. Metaph tex. 14. per se esse dicit, quæcunque significant prædicationis figuras, easq; enumerat secundùm quid, secundùm quale, secundùm quantum, secundùm ad aliquid, facere, pati, ubi & quando, situs & habitus. Per definitiones verò cognosci possunt Entia per se, quia definitiones statuuntur entis, non quâ est existentia cum adjunctis accidentibus, seu qua est hic & nunc, sed simpliciter quâ est in tali specie: eo verò modo dicitur aliquid esse Ens per se. Possumus secundo etiam Ens per se cognoscere in ordine ad unitatem, quæ enim sunt per se unum, ea etiam Entia per se dicenda sint: & hoc modo Ens per se est, vel simplex, vel compositum. Ut enim unum quoddam est indivisum actu, divisibile in potentia, quoddam verò simpliciter indivisibile cum exclusione omnis potestatis ad divisionem: ita Ens quoddam statim seipso est quod est, per exclusionem omnium rerum ex quibus fit, quoddam verò per alia, non tamen per alia quæ sint aliorum prædicamentorum, sed per alia, quæ

ad hujus essentiæ complementum & integritatem faciendam ordinata sunt. Et hoc modo intelligitur quid sit Ens per se in ratione Entis. Huic Enti per se opponitur Ens per accidens. De Ente verò per accidens aliter loqui Meta. aliter Logicum, docet Joh. Duns 1. Sent. dist. 29. §. ad aliud dico. Metaphysicus enim dicit Ens per accidens, quod in se includit res diversorum generum: Logicus verò propositionem dicit per accidens, cujus subjectum non includit rationem inhærentiæ prædicati, & si ex duobus talibus fiat unus conceptus, quorum neuter est per se determinativus alterius, dicit illum conceptum esse unum per accidens. Circa priorem modum entis per accidens sciendum, quòd cum Arist. dispescat in tria genera, ut videre est. 5. Met. tex. 13. quædam enim dicuntur, quoniam eidem Enti ambo insunt, quædam quoniam illud (accidens scilicet) enti (subjecto scil. suo) inest: quædam quoniam ipsum est cui inest, de quo ipsum prædicatur, hoc est, cùm subjectum dicitur de accidente. Primi exemplum est, verbi gratia, dulcedo & flavedo in melle, ut dulce est flavum: secundi ex homine & virtute, v.g. Justitia, fit unum per accidens homo justus: tertii exemplum est, risibile est homo.

Circa secundum sciendum, quòd etsi in creaturis semper prædicatio per accidens Logica ante se requirat prædicationem per accidens Metaphysicam, eò quod in iis, quæ non se habent per modum prædicationis per accidens

sem-

ſemper unum eſt alterius determinativum. In divinis tamen putat Scotus haberi prædicationem per accidens Logicam, quæ Metaphyſica eſt per ſe, quia una per ſe perſona eſt, quæ eſt & Deus & Pater: verùm Logicus qui attendit unum eſſe conceptum Deitatis, & alium paternitatis conſiderat unum conceptum eſſe extra conceptum alterius, nec unum eſſe alterius determinativum. Pater enim non determinat Deum: Natura enim deitatis quoniã eſt formaliter infinita, nullarum omninò determinationũ eſt capax, ſed hypoſtaſes ſeu ſuppoſita determinantur. Inde fit, ut quoniam Deitatis & Paternitatis conceptus extra ſe invicem inferuntur, nec alter alterum determinat, Logico per accidens haberi poſſint. Qua de re tamen quid ſit ſentiendum alio loco pleniùs ſtatuemus.

Ens per ſe & per accidens in ratione effectûs eſt, quando dependentia unius ab alio in ratione cauſalitatis eſt vel per ſe, vel per accidens. Hoc verò modo Ens per accidens poteſt eſſe Ens per ſe in ratione Entis. Quoniam Ens hoc modo non dicitur quâ Ens, ſed quâ Ens in fieri à tali vel tali cauſâ. Ens ergò per ſe hoc modo eſt unum naturale, aliud voluntarium. Hoc intentione agit, agit enim cum prævia cognitione ſui effectûs, ad quem producendum quoniam media per ſe adhibet, cum propriâ intentione producere dicitur. Naturale verò agens, etſi non agat ſine cognitione ſuperioris agentis, à quo inclinatur ad præſentem effectum producendum: ipſum tamen ejuſdem pro-

producendi cognitione duci non dicitur, sed tantùm inclinatione. Inde dicitur propria virtute agere: quoniam scil. pro ordinaria ea potestate, quæ à primo agente ipsi est indita, effectum hunc producit. Dico agentis: intrinsecæ enim causæ non possunt per accidens ad effectum producendum concurrere, quoniam seipsis effectum constituunt, hoc est, ex intrinseco concursu utriusque causæ necessariò ac per se oritur compositum. Finis verò aliquis potest esse accidentarius, sed quoniam ab agente accidentaliter intenditur. Itaque perseitas vel accidentalitas ipsius effectûs tota ab agente dependere videtur: agens enim vel per se, vel per accidens potest concurrere, quia vel propria virtute & intentione, vel per accidens agit. Ens verò per accidens hoc modo est, quod evenit vel præter intentionem talis causæ aliud intendentis, vel ex minori parte ab ea fit, vel ei per accidens est conjunctum. Præter intentionem fit effectus fortuitus: fortuna enim in effectib. voluntariis dominatur, quibus si conjungatur effectus, verbigratiâ, cum fossione voluntaria thesaurus inventus, effectus fortuitus per accidens dicitur. Minori ex parte fit effectus, quando natura agit & contendit producere effectum perfectissimum, sed impedita debitum cursum expedire non potest, unde monstra casu evenire dicuntur. Casus enim in naturalibus dominatur. A per accidens conjuncto dicitur dependere Ens per accidens, quando ei, quod accidit causæ, causæ denominationem

nem attribuimus, ut Musicum ædificare, accidit enim homini esse Musicum, qui idem architectus sit, & homo architectus, per se causa domûs est, per accidens verò causa domûs quâ musicus est, quia non quâ musicus ædificat, sed quâ architectus. Vide Lamb. de mont Dom 2. Phys. ad text. 37. & Armandum de Bello visu 2. tract. c. 246. Ac tantùm de divisionibus Entis æquivoci in sua æquivocata.

CAPUT IX.

De Divisionibus Entis, è modis intrinsecis & passionibus desumptis: & in specie.

DE POTENTIA ET ACTU.

I.

DIVISIO *Entis secundùm rem fit vel juxta modos intrinsecos, vel juxta quidditates entis particulares.*

2. *Modi intrinseci sequuntur vel Ens quatenus Ens, vel Entis passiones.*

3. *Priori modo dividitur Ens ratione potentiæ & actûs: & juxta eas quæ hinc proximè sequuntur divisiones.*

4. *Ens in potentia est, vel in essendo, vel in agendo.*

5. *Ens in potentia in essendo est, cui non repugnat esse in rerum natura.*

 6. *Estque*

6. *Estque vel objectiva, vel subjectiva: Vide Soncin. 6. Met. q. 17.*

7. *Potentia objectiva est res, quæ est objectum alicujus potentiæ productivæ.*

8. *Potentia verò subjectiva est potentia, quæ ordinata est ad formam, cui substernitur.*

9. *Ea vero potentia objectiva & subjectiva ratio est, ut quandoque re conveniant, quandoq; separentur. In generabilibus res dicitur esse in potentia objectiva, prout est in ordine ad agens; est vero in potentia subjectiva, quoad requirit al quod subjectum, è quo fiat. Separari autem possunt, ut in creabili, ubi est potentia objectiva & non subjectiva, quia ibi non subjicitur aliquid Vide subtiliss. Duns in 2 distin. 12. q. 1. §. est igitur videndum, & Soncin. 9. Met. q. 2. Zimaram in solut. contrad. Arist. & Averr. 9. Meta. contrad. 3.*

10. *Potentia subjectiva vel est obedientialis, vel naturalis. Vide Thom. q. disp. q. 1. de pot. Dei art. 3.*

11. *Potentia obedientialis est potentia in subjecto natura indisposito ad actū recipiendum nisi à superiori agente, cujus potentia activa cedit & obedit, ut est potentia activa Dei. Ejusmodi potentia obedientialis erat in aqua, ut ex ea fieret vinum Ioh. 2. Et notatur Mat. 3. v. 3. quando Ioh. ait: ne dicite intra vos: patrem habemus Abraham: dico enim vobis, quod potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ.*

12. *Potentia naturalis est, quæ vi & potestate natura ad actum potest deduci.*

13. Ea

13. *Ea vel est remota, vel propinqua. Averr. Epit. Met. tract. 3. p. 385.*

14 *Remota est, quæ non exit in actum, nisi priusquam accesserint propinquæ dispositiones, adveniente subjecto ultimo. Ea potentia est in puero ut fiat Doct. & in frumento, ut fiat homo.*

15. *Potentia propinqua est, quæ in subjecto ultimo posita & non impedita proximè potest exire in actum: quomodo in semine potentiâ propinquâ est homo.*

16. *Potentia in agendo, est vis producendi aliud in quantum aliud.*

17. *Ea est vel naturalis, vel voluntaria.*

18. *Naturalis est, quæ positis omnibus ad actum requisitis, & non impedita necessario in actum deducitur, ut est vis calefaciendi in igne. Vide Averr. 9. Met. com. 10.*

19. *Voluntaria est, quæ omnibus ad agendum requisitis positis, in agendo est indifferens posse agere & non agere, & hoc vel illo modo agere. Vide Aug. Niphum Suessanum destr. Averr. disp. Met. 3. p. 80.*

20. *Potentiæ respondet actus: ea enim est actûs descriptio apud Arist. 9. Met. t. c. 11. ut res non sit in illa dispositione, secundum quam est in potentia. Et hinc quot modis dicitur potentia, tot modis actum dici necesse est.*

21. *Est ergo actus qui respondet potentiæ objectivæ, & actus qui respondet potentiæ passivæ, & actus qui respondet potentiæ activæ. Suarez. disp. Meta. 13. sect. 5. n. 3.*

22. *Actus qui respondet potentiæ objectivæ est*

actus,

actus, secundum quem quidque existit in rerum natura extra suas causas: alio nomine dicitur Existentia.

23. *Eam describit Pererius lib. 6. de formis c. 13. quòd sit modus quidam rei, quo res dicitur esse extra nihilum, & suis causis producta, & actu esse in mundo.*

24. *Ea considerari potest vel respectu essentiæ, vel respectu subiectorum quibus tribuitur.*

25. *Respectu essentiæ consideratur distinctio, & separabilitas.*

26. *In distinctione consideratur dum quæritur quomodo differat ab essentia?*

27. *Et Thomæ sententia est essentiam & existentiam differre realiter. Verùm nos in universum negamus, ab ulla essentia realiter differre existentiam: in specie verò concedimus, alicuius rei existentiam sola ratione, alicuius è natura rei differre: illud de simplicibus asserimus, hoc de compositis.*

28. *Separabilitas consideratur, an separatim esse utrumque poßit? Qua de re ita statuimus: abstrahi essentiam ab existentia posse, non contra: Separari verò non posse.*

29. *Respectu subiectorum existentia:* 1. *est vel substantiarum, vel accidentium* 2. *vel rei universalis, vel singularis.*

30. *Substantiis, iisque singularibus primaria quadam ratione convenit existentia, iuxta illud Arist. Sublatis substantiis primis nihil remanere reliquorum, in Categ. cap. de subst.*

31. *Verùm nec sua deneganda est Acciden-*

tibus

tibus planè existentia, omni inexistentiâ natura prior: & Universalibus, quibus & ipsis suam existentiam tribuimus; quum enim actu sint in singularibus, existant in rerum natura necesse est.

32. *Utrumque enim horum suum etiam agendi modum obtinet: agere verò non posset, nisi existeret.*

33. *Hinc iam colligitur, Existentiam de se nec esse substantiam, nec accidens, nec universale, nec singulare quid: sed à quovis horum abstrahere: est enim quid transcendens.*

34. *Cum existentia coincidit actus Entitativus: quem materiæ denegari nulla ratione posse putamus, cum Scoto in 2. d. 12. Erronea enim est Thomæ sententia, censentis, materiam esse puram potentiam.*

35. *Et hinc tametsi materia & forma separatim non existant: propria tamen materiæ est existentia distincta ab existentia formæ. Tantum de actu, qui respondet potentiæ obiectivæ: sequitur actus respondens potentiæ passivæ.*

36. *Actus respondens potentiæ passivæ est forma, quæ dat esse subiecto, in quo recipitur.*

37. *Secundum hunc actum res unaquæque determinatur ad certam speciem sub suo genere, unde actus specificus non immeritò appellari potest.*

38. *In hoc actu spectatur unio seu informatio, & actus formalis.*

39. *Unio est coniunctio actûs cum potentia passiva, ut eâ mediante res de potentia ad actum deducatur.*

40. Et

40. *Et hac est causalitas forma respectu materia: de qua dixit eleganter Fr. Suaretz disput. Meta,* 15. *f.* 11. *num.* 8. *Vera ac propria causalitas forma nunquam est respectu compositi, nisi primò & immediatè exerceatur circa aliquod subiectum, ex quo & formâ compositum resultat.*

41. *Actus formalis est effectus immediatè consequens formam unitam subiecto, à forma inseparabilis, quomodo esse humanum est actus seu effectus formalis anima rationalis.*

42. *Actus respondens potentia activa est actio, qua proficiscitur ab agente, secundum quod agens est potens eam actionem producere.*

43. *Quum verò in actione duo sint: actio ipsa, & terminus actionis: illa propriè dicitur actus potentia activa, hac non nisi impropriè.*

44. *Actus verò acceptus pro operatione accipitur plerunque pro operatione interiori: unde actus pro operatione acceptus, dividitur in actum elicitum & imperatum.*

45. *Actus elicitus est actus, qui immediatè proficiscitur ab aliqua potentia sine alterius concursu: quomodo actus voluntatis dicitur elicitus, qui à voluntate immediatè proficiscitur.*

46. *Actus imperatus est, qui proficiscitur ab aliqua potentia ad imperium alicuius potentia superioris: ita actus facultatis sensitiva dicitur imperatus à voluntate. Et tantùm de potentia & actu.*

COM-

COMMENTARIUS.

ANtequam de divisionibus Entis ex modis intrinsecis & passionibus desumptis dicamus, explicanda prius duo veniunt: alterum, quid dicamus modos intrinsecos, alterum, quomodo è passionibus divisiones quasdam dicamus. Circa prius dicendum, quòd vocabulum Modi non uno modo usurpatur: quandoque enim modi dicuntur quæcunque entia determinantia rem aliqua ratione, sive re ab ea distinguantur, sive tantum è natura rei. Ita albedo & dulcedo apud Fons. modi dicuntur ejus, cui competunt. Quandoque verò & magis propriè modi dicuntur, quæcunque ita cum Ente sunt unita & affixa, ut nec quoquo modo ab Ente vel separari, vel separata conservari possint, nec aliquam à re cujus modi sunt distinctā essentiam inferant: unde nec propriè & in rigore Entia dicuntur, sed tantùm in latiore quadam significatione. Ita modus subsistendi de se non dicit Ens distinctum à supposito, sed dicit ipsam suppositalitatem, (ut ita loquar) quatenus est in ultimo actu non dependentiæ ab alio: ac ita cum eo connectitur, ut sine supposito dato modus subsistendi nec poni nec intelligi possit. Et hi modi quoniam concipi non possunt, nisi cum illo cujus modi sunt, dicuntur intrinseci: & definiuntur secundum Johan. Duns in 1. dist. 8. q. 4. quòd ii sint, qui additi alteri vel ab illo remoti non variant rationem formalem consti-

constituti per ipsos, hoc est, de se nullam rationem formalem dicunt. Quomodo Scotus Ens dividit in limitatum & non limitatum, ut docetur apud Johan. versic.4 Metaph. quæst.1. non quòd limitatio & illimitatio sint differentiæ Entis, sed quòd modi intrinseci: qui si tollantur maneat conceptus ipsius entis unus communis, nullo modo diversus factus. Et Ens limitatum per modos intrinsecos, esse nimirum in se, & esse in alio, dividitur apud eundem in decem prædicamenta, qui modi si tollantur, maneat conceptus unus & communis ad substantiam & accidens. Ex his ergò modis intrinsecis Entis divisiones peti possunt: non quòd contrahant ipsum Ens, ut aliquid essentiale additum: pugnat enim hoc cum natura Entis in se, pugnat cum natura modorum intrinsecorum, & pugnat cum iis ad quæ contrahitur Ens per hosce intrinsecos modos.

Cum natura Entis pugnat: essentiale enim nihil est extra Ens indifferenter acceptum, per quod realiter contrahi possit. Cum natura modorum, quoniam, ut dictum, nihil formale dicunt, præter id cujusmodi sunt: itaque nec per aliquam distinctam formalitatem ipsum Ens contrahere possunt. Cum natura inferiorum: contrahitur enim per modum illimitationis ad Deum, dico enim Deus est Ens illimitatum, non tamen plus rei in hac est, Deus est Ens illimitatum, quàm in hac Deus est Ens, & in hac Deus est, semper n. eodem modo Deus est Ens summè simplex & simpliciter simplex, seu ut sunt

ſunt verba Scalig. purus & puriſſimus actus à nullo omninò in re determinabilis.

Ad ſecundum ſciendum, quòd ex affectionibus deductæ diviſiones dicuntur eæ, quæ ita ab affectionibus fundamentaliter dependent, ut quòd illæ tranſcendenti quadam ratione ſimpliciter de omnibus omninò rebus dicunt, hoc eæ per disjunctionem in particularibus Entibus ſparſim pro varietate particulari ſecundum quid determinent. Ita v. g. quòd Entis affectio unum tranſcendenter dicit de omni Ente in genere, hoc diviſio Entis in univerſale & ſingulare in iis, quæ ſunt unum genere & ſpecie, per univerſalitatem exprimit; in uno numero per ſingularitatem. Et quod unum dicit in genere de omni omninò Ente abſolutè accepto, hoc diviſio Entis in idem & diverſum exprimit per unum comparativè acceptum, ut ſcilicet quod in ſe unum eſt, per comparationem ad aliud ab eo diverſum ſit; unde mediante unitate aliqua diverſitas oritur. Inde itaque, ut hoc obiter addamus, non multum refert, ſive ejuſmodi diſtinctiones, cum Monlorio in doctrina de univerſis, velimus dicere affectiones Entis disjunctas, quæ ſimul ſumptæ cum Ente reciprocentur: ſive Entis diviſiones, quatenus ipſum Ens determinant ad omnia Entia particularia, pro quibus ſumuntur. Nunc in ſpecie de Potentia & Actu aliquid dicemus.

Eſt ergo potentia aptitudo & propenſio rei ad ſuum actum. Hic ergò quæri commodè poteſt, anne cum potentia definiatur in ordine ad a-

ctum, in relatis ea sit reponenda? Hic distinguendum est, quòd relatio alia sit prædicamentalis, alia verò transcendentalis. Prædicamentalis relatio dicit respectum realem duorum extremorum, ita ut eorum esse non sit positum nisi ad aliud esse, & ejusmodi relatio in potentiam & actum non cadit, ea enim facit ut relata sint simul natura. At verò, ut est apud Zabar. in libr. 1. de pri. rer. mater. cap. 9. positâ potentiâ actus non ponitur, & posito actu non ponitur potentia; quin potiùs à contraria parte, uno eorum posito negatur alterum. Relatio verò transcendentalis non dicit necessariò certam aliquam ac determinatam habitudinem ad terminum realem seu realiter existentem, sed sufficit esse objectivum, ut possit aliquid habere rationem termini transcendentalis habitudinis. Cùm enim ob id ipsum potissimùm Enti conveniat, quatenus est per se ordinatum ad munus peculiare, quod potest per se intendi, per aliquam actionem: tendit quidem hæc relatio ad terminum, realiter per actionem producendum, non tamen eum, qui actu necessariò sit. Ita ergo actus & potentia relatione transcendentali ad se mutuò referuntur, quoniam etsi actu simul non existunt, nihilominus potentiæ per se primò instituuntur & ordinantur ad suos actus, ad eosquè habitudinem includunt, ut vel ad eos ab agente deducantur, vel ipsæ eos producant.

Est verò potentia triplex: una objectiva, alia subjectiva, alia activa. Ita enim tribus modis nos

nos posse dicimus, vel quòd possit esse quod non est; vel quòd possit agere, quod non agit; vel quò d possit pati, quod non patitur. Et primum quidem posse, facit potentiam objectivam: est n. potentia objectiva nihil aliud, quàm respectus rei possibilis ad suum agens à quo fieri possit: quomodo ante creationem omnia erant in potentia objectiva ipsius Dei, quatenus nimirum poterant esse, quæ non erant, & ipsis non repugnantibus esse à Deo.

Potentia verò subjectiva est potentia realis, quæ ab agente mutationem suscipit: unde ab Arist. 9 Met definitur, quòd sit potentia, quæ possit ab alio transmutari in quantum est aliud, aliàs potentia passiva dicitur.

Potentia verò activa dicitur principium transmutationis in alio, in quantum aliud est. Ac differunt potentiæ activæ & passivæ in hoc, quòd activæ non indigent cùm exiverint de potentia in actum motore extrinseco, passivis autem est necessarius, ut docet Averr. 4. cœl. t. cap. 2. idemque colligitur 2. de anima 52. & 12. Metaph 54.

Ac subjectiva quidem alia naturalis est, alia obedientialis. Naturalem eam dicimus, quæ est in potestate proxima ad formam aliquam recipiendam: quomodo verbi gratiâ, semen humanum est in potentia passiva naturali ad suscipiendam animam rationalem. Obedientialis verò ea dicitur, quæ ad aliquod agens superius sese refert, à quo perfectionem suam obtineat: quomodo in potentia obedientiali

lapides

lapides dicuntur esse, ut fiant filii Abrahæ. In eam sententiam eleganter dixit Thom. 3. p. q. 11. art. 1. potentiam passivam in qualibet creatura esse duplicem: Unam per comparationem ad agens naturale; aliam per comparationem ad agens primum. Et hæc dicitur, qua potest quælibet creatura per agens primum reduci in actum aliquem altiorem actu, in quem reducitur per agens naturale: aliàs consuevit vocari potentia obedientiæ in creatura.

Potentia verò activa alia est rationalis, alia naturalis. Rationalem eam dicimus, quæ ab agente cum voluntate est. Naturalem eam, quæ sine cognitione prævia est. Ac rationalis quidem alia increata est, & est potentia Dei, secundum quam liberâ suâ potestate omnia producit quæ vult: creata verò vel angelorum vel hominum est. Naturalis verò potentia eorum est, quæ solo naturæ instinctu agunt. Vide potentiæ significata & modos apud Avetr. epit. Metaph. tract. 3. p. 384. & seq.

Potentiæ respondet actus. Ac quoniam actus & ipse ambiguè dicitur, non poterit ejus ratio una definitione commodè explicari. Evolvamus ergò ejus significationes per partes. Est verò actus duplex, unus purus, alius verò impurus. Purum actum eum dicimus, qui absolutus est à respectu ad materiam, seu qui est forma abjuncta à materia: ita Deum dicimus actum purum purissimum, & intelligentias actus dicimus, non quòd aliquid perficiant seu actuent, ut ita loquar: sed quòd hi actus perfecti in se sint,

se sint, ut in perfectione formali à nullo alio dependeant, nec ad alterius formalem perfectionem ordinentur. Impurum actum eum dicimus, qui est ordinatus ad aliquid perficiendum, eóque actus respectivus seu relativus dicitur, eò quod ad alterius perfectionem ordinatur: Aristoteli ἐντελέχεια est. Prout verò perfectio est duplex, prima & secunda, & actus duplex est, primus & secundus, docente Arist. 2. de anima. cap. 5. Primus dicitur, qui ad perfectionem primam, hoc est, ad esse rei ordinatur. Actus secundus, qui ad perfectionem secundam, hoc est, operationem. Inde actum primum dicimus formam cum materia consociatam, actum verò secundum operationem, quæ ab hac forma in hac materia proficiscitur. Actus primi exemplum est apud Arist. in 2. de ani. text. 6. quando animam dicit actum corporis organici physici, vitam habentis potentiâ. Actum verò secundum in cujusque rei operatione quotidiè animadvertimus, quomodo calefacere actum secundum dicimus ipsius ignis, respectu ejus, quod calefieri potest. Deducamus rem eam aliquantò clariùs.

Actus non uno modo dicitur: 1. actus dicitur pro quacunque natura, quæ est posita extra nihilum. Eo sensu dixit subtiliss. Duns in 2. d. 12. q. 5. §. dico igitur, materiam primam esse actu vel actum, quia non est in potentia objectiva tantùm, sed existit in potentia subjectiva extra causam suam, & est quid positivum. Et hic actus vulgò dicitur Entitativus, juxta quod è Græ-

è Gregor. Arim. in 2. dist. 12. quæ. 1. Aquar. in disput. 2. de nat. matr. ad Phys. Ferr. scribit, quòd actus seu actualitas possit dici quælibet Entitas, quæ sub Ente transcendenti continetur, prout Ens ipsum illimitatum & transcendens distinguitur contra ipsum nihil, & ita in genere describitur actus, quòd sit rem existere, non ita quemadmodum dicimus potestate 9. Metaph. cont. 11. 2. Actus dicitur absolutè, pro substantia separata ab omni materia: & dicitur communiter actus purus, quia non est in ordine ad materiam, vel etiam, quia in ultimo gradu simplicitatis: eoque actum purum dici, propriè Deo competit, ut docetur apud Nicol. de Orbel. in 1. d. 8. q. 1. & Lamb. de monte Domini dicit in 1. Phys. t. 83. naturam divinam esse actum purum; sed formam esse actum participatum. Eodem sensu ratione simplicitatis actum purum unitatem vocant Pythagoræi: potentiam multitudinem. 3. Actus accipitur pro forma informante, ut docetur apud Arist. 8. Meta. cont. 6. ubi dicit, manifestum, quòd actus alius est alterius materiæ. Et Scotus in quodlib. q. 2 art. 2. docet, formam dici illud aliud principium, quod habet rationem actûs, quod cum materia constituit compositum. Et Averr. in Epit. Metaph. tract. 2. pag. 381. dicit, quòd materia est id, quod est in potentia ad rem, quæ est futura esse in actu & definitione, & forma: ipsa verò forma & actus, & quidditas. Et ita in specie Arist. in 2. de anim. cont. 4. animam vocat formam, eandem verò cont. 5. & 6. vocat actum corporis. Et hic communiter

muniter dicitur actus formalis & informans. Hoc sensu apud Scotum scriptum est, materiam de se non habere actum distinguentem vel dividentem, vel receptum, vel informantem & dantem sibi esse specificum in 2. Sent. d. 12. q.1. Et apud Achil. 1. de orbibus dub. 1. forma dicitur esse in genere causæ formalis ipsi materiæ, & eam actuare. 4. Actus dicitur pro principio activo vel operativo, ut docetur apud Barth. de Usingen. 3. Phys. tract. 1. Hoc modo anima dicitur actus primus respectu suarum operationum ab ea procedentium, & habitus dicitur actus primus respectu operationum, ad quas inclinat potentiam, ut idem docet 2. de ani. q.9. 2. 5 Dicitur actus pro ipsa operatione rei, quomodo intelligere & velle sunt actus animæ. Et hoc sensu docetur in 2. de anim. t. 5. quòd actus dicitur dupliciter: alius quidem sicut scientia, alius sicut speculatio, quod aliâs communiter dicitur, actum alium esse primum, alium secundum: per actum primum intelligendo potentiam seu facultatem à qua operationes proximè proficiscuntur: per actum secundum, operationes ipsas. Ita vis urendi in igne dicitur actus primus: urere verò actus secundus. Hic tamen sciendum ut annotavit Joh. Alsteig. in vocab. Theol. quòd actus quando pro operatione accipitur plerúmque dicitur pro actu interiori. Est verò actus hoc modo dictus duplex: Elicitus, & imperatus. Actus elicitus, ut colligitur è Gabr. in 3. d. 36. art. 1. not. 1. dicitur actus qui immediatè & intrin-

 secè

fecè à voluntate proficifcitur, cujufmodi actus funt velle, & nolle, ut fi voluntas eliciat actum volendi, eò quia eft conformis dictamini rectæ rationis. Actus verò imperatus eft actus à quacunque potentia alia à voluntate ortus: hic duplex eft: vel enim eft formaliter imperativus, vel virtualiter. Ille dicitur qui fimpliciter imperat exequutionem ipfius actûs: ut qui imperat inferioribus potentiis mortem fuftinere pro religione. Virtualiter verò imperativus, qui imperat exequutionem actûs cum conditione, ut qui daret eleemofynas fi haberet unde daret. Vide de actu in genere Fr. Suaretz. difp. Meta. 13.f.5.n.7.

Eft & alio modo actus duplex: Perfectus fcil. & imperfectus, ut colligitur ex Arift. 3. Phyf.cont. 15. Actus imperfectus is dicitur: qui in potentia ad formam confequendam exiftit. Ejufmodi actus motus dicitur: is enim actus dicitur motus refpectu rei mobilis, in quam aliquam perfectionem inducit: imperfectus tamen dicitur, ut notat Averr in comm. edid. t. 15. 3. Phyfic. propter communicationem ejus cum potentia, quia eft in potentia ad formam acquirendam Et idem planius docuit in 1. de anim. ad tex. 43. dicens, effe motus eft effe tranfmutabile, & eft compofitum ex effe in potentia, & ex effe in actu, & ideò exiftimaverunt plures antiquorum ipfum non effe. At verò anima actus perfectus eft: eft enim in effe perfecto de fe, & alteri elargitur perfectionem, effe fcil. animatum, Unde contra Platonem difpu-

sputabat Arist. in 1. de anima, qui dicebat animam moveri, contra quem arguit in tex. 43. quia motus est processus moti in modo sui motûs, necesse est etiam ut anima procedat à sua substantia, si non movet se accidentaliter, sed motus est suæ substantiæ per se. Anima ergò actus est, sed non ut actus imperfectus, verùm ut actus perfectus. Tantum de potentia & actu.

Doctrinæ de potentia & actu subjungemus doctrinam de Concretione & Abstractione: non quia hoc loco necessario inserenda: proximè enim videtur insequi verum, tanquam fundamentum, sed quia natura potentiæ & actûs ex hac doctrina illustrari etiam potest.

CAPUT X.

DE ABSTRACTIONE.

I.

QVid sit Abstractio: & ordo ejus ad Divisionem & Concretionem.

2. Concretum duobus modis dividi potest: aut per naturam, aut per intellectum.

3. Abstractio duplex: realis & intellectualis.

4. Abstractio realis: alia immaterialium, alia materialium.

5. Abstractio immaterialium: Una secundùm essentiam, alia secundùm indifferentiam.

6. *Abstractio realis materialium : aut fit à natura, aut per artem.*

7. *Abstractio intellectualis : alia præcisiva alia divisiva.*

8. *Quomodo intelligendum Arist. abstrahentium non esse mendacium.*

9. *Abstractio præcisiva tripliciter subdividitur : 1. è parte intellectûs, 2. è parte subjectorum, 3. è parte ordinis.*

10. *Et à parte intellectûs : est vel habitualis, vel actualis.*

11. *A parte subjecti : est vel formalis, vel totalis.*

12. *Hæc divisio respondet duplici modo compositionis : unde abstractio formalis quadruplex: 1. abstractio formæ substantialis à materia. 2. abstractio formæ accidentalis à subjecto. 3. abstractio subjecti à forma accidentali. 4. abstractio materiæ à forma substantiali.*

13. *Abstractio totalis variatur quadrupliciter pro varietate totius : 1. Universalis. 2. Essentialis. 3. integralis. 4. partium definitionis à definitum.*

14. *E parte ordinis triplex est abstractio. 1 prioris à posteriori. 2. Posterioris à priori, & 3 eorum quæ sunt ejusdem gradûs*

15. *Alio modo dividitur Abstractio, vel à subjecto, vel à supposito.*

16. *Abstractio à subjecto dicitur : vel negative, vel privative.*

17. *Abstractio à supposito : est vel à supposito proprio, vel à supposito alieno.*

18. *Ab-*

18. *Abstractio à supposito proprio, est vel naturæ à supposito, vel universalis à suo singulari.*

19. *Abstractio à supposito alieno eadem cum abstractione accidentis à subjecto.*

20. *Suppositi vocabulum in substantiis propriè, in accidentibus impropriè dicitur.*

21. *Est & alia ratione abstractio triplex: Physica, Mathematica, Metaphysica.*

22. *An Mathematica abstrahat tantùm à materia sensibili, an verò etiam ab intelligibili: & quæ sit materia intelligibilis duæ diversæ opiniones.*

23. *Explicantur duo loci Arist. Prior est in 7. Met. t. c. 35. Posterior 8. Met. t. c. 15. è quibus controversia videtur posse decidi.*

24. *Instituitur conciliatio sententiarum pro diversitate materiæ mathematicæ: quæ est vel non necessaria, vel necessaria. Non necessaria est sensibilis. Necessaria videtur esse vel ut subjectum, vel ut pars. Necessaria ut pars duplex: una quæ est extra rationem definitionis, alia quæ definitionem ingreditur.*

25. *Abstractio Metaphysica eadem est cum abstractione immaterialium.*

26. *Usus distinctionis in divisione scientiarum speculativarum.*

COMMENTARIUS.

I.

ABstractio latè accipiendo prout concretioni cuicunque opponitur, est secretio

 unius

unius ab altero. Nam è cujuscunque multitudinis, sive ea realis sit, sive intellectûs tantùm operâ fiat, divisione, abstractio oriri potest: quo ad multitudinis ejus vel partes conceptus separatim ponuntur, aut saltem cognoscuntur. Abstractio enim non nisi Concreti est: concretum verò quidque dicimus, non tam quâ unum est, quàm quatenus hoc unum dividi potest in ea plura, quæ vel secundùm rem, vel secundùm rationem in eo esse ponuntur: hinc verò abstractio nascitur. Est enim ordo quidam naturalis inter ea tria: Divisionem, abstractionem, & concretionem, ut se mutuò præcipiant, & unum sine altero non fit, ut & natura rei docet, & scriptum habetur in vetusto quodam codice, quem Raymundi esse suspicor, vel certè cujusdam ejus discipuli. Nam divisio præcedit abstractionem, ut causa effectum: quum enim nihil abstrahat ab eo cum quo unum est, quâ unum, sed ab aliquo quâ diversum: necesse est, ut præcedat divisio, quæ distinguat ea, inter quæ est abstractio. Et concretio esse non potest, nisi inter ea quæ possunt abstrahi ab invicem: nam concretum non dicimus, quòd habet simplicem significandi modum, sed quòd in iis est, quæ cum quadam multitudine sunt conjuncta.

2. Dico verò dividi posse hoc, quòd concretum est duobus modis: aut per naturam, aut per intellectum seu cognitionem. Per naturam ea dividi dicuntur, quæ seipsis separatim subsistere possunt, sine eo à quo abstrahuntur

Per

Per intellectum verò, & cognitionem quæ dividuntur. ea quandóque dividimus, quia à natura diviſa cognoſcimus: quandóque verò quæ per naturam ſeparari non poſſunt, ea ſola intellectûs operâ ita dividimus, ut uno cognito, alterum non cognoſcamus.

3. Hinc jam duplex abſtractio naſcitur: Una eſt realis, alia intellectualis, ut docet Petrus de Aquila in 1. d. 3. q. 1. art. 1. Abſtractio realis eſt ſecretio ſecundùm ſubſtantiam unius naturæ ab altera. Hinc ſeparationem potiùs quàm abſtractionem quidam dicere voluerunt: eò quòd extrema abſtractionis ſeparata ponantur, ut videre eſt apud Thom. opuſc. 70. quod eſt de Trinitate ſuper Boëtium q. 5. art. 3. ubi dicit: in his quæ poſſunt eſſe diviſa ſecundùm eſſe, magis habet locum ſeparatio, quàm abſtractio. Verùm quum Ariſt. χωρίζειν & χωριστὸν communiter utatur: 2. Phyſ. cont. 18. χωριστὰ τῇ νοήσει κινήσεως abſtracta intellectu à motu, Mathematicas abſtractiones. In 3. de anim. t. 35. quæ anteà ἐν ἀφαιρέσει λεγόμενα in abſtractione dictâ, nominaverat, poſteà οὐ κεχωρισμένα ὡς κεχωρισμένα non ſeparata ut ſeparata intelligi dicat. In 3. de anim. t. 20 intellectus χωρισθεὶς inſit. & in 12. Metaph. eodem nomine χωριζόμενα intelligentias appellàrit, ut Scal. ex 342. etiam annotavit, ſive ſeparationem, ſive abſtractionem dicere malis, parùm intereſſe puto.

4. Abſtractio verò ea realis pro diverſitate ſubjectiorum duplex eſt: ut una ſit abſtractio

rerum immaterialium, alia materialium.

Abstractio rerum immaterialium est separatio Entis à materia re & ratione. Dicuntur verò re & ratione à materia separari ea, quæ nec ad esse, nec ad essentiam sui requirunt materiam. Unde apud Averr. 6. Meta. comm. 2. dicuntur res abstractæ secundùm definitionem & secundùm esse. Nam & sine materia definiuntur, & sine materia re ipsa subsistere possunt: quo ipso à Mathematicè abstractis distinguuntur, quæ tametsi sine materia definiuntur, non tamen sunt, vel existunt, sine materia. Nam hoc vult Averr. in 2. Phys. tex. 71. quando ait: scientiam mathematicam considerare de rebus immobilibus, sed quæ sint in mobilibus.

5. Ea verò abstractio immaterialium, quæ dicitur abstractio re, & ratione à materia duplex: Una dicitur abstractio à materia re & ratione secundùm essentiam, alia dicitur abstractio permissiva, seu ut alii vocant, secundùm indifferentiam. Vide Joh. Vers. 1. Met. q. 1. notab. 6 Abstractio à materia secundùm essentiam eorum est, quorum essentiæ repugnat includere materiam, cujus modi sunt Deus & intelligentiæ. Ad hoc genus referuntur animæ hominum separatæ: eæ enim tametsi conjunctæ cum corpore conjunctione materiales dicantur; quidditas tamen earum immaterialis omni modo est. Abstractio verò permissiva, seu secundùm indifferentiam eorum est, quibus tametsi non repugnat esse in materia, de

se

ſe tamen ſeparata ab omni materia ſubſiſtere poſſunt. Ejus generis ſunt univerſaliſſima abſtracta, ut Ens cum ſuis paſſionibus: quæ tametſi cum materia actu ſunt in rebus corporeis, interim in ſeparatis eſſentiis ſeparatum eſſendi modum ſervant. Ens enim in divinis non participat quicquam de materia arboris, lapidis, ligni, in quibus tanquam inferioribus ſibi etiam ſubſiſtit. Vocatur verò abſtractio permiſſiva ſeu ſecundùm indifferentiam: eò quòd hoc abſtractorum genus indifferenter habeat ſive inſit in materia, ſive ab ea ſit ſeparatum. Vide Aug. Niphum Sueſſ. ad Averr. deſtruct. diſp. Metaph 8. pag. 242.

Unde & hoc porrò intelligitur, abſtrahi re & ratione à materia, non univocè, ſed ſecundùm prius & poſterius dici de abſtractis, ſecundùm eſſentiam, & ſecundùm indifferentiam. Nam uno modo ſeparata ſecundùm eſſentiam ſunt abjuncta à materia, ut nihil communionis cum materia habere poſſint: at verò quæ ſunt abſtracta ſecundùm indifferentiam, ceu in medio poſita videntur inter purè abſtracta, & ſolâ ratione abſtracta. Nam duplicem omninò conceptum participare videntur: Unum communem cum ſeparatis, quatenus ſeparatim ſine materia ſubſiſtere poſſunt: alterum communem cum abjunctis ſolâ ratione à materia, quatenus iis non repugnat eſſe in materia. Unde & falsò quidam ſolâ ratione abſtracta à materia dixerunt. Alio etiam modo ſecundùm prius immaterialia dicuntur abſtracta, eò

quòd quicquid immaterialitatis, ut ita loquar, habent hæc abstracta secundùm indifferentiam, participant ab abstractis secundùm essentiam, quoad identitatem essentiæ cum iis concurrunt.

Hæc sententia recens non est, sed docuit eandem Avic. eleganter Logicæ suæ parte primâ cap. 1. Adscribam verba ejus: Rerum quæ possunt denudari à motu, veritas duplex est: aut est veritas necessaria, ut Deus & intelligentia: aut veritas earum non est necessaria, sed ita sunt comparatæ, ut non sit hoc eis impossibile (ut scil. commisceantur cum materia) sicut est dispositio identitatis, & unitas, & causalitas, & numerus qui est multitudo Et hæc aut considerantur secundùm hoc quòd sunt ipsæ, & consideratio earum non variatur in hoc, quòd spoliatæ sunt, (scilicet motu & materia:) Sed erunt tunc de tota consideratione, quæ est in rebus ex hoc quòd non sunt in materia, quia hæc ex hoc quòd sunt ipsa non sunt in materia (hoc est, tota earum consideratio est abstracta à materia, quia secundùm proprium essendi modum à materia omni sunt liberæ.) Aut considerantur secundùm hoc, quod accidit eis non habere esse nisi in materia. Quem modum in sequentibus pluribus persequitur. Et hæc abstractio realis immaterialium est.

6. Abstractio verò seu separatio realis materialium & corporum est, quando diversa corpora ita separantur, ut quodlibet eorum diversam subsistentiam obtineat. Ea separatio aut fit à natura,

natura, aut per artem. Abstractio à natura est separatio corporum ab hominis vel arbitrio, vel industria non dependens, sed à natura, ejusque causis facta. Hoc abstractionis modo cœlum dicitur abstrahere ab Elementis, quòd Averr. dicit cœlum habere naturam existentem sibi propriam, aliam ab ea quæ est generabilium & corruptibilium. 1. Met t. 22. Ejusmodi separationes sunt exhalationes, evaporationes, &c. Abstractio artificialis est separatio corporum humana inductria facta, quomodo aquam à vino abstrahimus & separamus.

7. Abstractio intellectualis, quæ & Intentionis à quibusdam dicitur duplex est, ut annotavit Thom. 1. p. q. 85. art. 1. ad. 1. & Logicæ de prædicabilibus cap. 1. & ex eo Anton. 1. p. sum. maj. tit. 3. c. 11. §. 9. Una quæ fit per primam mentis operationem. Ea dicitur quibusdam Abstractio præcisiva, vel præcisionis, quibusdam etiam abstractio per modum simplicis & absolutæ considerationis. Ea est quando eorum quæ sunt adunata secundùm esse consideramus unum non considerando aliud, Hoc docet Aver. 12 Met. com. 39 intellectus inquit, natus est dividere adunata in esse, in ea ex quibus componuntur, quamvis non dividantur in esse, sicut dividit materiam à forma, & formam à composito ex materia & forma. Ita in solut. cōtradict. Aver 4. Phys. contr. 10. dicitur: quum tempus non sit de quidditate motûs, intellectus potest abstrahere motum à tempore, tametsi fieri non possit ut motus sit sine tempore.

Alia eſt abſtractio, quæ fit ſecundà mentis operatione: ea contingit per modum compoſitionis & diviſionis, ſicut quum dicimus, aliquid non eſſe in alio. Hanc alii diviſivã vocant, alii etiam negativam. Secundum hunc abſtractionis modum dixit Aver. 12. Met. com. 29. Tempus & motus aut ſunt idem, aut tempus eſt aliqua paſſio ejus. Sine tempore enim impoſſibile eſt imaginari motum. Nam quum alia & alia ſit temporis & motûs formalitas, ſecundùm abſtractionem præciſivam motum contemplamur, omiſſâ temporis ratione, ut dicebamus. Verùm ſi per ſecundam mentis operationem dicere velimus, eſſe motum ſine tempore, ut actuali negatione ea duo quæ ſemper ſunt conjuncta ſeparare velimus, quod fieri non poteſt imaginabimur.

8 Et hinc intelligitur, quo ſenſu accipiendum ſit illud, quod apud Ariſt. ſcriptum eſt 2. Phyſ. text. 18. Abſtrahentium non eſſe mẽdacium. Nam abſtrahentium juxta primum abſtractionis modum, mendacium non eſt: quia quæ ſunt maximè unum, eorum verè unũ ſine alio conſiderari non poteſt. Ita animal & homo ſunt idem ſecundùm rem, ratione ſeu definitione differunt: conſidero ergò animal definiendo illud, non conſiderando quòd in homine. Verùm ſecundo abſtrahendi modo ab invicem ſejungere, quæ ſecundùm rem ſeparata non ſunt, parit falſitatem. Ita falſa eſt hæc: homo non eſt animal: quia animal eſt de neceſſitate definitionis hominis. Aſt quę ſunt de

defi-

definitione, est de re, in cujus definitionem ingrediuntur, negari verè non possunt.

9. Ea verò Abstractio quæ fit secundum primam mentis operationem, tripliciter potest subdividi: uno modo ex parte intellectûs, alio modo ex parte subjectorûm, à quibus fit abstractio, tertio modo ratione prioris & posterioris.

Ex parte intellectûs duplex est: una est abstractio habitualis, alia est abstractio actualis, ut colligitur è Scoto 7. Meta. q. 18. §. de illo igitur, & seqq.

Abstractio habitualis est productio speciei intelligibilis facta à phantasmate, & intellectu agente, quæ impressa in intellectu possibili objectum ei repræsentare, ad illudque cognoscendum immediatè movere possit. Hujus abstractionis partes tres sunt. 1. Agentis intellectûs illustratio, & abstractio speciei intelligibilis à phantasmate. 2. impressio speciei in intellectum possibilem, & 3. repræsentatio seu præsentia objecti in intellectu possibili. Agens intellectus lumen est, ut phantasmata illustrentur, & species intelligibilis producatur. Species, intelligibilis formaliter impressa possibili intellectui, ob similitudinem quam habet cum objecto, deducit intellectum in notitiam objecti. Objectum verò præsens est intellectui non formaliter, sed objectivè: quoad intellectus è forma speciei deducitur in apprehensionem objecti.

Abstractio actualis est actio intellectûs, quâ per speciem intelligibilem cognoscitur obje-

ctum, seu natura per speciem repræsentata.

Ac ordo est inter abstractionem habitualem & actualem, ut actûs primi & actûs secundi: nam habitualis abstractio exhibet potentiam proximam, quâ in objectum cognoscendum ferri possimus: actualis verò abstractio dat, ut actu in ipsum objectum feramur, idque cognoscamus. Illa fit per habitualem speciem, in qua etiam res repræsentatur: hæc per actualem potentiæ cognitionem, ut notârunt Conimbric. in præf. Porph. q. 5. art. 1. Vide doctiss. Monl. de universis c. 2.

10. A parte subjectorum abstractio iterum duplex est: Una formalis, alia totalis. Quod duplex genus abstractionis notavit Thomas opusc. 70. q. 5. art. 3. & Cajet. de ente & essentia quæst. 1. art. 3. in procemio.

Abstractio formalis est, quâ formale abstrahitur à materiali. Quomodo accidens abstrahit à suo subjecto: accidens enim forma sui subjecti est. Ea abstractio in Mathematicis obtinet: nam Mathematicus considerat quantitatem, non considerando materiam in qua est, ejus enim definitiones abstrahunt à materia, sine qua tamen non sunt. Lineam definit non hanc vel illam, sed indeterminatè dicendo, quòd sit longitudo latitudinis expers. Hoc est quod docet Averr. 6. Meta. com. 2. mathematicam esse de rebus abstractis secundum definitionem tantùm, non secundum esse. Et in 1. post. comm. 101. Mathematicos ut plurimum non considerare de existentia rerum, quæ sunt in artibus

suis,

suis, hoc est, quas definiunt & quarum causas perficiunt, quoniam non est ex consuetudine artis suæ, ut cognoscant existentiam earum rerum, & adminiculentur ipsis. Vide eundem 12. Meta. com. 5. & aliis locis innumeris.

Abstractio totalis dicitur, quâ totum abstrahitur à suis partibus, totum universale verbi gratiâ à suis partibus subiectivis. Quomodo animal consideramus non consideratis speciebus eius leone vel bove. Et hoc abstractionis modo consideratur absolutè natura quædam, secundum propriæ essentiæ rationem seiuncta ab omnibus partibus, quæ non sunt partes speciei, sed sunt partes accidentales.

11. Duplex hoc genus abstractionis respondet duplici modo compositionis: quorum alter est coniunctionis materiæ cum forma: alter unius totius cum suis partibus. Coniunctio materiæ cum forma duplex est: una essentialis, alia accidentalis. Essentialis coniunctio eorum, quæ ad unum perse constituendum concurrunt: accidentalis eorum, quæ unum per accidens faciunt. Utrumque verò genus abstractioni formali opponitur. Nam tametsi essentialis coniunctio respectu totius compositi sit essentialis, quòd sine iis nec esse nec definiri potest, ast partibus inter se consideratis accidere videtur coniunctio. Est enim materia omnis de se in potentia tantùm ad suam formam. Quod indicâsse videtur Aristot. 2. de ani. tex. 6. quando animam definit actum corporis organici, vitam habentis in potentia. Nam ut corpus est in potentia ad vi-

tam

tam utformalem animæ effectum, ita est in potentia ad animam, ut formam ipsam. Nihil ergò impedit alterutrum horum considerare seorsim, alterum in ratione informabilis, alterum in ratione informativi. Distincta enim formalitas distinctum suscipit considerandi modum. Is verò modus ad hanc formalem abstractionem reducitur.

De accidentali coniunctione res est planior. Namque in iis, quæ sunt unum per accidens, ut concursus est accidentalis, ita accidere omninò videtur ea coniunctim considerare. Et quò magis accidentalis est ea coniunctio secundum cognitionem: eò faciliùs unum ab altero in cognitione seiungi potest. Ac difficultas nulla est in iis quæ sunt coniuncta secundum quintum genus prædicabilis: quid enim impedit, vel hominem dicere non Musicum, vel musicam definire non considerato homine in quo est, quemadmodum actu à maxima hominum multitudine separata esse animadvertitur. Difficultas de accidentibus est, quæ sunt in subiecto secundum modum proprii. Verum in iis si concretiva ratio ab abstractiva distinguatur, res erit facilis: nam risibile quia connotat subiectum, quod est risibile, hominem videlicet, de se à subiecto non abstrahit, quia in suo significandi modo id ipsum includit. At verò risibilitas extra rationem humanitatis est: cum qua tametsi semper sit secundum existentiam coniuncta, alia tamen natura risibilitatis, alia hominis & humanitatis est, unde

hac

hac dimissâ, illa sub cognitionem venire facillimè potest. Hæc verò eò disputantur, ut doceamus sub hoc genere formalis abstractionis non tantùm contineri abstractionem mathematicam accidentis à subiecto. Sed 1. abstractionem formæ substantialis, est enim naturâ posterior suâ materiâ, potest ergò cognosci sine hac. 2. abstractionem formæ accidentalis: omne enim accidens est extra rationem sui subjecti, potest ergo unius ratio considerari extra rationem alterius. 3. abstractionem subjecti à forma accidentali: nam tametsi subjecta re à suis accidentibus propriis separari nequeant, definiuntur tamen sine iis, & ita abstrahunt à suis formis accidentalibus: & 4. abstractionem materiæ à sua forma, quam Thomas non concedit, quia putat materiam de se esse puram potentiam: at verò nos quoniam cum Scoto in 2.d.12 materiæ actum Entitativum tribuimus, diversum ab actu specifico, & illum naturâ priorem, hoc modo materiam etiam à forma abstrahere dicimus, quanquam sine forma nunquam sit, quomodo de materia considerat divinus Philosophus. Ac ita latius aliquanto Formalis abstractionis limites extendimus, sive forma abstrahat à materia, seu contrà materia à forma.

12. Unio verò totius cum suis partibus variatur pro varietate totius & partium: quadruplex tamen potissimùm attenditur, quæ ad rem præsentem faciat. Et est: 1 totius Universalis cum suis partibus subjectivis. 2. Totius essen-

essentialis cum partibus essentialibus. 3. totius integralis cum partibus integrantibus, & 4. partium definitionis cum suo definito. Unio totius universalis cum suis partibus subiectivis, est coniunctio realitatis inferioris cum realitate superioris, ut indeterminatio superioris determinetur ad determinationem sui inferioris. Et abstractio huic unitati respondens omni difficultate caret. Nam animal, verbi gratiâ, quum sit quid indeterminatum ad hominem & bestiam, nihil horum de se est: eoque abstrahit ab utroq; ut indeterminatum à determinato.

Unio totius essentialis cum suis partibus, est ordo totius essentialis ad suas partes essentiales, ut ex earum coniunctione resultet tertia quædam Entitas diversa ab Entitate partium, tam separatim quàm coniunctim sumptarum. Et hæc res difficultate non caret. De hoc enim tertio genere docet Thom. opusc. 70. quæ. 5. art. 3. quòd à suis partibus abstrahere non possit: sic enim syllaba nihil erit à suis literis separata. Ita de homine dicit, quòd ei per se competat, quòd inveniatur in eo anima rationalis, & corpus compositum ex quatuor Elementis: unde sine his partibus hominem intelligi non posse putat, quoniam ponuntur in hominis definitione, & sunt partes speciei & formæ. Verùm quum cognitio rei duplex sit: Una distincta, alia confusa. Nos de distincta omninò concedimus, non posse rem intelligi distinctè, nisi in suis partibus essentialibus. Ast de confusa secus statuimus. Nam totum habet Entitatem quandam tertiam diversam

diversum à suis partibus, ut docetur apud Averr. 3. de anim. cont. 55. & in compositis est natura addita naturæ componentium, illud scilicet quod fit ex compositione, ut est in 5. Metaph. comm. 6. Quod subtiliss. Duns in 3. d. 2. & 22. q. unic. §. ad primum argumentum, declarat exemplo hominis: natura, inquit, humana non est partes, nec partes unitæ: humanitas enim non dicit solum respectum unionis partium ultra partes. Non enim illud quo homo formaliter est homo, est relatio, est autem homo formaliter homo humanitate. Si enim homo nihil esset, nisi partes unitæ sibi, homo non esset unum nisi aggregatione: Sicut nec quinarius est unitates quinque, sed est illud totum, quod resultat ex quinque unitatibus: aliter si esset, illæ unitates essent unum sicut acervus. Dico igitur, quòd homo habet unitatem quandam, & entitatem aliam ab istis partibus etiam unitis. Vide de eo an totum sit quid diversum à suis partibus Zimaram solut. contrad. Aristot. & Averr. contradict. 8. Hoc nunc ita supposito de quo aliàs accuratiùs disputabimus, Dico: ubicunque sunt duo diversi conceptus de re eadem, ibi est abstractio unius conceptûs ab altero. Abstractio enim est formalis quasi effectus diversitatis & divisionis, ut dicebamus, vel saltem immediatè eam consequitur. Ast verò tertia ea Entitas diversa ab Entitate partium, dicit diversitatem conceptûs totius à conceptu partium Totius. Abstrahit ergò totum essentiale etiam quadam ratione à suis partibus. Is verò conceptus totius

tius distinctus à suis partibus; non distinctus est, sed confusus.

Unio totius, cum suis partibus integrantibus, est ordo totius ad partes suas materiales. Ac ab his non primam, sed secundam tantùm perfectionem obtinet, hoc est, habet non ut sit, sed ut benè sit vel operetur. Et hæ partes accidunt speciei: nam manus, pes, digitus sunt quidem partes Platonis, at non hominis quâ homo est. Et ab his partibus abstrahere potest compositum: nihil n. humanitatis naturæ derogat, si vel pes, vel manus amputetur.

Unio partium definitionis cum suo definito nihil aliud est, quàm explicatio quid erat esse rei per ea, quæ rei intrinsecè & per se primò conveniunt. Est & hic quidam abstractionis modus, qui significatur, hoc Philosophorum effato: Definitio & definitum sunt unum re, differunt ratione: quod enim definitum dicit confusè, hoc definitio explicat distinctè. Nam ubicunque differentia rationis & diversitas conceptûs est: ibi abstractio necessaria est. Quæ enim sunt inter se unum re: ea nec differre, nec diversimodè concipi nisi per abstractionem possint.

Ad hanc distinctionem abstractionis in formalem & totalem commodè reduci potest ea, quæ est abstractionis à subjecto, & à supposito: de qua separata distinctione agemus; non quòd ab hac sit re diversa, sed ne propter terminorum explicationem præsens tractatio nimiùm excrescat.

13. Sequi-

13. Sequitur tertia subdivisio abstractionis secundum primam mentis operationem ratione prioris & posterioris. Hoc modo jam triplex est abstractio: nam abstrahimus 1. prius à posteriori: 2. posterius à priori: 3. abstrahimus invicem, quæ sunt ejusdem gradus, hoc est, inter quæ prius & posterius non notatur, eò quòd simul insunt in eodem. Rem illustrabimus exemplis.

Illustre exemplum est abstractionis prioris à posteriori apud Aug. Confess. lib. 12. cap. 29. Eo loco ut doceat quid sit prius origine adducit ordinem inter sonum & cantum. Quæ duo tempore quum sint simul: non enim priore tempore sonos edimus informes sine cantu, quos posteriori tempore in formam cantici coaptemus aut fingamus. Sed quum cantatur, auditur sonus ejus. Interim priorem sonum dicimus, ut materiam formâ cantandi. Ecce quomodo abstrahamus prius à posteriori: tempore simul sunt cantus, & sonus: interim sono tribuimus prioritatem originis, abstrahendo hoc quod suâ naturâ indeterminatum est, ab eo quod determinat: sonum verbi gratiâ, à cantu, ut qui sonus possit esse sine cantu, non cantus sine sono. Hic ergo distinctio prioris à posteriori notat diversitatem unius ab alio, cum quo re idem est: ea verò sine abstractione esse non potest. At verò abstractio prioris à posteriori est, quia dimisso cantu sonum origine priorem dicimus.

Secundi exemplum apud Arist. est in 2. Physf. t. 18.

t. 18. Eo loco docet & Physicum & Mathematicum agere de longitudine, punctis, figura & sphæra. Sed diversimodè: nam Physicum considerare ea ipsa, quoad sunt in materia. Verùm Mathematicum de his negociari, sed non quatenus Physici corporis terminus, sed unumquodque: neque accidentia speculari, quatenus talibus existentibus accidant. Quid ergò? abstrahere dicit Mathematicum. Quomodo? superficiem cognoscendo sine subjecto in quo est: accidens, non cognito eo, cui accidit. Hæc jam abstractio est posterioris à priori: accidens enim omne posterius suo subjecto est, ut in 7. Met. cont. 4. docuit Arist.

Tertii exemplum est apud Arist. in 5. Meta. cap. 6. & Averr. in Epit. Meta tract. 1. cap. de uno. Hîc enim notatur unum per accidens dici, si Coriscum Musicum dicamus justum, vel Musicum ædificatorem. Namque ea duo quum sine ordine insint eidem, musica & justitia, vel musica & ars ædificandi: ut non alium Musicum, alium Architectum, sed eundem & Musicum & Architectum nominemus: unum tamen ita abstrahimus ab alio, ut, si ædificet, non quâ Musicus est eum ædificare, nec si canat, quâ architectus est eum hoc perpetrare dicamus. Abstrahitur ergò scientia musica à scientia ædificandi in eodem qui & Musicus est & Architectus, ut nec prius à posteriori, nec posterius à priori, sed ea quæ simul eidem insunt à se invicem abstrahi enunciemus.

14. Distinguitur etiam alio modo abstractio in ab-

in abstractionem à subiecto, & supposito.

15. Videtur verò abstractio à subjecto duobus modis dici posse: uno modo negativè, alio modo privativè. Negativè abstrahere à subjecto illud dicimus, quod nec fuit in subiecto, nec esse potest, eo quòd eius naturæ repugnat modus inessendi in subiecto. De hoc genere abstractionis intelligere videtur Averr. Arist. in 12. Metaph. com. 25. Aristot. dixerat: Quia quædam res sunt abstractæ, & quædam non abstractæ, illæ sunt substantiæ, & propter hoc inveniuntur istæ causæ, quia extra substantias non inveniuntur passiones eorum, neque motus. Hæc verba explicat Averr. hoc modo: intendit per abstracta substantias, quæ sunt subiecta novem prædicamentorum, & per non abstracta novem prædicamenta, quasi diceret, quia prædicamentorum quædam sunt abstracta, & quædam non, abstracta autem sunt substantiæ, & non abstracta accidentia substantiæ.

Deinde causam dedit: nullum enim accidens existit extra substantiam, sunt enim in rei veritate passiones & motus substantiarum, & hoc dicit, quia extra substantias non inveniuntur passiones, & motus substantiarum. E quibus nos hæc: 1. accidentia dicuntur non abstracta, quia inexistunt ipsis substantiis. 2. Substantiæ verò dicuntur abstractæ, modo abstractionis opposito accidentium inexistentiæ: opposita enim divisionis membra secundum eandem rationem opponantur necesse est, secus oppositio nulla erit. 3. Abstractæ ergò dicuntur substantiæ secundum

cundum modum non inexistentiæ. Hoc verò est abstrahere à subiecto. 4 Hæc abstractio non est privativa: privatio enim supponit habitum, at verò substantia in subiecto nec est, nec esse potest. 5. Abstractio ergò quædam negativa: quæ negat modum inexistentiæ accidentis proprium posse cadere in substantiam. 6 Et hoc abstrahere à subiecto explicavit Aristot. in Categ. cap. de substantia, quando dicit, commune esse omni substantiæ non esse in subiecto. Vide Martinum Pollichium de prædicamentis, q 7.

Abstractio à subiecto privativè dicta, est ejus quod inest in subiecto consideratio, non cognoscendo subiectum in quo inest. Quomodo albedinem abstrahimus à pariete, ovo, cygno, &c. quæ tamen separata à subiecto omni esse non potest. Hoc genus abstractionis accidentis proprium est. Nam accidens in subiecto propriè est: sine quo dum cognoscitur, abstrahi ab eo dicitur. Privativè verò abstrahi: quia in subiecto præsupponit habitum, hoc est, quia suâ naturâ & inest, & aptum est inesse. Hunc modum demonstravit Arist. in 1. de anim. tex c. 17. quando inquit: ea quæ non sunt abstracta in rei veritate, sed sunt passiones corporis & secundum abstractionem intendit Mathematicus. Et clarius Averr. in comm istius loci: accidentia, inquit, non abstracta à corpere & consequentia, non in eo quod est transmutabile, sed in eo, quod est corpus tantùm, & magnitudo, & sunt ea quæ intellectus intelligit secundum abstractionem à materia, licet in rei veritate non separen-

parentur, consideranda sunt à Mathematicis. Vide & Themist. 1. de anim c. 5. Et hoc genus abstractionis idem est, cum genere abstractionis formalis à subjecto, quod suprà dicebamus.

16. Abstractio à supposito duplex est: à supposito proprio, & à supposito alieno.

Abstractio à supposito proprio est abstractio à supposito, cum quo intrinsecè est idem.

17. Hæc abstractio à supposito proprio duplex est, ut potest colligi è subtilis. Duns in 3. d. 22. q. unic. §. ad primum, & in quodlib. q. 19. art. 2. vel enim est abstractio naturæ consideratæ in ultima abstractione à supposito eo, quod ab hac natura constituitur.

Ea abstractio est humanitatis ab homine, leonitatis à leone, equinitatis ab equo, corporeitatis à corpore, carneitatis à carne. Vel est abstractio universalis naturæ à suo singulari. Quomodo caro in universali abstrahit ab hac carne, leo in specie, ab hoc individuo leone. Et differentia duplicis hujus generis abstractionis in prædicatione animadvertitur: abstracta enim prioris generis non prædicantur de suis concretis. Falsa enim hæc est: humanitas est homo, equinitas est equus. At verò quæ secundùm posteriorem abstractionis modum dicuntur, eorum abstractum dicitur de suo concreto. Verè enim animal in genere, dicitur de hoc animali in singulari, puta de Bucephalo.

18. Abstractio à supposito alieno, est ab-

 straction

stractio naturę à supposito cum quo non est per se idem, sed diversi generis, ut docet Scotus in quodlib. q. 19. art 2. Et hic modus abstractionis idem est cum modo abstractionis à subjecto. Et dicitur abstractio à supposito, quia subjectum in quo terminatur dependentia, est suppositum.

19. Hîc verò notandum, quòd tametsi in accidentib. suppositi ratio propriè non obtinet, ut docet Durandus in 2. d.3. q.2. & Nicol. de Orbellis in 3 d.1.q.1.art.1. in accidentibus tamen dicamus esse non tantùm abstractionem à supposito alieno, sed etiam abstractionem à supposito proprio: quomodo dicimus, albedineitatem abstrahere ab albedine ultimâ abstractione: & albedinem ab hac albedine, ut universale à suo supposito: & albedinem à pariete, ut supposito alieno. Impropriè abusi suppositi vocabulo, ut quod in substantiis suppositum propriè dicitur, hoc in accidentibus secundùm proportionem dicamus. Quâ de re hoc loco fusiùs agere noluimus, quia non exemplis tantùm, sed & modis prædicandi diversis, tam in divinis, quàm in creaturis rem eam declaravimus Antidoti nostri lib.2.ca.22 quod caput legere poterit, qui usum hujus doctrinæ expostulat.

20. Est & quædam Abstractionis distinctio, quâ Abstractio secatur in tres sui quasi partes: in Physicam, Mathematicam & Metaphysicam. Hoc triplex genus conjunxit Arist. in 1 de anim. t.cap.17. Dicamus, inquit, quòd ille, qui intendit

intendit considerare de passionibus materiæ, non abstractis ab ea, secundùm quod sunt abstractæ, est naturalis. Ea autem quæ sunt non abstracta in rei veritate, sed sunt passiones corporis, & secundùm abstractionem, intendit Mathematicus. Ea autem quæ sunt abstracta in rei veritate intendit primus Philosophus.

Abstractio Physica est, abstractio rei à materia singulari, & non à materia universali. Nam unâ ex parte, Physicus totus in rebus materialibus est, considerat enim res quæ dependent à materia secundùm esse & intellectum. Quemadmodum in definitione etiam non solam formam adsumit, sed formam corrogat cum materia, & ex utriusque conjunctione definit, ut eleganter disputat Themist. 1. de anima cap. 9. Alterâ verò ex parte non potest scientiam habere de iis, quæ sunt in materia signata seu singulari: ea enim quum sint quotidianis corruptionibus obnoxia, scientiam facere nequeunt. Abstrahendo ergò à materia singulari de universali materia disserit: ut de materialibus disserendo, scientia incorruptibilitatem simul obtineat.

Nam ita materia communis docet rationem, qua materialia ab immaterialibus sunt discreta: Universalitas verò perpetuitatem largitur. Tametsi enim universalia sint corruptibilia per accidens, quoad corruptis singularibus ipsa desinunt esse: quod apud Arist. docetur his verbis in Categ. cap. de substantia, sublatis

ſubſtantiis primis, nihil remanet reliquorum. De ſe tamen incorruptibilia ſunt, & in eodem ſtatu ſemper permanent. Ac ita Phyſicus à materia ſingulari dicitur abſtrahere, quia non in hoc & illo individuo cognoſcendo verſatur: non tamen abſtrahit à materia Univerſali, quia eam in definiendo aſſumit. Hoc docuit Thomas 1. pag quæſt.85, art. 1. ad 1. Intellectus, inquit, abſtrahit ſpeciem rei naturalis à materia ſenſibili individuali: non à materia ſenſibili communi. Sicut ſpeciem hominis abſtrahit ab his carnib. & his oſſib quæ non ſunt de ratione ſpeciei: ſed ſunt partes individui, & ideò ſine eis conſiderari poteſt: ſed ſpecies hominis non poteſt abſtrahi per intellectum à carnib. & oſſibus.

Abſtractio Mathematica eſt abſtractio, quâ res ſolâ ratione, hoc eſt, definitione abſtrahitur à materia omni ſenſibili tam individuâ & ſignatâ, quàm etiam commmni. Ea Mathematico tribuitur, qui quâ in definitione materiæ mentionem non facit, abſtrahere ab ea dicitur, verùm ſolâ ratione abſtrahere, quia de rebus iis agit, quæ actu ſemper exiſtunt in materia. Nam Triangulum conſiderat, non conſiderando corpus in quo ſit: & definit figuram tribus angulis comprehenſam.

21. Hìc verò dubium eſt, an Mathematica abſtrahat tantùm à materia ſenſibili, an verò etiam à materia intelligibili.

In hac quæſtione unum eſt, in quo omnes conveniunt, quo ſcil. duplicem eſſe materiam, unam

unam ſenſibilem, alteram intelligibilem. Materiam ſenſibilem eſſe Phyſicæ propriam: materiam verò intelligibilem in res Mathematicas cadere. Nam hoc docuit. Ar. 7. Metaph. t. c. 35. Quædam materia, inquit, eſt ſenſibilis, & quædam intelligibilis. Senſibilis ut cuprum, & lignum, & omnia quæ moventur. Materia intelligibilis eſt illud, quod eſt in ſenſibilibus, non ſecundùm quod ſunt ſenſibilia, ut Mathematica. Alterum eſt in quo diſconveniunt: quænam ſit ea materia intelligibilis, quæ rebus Mathematicis propria eſt. Hîc Thomæ ſententia eſt, 1. p. q. 15. c. art. 2. Materiam intelligibilem eſſe materiam, ſecundùm quod ſubjacet quantitati, abſtractam ab omni qualitate. Quum enim quantitas prius inſit materiæ, quàm qualitates, poſſe figuras & dimenſiones conſiderari abſque qualitatibus ſenſibilibus, & hoc eſſe, eas abſtrahi à materia ſenſibili. Ac hanc ſenſibilem materiam (huic intelligibili oppoſitam) definit materiam ſecundùm quod ſubjacet qualitatibus ſenſibilibus, ut calido, humido, &c. Quam eandem ſententiam docuit ſubtiliſſ. Dans in 6. Metaph. q. 1. §. ad primum argumentum.

Aliorum eâ in re contraria eſt ſententia, qui ex Ariſt. in 12. Metaph. t. c. 44. omnem ſubſtantialem materiam denegant Mathematicis. Nam præter Aſtronomiam nullam aliam Mathematicarum ſcientiarum conſiderare ſubſtantiam. Aliam ergò materiam tribuunt Mathematicis, aſſerentes eam continuam

esse, & partes. Eam sententiam è recentioribus docuit Piccol. de prima Mat. lib. 3, cap. 22.

22. In hac controversia explicanda, Arist. sententia notanda est, quam docet 7. Metaph. t.c.35.& 8. Met.t.c. 15. nam his duobus locis materiam in sensibilem & intelligibilem dividit illam Physicis, hanc Mathematicis tribuendo.

In priori loco principalem quæstionem enodandam sibi proponit, quæ est, num omnes definitiones partium rei sint partes definitionis: altera, quæ est de prioritate totius & partium, hujus occasione nata est. Eam solvit, ponendo duo partium genera: partes scil. formales, & partes materiales. Formales partes vocat Averr. partes qualitatis, materiales partes quantitatis. Partes formales docet ingredi definitionem totius: ast non partes materiales. Rem explicat exemplo. Ita in definitione circuli non poni partes circuli: sed in definitione Syllabæ poni literas seu elementa. Nam elementa, inquit, rationis partes sunt formæ, partes verò circuli sunt partes tanquam materia. Verùm quia partes circuli dixerat esse extra rationem circuli, jam dubium nascitur, an eàdem planè ratione, partes semicirculi sint extra rationem circuli, quomodo æs est extra rationem circuli facti in ære. Ad quod respondet, partes circuli esse propinquiores formæ circuli quàm æs: nam semicirculos esse partes necessarias, sine quibus circulus esse

esse non possit, at verò sine ære vel ferro esse posse. Et hinc materiam dividit in sensibilem, & intelligibilem. Illam dicendo, æs, cuprum: intelligibilem verò quæ in sensibilibus existit, non prout sensibilia, ut puta ipsa Mathematica. Vide Averroën dicto loco comm. 34. 35.

Posteriori loco (qui est 8. Metaphys. t.c. 15.) quærit de unitate definitionis. Et respondet esse in ea unum, quia una partium induit rationem potentiæ, altera verò rationem actûs. Ac quia hoc dubium poterat esse in Mathematicis, docet hoc iis cum rebus naturalibus esse commune: nam duplicem esse materiam, quandam intelligibilem, quandam sensibilem. Et semper in definitione unum sustinere rationem materiæ, alterum actûs. Docent hoc exempla: nam circulus definitur esse figura plana. Hic (inquit Averr. ad textum) figura est quasi materia, & plana quasi forma.

23. E quibus nos hæc sequentia deducimus: 1. Materia rerum Mathematicarum duplex est: Una non necessaria, alia necessaria. 2. Materia non necessaria est sine qua res Mathematica & esse & intelligi potest, ut sunt cuprum, ferrum. 3. Materia necessaria duplex est: Una est extra rationem definitionis, alia ingreditur definitionis rationem. 4. Materia quæ est extra rationem definitionis ea est, quæ obtinet rationem partium materialium quantitativarum, ut sunt semicirculi,

& sectiones respectu circuli. 5. Materia quæ in rationem definitionis ingreditur ea est, quæ in definitione rei Mathematicæ potentiæ rationem obtinet. Quomodo in definitione circuli Figura eorum q. materia ratione plani, quod loco formæ vel actûs ponitur. 6. Materiam non necessariam Aristoteles vocat sensibilem. Ab ea planè abstrahit Mathematicus: nam sine ea & esse & intelligi potest res Mathematica. 7. Materiam necessariam vocat materiam intelligibilem, tam eam quæ extra rationem definitionis est 7. Metaphys. t. 35. quàm quæ in definitionem ingreditur 8. Metaphys. t. 15. 8. propriè ergò per materiam intelligibilem Arist. non intelligit substantiam separatam à qualitatibus sensibilibus, sed partes rei Mathematicæ necessarias. Et ita Arist. intelligit in his locis Joh. Versoris 7. Metaphys. quæst. 8. not. 3. & 8. Metaphys. quæst. 4. concl. 2. Hanc sententiam expressit Arist. 3. de anim. t. 11. Et etiam, inquit, in rebus existentibus in mathesi, rectum est sicut simitas: est enim cum quanto continuo: secundùm autem esse, esse recti aliud est ab eo. Hîc distinguit esse rectitudinis, ab esse continuitatis, ut esse formale, ab esse materiali, continuum in recto materiam dicendo. 9. Nihilominus secundariò subjectum abstractum à qualitatibus sensibilibus etiam potest dici materia intelligibilis: materia, quia hoc subjectum est, sine quo existere non potest res Mathematica, materia scil. quàm vocant materiam

teriam in qua. Materia verò intelligibilis, quia prior qualitate omni sensibili est. 1?. Nec huic sententiæ repugnat, quod apud Aristot. in 12. Metaphys. tex. 44. scriptum est: quòd præter Astrologiam cæteræ disciplinæ Mathematicæ de nulla substantia sunt. Verba Aristot. sunt: Astrologia de substantia sensibili quidem, at sempiterna speculatur: cæteræ verò (scientiarum Mathematicarum) de nulla quidem substantia, veluti quæ circa numeros, atque quæ circa Geometriam. Quo loco Arist. non videtur ita communem planè substantiam excludere à Mathematicis, ut materia intelligibilis, quæ est substantia sejuncta à qualitatibus, materia remota seu subjectum in Geometricis dici non possit. Sed eam tantùm substantiam, quam dixerat, substantiam scil. sensibilem, & eam substantiam, quæ Astrologiæ est, sempiternam, cœlum nimirum. Quæ sententia non absurdè è 2. Phys. cont. 19. & 20. colligi posse videtur. Ac hæc pro conciliatione diversarum sententiarum de abstractione Mathematica, ut probabiliter dicta, accipiantur.

24. Abstractio Metaphysica est abstractio re & ratione à materia. Et ita dicitur, quia nec ad esse, nec ad essentiam, hoc est, nec ad definitionem, nec ad existentiam sui requirit materiam. Hæc ea est, quam hujus c. n. 4. abstractionem rerum immaterialium dicebamus, de qua fusè eo loco egimus.

25. Usum hujus distinctionis ponunt in

ſcientiarum ſpeculativarum limitib, ſejungendis, triplex ſpeculativæ diſciplinæ genus pro triplici abſtractione à materia ponentes: ut Phyſica ponatur juxta abſtractionem à materia ſignata, Matheſis juxta abſtractionem ratione à materia, Metaphyſica per abſtractionem re & ratione à materia, ut docet Avic, Logicæ ſuæ part. 1. c. 1. & Thom. opuſc. 70. quod eſt ſuper Boëtium de Trin. q. 5. art. 1. De qua re quid ſentiam, ita alicubi diſputavi.

26. Quænam ſit ratio diviſionis Philoſophiæ Theoricæ in Metaphyſicam, Phyſicam & Matheſin?

Communis eſt ſententia diviſionem Philoſophiæ deſumi è diverſitate abſtractionis rerum à materia, ut Metaphyſica verſetur in rebus re & ratione abſtractis à materia: Mathematica in rebus ratione à materia abſtractis: Phyſica in rebus abſtractis à materia ſingulari ſeu ſignata, non tamen à materia ſeu communi univerſali? Et eam ſententiam egregiè commendat nobis Thomas opuſc. 70. quæſt. 5. art. 1. & videtur multò antè fuiſſe approbata ab Avicen. Log. part. 1. cap. Rem, quia aliquanto ſubtiliùs proponit Thomas, eam ex ejus opinione explicabimus Scientias diſtingui è diſtinctione objectorum omnibus jam notum eſt. Verùm non quælibet objecti diſtinctio infert diſtinctionem diſciplinarum: ſed ea tantùm, quæ præciſè è ratione objecti dependet, ſeu quæ deſumitur

sumitur ex objecto, quatenus est objectum. Ea verò ratio objecti duplex est: Una desumitur ex ordine ad intellectum, altera ex ordine ad scientias.

Objectum ex ordine ad intellectum requirit ut sit immateriale: nam objectum & potentia necessarium est, ut sint in proportione quadam constituta: ea verò proportio est penes immateriale. Nam intellectus immaterialis est, objectum ergò ut sit immateriale, necesse esse videtur.

Ex ordine verò ad scientiam objectum requirit, ut sit immobile & immutabile: quod enim sub scientiam cadit, necessarium esse debet, ut docetur apud Aristotelem, 1. post. cap. 4. Necessarium verò esse non potest, quod est motui & mutationi quotidianæ obnoxium. Immobile ergò & immutabile erit ex ordine ad scientiam objectum: immateriale v. ex ordine ad intellectum.

Hoc ergò sensu intelligitur, quòd ratio objecti quatenus est objectum, est posita in abstractione à motu & materiâ.

Triplex verò est ea abstractio, ut antè fuit dictum: triplex ergò scientia theorica pro objectorum eorum diversitate.

Hac de re nostra hæc est sententia: Duobus modis scientiam & disciplinam posse dici unam: Uno modo unam secundùm speciem, alio verò secundùm aggregationem. Secundùm speciem una esse dicitur, quæ unius speciei affectionis scientiam habet. de subjecto

per propria principia. Et hoc modo multiplicantur scientiæ pro diversitate demonstrationum & conclusionum. Nam unaquæque scientia suum habet proprium & adæquatum subjectum & propriam causam, quæ nulli alii scientiæ potest esse adæquata. Singulæ quoque demonstrationes suis limitibus secundùm speciem circumscribi possunt. Secundùm aggregationem verò ea scientia dicitur una, quæ tametsi plures specie inter se differentes conclusiones complectitur, una tamen dicitur, quia inter plures eas conclusiones ordo quidam est & convenientia quædam in principiis ac modo considerandi. Et hoc modo diversæ specie demonstrationes & scientiæ concurrunt ad unam disciplinam constituendam, quatenus ordinem tantùm habent ad unum aliquod subjectum, quod certo considerandi modo circumscribi potest. Hoc verò modo scientia una dici potest duobus modis: vel quòd necessariò ita sit, vel quòd è placito & consensu authorum, qui in distinctis disciplinis erant excellentes. Priori modo valdè mihi probatur Scoti sententia in 6. Metaphys. qu. 1. §. post ergò longam inquisitionem: ubi docet, non posse haberi divisionis hujus Philosophiæ in tres partes seu scientias sufficientiam per rationem aliquam necessariam. Nam quum multa inquireret, quæ pro ejus veritate confirmanda facere videbantur, nihil tamen erat, quod suam non pateretur exceptionem. Et hoc modo si de proposita dividendi

videndi ratione juxta triplicem abstractionem, loqui velimus, non videtur ea sufficiens esse ad Philosophiæ divisionem probandam. Nam & ejus abstractionis quæ re & ratione abstrahit à materia diversitas quædam est, ut quædam abstrahant re & ratione secundum essentiam, quædam verò tantùm secundùm indifferentiam. Et pro hujus abstractionis diversitate alii multiplicant scientias, aliis quidem in duas partes, aliis verò in tres etiam partes seu diversas disciplinas Metaphysicam dispescentibus; nec potest sufficienter ea sententia impugnari. Ita in abstractione eâ, quæ solâ ratione à materia abstrahit, cujusmodi Quantitati tribuitur, non potest unitas unius disciplinæ poni; nam quantitas æquivocè dicitur sub hac abstractione de continua & discreta quantitate: quæ verò æquivoca sunt, eorum non potest esse unitas scientiæ. Et huiusmodi multa adduci possent. E quibus patet, quòd non possit ratio esse sufficiens ad ponendam triplicem scientiarum speciem. Sin posteriori modo intelligamus triplicem poni partem speculativæ pro triplici hac abstractione è placito potiùs & instituto authorum, ut essent limites certi, quibus scientiæ ab invicem dispescerentur, jam facilè assentior, disciplinarum utilitati & commodo inservire, ponere disciplinarum terminos, ut quæque separatim addisci possit sine alia, ne in confusa disciplinarum mixturâ ingenia confundantur.

Ac hæc de Abstractione diximus.

CAPUT XI.

Quid sit Ens Increatum, & Creatum?

I.

ACTUM & *potentiam consequuntur divisiones Entis : in Creatum, & Increatum; Ens à se, & ab alio; Ens necessarium, & possibile; Infinitum & Finitum; Independens & Dependens; Principium & Principiatum.*

2. *His terminis considerantur, vel in Quid, vel in ordine inter se.*

3. *In quid dicimus hos terminos considerari, vel considerando quid nomen cuiusque horum terminorum significet, vel expendendo eorum naturam in esse, proprietatibus, & speciebus. De singulis verò agemus.*

4. *Ens increatum illud dicimus, quod à nullo, alio à se, dependet in esse, quia ipsum à se ipso est ab aterno. Eiusmodi Ens solus Deus est.*

5. *Ens verò creatum est, quod de non esse ad esse progreditur.*

6. *Duplex verò in universum modus esse videtur, quo res à non esse ad esse procedunt: Alter è non praexistente materia est : alter verò è praexistente. Illum Creationem dicimus, hunc Generationem. Vterque verò ita se habet.*

7. *Creatio est productio entis è non praexistente*

ſtente materia, ab infinita virtute facta, ad ſpeciem ordinata, ad individua terminata.

8. Productio eſt: non immanens ea. Suppoſitis enim producens & productum differunt. Productio eſt: non per tranſmutationem, ea enim cum conatu eſt, ſed medio quodam modo facta, tranſiens ſcilicet per emanationem.

9. Tranſiens: eſt enim actio productiva termini alius ab agente, quæ ita definitur apud Nicol. de Orbellis in 1. ſentent. dict. 3. quæſt. 8. & Conſt. Sarnanum direct. Theol. mihi p. 61.

10. E non præexiſtente materia, hoc eſt è nihilo. E nihilo enim dicimus, non ut è materia, ſed ut à non termino ſubiectivo ad terminum realem: ordo potiùs eſt, quàm materia, ut dicemur apud Thom. 1. p. quæ. 45. art. 1. ad 3. & Lambertum de Monte Domini 1. Phyſ. t. 40.

11. Itaque motus creatio non eſt: non enim cum ſucceſſione eſt, quia non eſt ſubiectum, in quo ſit ſucceſſio. Actus, inquit Piccol. 1. de creat. c. 1. Creatio eſt: eſt actus perfectus ſimul & totus: actus imperfectus motus; eſt enim in fieri iuxta prævias diſpoſitiones per ſucceſionem ad terminum ad quem.

12. Nihil tamen impedit, quò minùs mutationem eam dicamus: non quòd facta ſit per eductionem è potentia materiæ: ſed ut procedit de eſſe obiectivo tantùm ad eſſe extra, & prout quod antè tantùm eſſe poterat, hoc per creationem eſt.

13. Eſtque ab infinita virtute facta: non enim proportio eſt inter terminum à quo, & terminum ad quem, Ens ſcilicet & Nihil ſeu non

Ens

Ens: nec igitur proportionata actio finita. Creat igitur non nisi Deus: infinita enim virtutis. Virtutis, inquam, infinita: quia virtutis universalissima. Oportet verò, ut est apud Thom. universaliores operationes, ad universalissimam causam reducere: universalissimus actus creatio est. Unus igitur Dei. Vide Scal. 6. Poët. c. 4.

Hoc elegantissimis verbis expressit Tertull. in Apolog. cap. 17. Quod colimus & nos, inquit, Deus unus est, qui totam molem istam cum omni instrumento elementorum, corporum, spirituum, verbo quo iussit, ratione quâ disposuit, virtute quâ potuit, de nihilo expressit in ornamentum maiestatis suæ, unde & Græci nomen mundo κόσμον accommodaverunt.

14. *Ad speciem ordinata: quia ad mundi perfectionem. Ea verò non in individuis, sed in speciebus est: individua secundariò mundum perficiunt, quia in ijs specierum perfectio, ut sint: species principaliter, quia ad species interitum mundi interitus est, nulla mundi imperfectio ex individuorum interitu. Ad speciem igitur creatio, quia ad mundi perfectionem. Vide Tho. 1. p. q. 23. art. 7.*

15. *Ad individua terminata: actionis enim terminus singularis est Arist. 1. Meta. cap. 1. Sunt certè non nisi in individuis species, ac in ijs solis conservantur: non quòd specierum esse ab individuis sit, sed quòd existentia species non est, nisi in individuis, ut patet per Arist. in Categ. cap. de substantia.*

16. *Creatio consideratur, velut activa, vel ut pas-*

ut passiva, ut docetur apud Lambertum de monte Domini 1. *Phys. t.* 40. *Activa dicitur, non ut agens ipsa, sed ut agentem causam denotat: nec passiva, quod patiatur ipsa, sed prout ad terminum, qui fit, ordinatur. Itaque creatio activa nihil aliud est, quàm potentia Dei creans: passiva verò creatura creatione producta, ut nobis videtur ea probabilior sententia, salvo interim doctiorum eâ in re iudicio.*

17. *Itaque creatio relatio est: dicit enim actionem Dei referentem sese ad creaturas. Non tamen pura realis relatio: in Deo enim de novo per creationem nihil est, quod eum faciat vel alium, vel alio modo secundum rem sese habentem: rationis igitur. In creaturis verò alietas est, quæ enim non erant, post sunt: in ijs itaque relatio realis est. Mixta igitur, ut colligitur è subtilissimo Duns* 1. *sent. d* 8. *q.* 2. §. *hîc sunt duæ opiniones.*

18. *E dictis verum esse patet, quod est apud subtilissimum Duns in* 2 *sent. d.* 18. §. *hic videndum est: Creationem esse productionem, quæ excludit præter causalitatem Dei omnem causalitatem, & causæ materialis, & formalis, & efficientis creati.*

19. *Et hæc quidem Creatio simpliciter ita dicta est, quam & immediatam vocant. Mediata verò creatio est, quando Deus virtute sua ex materia quidem, sed per naturam in dispositâ, aliquod opus producit: quomodo ex aqua & terra viventia omnia condidit. Vide*

Tertull.

Tertull. adversus Hermogenem. Tantùm de Creatione: sequitur de Generatione.

20. *Generatio est mutatio totius, nullo subiecto sensibili remanente, ut eodem. Definitio Arist. est in lib. de Ort. & Int.*

21. *Mutatio est: non impropriè dicta, sed propriè. Est enim in subiecto mutabili, quod de privatione ad formam transit, ut habetur apud Nicol. de Orbel. in 1 d. 5. q. 2. Motus tamen propriè non est, nisi cum praviis alterationibus accipiatur: Est enim actio indivisibilis, non enim nisi in momento forma indivisibilis introducitur; ast motus omnis divisionem patitur, ut est apud Arist. in Phys.*

22. *Est mutatio totius: hoc enim substantiis proprium est, ut habetur apud subtiliss. Duns in 2. sent. d. 12. q. 1. §. hic dicit una opinio, ut quemadmodum in iis totum propriè est, in accidentibus tantùm secundùm quid, ita totius propriè sit generatio, alteratio qua in accidentibus fit, non fit nisi totius secundum quid.*

23. *Dextrè tamen intelligendum est, generationem esse mutationem totius: accipiendum enim non categorematicè, ut loquuntur, hoc est, de quavis parte, quòd generetur; sed syncategorematicè, hoc est, de toto, ut collectivè accepto, supponit enim generatio materiam, non generatur ea, & secundum plurimorum sententiam, anima humana non generatur, sed creatur. Totius tamen generatio est, eò quòd per generationem fit partium unio & coniunctio. Quemadmodum dicimus, totum hominem mori, eò quòd totius*

totius fit dissolutio, cuius tamen singula partes remanent.

24. *Nullo subiecto sensibili remanente ut eodem: non quòd subiectum generationis destruatur, est enim materia, quam cum Scal. ex. 6, ingenerabilem & incorruptibilem facimus, eius itaque essentia, quam Entitativam vocant, eadem semper est: nec per generationem destrui potest. Et sensui adversatur, non remanere idem sensile subiectum: per corruptionem enim hominis generatur cadaver, remanente eâdem materiâ & iisdem accidentibus. Sed intelligendum de subiecto ut eodem secundùm esse specificum, ut scilicet non tollatur Quod est, sed Quo est: corpus verbi gratiâ, humanum quod erat, fiat cadaver, corpus nimirum diversa speciei, à corpore humano.*

25. *Hinc iam sequitur, verum esse quod Arist. scribit in 1. de Gener. tex. 17. Vnius corruptionem esse alterius generationem, & contra: quòd si enim per generationem est mutatio totius, non tamen totaliter accepti, hoc enim annihilare dicimus; nec tamen subiectum remanet idem: ergo semper per generationem fit aliquid, quod est diversa speciei à priori. Non enim fit non species; quia natura non potest annihilare: nec remanet eadem species, non enim idem sensile subiectum, ut idem: diversa ergo species, qua cùm in necessaria concomitantia sit, perpetuitatem generationis & corruptionis mutuam inducit.*

26. *Hinc porrò sequitur, si accuratiùs agamus:*

mus: Generationem & corruptionem, eundem numero esse motum: quia non per alium & alium actum est generatio & corruptio, sed per eundem omninò, ut quæ actio inducit hominis corruptionem, eadem inducat cadaveris generationem.

27. *Itaque hæc: Generatio est corruptio, non tantùm est vera secundùm concomitantiam, ut loquuntur: sed & secundum formalem sensum. Non enim effectivè, Generatio unius est corruptio alterius, sed formaliter: quemadmodum formaliter per corruptionem caloris gignitur frigus. Qua de re vide eleganter disserentem Zabar in libr. de gen. & interitu.*

28. *Porrò generatio alia est univoca, alia æquivoca. Æquivocam eam dicimus, quâ dissimilia specie ac formâ producuntur, ut quando Sol ranam producit. Univocam eam, quâ eadem species generatur: eaque immediata est, vel mediata. Immediatam eam dicimus, quâ quid per sui ipsius promotionem sibi idem specie generat, ignis verbi gratiâ ignem. Mediatam, quando mediante semine, ut homo hominem beneficio seminis. Atque hæc breviter etiam de Generatione dicta sufficiant. At hæc doctrina de Generatione Physici propria est: quoniam verò utramque doctrinam de Creatione & Generatione Steinfurti aliquando (5. die Decem. anno 1608.) publicè coniunctim defendi, omittere alteram partem nolui.*

COM-

COMMENTARIUS.

Elegantissima sunt verba subtiliss. Duns in initio Quodlibetorum: rem primâ sui divisione posse dividi in rem creatam & increatam, sive in rem à se, & in rem ab alio habentem esse, sive in rem necessariam & possibilem, sive in rem finitam & infinitam. Quibus quidem verbis duo voluit innuere Scotus: alterum est immedietas, ut ita loquar, alterum identitas. Immedietatem puto, quando dicit esse primam Entis divisionem: identitatem verò, quatenus unam hanc Entis divisionem variis nominibus voluit exprimere: quæ quanquam secundum nos diversitatem quandam habere videntur, secundum rem tamen idem simpliciter dicunt. In immedietate comprehensa ratio modorum intrinsecorum est: hi enim ejus naturæ sunt, ut ita connectantur cum eo, cujus modi sunt, ut non videantur rem per modum attributorum propriè dictorum attingere, ut colligi potest è 1. sent. d. 3. Scoti, sed propiùs ad ipsius rei naturam accedere, tametsi ipsum primum rei momentum, seu prima perfectio non sint. Ea itaque de causa duo circa dictam divisionem agemus: 1. Ipsos terminos explicabimus. 2. ordinem horum terminorum considerabimus.

Ac primò quidem dicemus, quid sit increatum & creatum. Increatum tribus modis cognoscere possumus, secundum Dionys. in 4. de nominibus, ut est apud Antoninum 1. p. sum.

maj. tit. 13 c. 2. §. 5. 1. in ratione virtualis continentiæ. 2. in ratione actualis efficientiæ 3. in ratione finalis concupiscentiæ. Ac in ratione virtualis continentiæ quidem: quatenus est communis mens omnium producendorum, seu habet in se exemplaria & ideas creandorum: sui verò creandi Ideam non habet, sed absolutè in se actu omnes virtutes eminentissimo modo continet. Sunt verò hæ ideæ nihil aliud, quàm divina essentia, secundum quod imitari potest ipsam aliquod creatum. Eo itaque modo cognoscimus increatum, ut in se continens omnia, ut ipsum à nullo alio contineatur. In ratione verò actualis efficientiæ per modum independentis causalitatis. Is enim ordo rerum est, ut in causis essentialiter subordinatis in infinitum procedere nequeamus, sed demum ad aliquod ultimum deveniamus, quod unum ultimum independens Increatum dicemus, ut dependentia omnia creata, ut hoc ipsum ex Arist. 8. Phys. & 12. Metaph. deductum videmus in centilogio Wilh. Occami. In ratione verò finalis concupiscentiæ, quatenus cùm ferimur ad aliquod per se & ex se desiderabile, ad aliud de se non ordinatum, non possumus nos continere in creatis, sed ad aliquod creatis superius necessariò appetitum nostrum conferimus. Quod ut melius intelligatur, sciendum, quòd finis dupliciter dicitur: nimirum gratiâ cujus, & quo. De fine cujus si dicamus, quatenus in eo boni aliqua ratio reperitur, sic omnia conveniunt in ultimo fine, qui Deus est. Est quippe Deus prima omnis boni men-

ni mensura, & quatenus mensurabile habet aptitudinem ad mensuram, sequitur omninò, quòd finalis concupiscentia in primo illo bono terminetur, quod bonum increatum dicimus, quoniam mensura ipsum est, mensurabile nunquam. Aliàs si finis nomine velimus intelligere finem Quo, quatenus non omnes omnia assequuntur, hunc ipsum finem cognoscendo & amando, non necessarium est, ut finalis concupiscentia eo modo ad primum illud bonum independens sese referat. Ac è dictis innotescit nobis, increatum illud esse, quod in se habet negationem omnis dependentiæ, sed ordinatum est ad hoc, ut omnia ab ipso dependeant. Entis verò creati cognitio indiget cognitione triplicis dependentiæ à primo, scilicet exemplari, efficienti, & fine, ut est traditum apud Fons. 4. Met cap. 2. q. 1. s. 7. eâ scilicet ratione, ut quod opus habet conformatione ad aliud, quod eget causâ à qua sit, & quod à se ipso terminari non potest, hoc omne Ens creatum dicamus. Ejusmodi verò omnia ea sunt, quæ sunt alia ab ipso primo Ente, Deo nimirū. Omnia n. habent imitabilitatem, ut ita loquar, ad ipsam essentiam divinam, quæ eorum causa exemplaris est: & cùm eorum nihil à se ipso sit, causâ aliâ opus habet, à qua sint, & cùm non sint sui ipsius gratiâ, sed appetentur ad majorem perfectionem obtinendam, manifestum certè est, quòd cum Ente increato eandem naturam non obtineant. Quod ut fiat clarius, per certa membra diducemus, quomodo exemplar Entis increati participent, quomo-

quomodo à primo efficiente sint, & quomodo in eo tanquam in fine terminentur.

Atque ad exemplar quidem quod attinet, ponimus hoc ipsum juxta potentiam objectivam rerum: quatenus sunt possibiles fieri secundum hanc formam. Ens enim increatum, non habet potestatem fieri, nec habet sui exemplar: est enim exemplar propter agens, quatenus illud ipsum nihil aliud esse dicimus, quàm formam, per quam agens operatur. Creata verò quatenus habent potestatem ad fieri, requirunt etiam exemplar, juxta quod fiant secundum hanc formam in specie. Et hoc exemplar etsi quoad nostrum concipiendi modum ad cognitionem & scientiam non conferat, quoniam ejus ipsius cognitionem intuitivam habemus nullam, ac rem æquè in universali conciperemus, si eiusmodi exemplar daretur nullum: de se tamen & in se res habet ad ipsam dependentiam, quoniam distinctio ipsarum rerum specifica à priori, dependet ab exemplari: ut enim res hæc non sit eiusdem speciei cum illa, causa est, quia hæc habet distinctum exemplar ab illa. Egimus verò de Idea fusiùs Antidoti nostri lib. 2. cap. 22.

Finis verò dependentia manifesta est iuxta conclus. 4. subtiliss. Duns, quam ponit in libel. de primo principio cap. 2. Quod non est finitum non est effectum. Ratio conclusionis est: cùm enim quicquid per se fit, temerè non fiat, necessarium est, ut fiat cum intentione finis: unde et illud Arist. 2. Phys. text. 49. 61. 75. agens per se, omne agit propter finem, quia nullum frustrà

strà. Cùm verò creatorum nihil per accidens, casu vel fortunâ exstiterit, requirunt omninò ut à fine dependentiam habeant. Hæc verò dependentia finalis in iis, quæ sunt infra hominem manifestè terminatur ad hominem, juxta quod apud Scalig. disputatum est exerc. 250. quòd omnia propter hominem facta sunt: Homo verò propter Deum est. E qua mutua rerum inter se connexione clarum est, quòd omnium creatorum finalis dependentia sit ad aliquod primum, quod propter se est, non propter aliud: alia verò omnia propter ipsum. Atque ita ab increato in ratione finis dependere dicuntur. Quum enim quod non est effectum, non sit finitum, ut habetur in dicto cap. 2. libelli de primo principio Joh. Duns; creata omnia in ratione finali ab increato dependeant oportet, ut ab eodem effectivè sint. Finis enim de se non est, nisi sit agens, quod intendat finem, & propter eundem operetur. Quod itáque non habet agens à quo fiat, idem nec finem propter quem ab agente fiat. Quæ ergò habent finem, necesse est ut habeant agens, quod ea sub ratione finis eligat. Creata verò omnia ab increato in ratione causæ efficientis dependeant necesse est. Hæc verò ratio effectiva non tantùm terminatur ad fieri, sed etiam ad esse. Etsi enim in particularibus, causis ita se habeat, ut docente Scalig. exer. 28, non sit necessarium efficientes causas particulares simul cum suis effectibus perpetuari, sed tunc hærere

quomodo à primo efficiente sint, & quomodo in eo tanquam in fine terminentur.

Atque ad exemplar quidem quod attinet, ponimus hoc ipsum juxta potentiam objectivam rerum: quatenus sunt possibiles fieri secundum hanc formam. Ens enim increatum, non habet potestatem fieri, nec habet sui exemplar: est enim exemplar propter agens, quatenus illud ipsum nihil aliud esse dicimus, quàm formam, per quam agens operatur. Creata verò quatenus habent potestatem ad fieri, requirunt etiam exemplar, juxta quod fiant secundum hanc formam in specie. Et hoc exemplar etsi quoad nostrum concipiendi modum ad cognitionem & scientiam non conferat, quoniam ejus ipsius cognitionem intuitivam habemus nullam, ac rem æquè in universali conciperemus, si eiusmodi exemplar daretur nullum: de se tamen & in se res habet ad ipsam dependentiam, quoniam distinctio ipsarum rerum specifica à priori, dependet ab exemplari: ut enim res hæc non sit eiusdem speciei cum illa, causa est, quia hæc habet distinctum exemplar ab illa. Egimus verò de Idea fusiùs Antidoti nostri lib. 2. cap. 22.

Finis verò dependentia manifesta est iuxta conclus. 4. subtiliss. Duns, quam ponit in libel. de primo principio cap. 2. Quod non est finitum non est effectum. Ratio conclusionis est: cùm enim quicquid per se fit, temerè non fiat, necessarium est, ut fiat cum intentione finis: unde est illud Arist. 2. Phys. text. 49. 61. 75. agens per se, omne agit propter finem, quia nullum fru-

strà

strà. Cùm verò creatorum nihil per accidens, casu vel fortunâ exstiterit, requirunt omninò ut à fine dependentiam habeant. Hæc verò dependentia finalis in iis, quæ sunt infra hominem manifestè terminatur ad hominem, juxta quod apud Scalig. disputatum est exerc. 250. quòd omnia propter hominem facta sunt: Homo verò propter Deum est. E qua mutua rerum inter se connexione clarum est, quòd omnium creatorum finalis dependentia sit ad aliquod primum, quod propter se est, non propter aliud: alia verò omnia propter ipsum. Atque ita ab increato in ratione finis dependere dicuntur. Quum enim quod non est effectum, non sit finitum, ut habetur in dicto cap. 2. libelli de primo principio Joh. Duns; creata omnia in ratione finali ab increato dependeant oportet, ut ab eodem effectivè sint. Finis enim de se non est, nisi sit agens, quod intendat finem, & propter eundem operetur. Quod itáque non habet agens à quo fiat, idem nec finem propter quem ab agente fiat. Quæ ergò habent finem, necesse est ut habeant agens, quod ea sub ratione finis eligat. Creata verò omnia ab increato in ratione causæ efficientis dependeant necesse est. Hæc verò ratio effectiva non tantùm terminatur ad fieri, sed etiam ad esse. Etsi enim in particularibus, causis ita se habeat, ut docente Scalig. exer. 28. non sit necessarium efficientes causas particulares simul cum suis effectibus perpetuari, sed tunc hærere

tantùm cùm efficiunt: prima tamen causa universalis, tam ad fieri, quàm ad esse, & perpetuationem seu conservationem ipsius esse requiritur. Solum primum efficiens, quia ævi dominus, effectus suos comitatur: juxta quod dicimus, quòd in ipso simus, vivamus & moveamur.

CAPUT XII.

De Divisione Entis à se, & ab alio.

I.

ENs vel à se vel ab alio est.

2. Ens à se illud dicimus, quod non habe ordinem ad aliud à quo sit.

3. Ens ab alio est, quod est ex ordine, secundùm quem respicit priùs, à quo dependet in esse

COMMENTARIUS.

GRavissimus autor Seneca in exhortationibus suis, ut est apud Lactantium lib. 1. de falsa religione cap. 7. gravissimis verbis exclamat: nos aliundè pendemus. Itaque ad aliquem perspicimus, cui quod est optimum nobis debeamus, alius nos edidit, alius nos instruxit: Deus ipse solus à seipso est. In quibus verbis duo notanda veniunt: alterum esse aliud Ens esse à se, aliud ab alio: alterum

modum

modus secundùm quem illud Ens à se, & hoc est ab alio. Primum innuitur in hisce verbis aliundè, & ipse à seipso. Posterius in his: nos pendemus, Deus ipse à se est. Circa primum sciendum, quòd A vel A B quandóque latiùs accipitur, quandóque verò strictiùs. Latiùs accipitur in genere, pro quacunque habitudine principiantis ad principiatum: quomodo Tho. in opusc. 9. quod est responsio ad M. Johannem de Vercellis q. 20. dicit, essentia divina in filio est à patre: scilicet per rationem originis, quemadmodum innuit August. in lib. de triplici habitaculo cap. 6. ut est apud Constant. Sarnanum in direct. Theol. quando dicit, quòd in patria videbimus, quòd pater est prior origine filio, nam ubicunque est hoc, ab hoc, illud à quo est, hoc est prius origine, & illud quod est ab eo, est posterius: sed in divinis Pater & Filius sic se habent, ut Filius sit à Patre. Strictius verò accipitur, quando A vel A B designat tantum habitudinem principii effectivi, ut est apud Thom. in 1. distin. 32. quæst. 2. art. 2. Priori significatione non accipimus hoc loco à se, ab alio: diximus enim quòd divisio habeat identitatem, cum proximè præcedente in Ens increatum & creatum: at Filius qui est à Patre, non est Ens creatum, sed æquè increatum ac Pater. Sed posteriori significatione in divinis ad intra non est à vel ab: sed tantùm in operibus ad extra, hoc est, à divinis effectivè dependent creaturæ. Eâ ergò ratione explicandum est, quid sit esse à se

& esse ab alio. Dicendum verò, quòd esse à se neget dependentiam alicujus ab aliquo effectivam, hoc est, esse à se negat requirere aliquid ad sui esse, à quo quoquo modo sit, principaliter tamen negat principium effectivum. Itaque quando Ens dicitur à se, non additur Enti quid positivum : nihil enim additur Enti, quâ Ens, per hoc quòd à se sit, quo formaliter & positivè constituatur, sed tantùm negatur esse ab alio : & hæc negatio, non est privativa, quia in hoc Ente à se non est aliqua aptitudo ad esse ab alio, sed est pura negatio, quatenus repugnat Deum esse ab alio. Esse verò ab alio addit Enti aliquem respectum: dicit enim esse Ens, quod supponat seu ante se requirat aliud Ens cum habitudine eâ, ut ab eo habeat dependentiam. Ideóque additur Enti modus aliquis realis positivus, isque non absolutus, sed respectivus ad Ens à se.

Circa secundum, dubius est modus, quomodo Deus sit à se, res creata ab alio. Fran. Suaretz. In disp. 28. sect. 1. nu. 7 reprehendit Lactantium, quòd dicat Deum ex tempore se fecisse. Error certè in se gravis, verùm injuriam facere Lactantio videtur Suaretz. Verba Lactantii in 1 de falsa relig. sunt hæc : retrahere se, inquit, homines ab erroribus & abjectis religionibus, cujus nec virtus existimari potest, nec magnitudo perspici, nec principium comprehendi , cùm ad illum humanæ mentis intentio & acumen, & memoria pervenerit, quæ si subactis & consummatis omni-

bus

bus suis subsistit, hæret, deficit, nec est aliquid ulterius, quò progredi possit. Verùm quia fieri non potest, quin id, quod sit, aliquando esse cœpit, consequens est, ut quoniam nihil ante illum fuit, ipse ante omnia ex seipso procreatus sit, unde ab Apolline αὐτοφυὴς, à Sibylla αὐτογενὴς, ἀγένητος, & ἀσάλευτος nominatur. In quibus verbis duo innuit: primò negationem principii omnis, & secundò negationem principii post aliquod eorum, quæ facta sunt. Prius in confesso est, per rationem ordinis, quia necessariò ad unum primum devenimus, nisi in infinitum progredi velimus, quod dicimus principium sine principio. hoc est, esse sibi ipsimet naturam, seipso esse genitum, respuere omnem generationem, seipso esse factum. Posterius verò etiam patet ex connexione cum antecedentibus, dicit enim principium Dei non posse comprehendi, dicit, ipsum ante omnia ex seipso procreatum. Non ergò in tempore, quoniam partim omne principium secundùm tempus est comprehensibile, partim etiam tempus ex ipso primo mobili metimur; at cùm ipse ante omnia sit & dicatur, ipsius generationis durationem à primo mobili metiri non possumus. Ergò nec è tempore. At dicit, aliquando cœpisse. Respondeo: quòd hoc intelligendum quo ad nostrum concipiendi modum, nos enim metimur æternitatem & æviternitatem è coëxistentia, antecedentia, & consequentia ipsius temporis, quoniam non nisi ad tempus vel concipere,

vel mensurare æternitatem possumus: quomodo & 2. Psal. dicitur: hodiè genui te, ubi tempus definitum propter conceptum nostrum pro æternitate ponitur. Itaque ex his non videtur dicendum, quòd Lactantius metiatur esse Dei à se secundùm tempus: ita ut in tempore à se factus dicatur. Modus ergò Dei esse à se, est excludere omne principium tam effectivum, quàm etiam durationis.

Esse verò ab alio duplici modo potest intelligi: vel formaliter, & ita nullum est Ens ab alio, sed quodque seipso per suam formam est in hac specie: vel effectivè, & ita creata omnia sunt ab alio. Hoc verò modo omnia ab alio intelliguntur: vel quoad speciem, vel quoad numerum. Quoad speciem omnia immediatè sunt à Deo: dependent enim species à Deo per creationem: quoad numerum verò immaterialia pendent etiam immediatè à Deo. Verùm materialia mediatè, mediante scil. generatione, hæc enim ad momentum terminatur. Ac hoc modo intelligendum, quòd Ens vel sit à se, vel ab alio.

CAPUT XIII.

De Necessario & Contingenti.

I.

ENs est vel Necessarium, vel Contingens.

2. *Necessarium est, quod aliter esse non potest.*

3. *Ejus-*

3. *Ejusmodi est, quod actum purum habet, exclusâ omni potentiâ ad essendum. Ita solus Deus est necessarium Ens.*

4. *Necessarium verò est vel simpliciter, vel secundùm quid.*

5. *Necessarium simpliciter est, cui repugnat vel non esse, vel aliter esse. Ita verò est quod per omnia sibi omninò sufficit, & quod secum omni ratione convenit, ut Deus.*

6. *Necessarium secundùm quid est, vel sufficientia, vel deficientia, vel disconvenientia* Bonavent. in 1. d 6. q. 1. n. 5.

7. *Necessitas sufficientiae est, quando aliquid ex omnibus causis ad effectum concurrentibus productionem habet necessariam: hac est necessitas causa Physica.*

8. *Necessitas ratione deficientia: est vel indigentia, vel inevitabilitatis.*

9. *Necessitas ratione indigentia est, quando aliquid ad sui conservationem quibusdam indiget, quibus deficientibus deficit & ipsum, ita ibus & positis necessarium est.*

10. *Necessitas inevitabilitatis est, necessaria quadam consequentia ex defectu ortum habens, ut mors.*

11. *Necessitas disconvenientia: aut est violentia, aut coactionis.*

12. *Necessitas violentia, quando aliquid contra naturam agitur: necessitas coactionis, quando aliquid fit contra voluntatem.*

13. *Contingens est, quod deficit à necessario: ita, ne aliter esse potest.*

14. *Contingens est vel absolutè, vel mixtum.*

15. *Absolutè contingens est, quod est indifferens ad esse & non esse, ut homini ambulare.*

16. *Mixtum contingens est, quod de necessario & absolutè contingenti participat: cujusmodi est, quod fit ut plurimum.*

17. *Et hinc Contingentium etiam quadam potest esse scientia.*

COMMENTARIUS.

MAgnus usus hujus doctrinæ, tam in Philosophicis, quàm in Theologicis est, ideóque & hi termini accuratè explicandi sunt. Est verò necessarium juxta Arist. 1. Post. cont. 194. quod non contingit aliter se habere, & explicatur ejus doctrina accuratè secundùm varium necessitatis modùm Aristot. in 5. Metaphys. cont. 6. Solet autem ferè tribus modis dividi necessitas: non modò pro diversitate causarum, ut alia sit necessitas secundùm causam efficientem, alia materialis, alia formalis, alia verò finalis, ut videre est apud Bonavent. 3. Sent. Secundo modo potest explicari juxta diversa principia, à quibus necessitas dependet, quâ ratione idem Bonavent. in 1. Senten. dist. 6. quæst. 1. nu. 5. metitur eam è principio disconvenientiæ, deficientiæ, & convenientiæ seu sufficientiæ. Tertio modo solet etiam explicari juxta modos absoluti & conditionalis.

Atque ad primum explicandi modum qui secun-

ſecundùm cauſas eſt, quantum attinet, ſciendum eſt, quòd hic ipſe modus non ſit generalis, ſed tantùm dicat eam neceſſitatem, quæ eſt à priori aliquo eam neceſſariò conſtituente. Namque à cauſa efficiente & fine tanta nobis oritur neceſſitas, ut ea ſufficiat ad demonſtrationem conficiendam: è materia verò & forma, ut definitionis fines eâ ipſâ neceſſitate terminemus, à quo duplici inſtrumento, demonſtratione & definitione, omnis omninò ſciendi modus dependet.

Ad ſecundum neceſſitatis modum, petitum pro diverſitate principii, ſciendum, quòd eam neceſſitatem è principio diſconvenientiæ metiamur, quæ contra naturæ & intentionis propenſionem oritur, quomodo è movente contra voluntatem metimur coactionem. Deficientiæ verò neceſſitas etiam duplex eſt: aut enim indigentiæ, aut inevitabilitatis. Illa eſt, juxta quam res aliqua nata eſt compleri, quomodo cibus & potus ſuſtentandæ hominum vitæ neceſſarius eſt, eò quòd ſine eo deficit, quia eo ipſo nata eſt compleri natura. Inevitabilitatis verò neceſſitas ea eſt, quæ oritur ratione defectûs incurrentis, quo ſine res ſuſtentari non poteſt, quomodo mors dicit neceſſitatem inevitabilitatis, quoniam defectus ille, peccatum ſcil. mortem in nobis gignit.

Ratio verò neceſſitatis ſufficientiæ eſt, vel ex principio ſufficiente in diſponendo, aut in complendo. Illa eſt neceſſitas materiæ

dispositæ, hæc verò immutabilitatis. Atque hæc immutabilitatis ratio in Deum etiam cadit, & quidem primariò, juxta quod dicimus Deum esse, & esse necessariò cum Scalig. 11. de caus. ling. Lat. cap. 116. seu in divinis esse necessitatem simpliciter dictam cum Zab 1. Post. cont. 181. Et eo modo etiam solent quærere doctores Scholastici, ut est videre apud subtil. Joh. Duns & Fran. Maijronis in 1. sent d 6. An pater necessariò filium producat.

Juxta tertium modum dicimus, aliquid esse absolutè necessarium, possumus accipere dupliciter: uno modo, ut tantùm independens dicamus esse absolutè necessarium, quomodo solus Deus dicitur habere absolutam necessitatem, eò quòd simpliciter & absolutè se non potest aliter habere. Aliquando verò possumus accipere absolutè necessarium, prout ex hypothesi, hoc dicimus tantùm esse necessarium, quod non ponit de se causam, sed tantùm causam præstituit. Et hoc modo necessitas absoluta, non tantùm independens est, sed & dependens quatenus in reipsa connexionem causarum ponit. Ex hypothesi verò quatenus non ponit causam esse in actu, sed tantum dicit, si esset causa, consecuturum effectum. Priori modo strictiùs usurpatur vocabulum absolutæ necessitatis, ut tantùm in divinis eam ipsam dicamus: quomodo dicimus Deum esse, & Deum esse bonum, infinitum, &c. necessariò ita esse. Ac ita ex hypothesi necessarium esse dicitur, quod non sim-

simpliciter, sed ex alterius, aut multarum rerum positione, non potest aliter se habere. Et hoc modo necessarium ex hypothesi dicimus dupliciter: vel ex ratione divinæ præscientiæ, vel pro ratione servati ordinis naturalis. Illo modo quatenus Deus ita futurum præscivit, necessariò ita sequitur esse. Notandum verò, quòd præscientiam eo loco non intelligamus puram tantùm notitiam: eo enim modo verum est, non res futuras, quia Deus scivit, sed Deum scire, quia res ita futuræ sunt: sed per præscientiam intelligitur notitia cum adjuncta dispositione: quando enim Deus res disponit, præscire eas dicitur, & hoc modo dicuntur res ex necessitate dependere divinâ præscientiâ, quatenus Deus eas ita disponit, ut ita sint. Pro ratione verò servati ordinis naturalis rem dicimus ex hypothesi necessariam, quatenus ordine naturæ stante & non impedito semper effectus hinc consequitur necessariò, pro coordinatione earum rerum, quæ ad hunc effectum producendum sunt necessariæ.

Ac hæc varia necessitatis ratio potest considerari dupliciter; vel ut est in rebus, vel ut venit sub propositionem. Illo modo dicitur necessitas incomplexa, hoc modo complexa Ac incomplexa illa dicitur, prout est in ipsa rei natura, non interveniente conceptu intellectûs: complexa verò quatenus intellectus fertur super res, considerans connexionem causæ cum effectu suo. Ac complexa hæc du-

plex est: altera materiæ seu prædicationis, altera formæ seu illationis. Illa necessitas consequentis, hæc necessitas consequentiæ communi nomine dici solet. Necessitas pro ratione materiæ tantùm est inter extrema necessariò inter se: per causam in rei natura copulata: necessitas verò formæ in materia etiam contingenti esse potest. quatenus hæc conclusio formæ ex his præmissis necessariò colligitur. De qua necessitate formæ videri potest Arist. in Prior. Analyt, Summa: Quædam necessitas est immutabilitatis, quædam necessitas est existentiæ, quædam est inevitabilitatis, quædam indigentiæ, quædam violentiæ, quædam coactionis, quædam prædicationis, quædam illationis.

Docetur etiam apud Averroem. 2. Colliget cap. 8. alia quædam necessitatis distinctio. Res, inquit, quæ est necessaria per aliam, est duobus modis: Unus est, ut sit essentia prima necessaria essentiæ ultimæ, sicut fuit intentio consimilium necessaria propter intentionem essentiæ officialium. Hoc est: Prior necessitatis modus est, ut essentia prioris concurrat vel ad esse, vel ad operationem posterioris, ita ut posterior nec esse nec operari possit sine priori. Quomodo sanguis, (is enim è consimilibus seu homogeneis est) concurrit ad officialia seu heterogenea membra: heterogenea enim membra & augentur & operantur, vi, auxilio & beneficio sanguinis. Alius est, ut non sit ex necessitate: sed est, quia

meliora

meliora sunt duo, quàm unum, & significat nobilitatem in agente & patiente. Sic oculus datus est ob necessitatem videndi: duo verò dati sunt, non necessariò ut videas, sed ob melius, meliùs enim est duos habere oculos, quàm unum. Quem posteriorem modum etiam notavit Antonius Scaynus, interpres Arist. doctissimus, in doctrina prædicabilium. Quando enim quæritur an doctrina prædicabilium necessaria sit ad Organum Arist. docet eam non esse necessariam necessitate absolutâ, sed necessitate commoditatis: seu ut sunt verba Averrois in fine commenti super prædicabilia p. 13. eam non esse necessariam necessitate partis, non enim est pars organi, sed necessitate introductionis vel rememorationis: quia necesse est scire eum vocabula prædicabilium, quid significent, qui in organo vult commodè versari. Cujus responsionis fundamentum apud Porphyrium est in præfatione prædicabilium: docet enim necessariam hanc doctrinam, ita ut sit utilis. Necessitatem innuit his verbis: Quum sit necessarium Chrysaori. Quòd sit necessitas secundum utilitatem seu commoditatem, innuit his: & ad definitionum assignationem, & omninò ad ea quæ in divisione vel demonstratione sunt *Vtilia*. Et paulò post velut *introductionis* modo. Vide textum Porphyrii, & luculentiùs ea, quæ diximus, patebunt.

Huc reduci possunt modi ii quibus docetur aliquid facere ad aliud: nam & ea solemus dicere necessaria, quæ ad aliquid conferunt.

Aliquid

Aliquid verò facit ad aliud dupliciter: vel essentialiter, vel dispositivè & instrumentaliter.

Instrumentum duplex: necessitatis & commoditatis.

Instrumentum commoditatis confert, vel dispositione positiva, vel privativa.

Hæc declarabimus latiùs. Dicimus: Aliquid facere ad aliud potest intelligi dupliciter: uno modo essentialiter, sicut id quod est essentia rei, vel pars essentiæ, sicut definitio vel partes definitionis. Alio modo dispositivè seu instrumentaliter, sicut id quod disponit ad hoc, ut sequatur aliquis effectus, & hoc sive ex parte agentis, sive ex parte passi dicitur facere seu operari ad illud instrumentaliter. Ita qualitates introductæ in materiam conferunt seu faciunt ad introducendam formam, ex parte agentis, quia iis mediantibus agens producit formam. Ex parte passi, quia forma non recipitur in quacunque materia, sed in materia sibi determinata. Non enim potest introduci anima rationalis in corpus Leonis, sed in corpus dispositum dispositione humanâ. Instrumentum verò & ipsum duplex: Necessitatis, & commoditatis. Necessitatis, sine quo effectus sequi non potest: ita architectus non potest producere domum, si defuerit securis. Quo argumento impius Epicurus negat Deum conditorem mundi, à negatis instrumentis necessariis. Commoditatis instrumentum illud dicitur, sine quo effectus sequi potest, sed non ita promptè & expeditè. Ita quædam machinæ bellicæ & stratagemata sunt instru-

menta

menta commoditatis, ad faciliùs debellandum hostem. Hoc verò iterum dupliciter operatur: vel secundum dispositionem positivam, quomodo agrum benè colens positivè benè disponit ad fruges enascendas. Vel secundum dispositionem privativam, ita qui removet impedimenta, ut qui Zizania tollit, vel qui tollit impedientia motum lapidis. De qua dispositione privativa & positiva etiam poterit videri Zimara in quæ. de primo cognito. Vide Antonin. 4. par. sum. maj. tit. 12. cap. 4. §. 12.

Possibile etiam non uno modo dicitur, ut est apud Thom. 9. Meta. lect. 4. Uno enim modo sumitur possibile impropriè, ut est commune ad Necessarium & ad contingens: alio verò modo ut dividitur contra Necesse. Juxta quod notandum, quod apud Bonavent. est in 1. dist. 42. q. 4. nu 32. Possibile uno modo esse ad esse, alio modo possibile esse substantiæ agere, tertio modo possibile esse ad fieri. Possibile ad esse non dividitur contra necesse, quoniam n. res ita est, & potest esse: ita n. benè dicere possumus, Deum esse est possibile: ita n. dividit contra impossibile. Possibile verò substantiæ ad agere est potentia activa, & hoc modo nihil aliud denotat, quàm hoc ipsum, quod est posse etiam agere, ac ita nec hoc modo possibile à necessario contradistinguitur, quoniam & hoc, quod necessariò est, & hoc quod contingenter est, potest agere, & quædam substantia habet potentiam ad agendum necessariò, quædam verò contingenter. Possibile verò ad fieri denotat potentiam passivam,

vam. Ita ergò si concurrit divisio Entis in Necessarium & Possibile, cum ea quæ est à se & ab alio, solum Ens increatum necessarium est; possibilia reliqua omnia, quoniam omnia fuêre in potentia objectiva Dei. Communiter autem possibile idem est quod contingens, seu quod aliter sese potest habere. Et ita duobus modis solet accipi: aut enim ita dicitur, quod sese habet ut plurimùm, ut sunt ea, quæ fiunt à natura: ea enim tantùm dicuntur contingentia, quatenus possunt recipere aliquod impedimentum: quomodo habere quinque digitos est contingens ut plurimùm, nisi enim quid impediat, ita est. Alio verò modo contingens dicitur, ut indefinitum & incertum: idque dupliciter, aut rarò, aut æqualiter, Rarò ea dicuntur, quæcunque per accidens fiunt ratione causæ, ut sunt fortuita & casualia: ut hominem invenire thesaurum. Aliàs enim Rarum quod est, quoniam causa à qua dependet rarò fit, contingens non dicimus, quomodo Eclypsis fit ratione causæ rarò, quoniam rarò causa ponitur ipsius Eclypseos, quandocunque verò ponitur causa, effectus etiam necessariò ponitur, non contingenter. Æqualiter verò fieri illud dicimus, quod à libero voluntatis arbitrio dependet, quomodo ambulare contingens est, quoniam liberum est ad utrumque. Qua de re vide Aristotelem 1. Prior. capite 13. Ac hæc contingentia incomplexa est, quatenus in ipsis rebus est; complexa verò, quando consideramus eam in ordine ad prædicationem,

tionem, quatenus scilicet in ea nulla est subjecti cum prædicato essentialis connexio.

Clariùs aliquantò hanc doctrinam aliquando ita proposuimus. Quoniam non ad universi tantùm, sed & ad singularum penè rerum inter se conjunctionem & connexionem, causarúmque etiam veritatem cognoscendam necessitatis & contingentiæ leges scire plurimùm expedit: non inutilem operam navare videbimur, si in hanc disputationem ingrediamur, ut necessitatis & contingentiæ gradus evolvamus. Ita enim plurimas difficultates evitare poterimus, quas resolvere aliis satis arduum visum fuit.

Primus gradus necessitatis est is, secundùm quem res dicuntur necessariæ necessitate absolutâ seu simpliciter, ita ut ejus oppositum sit simpliciter impossibile. Ejusmodi necessitas cadit in Deum ejusque attributa, quæ ita Deo conveniunt, ut ea abesse sit impossibile. Ita Deus est, & Deus est infinitus, simpliciter est necessarium. Dicere enim Deum finitum, est dicere non esse Deum. Et hic gradus necessitatis oritur ex independentia: quoniam enim Deus à se ipso est, & nullius alterius entis arbitrio subjacet, quæcunque Deo tribuuntur, aliter ut sint fieri nequit.

Hîc quæritur, an cum hac Dei necessitate possit stare vel libertas vel contingentia? Respondet Bonavent. in 1. sententiarum distinctione 6. quæst. 1. num. 5. quòd ea necessitas,

quæ

quæ est in Deo, non repugnat libertati voluntatis, sed solùm vertibilitatis, qualis non est in Deo. Ita Const. Sarnanus in direct. theol. disputat è Scoto in 1. d. 10 quòd quidem necessariò producatur Spiritus sanctus, quia producitur productione divinâ ad intra. & tamen producatur liberè, non quidem libertate contingentiæ, quòd Spiritus sanctus possit esse, & non esse, id enim falsum: sed libertate complacentiæ, ratione ejus amoris, secundum quem producitur, excluso omni modo coactionis.

Hæc etiam necessitas simul consistit cum libertate agendi ad extra: tametsi enim esse Dei sit esse necessarium, modus tamen operandi Dei ad extra est liberrimus, ita ut creaturas potuerit producere, & non producere, opus etiam creationis suspendere, quando & quousque ipsi placuerit creare. Et præterea in hoc universo regendo, administrando & gubernando liberrimus, ut omnia ad ipsius nutum & libitum fiant & regantur.

Et hinc eorum improbamus sententiam, qui existimârunt, Deum omnia agere ex necessitate naturæ: ideoque nullam in inferioribus esse posse contingentiam: quam sententiam Arist. tribuit Scotus, ut videre est apud Perer. Phys. lib 9. de fortuna & contingentia, cap. 1.

Secundus gradus necessitatis eorum est, quæ dicuntur necessaria necessitate definitionis & demonstrationis, ita ut si concipiatur ejus oppositum, fiat implicatio contradictionis.

Ac de definitione quidem res expedita est: quum

quum enim definitionis ad definitum suum is sit ordo, qui est inter ens & essentiam: ut essentiâ sublatâ, ens ipsum tolli necesse est, ita & definitione sublatâ fieri nequit, ut definitum maneat reliquum. Tolle animal rationale, & hominem ipsum è medio sustulisti.

Sub hoc verò gradu necessitatis non tantùm integra definitio comprehenditur, sed & quæcunque definitionis pars: ut enim essentia ipsa abesse nequit, ita & quicunque essentialis conceptus si removeatur, esse ipsum removeri necesse est. Albedo dari non potest, si genus albedinis removeatur, color videlicet, & si esse rationale ab homine absit, non jam hominem dixeris, sed vel lapidem, vel arborem, vel rem quamcunque aliam ab homine diversam.

De necessitate demonstrationis dubitare quidam videntur: qui enim asserunt posse subjectum manere salvum, proprietatibus vel sublatis, vel etiam stantibus proprietatibus subjecti oppositis, ii eâdem operâ negant demonstrativam necessitatem sine contradictione solvi posse. Nota est disputatio eorum, qui proprietates tolli posse putârunt subjecto salvo manente: qui verò dicunt, unum idemque corpus sine contradictione diversis in locis manere posse, annon corpori tribuunt proprietatem oppositam naturali corporis proprietati?

Illis opponamus clarissimam Averrois sententiam, 8. Meta. text. 5. Cùm ignis aufertur per ablationem caloris, non aufertur primò neque per se, sed mediante ablatione formæ ignis.

Sic

Sic quando aufertur risibilitas, aufertur homo non primò ,sed mediante ablatione rationabilitatis. Quid hoc aliud , quàm dicere, remotâ proprietate à subjecto implicari contradictionem: qui enim negat proprium subjecti, consequenter negat formam subjecti , à quo proximè fluit hoc proprium:qui verò formam negaverit,essentiæ destructionem eâdem operâ inferat necesse est.

Posteriorum verò errori sese opponit. Scal. ex. 5. sect. 6. principio,inquit, proprio, primo, per se atque immediato prohibetur corpus esse in pluribus ubi. Est autem principium hoc:continuitas est affectus consequens immediatè unitatem : contradictiones enim sunt : unum est duo. Continuum non est continuum , corporis igitur termini, si esset in duobus Vbi , non essent continui. Audis contradicere , unum corpus esse potest in pluribus locis. Et ne Scoti subtilitas tibi quicquam imponat : ejus argumentum , quod proposuit in 4. sent d. 10 quo in loco ex professo disputat , non contradicere unum corpus esse in pluribus locis , ponit & solvit. Possunt, inquit Scot. plures respectus fundari super uno : sic ut super una albedine plures similitudines. Nihil ergò repugnat, plura ubi ad idem corpus referri. Comparationem negat legitimè procedere: esse enim aliud, multas similitudines agnoscere in eadem albedine : aliud unum corpus dare pluribus locis. Idem corpus esse potest infra & supra: hunc ad modum eidem plura tribuuntur. Sin

dicas

dicas, corpus & hìc est, & ibi idem: non jam idem corpus manet, ipsum enim in diversa corpora distrahit, non verò plura loca ad ipsum unum contrahit. Secus ac si dicam relatione unius corporis ad plura loca, dicendo, hanc urbem ab hac vel illa distare 50. aut 100. milliaribus.

Sunt hujus farinæ & ii, qui propria communicabilia esse asserunt, rei quæ non est unius naturæ & essentiæ, cum eo quod propria communicare dicitur: secus enim non negabimus, genus proprietates suas communicare suis speciebus, cum quibus est idem. At verò propria communicare, ei quod est naturæ & esse tiæ diversæ, id jam necessitatem demonstrationis violat. Est enim è lege demonstrationis proprium adæquatum suo subjecto, de quo est demonstrabile: alii igitur convenire nequit. Idem enim eidem & adæquatum esse, & alii simul inesse, dicit esse adæquatum & non adæquatum.

Tertius gradus eorum est, quæ sunt necessaria necessitate Physicâ: ea verò nihil est aliud, quàm ordo is, secundum quem mediantibus causis secundis Deus hæc inferiora regit & gubernat. Hâc necessitatis lege ignis calefacit, quod grave est descendit, naturaliter homo cibo & potu sustentatur. Sol movetur. Et secundum hunc ordinem in Physicis pronunciamus, iisdem causis positis, hoc vel illud eodem modo fieri. Verùm hæc necessitas tanta non est, quin possit absolutâ & extraordinariâ

nariâ Dei potentiâ immutari: qui enim creatu-
ras condidit, iisque cursum suum dedit, ita con-
didit, ut ejus tamen arbitrio subessent. Hoc mo-
do ignis fervorem Deus inhibuit in fornace Ba-
bylonica, quo minus tres viros comburerent
Dan. 3. Ferrum natat 4. Reg. 6. Elias per qua-
draginta dies & noctes sustinet jejunium, 3
Reg. 19. Solis cursus inhibetur. Jos. 10. Eaque
de causa Stoicorum fatum excludimus, qui or-
dinem & seriem causarum secundarum tanta
necessitate colligatam esse existimabant, ut nul-
lâ vi ab hoc cursu dimoveri posse crederent, eâ-
demque serie hominum etiam voluntates co-
arcerent: & hanc fatalem necessitatem ita cau-
sis secundis tribuebant, ut à Deo dependere ne-
garent. Indéque fatum definivit Chrysippus a-
pud Gel lib. 6. cap. 2. quòd sit naturalis quidam
ordò, seu coordinatio omnium rerum ab æter-
no, aliis ad alias consequentibus, & incommu-
tabili manente hujusmodi complicatione. Vide
Zanch. de nat. Dei lib. 5. cap 1. & Fran. Sua-
rez disput. Metaph. 19 sect. 11.

Cum hoc gradu necessitatis & ii pugnant, qui
operationes naturales cum proprietatibus con-
fundunt, tertium scilicet propriorum modum
cum propriis quarti modi; concludentes, de-
scensum à ferro, urere ab igni tolli posse: pro-
prietates ergò tolli posse. Imperitè: proprieta-
tes n. ad secundum necessitatis gradum, opera-
tiones ad tertium gradum pertinent; quæ opera-
tiones inhiberi possunt.

Quartus gradus necessitatis est, necessita-
conse-

consequentiæ: in quo disponuntur ea, quæ secundùm suam naturam quidem sunt mutabilia, ob certam tamen quandam conditionem & hypothesin aliter esse, & habere sese non possunt. Ad hunc gradum pertinent: 1. quæ sunt necessaria ratione decreti divini: tametsi enim decretum Dei sit liberum, ut Deus hoc vel illo modo decernere possit, tamen quæ Deus semel decrevit, ea aliter fieri non possunt ratione immutabilitatis divinæ voluntatis. In quem modum necessarium est mortuos resurgere, quia Deus ita decrevit. 2. Huc pertinent, quæ sunt necessaria ratione infallibilitatis divinæ providentiæ. In quem modum quæ contingenter fiunt ratione causarum secundarum proximarum, ea tamen secundum quid sunt necessaria, si divinam providentiam respiciamus. Inde rectè Zanchius de natura Dei lib. 5. c. 1. q. 4. n. 2. dixit: quanquam respectu causæ primæ, omnia certò prospicientis & immutabiliter ordinantis, omnia immutabili necessitate eveniunt: respectu tamen causarum secundarum non coactè, sed juxta suas naturas operantium, alia eveniunt necessariò, alia verò contingenter. 3. Huc referuntur quæ sunt necessaria ratione existentiæ: ea enim tametsi suâ naturâ sunt mutabilia, quando tamen vel sunt, vel facta sunt, aliter esse nequeunt. Nota enim est communis regula: omne quod est, eo ipso quo est, esse est necessarium. Ita è conditione terminorum contingens est: Æneam vincere Turnum, cùm tamen quem vicit, non vicisse contradictionis sit.

Quintus

Quintus gradus est necessitas coactionis, quando scilicet præter & contra naturam, intentionem & voluntatem aliquid ab extrinseco quodam movetur. Quomodo Aristoteles violentum illud esse definivit 3. Eth cap. 1. cujus principium extrinsecus est, nihilque confert ille, qui cogitur: quemadmodum si ventus aliquò aut homines, qui potestatem habent, nos detruserint. Hunc modum violentæ necessitatis optimè tradidit Fr. Suarez in indice ad Arist. Meta. lib. 5. cap 5. dupliciter, inquit, potest esse aliquid necessarium ex causa efficiente: Uno modo ex sola illa: alio modo non ex sola illa, sed simul ex parte passi seu recipientis. Quod hoc posteriori modo est necessarium, non est violentum, ut si lapis ab agente moveatur deorsum. Priori verò modo, si passum non repugnet effectui seu motioni, nec ea necessitas propriè est violentia, ut patet in motu ignis in orbem: verùm ea necessitas propriè est violentia, quæ fit passo repugnante, ut quum lapis sursum projicitur.

Septimus gradus necessitatis est valdè levis, secundum quem idem est, necesse esse, quod meliùs esse. Quem modum necessitatis docuit Averr. 2. Colliget c. 8. rem necessariam aliquam dici duobus modis: Unus est, ut sit essentia primæ necessaria essentiæ ultimæ, sicut intentio essentiæ partium consimilium est necessaria per intentionem essentiæ officialium. Alius est, ut non sit ex necessitate, sed quia meliora sunt duo, quàm unum, & significat nobilitatem in

agent

agente & patiente: sicut oculus, qui non est inventus nisi propter necessitatem videndi, sed natura ob melius dedit duos oculos. Secundùm hunc modum disputavit Anton. Scaynus in doctrinâ de prædicabilibus, quòd prædicabilia sint necessaria ad perfectionem organi, non absolutè, sed ob melius, hoc est, facilioris doctrinæ gratiâ.

Exposuimus gradus Necessitatis: breviter & contingentiæ gradus attingamus. Dico autem contingere & contingens, quo non existente necessario, posito autem inesse, nihil erit propter hoc impossibile, ex Arist. 1 prior. cap. 13. secundùm aliam edit. cap. 13.

Primus verò contingentiæ gradus est ratione indeterminationis, quod est indifferens ad utrumque oppositorum: quando animal ambulare vel non ambulare, contingens esse dicimus. Alter modus contingentiæ est eorum, quæ casu fiunt, ut hominem fodientem invenire thesaurum. Et hic posterior modus à priori differt in eo, quod ille ex electione vel arbitrio potiùs proficisci videtur; hic verò fortuitus magis est, præter hominis intentionem contingens. Utrique verò horum modorum commune est, non ingredi in scientiam: quoniam enim in scientiis requiritur certitudo, & perpetuitas veritatis: prioris quidem modi ratione determinationis & indifferentiæ certitudo esse nulla potest: Posterior verò modus in scientia non attenditur, quia rarò contingit. Dicis: Raritatem effectûs non

excludere videri certitudinem scientiæ, quum & Eclipses rarò contingant, quarum tamen scientia vel maximè est. Hic respondendum, quòd eorum, quæ rarò fiunt, sint duo genera: alia enim fiunt rarò, quoad tempus solum, non quoad causam; alia verò fiunt rarò, quoad causam. Prius genus in scientiis non excluditur, eò quòd causam suam perpetuo consequitur, ita ut eâ positâ effectus de necessitate consequatur. Et sic in Eclipsi comparatum, tametsi enim non omni tempore fiant, quandocunque tamen fit diametralis oppositio Solis & Lunæ, ut terra sese mediam interponat, eclipsis illicò generatur. Quæ verò rarò fiunt quoad causam ita ut causâ, quam aliquando sequuntur, positâ, non sequantur & ipsa, eorum quia determinata veritas nulla est, in scientiam ingredi non possunt. Tertium genus contingentiæ est, quæ plerúmque quidem fiunt, à necessario verò deficiunt, ut hominem canescere, augeri, minui. Hoc genus contingentiæ negat Aristot. 1. prior. cap. 13. à scientiis & disciplinis excludi: disciplina, inquit, & syllogismus demonstrativus ex infinitis quidem non est, eo quod inordinatum est medium: ex iis veró quæ nata sunt esse, pene orationes & considerationes fiunt de his contingentibus. Ita hominem, generare hominem Physicus docet, & simile generare simile, ita enim fit ut plurimùm: quandoque verò monstrum gignere contingit, quia naturalis causa vel deficit in agendo vel aliâ quâdam ratio-

ratione impeditur. Dicitur & alio modo contingens, sed impropriè, ut non opponatur necessario, & sic idem est, quod possibile: quod enim non est impossibile, sed possibile, id contingere dicimus.

De causa contingentiæ disputant, quænam sit? Distinguimus contingens: est enim aliud naturale, aliud voluntarium: quæ quomodo differant, vide Perer. lib. 9. Phys. de fortuna & contingentia, cap. 14. Utrúmque quidem indifferens est ad esse, si spectes causam remotam, libertatem divinæ voluntatis, quæ ea non determinavit ad esse uno modo simplici. Sin proximas causas consideres, naturale quidem contingens esse videtur, vel ratione materiæ, quæ quia est in potentia ad plures dispositiones, pluresque formas, non necessariò esse uniusmodi in eam introducitur; vel ratione agentis deficientis in operando, ob impedimenta quædam, quæ ipsi in agendo accidunt. Sin contingens sit voluntarium accidit ratione libertatis arbitrii, secundùm quam quia voluntas potest opposito modo agere, non est determinata ad res eodem modo producendas, sed vel pro placiti, vel circumstantiarum conditione aliter atque aliter agit. Vide Fran. Suarez. disput. Metaphys. 19. s. 10. & Perer. de fortuna & contingentiâ lib. 9. Phys. c. 15.

Et hæc de necessitate & contingentiâ breviter in præsenti dicere voluimus.

CAPUT XIV.

De Infinito & Finito, item Illocali & locali.

I.

ENs *est vel Infinitum, vel Finitum.*

2. *Infinitum illud dicimus, quod non habet limites & terminos quibus circumscribatur.*

3. *Infinitum dicitur, vel secundum rationem formæ, vel secundum rationem materiæ, ut docet Thom. 3. p. q. 10. ad 3. Ferr. 1. Phys. quæst. 6. Lambert. de mon. Dom. 1. Phys. ad text. 41.*

4. *Infinitum secundum rationem formæ illud dicitur, quod est purum purissimum, infinitum simpliciter, absolutum ab omni potentia materiæ, qua circumscribitur.*

5. *Aliàs dicitur Infinitum negativè; quod simpliciter nec habet, nec habere ullum finem potest, cujusmodi est Deus, ut docet Zanch. de nat. Dei lib. 2. cap. 6. quæst. 1. pag. 90. 91.*

6. *Hoc Scoto dicitur quod, 5. Infinitum in entitate in actu: & est ens, quod non potest ab aliquo in entitate excedi, & ipsum verè habet rationem Totius & perfecti. Vide ipsum accuratissimè eâ de re differentem. Menti-*

ne

nem etiam hujus facit Aquarius ad Ferr. 1. Phys. quaest. 6. in addit. Nos hoc dicemus Infinitum actu.

7. Infinitum secundùm rationem materiae (alii vocant Infinitum privativè) est, quod natum est finiri, & nondum habet finem. Seu: quod quidem finem non habet, sed potuit tamen, aut etiamnum potest habere. Durand. in 1. d. 43. q. 1. ad 1.

8. Hoc dicitur vel Categorematicè, ut loquuntur, vel Syncategorematicè Gabr. Biel in 2. d. 1. q. 3. & Lambert. 2. Phys. t. 50. Illud respondere videtur infinito in quantitate (sive extensiva, sive intensiva) actu, hoc infinito in potentia apud Scotum quodl. 5.

9. Infinitum Categorematicè, est infinitum secundùm rationem termini actu non circumscriptum, ut quantitas extensa sine termino. In hunc modum 3. Phys. c. 4. 5. & 6. de infinito disputat. Aristot. negans dari aliquod infinitum actu in rerum natura.

10. Infinitum Syncategorematicè est, quod non cognoscitur per modum infiniti, sed per modum successionis, ablationis, vel additionis: & ita aequivalet huic orationi: in continuis non tantum, quin majus vel minus, in discretis, non tantum quin plus. Et in hunc modum disputat. Arist. 3. Phys. t. c. 56. 57. & seqq. infinitum aliquod posse denotari, secundùm appositionem & divisionem. Vide pluribus de infinito Cajet. de ent. & ess. quaest. 12. art. 5. & Piccolom. de com. affect. c. 1.

11. *Consequens infiniti & finiti est Illocale & locale.*

12. *Illocale dicimus Ens si e ordine ad ubi.*

13. *Illocale dicitur: vel simpliciter, vel secundum quid.*

14. *Illocale simpliciter illud dicimus, cui denegatur omnis locus, eò quòd ob infinitatem repugnat ordinari ad ubi: cujusmodi est Deus, cujus esse repugnat esse in ubi, seu loco. Impropriè tamen dicitur esse in loco Repletivè: seu ut alii loquuntur, præsentialiter: de quo dicit Mag.* Sent. *in* 1. *dis.* 37. *lit. N. Spiritus increatus, qui Deus est, in loco quidem est, & in omni loco, sed omninò illocalis & incircumscriptibilis.*

15. *Illocale secundùm quid illud dicitur, quod loco non est circumscriptibile, eò quòd in loco distantiam non facit: eo modo illocales dicimus Angelos. Hinc Angelum non dicimus esse in loco circumscriptivè, vel definitivè. Hinc dixit Lombard. l. citat. Spiritus creatus quodammodo est localis, & quodammodo non est localis. Localis dicitur, quòd definitione loci terminatur, quoniam cùm alicubi præsens sit totus, alibi non invenitur. Non autem ita localis est, ut dimensionem faciat.*

16. *Greg. verò Magn. moral. lib.* 2. *cap.* 3. *quando dicit: Angelorum spiritus esse loco circumscriptos, comparativè loqui videtur, in comparatione scil Dei, qui nullis suis terminis circumscribitur. Quemadmodum & paulò post comparativè loquitur, quando dicit: Spiritus*

ei

eos comparatione quidem corporum nostrorum esse spiritus: sed comparatione summi & incircumscripti spiritûs esse corpora. Et Damasc. lib. 2. de Orthod. fide, quem citat etiam Vincentius spec. natu. lib. 5. cap. 80. circumscriptionis vocabulo latè utitur, quando dicit, Angelos omnes esse circumscriptibiles. Utitur enim circumscriptionis vocabulo, prout æquivalet huic: quum sunt in cœlo, non sunt in terra. Unde paulò post subjicit: non circumterminari à parietibus, & januis, & claustris. Nos verò negando Angelos esse circumscriptivè in loco, intelligimus in loco eos non facere distantiam quandam partium.

17. *Locale illud dicimus, quod est cum ordine ad Ubi.*

18. *Locale esse accipitur, vel latè, vel strictè.*

19. *Latè accipiendo omne illud dicimus, quod est finitum. Quo sensu laudamus verba* Scalig. ex 359. s. 5. *Intelligentia, si sunt entia finita, ut sint in aliquo ubi necesse est: est enim Ubi circumstantia necessaria omnibus entibus præter Deum.*

20. *Locale strictè acceptum, est corpus ordinatum ad ubi, ita ut in loco faciat distantiam partium.*

21. *Locale denominatur, vel ratione potentiæ, vel ratione actûs. Hoc docuit Scotus quodlib. 11. corporeitas, inquit, est ratio fundamentalis respectu hujus etiam, quod est esse locabile, & respectu hujus etiam, quod est locari.*

22. *Locale ratione potentiæ dicimus, quatenus*

tenus esse locabile immediatè sequitur rationem corporeitatis, ut affectus proprius suum proprium & adaquatum subjectum, unde Scotus dicit, hanc corpus esse locabile, esse per se secundo modo.

23. *Locale ratione actûs est comparatio corporis ad locum in quo actu est.*

24. *Esse verò in loco intelligitur, vel indeterminatè, vel determinatè, secundùm Avicen. in sua suffic. tractat. de loco & Thom. opusc. 70. quod est super Boet. de Trin. q. 4. art. 3.*

25. *Indeterminatè esse in loco, est comparatio corporis ad locum, qua consequitur esse corporeitatis sine aliquo addito.*

26. *Determinatè dicitur esse corpus in loco, quatenus ad hunc potiùs, quam ad illum locum fertur ratione ejus inclinationis naturæ, secundùm quam hunc sibi potiùs, quàm illum consentaneum habet. Ita Elementa pro ratione gravitatis vel levitatis superiorem vel inferiorem locum eligunt. Tantum de Infinito & Finito: & eorum affectionibus illocali & locali.*

COMMENTARIUS.

OMne Ens aut esse Infinitum aut Finitum ratione necessariæ & immediatæ disjunctionis est notissimum. Ac Finitum quidem illud dicimus, quod certis limitibus circumscribitur. Certos verò hos limites entis finiri metimur non è quantitate solâ, ut illud circum-

scribi

scribi dicamus tantùm, quòd certas quasdam dimensiones habet, sed omne illud in genere, quod in eam perfectionem non assurgit, quin extra id ipsum semper aliquid accipi possit. Et hanc finitudinē in essentia quærimus primùm, pòst in essentiæ affectionibus : h. e. ut omne quod est ab alio dependens, cùm habeat certam & determinatam entitatis suæ mensuram, cum quolibet aliorum entium in certa quadam proportione conveniat, eò quòd non exhaurit omnem entis perfectionem. Ita ergò finita ea omnia dicimus, quæ sunt ab alio, seu quæ sunt creata, aut ut clariùs dicam, omne Ens aliud à primo Ente, nimirum Deo, finitum est : infinitum unum tantùm, Deus se hic n est extra finiri ab alio. Infinitum verò illud dicimus, quod in suo ambitu comprehendere non possumus, juxta Scal. exerc. 6. s. 2. Et si verò propriè, ut dictum, infinitum actu unum tantùm, solus Deus : solent tamen admittere etiam Philosophi infinitum in potentia, quod vocant, cui semper potest fieri ablatio, vel divisio, ita ut si continuaretur talis divisio vel ablatio in infinitum, impossibile sit venire ad aliquem finem. Et hoc infinitum in potentia multis modis dicunt : vel enim secundùm non entitatem, vel secundùm imperfectionem, vel secundùm durationem, vel respectu discretionis, vel respectu virtutis seu perfectionis & vigoris. Ac infinitum quidem secundùm non Entitatem, vocamus partem contradictionis infinitantem, h. c. partem contradictionis negativam, quæ

negat ubique, ut sunt verba P. Rami: ea enim dicit infinitum omne aliud secundùm indistinctum intellectum, præter hoc eus, quod infinitatur, hoc est, cui particula negativa additur. Quomodo non homo fertur supra omnem terminum, sive positivum, sive privativum, sive fictum, sive negativum, præter eum terminum, qui est homo. Infinitum secundùm imperfectionem dicimus, quod est perfectibile ab infinitis terminis: quomodo appetitum materiæ respectu omnium formarum infinitum dicimus, quatenus materiæ universalis potentia non est determinata & coarctata ad certum & finitum formarum numerum, sed capax est omnis actûs, qui ad eam perficiendam inducitur, Infinitum secundùm durationem dicimus, cujus successionis, seu prioris & posterioris ratio sub numerum venire non potest. Ac hoc quidem in tempore est, quatenus tempori non repugnat à parte post multiplicari in infinitum usque: etsi enim quælibet pars temporis finita sit, tamen temporis in universum accepti est quædam non repugnantia succedere sibi per infinita instantanea ad infinitam multiplicationem. De æternitate verò & ævo ita dicimus, quòd illius quidem mensura secundùm successionem nulla sit, excludit enim antè, & pòst, & successionem omnem, quoad nos tamen æternitas non potest concipi, nisi secundùm coëxistentiam temporis, ut è tanto temporis tantum æternitatis fluxisse dicamus, & per præcisionem

tem-

temporis, ab ante & post æternitatem sub conceptum revocemus: quod idem in ævo à nobis fit, nisi quòd ævum tantùm faciamus infinitum à parte post non verò infinitum à parte ante, determinamus enim ævo terminos principii, & finis terminos excludimus. Infinitum secundùm discretionem est, vel in continuo, vel in discreto: in continuo, quantenus continuum divisibile est in semper divisibilia secundùm Aristot. 6. Phys. c. 1. In discreto verò, ut in numeris; nullus enim numerus tantus est, quin unitate augeri possit. Infinitum in virtute duplex est: vel simpliciter, vel secundùm quid. Simpliciter, quòd in se continet omnes gradus, quomodo Deus virtute infinitus dicitur, quatenus nihil è possibilibus est, quod sub ejus virtutem non cadat. Et hæc infinitas virtutis divinæ differt aliquo modo ab infinito in actu, quatenus infinitum in actu propriè essentiam respicit, quæ actu in se tenet omnes perfectiones: infinitas verò virtutis, quatenus consideratur ea essentia non secundùm momentum primum, sed secundùm momentum secundum, hoc est. quatenus est relativa, respiciens omnia possibilia. Infinitas virtutis secundùm quid est vigor ille, qui in iis, quæ magis & minùs habere possunt, in infinitum & augeri & intendi potest: quomodo vis caloris juxta Scal. in exer. 10. ex additione quarumcúnque partium ignis in infinitum augeri posse videtur. Et tantum de Infinito & Finito.

Infinitum & Finitum sequitur Illocale & Locale. Ut verò sciamus quid Illocale & Locale Entis sit, sciendum primò juxta Bonavent. in 2. distin. 2. art. 2. quæst. 1. quòd locus habet triplicem comparationem ad locatum. Comparatur enim 1. in ratione continentis, 2. In ratione mensurantis, 3. In ratione conservantis.

Ac secundùm triplicem hanc habitudinem sunt in loco, substantiæ finitæ, corporales, & corruptibiles. Quia enim finitæ, sunt in loco continentiæ, quia corporales in mensurante, quia corruptibiles in loco conservante. Hinc jam intelligi potest, quid dicamus Illocale vel Locale. Locale enim omne illud dicimus, quod est aliud ab infinito. Quum enim sit finitum, est hîc & ibi; quoniam corporale, est mensurabile; quoniam verò corruptibile, est conservabile, quæ omnia ratione localitatis illi competunt. Quod verò excludit rationem continentis, mensurantis & conservantis, hoc illocale dicimus. Ita solus Deus illocalis est, cùm enim habeat simplicitatem, contineri non potest, quia quod simplex est, penetrare potest omnia. Quia verò infinitus est, continet potiùs, quàm continetur, infinitas enim continet omnia. Nam infinitum hoc ipsum esse dicimus, quod pro ratione mensuræ includit omnia: ac quoniam extra unum infinitum, finita omnia sunt, extra omnia etiam Deus est: additum enim finitum finito, nunquam facit

 infi-

infinitum, sunt autem finita omnia, excedit ergò finita hæc infinitum unum.

Hinc sciendum secundò, ut est apud Magist. sent. in 1. d. 37. quòd duobus modis aliqua res dicatur esse localis: vel enim quia recipit dimensionem & facit distantiam: vel quia loci termino definitur. Ac prior ratio localitatis non potest cadere nisi in substantias corporeas: corporeum enim quod est, idem facit distantiam, ac ratione hujus distantiæ accidit locato mensura. Hoc itaque localitatis modo circumscribuntur Entia finita, corporea. Posterior verò modus etiam in substantias incorporeas cadit. Eæ enim etsi sunt sine distantia, determinatæ tamen sunt ad hîc & nunc. Ac hoc dicit idem Mag. Spiritus creatos esse in loco, & transire de loco ad locum, & quodammodo esse locales, ac circumscriptibiles, sed non omni eo modo, quo creaturæ corporeæ. Spiritum autem increatum, qui Deus est, in loco quidem esse, & in omni loco, sed omninò illocalem & incircumscriptibilem.

Sciendum tertiò, quòd ubi & locus sint unum secundum rem, ratione tantùm distinguuntur. Ac hoc quidem duobus modis intelligi potest: vel enim ut strictè definiamus locum, quatenus apud Arist. definitur esse terminus corporis continentis immobilis primò: ita enim dicere possumus, quòd sese habent in ratione latioris & angustioris: omnis enim locus est ubi, sed non omne ubi locus est. Corporea enim in loco sunt, & consequenter in ubi: verùm non ea om-

nia quæ in ubi sunt, ea item sunt in loco. Spiritus enim finiti sunt in ubi, à nullo tamen termino corporis continentur. Vel etiam secundo loco potest intelligi, quomodo explicat hoc ipsum Soncinas 5. Metaph. q. 40. quatenus locus ut locus nihil aliud dicit nisi superficiem ultimam corporis continentis: ubi autem requirit aliquid extrinsecum, & aliquem respectum, licèt ipsum non significet in recto, sed in obliquo. Nam inter locatum & locum est relatio contenti & continentis, quâ præsuppositâ, tunc locus habet rationem ubi. Quâ de re pluribus in Physicis meis egi, Tantùm etiam de illocali & locali.

CAPUT XV.

De Independenti & Dependenti.

I.

E*Ns est vel Independens, vel Dependens.*

2. *Independens est, quod non eget priori ad suum esse, ut colligitur è Scoto in lib. de 1. princ. cap. 1.*

3. *Independens est vel absolutè, vel secundum quid.*

4. *Independens absolutè, quod in nullo genere ab alio habet dependentiam: cuiusmodi est, quod est Independens à causa, cuiusmodi solus Deus est.*

5. *Independens secundùm quid quod in certo genere*

genere ab alio non dependet, ut tametsi non sit absolutum à causa, tamen sit absolutum à subiecto & termino. Ita substantia non habent dependentiam nec à subiecto, nec à termino: accidentia absoluta sunt independentia à termino.

6. *Dependens est ens, quod eget priori ad suum esse, quo essentialiter est posterius.*

7. *Dependens est, vel omnimodè dependens, vel in certo genere.*

8. *Omnimodè Dependens est, quod in nullo genere est absolutum. Cuiusmodi sunt accidentia relativa, dependent enim à causa, à subiecto, & à termino.*

9. *Dependens in certo genere, quod de dependentiâ & independentiâ simul participat. Ita substantia creata dependent à causa, non à subiecto, nec à termino. Accidentia absoluta à causa & subiecto dependent, à termino absolvuntur.*

COMMENTARIUS.

VNum esse independens, reliqua omnia dependere apud Scal. est exerc. 61. & 307. sect. 20. Quibus verbis nihil innuere voluit aliud, quàm in divinis esse rationem absolutam ab omni dependentia, à divinis verò quæ sunt alia, eorum nihil esse, quod omnem dependentiam excludat. Oritur tamen hinc triplex dubium: Primò cùm in personis divinis sit aliqua præexigentia, ut loquuntur, quatenus Filius est à Patre, & à Patre & Filio Spiritus sanctus procedit,

cedit, an & hîc dependentiæ ratio aliqua locum habere possit. Secundò, non videtur in inferioribus una esse dependentiæ ratio, magis enim dependere videntur accidentia relativa, quàm absoluta, magis absoluta accidentia, quàm substantiæ: quò enim quidque eget majori abstractione, eò etiam magis dependere videtur: at juxta subtiliss. Duns & Nicol. de Orbell. in 1 d. 5. q. 1. §. hæc quoniam ad realitatem, pluribus abstractionibus egent relativa, paucioribus accidentia absoluta, unà contentæ videntur esse substantiæ. Tertiò, videtur etiam oriri dubium circa rationem independentis & dependentis, anne nimirum independentia de se inferat perfectionem, dependentia, imperfectionem.

Horum dubiorum ratio facilè explicari potest, si sciamus quid sit independens & dependens, & quòd non uno modo dicantur. Est verò dependentia respectus unius ad alterum, cum relatione, seu respectu ordinis posteriorum ad prius, seu ordo essentialis præsupponentis naturaliter ad suum præsuppositum, sine quo esse non potest, ut docet Scotus in libro de primo princip. capite 1. & Constant. Sarnanus direct. Theolog. pag. 128. Itaque omnia ea dependere suo modo dicuntur, quæ ejusmodi aliquam præexigentiam habent, seu aliquam suppositionem prioris. Independens verò illud tantùm dicetur, quodcunque non habet ordinem ad aliquid se prius. Hæc verò dependentia tribus modis consideratur, ut est

apud

apud Gerhardum de mont. dom. ad Thom. de Ente & essentia. Est enim dependentia alia effectiva, alia subiectiva, alia obiectiva. Dependentia effectiva ea est, quæcunque requirit aliquod ante se agens, à quo fit vel fiat. Et eo modo dicuntur dependere omnia ea quæ sunt infra Deum: nihil enim horum est, quod excludat causam agentem à qua fit. Dependentiam verò subiectivam eam dicimus, quâ est aliqua habitudo seu respectus accidentis ad suum subiectum. Obiectivam verò eam dicimus, quâ aliquid dependet ab aliquo, non tantùm ratione agentis & materiæ, sed & terminativè: quomodo accidentia relativa dependentiam obiectivam habent. Ea enim non tantùm à substantia fiunt, & in substantia subiectantur, sed & habent dependentiam obiectivam, quatenus ad terminum suum referuntur: quomodo verbi gratiâ filiatio terminatur ad paternitatem. Ac hæc quidem triplex dependentia ab aliquibus vocatur contracta, cui contradistinguunt aliam, quam vocant absolutam. Unde hoc modo sese habebit dependentia: Dependentia alia est absoluta, alia contracta. Contracta triplex, ut dictum, Effectiva, subiectiva, & obiectiva. Et huic triplici dependentiæ, opponitur triplex independentia: ut scil. aliquid sit absolutum à fundamento, quod tamen non sit absolutum à subiecto; aliquod absolutum à subiecto, quod non absolutum à causa: aliud absolutum à subiecto, ab obiecto, & ab agente.

E di-

E dictis jam responderi potest ad triplex dubium. In divinis enim habemus duo: Essentiam, & personas. Essentia omni dubio remotè excludit dependentiam tàm absolutam, quàm contractam; esse enim de se non exigit aliud, ergò nec de se requirit aliquod agens, multò minus vel subjectum, vel terminum: quod idem dicendum est de prima divinitatis persona. De secunda tamen & tertia dicunt, quòd cùm sit aliqua in iis præexigentia, etiam dependentia aliqua absoluta admitti possit: quod tamen nolumus latiùs accipi, quàm eo sensu, quo communiter dicunt Theologi, Patrem esse principium, fontem & originem Trinitatis, & Filium esse genitum à Patre, & Spiritum sanctum procedere à Patre & Filio. Qui modus originis non spectat essentiam, sed personarum internam ab invicem emanationem. Quâ de re eruditè disputavit Zanch. de 3. Elohim. lib. 5. cap. 7. & aliis in locis. Aliàs in creaturis ita sese habet, ut nulla sit absoluta etiam à dependentia contracta, substantiæ quidem quatenus habent agens à quo sunt, accidentia quatenus habent subjectum in quo sunt, relata quatenus habent objectum seu terminum ad quem sunt.

De secundo dicendum, quòd major sit dependentia juxta majorem abstractionem: non quòd abstractio sit causa dependentiæ, sed quòd dependentia causa abstractionis. Eâ itaque de causâ in divinis abstractio non est propriè dicta, in iis enim simpliciter idem est abstractum & concretum: est enim purus actus. Nulla ergò poten-

potentia: nec ergò dependentia, à qua possit fieri abstractio. In substantiis verò est una abstractio, naturæ scilicet à proprio supposito: abstractio enim omnis oritur ratione ejus potentialitatis, quæ in iis est, potentialitas verò à dependentia: in compositis verò quatenus aliud est esse, aliud existere. Esse notatur per suppositum, natura verò per abstractionem à supposito: esse verò est suppositaliter existere, existere a. à dependentia est. Accidentia verò absoluta abstrahunt dupliciter: ab alieno supposito, & à proprio individuo. Ab alieno supposito quidem ratione dependentiæ subjectivæ: à proprio verò individuo, quatenus aliud est quidditas accidentis, aliud esse accidentis, quando v. g. albedineitas dicit essentiam albedinis, quæ abstrahitur ab hac albedine individualiter existente. In relatis verò occurrit triplex abstractio: secundùm proprium individuum, secundùm fundamentum, & secundùm subjectum: quæ triplex abstractio oritur ratione triplicis dependentiæ. Abstractio enim à subjecto, est secundùm dependentiam subjectivam. Abstractio à fundamento, est pro dependentia objectiva. Abstractio à proprio individuo est juxta esse, esse verò ab agente est. Inde ergò patet, quòd major dependentia juxta majorem abstractionem.

Ad tertium dicendum, quòd absoluta dependentia imperfectum nihil dicit, dicit enim præexigentiam, præexigentia verò de se non potest dicere imperfectionem: est enim præexigentia in divinis, in divinis verò imperfectio nulla

nulla est. De contracta verò dependentia subtiliss. Johan. Duns in quodl. q. 19. artic. 2. quòd ea dependentia est, vel formaliter imperfectio, vel omninò habet necessariò imperfectionem annexam. Ac tantùm de independente & dependente. Ut verò hæc doctrina fiat clarior, subjungemus doctrinam de Absoluto.

CAPUT XVI.

De Absoluto.

I.

Absolutum multis modis dicitur: 1. absolutum à subiecto, 2. à termino, 3. à causa, & 4. omnimodè absolutum.

2. *Absolutum à causa dupliciter: simpliciter, & secundum quid.*

3. *Ordo absolutorum, pro diversitate rerum.*

4. *Usus distinctionis in quæstione de Incorruptibili & Corruptibili.*

5. *Aliâ quâdam ratione Absolutum tribus modis dicitur: 1. positivè, 2. privativè, 3. negativè.*

6. *Quando Ens dividitur in Absolutum & Respectivum, cui generi relationum opponatur absolutum, an transcendentali, an verò prædicamentali.*

7. *Quomodo Transcendentia abstrahant ab absoluto & respectivo.*

COM-

COMMENTARIUS.

ABsolutum duobus modis dici annotavit Cajetanus de Ente & ess. quæst. 23. artic. 12. & de principio individuationis quæst. 2. notab. 2. absolutum à subjecto, & absolutum à termino.

Absolutum à subjecto illud est, quod non est in aliquo tanquam in subjecto. Esse verò in subjecto illud dicimus, quod inest in aliquo inseparabiliter, non tamen ut pars, docente Arist. in Categoriis. Hoc absoluti genus substantiis proprium est. Quæ enim prima substantia appellatur, ea nec in subjecto est, nec de subjecto dicitur. Secunda verò substantia, tametsi à prima separata non sit, non tamen ut in subiecto est, sed ut quæ est de essentia individuæ substantiæ, per modum videlicet eum, quo genus est in specie, qui diversus inessendi modus ab aliis est. Et partes substantiarum non insunt suis compositis, ut in subjectis, esse enim in subjecto excludit inesse per modum partis, ut ex Aristotele dicebamus.

Et hoc modo nullum eorum generum, quæ à substantia distinguuntur absolutum esse potest. Vulgatum enim est, Accidentis esse, esse inesse, in subjecto scilicet. Hoc docuit Aristot. 1. Physs. text. 39. inseparabiles esse ait, passiones, eóque impossibilia quærere intellectum, si verè velit segregare, quod fieri non potest. Clarius verò in 12. Metaph. cont. 3. accidentium nullum

lum esse separabile. Et Averroës in 7. Metaphys. text. 22. & 1. Phys. text. 14. impossibile esse ait, ut accidens sit sine subjecto suo. Hoc alii dicunt Absolutum subjectivè.

2. Absolutum à termino illud dicimus, cujus ea habitudo non est, ut alio tanquam correlativo terminetur.

Ejus generis esse dicimus non substantias tantùm, sed & ea quæ in Quantitatis & Qualitatis prædicamentis collocantur. Hæc enim duo genera tametsi absoluta non sint à subjecto, ab alio tamen tanquam à termino dependent. Esse n. albedinis non est esse ad aliud, tametsi sit esse in alio: est enim albedo in pariete, ut in subjecto, non verò ut in relationis termino.

Hoc verò modo nihil eorum, quæ in septem prædicamentis reliquis ponuntur, absolutum à termino est. Relativè enim ea omnia dicuntur, relatione quidem intrinsecus adveniente eâ, quæ sunt in prædicamento, quod ad aliquid dicitur Aristoteli; relatione verò seu respectu extrinsecùs adveniente sex genera reliqua, ut docetur apud Scotum in quodlib. 11. artic. 4. Relativum verò omne ad terminum est: non enim nisi per terminum definiri potest, ut notavit Guilhelm. Occam. in 1. d. 30. q. 5. Absolvi ergò à termino non poterit. Hoc absolutum à termino aliis dicitur Absolutum objectivè.

3. Est & tertius quidam Absoluti seu Independentiæ modus, apud Gerh. de mon. dom. ad Thom. de Ente & ess. in tractatu de essentiis

tiis materialium substantiarum, & est Absolutum à causa. Hoc verò dicimus Ens quod non habet ordinem ad aliud, à quo fiat tanquam à causa: aliis dicitur Absolutum effectivè. Eo modo absolutum præter Deum nihil est. Hoc expressit Scal. ad Cardanum exerc. 307. s. 20. Omne quod est, inquit, aut est primum, aut à primo. Unum primum, alia dependent igitur. Tametsi enim sunt entia absoluta à subjecto, & à termino: tamen haud sunt absoluta à causa. Ratio ponitur apud Scotum in lib. de prim. prin. cap. 3. Necessitas essendi ex se, soli uni naturæ convenit. Ea verò natura esse non potest, nisi quæ excludit à se omnem causam aliam, tam intrinsecam, quàm extrinsecam. Ea verò non nisi simpliciter primum effectivum. Ea non nisi Deus. Alia ratio ponitur apud eundem quodlib. qu. 19. art. 2. cui formaliter repugnat omnis imperfectio, ei formaliter repugnat omnis dependentia: quia dependentia vel est formaliter imperfectio, vel omninò habet necessariò imperfectionem annexam. At in Deum nulla cadit imperfectio. Nec ergo dependentia: ast hoc absolutum simpliciter dicimus. Quanquam hæc ratio non tantùm ponit modum absoluti à causa, sed & alios independentiæ modos. Nam Deus est quid Absolutum non tantùm effectivè, ut loquuntur, sed & subjectivè, & objectivè: quia omni modo independens est.

Ac hic modus absoluti à causa soli Deo competere in genere dicitur, quoad omnes in universum causæ excluduntur ab eo, quod absolu-

tum

rum dicimus. In specie verò si ad diversa causarum genera descendamus, fieri omninò potest, ut in creaturis etiam quendam modum Independentiæ, à causa notare possimus. Quum enim duo sint causarum genera: unum earum, quæ intrinsecæ dicuntur, aliud verò earum, quæ extrinsecæ. Nihil quidem eorum, quæ intrinsecas causas admittunt, ullo modo ab extrinsecis absolutum esse potest. Ratio ejus ponitur apud Scotum dicti lib. de prim. princ. cap. 2 concl. 8. nam causæ intrinsecæ ex necessitate habent imperfectionem annexam, ob quam non nisi ab extrinsecis causis ad actum causandi deduci possunt. Ac ita ad rei compositæ causalitatem necessariò omnia quatuor causarum genera concurrunt. Ad v. causalitates causarum extrinsecarum, quum dicant perfectionem, cui non necessariò adjuncta est imperfectio: fieri omninò potest, ut quæ habent dependentiam à causis extrinsecis, ea ab intrinsecis absoluta dicantur. Et hic absoluti modus Intelligentiarum proprius est. Eæ enim tametsi ab omni causa simpliciter absolutæ dici nequeant: tamen quum excludant compositionem, ab iis causis quæ compositionem faciunt, cuiusmodi sunt materia & forma, absolutæ quodammodo dici possunt.

Et hoc modo Absolutum à causa dividimus, ut unum genus dicamus Absolutum à causa simpliciter, quod solius Dei proprium est: aliud absolutum à causa secundum quid, quod tametsi non omnia causarum genera excludat, ab internis

ternis tamen liberum & absolutum esse animadvertitur.

4. Potest & quarta Absoluti significatio notari, cujus meminit Constantius Sarnanus direct. Theolog. pag. 46. edit. Rom. qua Absolutum esse dicatur, quòd nullo modo identitatem habeat cum relatione, seu quòd omni modo absolutum dicatur. Hoc differentiæ gratia omnimodè absolutum appellemus. Hoc modo nihil omninò absolutum esse videtur. Ut eo sensu rectè dixerit Marsf. in Thæete: meminisse oportere, nil sui natura absolutè unum aliquid esse, sed ad alterum, & alteri, & alterius esse, quicquid aliquid est. Quo dicendi modo ne Deus quidem Absolutus erit: nam & in divinis personæ secundùm relationes notionum dicuntur, de quibus plurimis egêre Scholastici, & videri de iis, quid sint in primis poterit Scotus in quodl. 3.

5. Ordo ergò hic est: Absolutum omnimodo nihil est. Unum absolutum à causa simpliciter, Deus: hoc modo nil reliquorum absolutum est à causa, nam & substantia, & accidentia reliqua dependent omnia. Hinc absolutum à causa secundùm quid, absolutum sc. à causis intrinsecis, ut Intelligentiæ. Absoluta à subjecto, & à termino substantia, quâ talis, omnis est. Accidentia absoluta, ut Quantitas & Qualitas, absoluta sunt à termino: sed dependent à subjecto & causâ. Accidentia relativa omne dependentiæ genus habent. Dependent enim à causa, quia non sunt à se. Depen-

dent à subjecto: sunt enim accidentia. Et dependent à termino, quia sunt accidentia relativa.

6. Usus hujus doctrinæ primarius est in doctrina de Incorruptibili & corruptibili. Quæritur ratio, secundùm quam quidque incorruptibile dicamus? Respondeo: Incorruptibile quidque est, secundùm quam Absoluti modos participat: corruptibile verò quoad dependet.

Incorruptibilis ergò simpliciter Deus: quia omnes dependentiæ modos excludit. Incorruptibiles Angeli & Intelligentiæ, sed non omni modo incorruptibiles: tametsi enim sunt absoluti à subjecto & termino, haud tamen absoluti sunt à causa. Incorruptibiles ergò corruptione quæ secundùm subjectum est: simplices n. essentia: corruptibiles, quia non à seipsis. Corruptibiles ratione causæ secundùm propriam rationem naturæ: incorruptibiles tamen à causa ratione gratiæ. Quod eleganter expressit Plato in Timæo: Quæ à me facta sunt, inquit Deus, me ita volente, indissolubilia sunt. Omne siquidem quod vinctum est, solvi potest. Quapropter quia generati estis, immortales quidem & indissolubiles omninò non estis. Nec tamen unquam dissolvemini, nec mortis fatum subibitis. Nam voluntas mea majus vobis est vinculum ad vitæ custodiam, quàm nexus illi, quibus estis tunc, quum gignebamini colligati.

Corruptibilia corpora, nam & ab externa & ab-

ab interna causa dependent: non tamen cessant ad desitionem sui vel accidentis, vel relati. Quo sensu intelligendus est Porphyrius: definiendo Accidens esse quod adesse vel abesse potest sine subjecti corruptione. Non enim homo minùs erit homo quoad essentiam, si Philosophus non erit, vel si divitiæ ab eo auferantur.

Accidentia esse desinunt per desitionem subjecti & causæ: non per desitionem termini, si absoluta fuerint, ab hoc enim non dependent. Quæ verò sunt relativa accidentia, ea ut omnibus modis dependent, ita corrumpuntur destructione objecti seu termini, subjecti, & causæ. Hæc doctrina faciliùs elucescet è variis modis Incorruptibilis, & Corruptibilis, quos sequenti capite proponemus.

7. Solet & alio modo distingui Absolutum. Dicitur enim Absolutum, vel Positivè, vel Privativè, vel Negativè, ut è Joh. Altenstaig. in vocabulario docuit, Constan. Sarnanus in directorio pag. 45.

8. Absolutum Positivè illud dicimus, quod vel est absolutum Categoriæ genus, vel sub uno absolutorum prædicamentorum genere ponitur. Hoc sensu Ens dispescimus in Absolutum, & Relativum. Absoluto verò tria suprema genera Substantiam, Quantitatem, Qualitatem, & quæ sub his tribus generibus res continentur, adscribimus. Relativo verò quæ ad aliud, seu cum respectu dicuntur. Ita Leo, arbor, lapis absolutè dicuntur:

tur: pater verò, servus, limes, relativè.

9. Absolutum privativè illud est, quod abstrahit ab absoluto & relativo, eò quia hâc divisione superius est, & ad utrúmque ejus membrum indifferens. Nam quod est superius, non est de se unum ex inferioribus sibi subjectis generibus: quia ad ea est indifferens, ut animal de se nec est homo, nec bestia, sed vel est homo, vel bestia. Et ita Ens in universali de se nec est absolutum, nec respectivum: quòd si enim esset determinatè unum horum, non posset in absolutum & respectivum distingui. Quemadmodum hominem falsò dividerem in hominem, & bestiam: nam homo nullo modo dividi potest in bestiam. Quia nulla species est in potentia ad suam contrariam speciem, at verò id, quod dividitur, est in potentia, ad ea, in quæ dividitur. At verò in specie, hoc vel illud Ens est vel Absolutum, vel Relativum, quia ad certam speciem jam est contractum. Dices: At Ens absolutum dicitur, quia privativè absolutum. Hîc dicendum: Diversam esse rationem univocorum & Analogorum. In univocis perfectè regula hæc obtinet: Superius, actu non potest participare rationem sui inferioris. At verò in iis quæ dicuntur ad unum unamque quandam naturam, quia analogum secundùm prius & posterius in suis inferioribus est, communiter desumit denominationem prioris seu principalioris analogati. Quomodo Arist. in 1 post. con. 9. demonstrationem definit non eam, quæ in communi,

muni, sed eam quæ potior est, demonstrationem propter quid. Et hoc sensu, quia omne absolutum respectivo prius est, ut à quo hoc dependet: Ens quod de se in communi ad utrúmque sese habet, sed tamen secundùm prius & posterius, denominatur Absolutum, denominatione à principaliori divisionis parte desumpta. Et hoc est, dici quid Absolutum privativè.

10. Absolutum negativè illud, quod in esse suo præciso est à se, & non ad aliud. Hoc modo absoluta sunt, quæ dicuntur per se præcisè & solitariè, i. e. remoto ab eo omni alio Eo modo absolutæ dicuntur differentiæ, consideratæ in ultima abstractione, quia ita sunt præcisæ & separatæ ab omni alio, ut sint tantùm hoc, & non aliud, seu, ut sunt verba subtiliss. Duns in 1. d 5. q. 1. §. hæc quantum ad realitatem, sunt absolutissimæ quidditates, sumptæ ab omni eo, quod est quoquo modo extra rationem quidditatis. Eo sensu, quo Avic. in 5. Metaph. dixit: Equinitas est tantùm Equinitas. Et hic Absoluti dicendi modus, adeò nihil extrinsecum includit, ut hæ differentiæ se totis objectivè ab aliis rebus distingui dicantur, ut in doctrina de distinctione monebimus: quòd ita absolutè & præcisè considerentur, ut in earum objectivo conceptu nihil extraneum includatur.

11. Hic quærimus: Quando Ens dividitur in absolutum & respectivum, cui generi relationum opponatur Absolutum, an in u-

niversum Transcendentali, an verò in specie prædicamentali? Dicendum, quòd divisio hæc intelligenda sit secundùm rationem prædicamenti. Nam quum Transcendentalis ea, quam vocant, relatio, tantæ sit latitudinis, ut ejus ambitum nihil effugiat: nec enim essentia ulla est, quæ hoc relationis genere non sit affecta, adeò ut & ipsum Ens in universum sumptum ab hoc respectûs genere liberum non sit, quum ordinem habeat ad suas passiones in sua inferiora: 1. absolutum non re, sed relatione solâ à respectivo distinguimus: fertur enim transcendentalis respectus super inferiora, quæ absoluta dicuntur omnia, quibus quum sit superior, adeò intrinsecè in iis includi dicetur, si entis prima quædam species est, ut non nisi ratione à quocunque absoluto distingui possit. 2. Et divisio in absolutum & respectivum, ita feretur supra rem dividentem Ens nimirum, ut inferiores divisionis partes de superiori diviso prædicentur. Nam Ens respectivum est respectu Transcendentali, ut diximus, quia is respectus omnem Entis universitatem ambit: & ratio absoluti, ut quæ principalis analogati rationem obtinet, ab analogo genere secludi non potest, quum analogum prioris analogati naturam actu includere semper videatur. Erit ergò Ens actu & absolutum & respectivum. Erit superius actu sua inferiora. Inferiora de suo superiori prædicabuntur. Et hoc exemplo non adeò falsa erit prædicatio hæc: animal est homo, bestia est Leo. Ut jam novam Logicam

gicam condere opus sit. Absurda hæc. Quid ergò? Dicemus divisio Entis in absolutum & respectivum non est secundùm respectum transcendentalem, sed secundùm respectum prædicamenti sejuncta, & instituta.

12 Hinc jam secundo loco decidi potest quæstio, quomodo Transcendentiæ abstrahant ab absoluto & respectivo? Quum enim omnem omninò respectum excludere non possint, nihil enim omni ex parte absolutum est: & ordinem habeant prioris & posterioris tum inter se, nam & verum bono prius est, & simplices Entis affectiones disjunctis priores censentur: tum ad particularia, quorum respectu Transcendentia dicuntur, eò quòd ad nullum horum generum limitari possint. Ordo verò omnis respectum inferat. Non ergò ab omni respectu abstrahere possunt. Hic dicendum: Transcendentia non abstrahere à quocúnque respectu, non enim à Transcendentali: sed ab eo qui est juxta divisionem Entis. Is verò prædicamentalis respectus est: nam ab eo abstrahere dicuntur, eo enim Transcendentia priora sunt, quia ad nullum genus prædicamenti coarctantur. Infert ergò ordo prioris & posterioris, ordo superioris & inferioris respectum; sed non eum qui prædicamenti est, verùm Transcendentalem. Quid verò sit relatio Transcendentalis & prædicamentalis, in doctrina de relatione dicetur.

CAPUT XVII.

De Incorruptibili & Corruptibili.

I.

Rationem Independentiæ, & Dependentiæ, sequitur Incorruptibile, & Corruptibile.

2. *Incorruptibile est Ens, quod de esse ad non esse transire non potest: seu, quod esse non potest mutare cum non esse.*

3. *Estque vel simpliciter, vel secundùm quid.*

4. *Incorruptibile simpliciter illud dicimus, quod à nulla potentia traduci potest ad non esse, eò quòd à nullo dependet, à quo immutari possit. De hoc genere loquitur Averr. 1. de cœlo comm. 114. quando dicit: Incorruptibile esse illud, quod est Ens actu, & non habet potentiam ad corruptionem, neque est possibile, ut in aliqua hora sit corruptum. Ita solus Deus est incorruptibilis.*

5. *Incorruptibile secundùm quid illud dicimus, quod è pluribus non constat, in qua resolvi possit. Ita simplex omne Incorruptibile dicimus.*

6. *Corruptibile est Ens, cui non repugnat mutari quoad suum esse.*

7. *Corruptibile, vel dicitur ratione causæ, vel dicitur ratione subjecti.*

8. *Corruptibile ratione causæ illud dicimus, quod mutari potest ab agente voluntario, à quo*

quo dependet. Ita Angelos etiam corruptibiles dicimus.

9. *Hunc modum eleganter declaravit Plato in Timæo, quando introducit patrem rerum omnium ita loquentem: Dii orti ex diis, quorum opifex ego, & pater sum, hæc attendite. Quæ à me facta sunt, me ita volente indissolubilia sunt. Omne siquidem, quod vinctum est, solvi potest. Quapropter quia generati estis, immortales quidem & indissolubiles omninò non estis. Nec tamen unquam dissolvemini, nec mortis fatum subibitis. Nam voluntas mea majus præstantiusque vobis est vinculum ad vitæ custodiam, quam nexus illi, quibus estis tunc quum gignebamini colligati.*

10. *Corruptibile ratione subjecti, quod constans subjecto, plura simul includit, è quibus est compositum, in quæ resolvi potest. Eo modo compositum omne est corruptibile.*

11. *Corruptibile ratione subjecti habet potentiam ad corruptionem vel remotam, vel propinquam.*

12. *Corruptibile potentiâ remotâ illud dicimus, quod habet in se principium corruptionis, ad quam tamen actu exire nequit, nisi prius ad potentiam propinquam reducatur. Ita omnia quæ constant materiâ habent in se principium corruptionis, actu tamen non corrumpuntur, nisi sit agens contrarium à quo corrumpantur.*

13. *Corruptibile potentiâ proximâ est, quod proximè ad corruptionem deduci potest, ut*

quod constat qualitatibus contrariis. Vide Scot. 3. Sent. d. 22. unic. §. ad primum argumentum.

COMMENTARIUS.

ESse aliquid incorruptibile & corruptibile ex eo propriè est, quòd est Ens à se, vel ab alio, seu vel est Independens vel Dependens. Dicitur verò corruptibile duobus modis: uno modo secundùm potentiam, alio secundùm actum. Corruptibile secundùm potentiam illud dicimus, cui non repugnat non esse. Corruptibile verò secundùm actum hoc, quod in actuali ratione corruptionis est. Et oritur corruptibilitas, vel ratione principii externi, vel ratione principii interni: unde aliud intrinsecè corruptibile, aliud extrinsecè corruptibile dicimus. Intrinsecè corruptibile hoc est, quod plura in se includit, in quæ resolvi potest. Extrinsecè verò, quod etsi sit absolutum à subjecto, tamen non est absolutum à causa. Ut n. est apud Scal. exer. 703. s. 20 Omne dependens corruptibile est, si vel maximè nullam habet materiam. Corruptionis verò actualis, modus quadruplex est: Primus modus est juxta periodum, quatenus nihil omninò est, quod finitum est, quod certâ periodo non definiatur. Alter modus ratione contrarii, qui in mixtis potissimùm obtinet, ratione contrariarum qualitatum earum, quæ in ipsis sunt. Tertius modus in viventibus est, ratione absumptionis caloris & humidi radicalis, Quartus modus violentiæ

lentiæ est, qualis est is, qui ferro vel laqueo fit.

Incorruptibile triplici modo dicimus: vel enim hoc, quod omni ex parte, tam à causa, quàm à subjecto est absolutum, & est unus Deus. Vel illud, quod etsi non sit à causa absolutum, à qua dependeat, tamen gratiâ primæ causæ hoc habet: ut Intelligentiæ nutu sunt creatæ, nutu dissolvuntur; ita tamen creatæ, ut placeat primæ causæ eas nunquam futuras dissolutas. Tertius modus incorruptibilis est, quòd etsi nec à subjecto nec à causa sit absolutum, contrarium tamen non habet, à quo sub mutationem veniat: quomodo cœlum incorruptibile dicimus ratione sempiternæ connexionis formæ ejus cum materia, quatenus non habet aliquod contrarium, à quo hæc connexio dissolvatur.

CAPUT XVIII.

De Principio & Principiato.

I.

ENs est vel Principium, vel Principiatum.

2. *Principium illud dicimus, unde quidq; aut est, aut fit, aut cognoscitur.*

3. *Principium dicitur vel propriè, vel secundùm quandam similitudinem.*

4. *Principium propriè dictum est, primum in quoque, unde aliud dependet, vel in esse, vel in cognosci.*

5. *Hinc principia alia dicuntur Essendi, alia cognoscendi principia: Illa aliàs Incomplexa, hæc Complexa dicuntur.*

6. *Essendi principia ea dicuntur, à quibus quidque habet ut sit.*

7. *Ea sunt vel Physica, vel Metaphysica.*

8. *Principia Physica dicimus principia, quæ naturali rerum constitutioni inserviunt, cujusmodi principia sunt causæ.*

9. *Metaphysica principia dicimus conceptus rerum, qui constitutioni rationis inserviunt, ut sunt genera & differentiæ.*

10. *Principia cognoscendi sunt principia complexa, ex quibus per se notis innotescunt alia, cujusmodi est: totum est majus suâ parte.*

11. *Ea dicuntur Principia cognoscendi, modo præcisionis loquendo: nam in eo differunt Essendi & Cognoscendi principia, quòd illa conferunt & esse & cognitionem, juxta illud: ut se res habet in essendo, ita & in cognoscendo. Verùm cognoscendi principia tantùm largiuntur cognitionem, & non esse.*

12. *Horum principiorum alia sunt simpliciter prima, alia prima in suo genere.*

13. *Prima simpliciter ea dicuntur, quæ in nullo genere prius habent à quo dependeant: ejusmodi primum in genere Incomplexorum est Deus tantùm. In genere verò complexorum primum: Impossibile est idem esse, & non esse, ut superius è 4. Metaph. Arist. disseruimus.*

14. *Prima in suo genere dicuntur principia, quæ ut nota in certa quadam disciplina ponuntur,*

nuntur, ut in Physicis est principium, quòd Natura sit principium motus & quietis ejus, in quo inest primò & per se, & non secundum accidens.

15. *Principium similitudinis dicitur principium positum in ordine sine propria ratione dependentia.*

16. *Estque vel originis, vel dignitatis.*

17. *Principium ratione originis vel ordo præsupponentis & præsuppositi, ut fundamentum domus, vel temporis, vel situs, vel motus, & alia huiusmodi, ut docetur 5. Metaph. t. cap. 1. & apud Averr. Epit. Met. tr. 1. §. principium dicitur.*

18. *Ratione dignitatis, quod in quoquo genere est dignius, ut: Consul est principium Senatus.*

19. *Principiatum est Ens cum ordine ad principium. Hoc tot modis dici potest, quot principium ipsum. Relatorum enim una est notitia.*

COMMENTARIUS.

DE principio dicendo, consideramus principium tripliciter: 1. Quomodo se habeat ad causam & effectum. 2. Quid principium de se in genere sit. 3. Quot modis principium dicamus.

Primum ex eo dubium est, quòd Aristot. dicit, Causam toties dici, quoties principium: & paulò post subjungit, Elementum quoque principium esse, 5. Metaph. tex. 1. Dicendum verò, quòd

quòd ita sese habeant, ut omnem causam dicamus principium, non omne principium causam, & omne elementum causam esse, non omnem causam elementum. Verùm ad rationem principii sufficit respectus anteriorum cum ordine quodam ad posterius. Sed causa superaddit quendam influxum ad esse causati. Elementum verò dicimus, ex quo componitur aliquid primò inexistente, indivisibili specie in aliam speciem. Itaque ad rationem principii sufficit, ut aliquid sit prius cum ordine ad posterius: ad causam, ut influxum præbeat, sive ea ipsa causa externa sit, sive interna. Ad elementi verò rationem quatuor requiruntur: 1. ut ex eo aliquid fit. 2. ut in constitutionem veniat. 3. ut sit intrinsecum. 4. ut sit indivisibile. Quòd verò Aristoteles dicit toties dici causam, intelligendum est exclusivè, non inclusivè, hoc ipsum explicat Fonseca 5. Metaph. c. 1. q. 7. s. 2.

De secundo dicendum, quod est apud Arist. quòd omnibus principiis sit commune esse primum, unde aut est, aut fit, aut cognoscitur. In qua quidem principiorum ratione duo notanda veniunt: 1. Quomodo commune sit omnibus principiis esse primum. 2. Quare potiùs secundùm copulam definire voluerit Arist. principiorum rationem.

Ac ad prius quantum attinet, dicendum: Primum dupliciter dici, vel simpliciter, vel in suo genere. Simpliciter primum unum tantùm est, Deus nimirum. Prima verò in suo genere ea dicimus, quibus secundùm hanc determinationem

prius

prius nihil est. Aristoteles intelligendus est, non priori modo, sed posteriori.

De secundo dicendum, quòd res quæ sub definitionem veniunt, non sunt unius generis: quædam enim sunt per se unum, & ea ipsa sine copula definiri benè possunt: quædam verò sunt definitiones non secundùm quid rei, sed secundùm quid nominis, quæ iis rebus tribuuntur, quæ non habent unam quandam essentiam. Ita ergò principium definitur distributivè, ut simul in generali principiorum ratione notum ac manifestum fiat principium non uno modo dici, nec secundum essentiam unam, sed variis modis.

Circa tertium itaque dicendum, quod verbum principii multis modis dicitur apud Aristo. 1. Enim dicitur illud rei, à quo quid primò movetur: ita est primum in magnitudine, motu & tempore. 2. Unde faciliùs est: quomodo principium doctrinæ in specie sumimus, non à principio rei, sed unde quisque facillimè discit. 3. Unde res progenerantur. 4. Unde incipit generatio ipso non existente: idque in naturalibus, civilibus & artificialibus. 5. In disciplinis, unde res primùm cognoscitur. Hos quinque modos Johann. Versoris in 5. Metaph. ita comprehendit: esse principium est vel intra, vel extra. Intra principium, unde res vel secundùm situm (id est magnitudinem) & est primus modus, vel secundùm tempus, idque vel ad benè esse, ut in secundo modo, vel ad esse simpliciter, ut in tertio. Vel principium est extra, idque vel secundùm

cundùm esse rei, ut efficiens & finis, vel cognitionis, ut in disciplinis.

Principiatum verò in genere dicimus omne illud, quod respectum seu relationem ad principium habet: habent enim se principium & principiatum relativè, ut quot modis alterum eorum dicitur, tot etiam dicatur alterum. In specie verò principio secundùm magnitudinem, motum & tempus, opponitur ultimum magnitudinis, in quo est finis motus, seu terminus. Et communiter principiatum solemus specialiter accipere pro eo, quod ex principiis intrinsecis est, quomodo apud Scalig. exerc. 307. sect. 20. Principia dicuntur actus suorum principiatorum. Reliqua ex relatione principiati ad principium cognosci possunt.

Quia verò doctrina de experientia multum facit ad notitiam principiorum, volui hæc apponere facilitatis gratiâ, quæ in libro meo de Philosophia, de experientia & principiis latiùs aliquando disserui in hunc modum.

Philosophia constat experientiâ & ratione. Experientia est cognitio è multarum memoriarum de eadem re collatione ortâ. Ratio est rei per principia cognitio.

Philosophicum non esse, ad quod existimandum neque experientia, neque ratio nos ducit, eleganter disserit Fr. Suarez disp. Met. 13. s. 2. num. 5 In specie verò de Experientia Arist. 1. Meta. t. c. 5. Per experientiam, inquit, ars & scientia hominibus efficitur. Experientia enim, uti rectè ait Polus, artem efficit, inexperientia verò fortu-

fortunam. Experientia verò duobus modis sumitur: uno modo latè, pro quacunque perceptione unius singularis. Quo sensu apud Cic. in orat. pro Cœl. scriptum legimus: Vim veneni aiunt, Cœlium esse expertum, in servo quodam ad rem ipsam parato, cujus perceleri interitu esset ad hoc comprobatum venenum.

Alio modo accipitur propriè: hoc modo duo ad perfectam experientiam requiruntur: unum est quasi materiale, cognitio scilicet plurium singularium, è multiplici memoria genita. Secundum quasi formale, collatio scilicet eorundem singularium inter se, ut è sufficienti eorum similitudine, eventorum similitudo habeatur: ut videri potest apud Fons. 1. met. in com. ad c. 1. & hæc experientia partim sensu constat, partim intellectu. A sensu origo est experientiæ: ab intellectu verò perfectio. Nam à sensu singularium cognitio, eorundémque memoria est: ab intellectu verò judicium similitudinis è singularium inter se collatione proficiscitur.

Duobus verò modis intelligi potest, Experientiam artem & scientiam efficere: uno modo scientiam confusam, quæ à posteriori est, seu ab effectis dependet. Et hoc modo per experientiam, & similitudinem effectorum deducimur ad similitudinem causarum. Hunc modum docuit Arist. 1. Metaph. t. c. 5. Fit ars, inquit, cùm ex multis experimentalibus conceptibus, una de similibus universalis opinio fiat: Opinari etenim, quód Calliæ hoc morbo laboranti hoc conduxit, similiter & Socrati, & ita multis aliis singula-

ſingularium, experimenti eſt. Quòd autem omnibus hujuſmodi ſecundùm unam ſpeciem determinatis hâc ægritudine laborantibus contulit, utpote Phlegmaticis, aut cholericis, aut æſtu febricitantibus, artis eſt proprium. Alio modo verò intelligi poteſt, experientiam artem efficere & ſcientiam diſtinctam, eam quæ à priori eſt, & per cauſas & per principia propria habetur, & dicitur ſcientia propter quid. In ea cùm duo ſint: Concluſio, & principia, è quibus concluſio educitur: ad concluſionem per ſe & immediatè nihil videtur conferre experientia, cum illa vi principiorum gignatur. Nam cùm ſit ſcientia à priori, medium ex quo concluſio deducitur, non eſt experientia, ſed cauſa ipſius effectûs, vel affectionis, quam demonſtramus de ſubjecto. Niſi fortè per accidens, quatenus faciliùs aſſentitur intellectus concluſioni, ſi eam particularibus exemplis viderit comprobatam. Quo modo faciliùs aſſentietur demonſtrationi Eclypſis Lunaris, quã ſi eam è principiis habuerit cognitam, etiam per experientiam noverit, hanc & illam Eclypſin tempore oppoſitionis luminarium eſſe factam.

De principiis alia videtur eſſe ratio. Ea enim cùm non ſint unius generis: Sed 1. Alia prima & communiſſima, ita omnibus nota, ut in controverſiam vocari non poſſint: 2. Alia omnibus quidem ſcientiis communia, quorum tamen veritas non ſit æquè nota & aperta, atque primorum illorum: Et denique 3. Principia particularia, ſingularum ſcientiarum propria: omnibus

quidem

quidem his principiis, experientia quædam videtur esse necessaria, ut à sensitiva experientia adjutus intellectus, iis principiis faciliùs assentiri possit. Nam universali huic principio: impossibile est idem esse & non esse, faciliùs assentietur, qui expertus fuerit, eundem ignem, non posse simul urere & non urere.

Sin de perfecta experientia loquamur, jam pro diversitate principiorum diversum est judicium. Nam cùm duo sint in principiis: termini, è quibus constant principia, & eorundem terminorum connexio: Si de primo principiorum genere loquamur, eorum certitudo & evidentia tanta est, ut cognitis illis terminis, intellectus non possit eorum terminorum connexioni non assentiri. Vera enim esse cognoscitur naturali lumine intellectûs, ut docuit Scot. 1. Metaph. quæst. 4. & in 1. senten. d. 3. Qui enim noverit quid sit Ens, & quid sit Non Ens, non potest non assentiri huic principio: Ens non potest esse Non Ens. Ad secundum verò genus principiorum magis aliquantò necessaria esse videtur experientia, nisi doctrina & disciplina priùs addiscantur. Nam tametsi hoc principium: Totum est majus suâ parte, cuivis notum esse possit, dummodò terminorum notitia accuratè explicetur: ob intellectûs tamen imbecillitatem fit, ut qui hujus principii universitatem per inventionem acquirit, è multorum singularium inductione terminorum rationes necessariò priùs cognoscat.

Principia verò singulis scientiis propria, cùm non

non sint ita evidentia, ut assensum statim illis præbere possimus: Experientiâ opus habent, quâ illorum veritas certior reddatur. Ita Naturam esse principium motûs & quietis, Physicæ doctrinæ est principium, quod tùm demum verum esse patebit, si exemplorum multitudine ejus experientia comparetur, ut quòd hujus & illius generationis, hujus & illius alterationis, aliorúmque motuum ratio à natura pendeat. Et de hoc principiorum genere intelligimus Arist. in 2. Post. cap. ult. quando cognitionem principiorum reducit ad experientiam. E dictis jam manifestum est, quid experientia ad scientiam & principia conferat. Nam scientiam confusam gignit: ad scientiam verò distinctam concurrit mediatè, quatenus est ratio & occasio terminorum & primorum principiorum cognoscendorum. Ratio verò scientiam parit è principiis, è necessario antecedente deducens necessarium consequens. Ratio verò duplex est: Inductio & Syllogismus. Nam probatio per rationem ex his duobus est. Hoc docuit Arist. 1. Post. cap. 1. Omnis doctrina, inquit, & omnis disciplina intellectiva, fit ex cognitione præcedente. Et eodem exemplo procedere dispositionem in eo, cui accidit veritas per rationem, hoc est, per syllogismum & inductionem.

In specie: Principia sunt duplicis generis: alia enim sunt principia essendi, alia cognoscendi principia. Principia essendi sunt, à quibus res habet & ut sit, & ut cognoscatur. Principia essendi sunt duplicis generis: sunt n. vel causæ, vel ratione

rationes emanandi. Causæ rei sunt quatuor: Efficiens, Materia, Forma, Finis. Ratio emanandi dicitur, quando res ab alio habet emanationem, & originem sui esse, à quo tamen non ut à causa dependet. Quomodo Ens est ratio emanandi suis affectionibus Uni, Vero, Bono. De his principiis verum est: Eadem sunt essendi & cognoscendi principia.

Principia cognoscendi dicuntur, à quibus res illativè tantùm, hoc est, non secundum esse, sed tantùm quoad cognitionem dependet. Ea sunt duplicis generis: sunt enim vel incomplexa, vel complexa. Principium cognitionis tantum incomplexum est: vel effectus ratione suæ causæ, vel accidens ratione sui subjecti. Principium verò complexum est duplicis generis, ut est apud Aristot. 1. post. cont. 14. Est n. vel Dignitas, vel Positio. Dignitas est principium, quod suâ certitudine & evidentiâ, fidem apud omnes meretur, ut est: Totum est majus suâ parte: Impossibile est idem esse & non esse. Positio duplex est: Suppositio, & Definitio. Suppositio alio nomine dicitur Petitio, & Postulatum, quod non eget confirmatione, sed assensum duntaxat auditoris exposcit, ne ulla sit in demonstrando hæsitatio & difficultas, cujusmodi est: E quovis puncto ducere lineam ad quodvis punctum. Definitio est vel Quid nominis, vel Quid rei. Illâ artis termini explicantur, ne vel ambiguitate, vel obscuritate laboremus. Hâc ipsâ rei naturâ, seu quid est esse rei cognoscitur. Hæc ferè

[princi-

non ſint ita evidentia, ut aſſenſum ſtatim illis præbere poſſimus: Experientiâ opus habent, quâ illorum veritas certior reddatur. Ita Naturam eſſe principium motûs & quietis, Phyſicæ doctrinæ eſt principium, quod tùm demum verum eſſe patebit, ſi exemplorum multitudine ejus experientia comparetur, ut quòd hujus & illius generationis, hujus & illius alterationis, aliorúmque motuum ratio à natura pendeat. Et de hoc principiorum genere intelligimus Ariſt. in 2. Poſt. cap. ult. quando cognitionem principiorum reducit ad experientiam. E dictis jam manifeſtum eſt, quid experientia ad ſcientiam & principia conferat. Nam ſcientiam confuſam gignit: ad ſcientiam verò diſtinctam concurrit mediatè, quatenus eſt ratio & occaſio terminorum & primorum principiorum cognoſcendorum. Ratio verò ſcientiam parit è principiis, è neceſſario antecedente deducens neceſſarium conſequens. Ratio verò duplex eſt: Inductio & Syllogiſmus. Nam probatio per rationem ex his duobus eſt. Hoc docuit Ariſt. 1. Poſt. cap. 1. Omnis doctrina, inquit, & omnis diſciplina intellectiva, fit ex cognitione præcedente. Et eodem exemplo procedere diſpoſitionem in eo, cui accidit veritas per rationem, hoc eſt, per ſyllogiſmum & inductionem.

In ſpecie: Principia ſunt duplicis generis: alia enim ſunt principia eſſendi, alia cognoſcendi principia. Principia eſſendi ſunt, à quibus res habet & ut ſit, & ut cognoſcatur. Principia eſſendi ſunt duplicis generis: ſunt n. vel cauſæ, vel rationes

rationes emanandi. Causæ rei sunt quatuor: Efficiens, Materia, Forma, Finis. Ratio emanandi dicitur, quando res ab alio habet emanationem, & originem sui esse, à quo tamen non ut à causa dependet. Quomodo Ens est ratio emanandi suis affectionibus Uni, Vero, Bono. De his principiis verum est: Eadem sunt essendi & cognoscendi principia.

Principia cognoscendi dicuntur, à quibus res illativè tantùm, hoc est, non secundum esse, sed tantùm quoad cognitionem dependet. Ea sunt duplicis generis: sunt enim vel incomplexa, vel complexa. Principium cognitionis tantum incomplexum est: vel effectus ratione suæ causæ, vel accidens ratione sui subjecti. Principium verò complexum est duplicis generis, ut est apud Aristot. 1. post. cont. 14. Est n. vel Dignitas, vel Positio. Dignitas est principium, quod suâ certitudine & evidentiâ, fidem apud omnes meretur, ut est: Totum est majus suâ parte: Impossibile est idem esse & non esse. Positio duplex est: Suppositio, & Definitio. Suppositio alio nomine dicitur Petitio, & Postulatum, quod non eget confirmatione, sed assensum duntaxat auditoris exposcit, ne ulla sit in demonstrando hæsitatio & difficultas, cujusmodi est: E quovis puncto ducere lineam ad quodvis punctum. Definitio est vel Quid nominis, vel Quid rei. Illâ artis termini explicantur, ne vel ambiguitate, vel obscuritate laboremus. Hâc ipsâ rei naturâ, seu quid est esse rei cognoscitur. Hæc ferè

princi-

principiorum genera ſunt. Ad quorum meliorem notitiam ſequentia in conſiderationem adduci poſſunt.

In principio tria conſideranda veniunt: Subjectum, Relatio, & fundamentum hujus relationis. Subjectum dicimus rem quæ principium eſſe denominatur, ut Deus, quem principium eſſe dicimus. Relatio verò eſt ordo ſeu reſpectus inter principium & principiatum, cujuſmodi ordo eſt inter patrem & filium, ille enim hujus eſt principium. Fundamentum verò hujus relationis eſt conſecutio & dimanatio principiati à principio, ut quòd à patre filius producatur per vim generativam.

Fundamentum verò relationis determinat modum, ſecundum quem principiatum ad principium conſequitur. Hic verò modus in genere eſt, quòd principia virtute in ſe continent principiata: nam eorum unum non eſt formaliter idem, quod eſt aliud, ſed unum natum eſt ab alio originem accipere. In ſpecie verò ordo principii ad principiatum multiplex eſt: Eſt enim modus quidam tantùm originis, ut unum ſit ab alio, ſine tamen efficientia vel dependentia, eo modo in divinis dicitur Pater eſſe origo Filii, quatenus Filius non eſt à ſe, ſed à Patre, quoad generationem, tametſi de ſe habet eſſe divinum. Secundus modus eſt virtutis poteſtativæ, ſecundum communem prædicandi rationem. Et eo modo minùs univerſalia continentur in magis univerſalibus, à quibus eſſe genericum participant. Tertius modus eſt propriæ efficientiæ,

quomo-

quomodo effectus dependet à sua causa: Et hic modus infert non tantùm ordinem & originem, sed & necessariam quandam dependentiam & causalitatem. Sub hoc genere comprehendimus omnes causarum modos. Quartus modus est illationis, secundum quem ex antecedente infertur consequens, conclusio scilicet è præmissis.

2. Vocis principii variæ significationes sunt, ut docetur apud Arist. 5. Met. cap. 1. Nam 1. Principium illud dicitur, à quo quis primum movetur, ut putà magnitudinis & viæ. 2. Unde unumquodque benè & facilè fieri potest, quomodo in disciplinis ordo doctrinæ principium facit, unde faciliùs rem discere possumus, à facilioribus ad difficiliora pergendo. 3. Principium dicitur ea pars, quæ primò generatur, ut fundamentum domûs. 4. A quo primò motus & transmutatio oritur, ita prolis principium sunt pater & mater. 5. Quod est dignitate primùm, ut ad ejus arbitrium & electionem moveantur omnia quæ moventur, & mutentur quæ mutantur, ita civitatum principatus & magistratus principia dicuntur, quia ab his reguntur omnia in civitate. Et disciplinæ Architectonicæ sunt principia artium subservientium. 6. Est principium cognitionis, ut è quo cognito res aliæ cognoscuntur. Ita demonstrationum principia dicuntur axiomata & suppositiones. Ac cùm toties principia dicantur, nos ea tantùm principiorum genera adduximus, quæ ad Philosophiæ ac scientiarum cognitionem faciunt: cujusmodi ea tantùm

tantùm sunt, quæ vel ad essentiam faciunt, vel cognitioni inserviunt: Ea enim principia Philosophiæ & scientiæ sunt necessaria.

3. Ad pleniorem intelligentiam principiorum tria dubia hoc loco movebimus: Primum est; An eadem sint principia rei & ordinis doctrinæ. 2. An eadem essendi & cognoscendi principia. 3. quodnam principiorum omnium sit primum?

An eadem sint principia rei & doctrinæ?

Prius & notius esse duplex docetur apud Aristot. 1. post. cont. 12. prius & notius naturâ, & prius ac notius quoad nos. Prius & notius naturâ illud dicitur, quod à sensu est magis remotum. Prius verò & notius quoad nos illud, quod sensui est magis propinquum. Hinc ergò quæritur, an ordo doctrinæ & disciplinæ desumendus sit ab iis, quæ sunt notiora & priora naturâ, an verò ab iis, quæ sunt priora & notiora quoad nos? Est verò ordo doctrinæ methodus disponendarum partium scientiæ & disciplinæ, secundum prius & posterius, melioris cognitionis adipiscendæ gratia instituta. Quomodo de universalioribus prius docemus, quàm de magis particularibus, quia illa inserviunt horum cognitioni: ita de elementis prius docemus, quàm de mixtis, quia horum cognitio ex illorum cognitione dependet. Et ita differt ordo doctrinæ a via doctrinæ: quòd in via doctrinæ instituitur cognitio rei per illationem, ut è re nota per discursum, in rei ignotæ cognitionem deducamur:

ordo

ordo verò doctrinæ non facit illationem hujus rei ex illa, sed solùm disponit ea, quæ tractanda sunt.

Hic dicendum, quòd ordo doctrinæ semper desumatur ex iis, quæ sunt priora & notiora quoad nos, ut scientiarum disponendarum ratio non sit natura ipsarum rerum, sed nostra melior cognitio. Nam unde faciliùs discere & rerum notitiam percipere videmur, hæc priori loco collocamus: posteriori v. quæ non ita nobis sunt manifesta. Ratio ejus rei certa est: Nam ordinis doctrinæ finis est, nostra melior cognitio: ordine enim potiùs quàm confusè res disponimus, non tam ut in rebus ipsis secundùm naturam propriam consideratis ordo statuatur: Verùm quoad nos, ut res certò ordine dispositas faciliùs & certiùs discere & cognoscere possimus. Quum verò è fine quidque suo metiamur, hoc potiùs attendendum nobis, quod ad finem eum consequendum certiùs nos ducit. Certior verò ratio finis ejus consequendi est, si ad nostram faciliorem cognitionem potiùs ordinem instituamus, quàm si secundùm naturæ notiora & priora progrediamur. Ordo ergò doctrinæ potiùs requirit, ut secundùm nostram faciliorem cognitionem ordinem instituamus, quàm secundùm propriam rerum naturam. Hanc sententiam docuit Aristot. 5. Metaphys. cap. 1 ex opposito, inquit, aliud principium est illud, unde quodq; optimè fiat ut doctrinæ, non à primo, ac rei principio aliquando inchoandum est, sed unde quis faciliùs

 discat.

discat. Et hunc ordinem observavit Arist. ut docet in 1. de hist. animal. c. 6 primùm inquit (quàm cæterorum animalium) partes hominis explicare debemus. Ut enim nummos ad id quod sibi quisq; exploratum certumq; habeat probare solet: ita cæteris quoque in rebus agendum est. At homo animalium maximè omnium notus nobis necessariò est. Quam eandem sententiam iisdem penè verbis repetit in 2. de part. animal. c. 10. Et eandem docuit Averr. 1. Metaph. t. 1. Principium doctrinæ est in scientiis aliud ab eo, quod est in rei veritate principium, sicut Arist. fecit in multis libris.

At cùm in ordine sæpiùs ea præponantur, quæ naturâ non sunt notiora: quemadmodum in Physicis videmus egisse Aristotelem, prius de rerum naturalium principiis, quæ ipsis rerum naturalium speciebus naturâ sunt priora & notiora: hoc inde fit, quia sæpiùs coincidunt notius naturâ & notius quoad nos. Nam notius quoad nos duplex est: unum notius quoad nos tantùm, quod non est notius naturâ, ut effectus quoad nos notior est causâ, non naturâ. Aliud est notius quoad nos, & naturâ notius, ut sunt universalia; è quibus singularia cognoscuntur: nam ea secundùm confusam notitiam sunt notiora nobis, & sunt etiam notiora naturâ, quia universalia sunt de particularium essentiâ & naturâ. Quando ergò idem est notius nobis, & quoad naturam: tum in ordine doctrinæ coincidit notius & prius quoad nos, & quoad naturam. Quando verò

ordo

ordo doctrinæ est tantùm è notioribus nobis, jam principia rei & cognitionis sive doctrinæ differunt.

Et hoc sensu manifestum jam est, non semper eadem esse principia rei, & doctrinæ. Nam tum demum eadem sunt, quando idem est notius quoad nos, & quoad naturam, quando verò doctrina est tantùm è notioribus nobis, tum principia rei & doctrinæ seu cognitionis differunt. Quod si quæstionis terminos aliquantò latius & ad viam doctrinæ extendere velimus, non opus est, ut pluribus disputemus, nam via doctrinæ jam è prioribus infert posterius, jam è posteriori prius: Priori tantùm ratione principia rei & doctrinæ coincidunt, posteriori modo differunt.

Ita quando è mutatione substantiæ deducimur in cognitionem materiæ primę, ex eo quod est naturâ consequens inferendo natura antecedens, ab eo, quod est notius quoad nos arguimus quod est notius naturâ. Quando verò è primo motore motum primum agnoscimus, ab eo quod est naturâ notius, arguimus id quod naturâ ignoratum.

An eadem sint essendi & cognoscendi principia?

Hic dicendum quòd omnia essendi principia sunt etiam principia cognoscendi: Ast non contrà, omnia cognoscendi principia sunt etiam principia essendi. Ita è nihilo nihil fieri, cognoscendi principium in Physicis est: sed nulli rei

dat esse. Contrà à forma dependent & esse rei, & ejusdem cognitio. Juxtà hoc quod in communi est, dans formam dat tria: esse, cognosci, & operari. Hanc sententiam docuit Averroës 5. Metaph. t. 1. Universaliter inquit, omne principium aut est principium in arte, aut est principium in esse, & tamen quibusdam artibus accidit, ut principium essendi sit idem cum principio doctrinæ, & in quibusdam non. Vide Zabar. de nat sci. const. c. 11.

Quodnam sit primum omnium principium?

Primi principii naturam & conditionem nobis describit Arist. 4. Metaph. t. c. 8. 1. ut sit omnium certissimum: ejusmodi verò, circa quod mentiri est impossibile. 2. ut sit notissimum: quum n. ex ejus cognitione cætera omnia dependeant, necesse est, ut nemo in ejus cognitione decipiatur. Nam quod de principiis in genere verum est: Error in principio in initio parvus, in progressu fit magnus, id de hoc tantò verius, quò est omnibus scientiis communius & universalius. 3. Ne sit ex suppositione: Nam qui aliquid cognoscit, hoc cognoscat necesse est, quia in ejus virtute omnia alia continētur. Hanc dignitatem Arist. 4 Met t. c 9. tribuit huic principio: Impossibile est idem esse & non esse. Nam hujus principii certitudo tanta est, ut ne philosophari quidē sine isto possimus. Impossibile siquidem quempiam idem opinari esse & non esse, de eodem contradictorias opiniones statuendo.

De

De qua controversia ut statuamus, dicendum, quòd scientia duplex est: una ostensiva, altera deducens ad impossibile. Est verò scientia ostensiva, scientia rei qua de subjecto per medium directè demonstratur prædicatum, ut quando de Luna demonstramus Eclipsin per interpositionem terræ.

At verò scientia seu ratiocinatio deducens ad impossibile est, cùm ex contradicente conclusionis, h. e. propositæ quæstionis ad probandum, & ex alio pronunciato manifestè vero, colligimus aliquid quod sit manifestè falsum & impossibile, quo sublato, quæstio proposita probata relinquitur. Ut: Omne animal sentit: omnis homo est animal, ergò, omnis homo sentit. Quę conclusio si cui falsa videatur: e contradicenti conclusionis cum altera præmissarum vera deduco ad impossibile, ita: Omne animal sentit. Quidam homo non sentit, ergò quidam homo non est animal. Absurda conclusio: ergò è præmissis altera, non propositio, quia concessa: ergò assumptio, quidã homo non sentit Vera ergò ejus contradictoria, quia contradictoriorum alterum necessariò verum est: Ea verò, omnis homo sentit, quæ prioris ratiocinationis erat conclusio.

His ita suppositis dico 1. Ad scientiam ostensivam formaliter & per se nihil confert hoc principium, hoc est, non potest actu poni, ut sit altera præmissarum in scientia ostensiva. Cùm enim scientia ostensiva ex iis procedat, quæ directè inferunt conclusionem, nulla

verò conclusio directè deduci ex hoc ipso principio possit: tota enim ejus principii vis in contradictione & repugnantia sita est: ad scientiam ostensivam directè instituendam nihil conferre videtur. Hoc enim scientiæ genus, ex ipsa rerum natura petendum est: ejusque principia prima è primis rerum generibus deducenda. Ac tametsi prima rerum genera nullas ex se passiones realiter divers s, per propriè dictum causandi modum producere possint: ratio tamen emanandi iis non negabitur, ut quæ sunt naturâ priora, sint rationes suorum posteriorum. Et ita priora ad scientiam ostensivam suorum posteriorum conferre possunt. Hoc sensu eleganter disputavit Scotus in 2. d. 15. quæst 2 Ens esse primum ordine ad Unum, Bonum, Verum: Hæc verò ad illud sese habere per modum passionum. Hic ergò Ens erit primum principium, è quo hæ ipsæ passiones profluunt: ut Ens sit primum principium primæ passionis, reliquæ v. sese mutuò sequantur, secundùm rationes proprias, ut una sit ratio alterius.

Dico. 2. In scientia deducente ad impossibile, tota vis scientiæ consistit in hoc principio: Impossibile est idem esse & non esse. Quando enim Sophista per directam scientiam redargui non potest, ad absurdum deducitur, ut opinionis suæ falsitatem è contradictione seu repugnantia sui ipsius cognoscat: Ut: qui negat omnem hominem sentire, necessariò concedit, quendam hominem non sentire, nec ergò quendam

quendam hominem esse animal, sibi ipsi ergò contradicit, quia omnem hominem & esse animal, & omne animal sentire concessit. Et ita sibi contradicendo redarguitur, quia idem esse & non esse est impossibile.

Dico 3. Primum hoc principium, tametsi non ingrediatur demonstrationem ostensivam: extrinsecus tamen omnibus scientiis & demonstrationibus inservit. Nam duobus modis principia conferunt ad scientiam: vel intrinsecè, ea quæ actu in demonstratione ponuntur, cujusmodi sunt principia propria. Vel extrinsecè, quæ tametsi actu non ponuntur, virtute tamen demonstrationi inserviunt, quia intellectum juvant, ut terminorum necessitatem promptiùs intelligat. Eo modo principia communia & dignitates omnes demonstrationi inserviunt, judicium in universalib. formando, ut sit certius in particularibus. Et ita hoc principium quia est maximè commune, omnium demonstrationum principium est: nam ejus virtute omnium conclusionum veritas nititur, ut cùm certi simus de hac conclusione quæ ex his principiis nascitur, veram ejus contradictoriam esse non posse nobis persuadeamus.

Dico 4. Hoc principium primum est simpliciter. Nam fundamentum omnium scientiarum est, ut de assensu principiorum & conclusionum certi esse possimus.

Sed in contrarium adducunt, affirmationem esse priorem negatione. Negativum esse hoc principium. Non ergò posse esse primum: ne-

cessariò enim præcedere affirmativum. Respondeti hîc potest duobus modis: 1 negando, esse hoc principium negativum. Modalis enim negatio pendet è negatione modi. Modus verò hujus axiomatis negativus non est. 2. dicendū, quòd duobus modis intelligi potest affirmativum præcedere negativum: Uno modo ratione terminorum, alio modo ratione evidentiæ. Priori modo semper negativum ante se requirit affirmativum, quia necessarium est, ut termini sint, è quibus negativa componitur. Ratione evidentiæ verò negativum potest esse prius affirmativo: quomodo hoc principium est evidentissimum, cujus virtute omnes demonstrationes ad impossibile deduci possunt. Dices: fuisse ab Heraclito negatum: non ergò esse notissimum & evidentissimum. Respondet Aristoteles 4. Metaphys. non esse necesse, quæcunque quis negat, ea etiam putare. Et ejus naturæ hoc esse principium, ut tametsi pertinaciâ ductus verbo id quis negare possit, aliter tamen sentire necessariò cogatur ob principii evidentiam, cui intellectus necessariò assentitur.

CAP.

CAPUT XIX.

De Causis & Effectis.

I.

ENs est vel Causa, vel Causatum.

2. *Causa est principium per se influens esse in aliud.*

3. *Causarum alia est realis, alia Intentionalis.*

4. *Causa realis est, cujus influxus effectum attingit nullo intellectûs opere accedente.*

5. *Ea est vel extrinseca, vel intrinseca.*

6. *Extrinseca est causa, à qua manente extra essentiam causati influxus ad producendum effectum nascitur: aliàs dicitur causa Efficiens.*

7. *Causa Efficiens est causa, quæ producit extrinsecè aliud, cujus ipsa non est pars. Biel in 2. d. 1. q. 5. art. 1.*

8. *Causa alia per se agit, alia per accidens.*

9. *Causa efficiens per se est, quæ naturâ suâ ordinata est ad effectum producendum, ideóque virtutem realem & positivam effectui communicat: seu, quæ producit effectum virtute propriâ, ut describit Soncinas. 12. Met. q. 3.*

10. *Ea vel est Totalis, vel Partialis.*

11. *Causa totalis est, à qua sola effectus dependet.*

12. *Ea vel est sufficiens, vel adaquata.*

13. *Totalis sufficiens dicitur ea, à qua sola ita dependet effectus, ut ei non repugnet eundem effectum ab alia etiam quadam causa produci, quomodo calor ita dependet ab igne, ut simul possit esse à Sole.*

14. *Totalis adaquata dicitur, à qua sola ita pendet effectus, ut ei repugnet ab alia causa eundem effectum produci: quomodo Deus est causa totalis mundi.*

15. *Partialis causa est, à qua sola effectus non dependet, sed quarum plures ad eundem effectum producendum concurrunt: aliàs dicitur causa socia.*

16 *Causa socia sunt vel ejusdem ordinis, vel diversi.*

17. *Causa socia ejusdem ordinis sunt, quarum aqualis est influxus in effectu producendo: ut duo trahentes navim.*

18. *Causarum sociarum diversi ordinis divisio, vel attenditur secundùm latitudinem, vel secundùm vim agendi.*

19. *Quoad latitudinem causarum alia est Universalis, alia Particularis.*

20. *Causa universalis est, qua indifferens est & indeterminata ad plures effectus producendos, ut: cœlum.*

21. *Causa particularis est, qua ad unum effectum est determinata, ut homo non nisi hominē generat.*

22. *Secundùm vim agendi causa alia est Principalis, alia Instrumentalis.*

23. *Causa*

23. *Causa principalis quatuor modis dicitur: 1. causa agens independenter, & ita prima causa sola est principalis, omnes verò secundæ sunt instrumentales. 2. Agens Quod, totum sc. suppositum à quo actio proficiscitur: ita pars dicitur causa instrumentalis, seu agens Quo. 3. Principalis dicitur cui tribuitur effectus productio: instrumentalis verò à quo dispositio ad effectum producendum fit, ut: ignis est causa producendi Ignis, instrumentum verò calor. 4. & quidem maximè propriè, causa principalis ea dicitur, quæ agit per formam propriam intrinsecam, ita ut in suo genere ab alia causa in agendo non dependeat: instrumentalis verò, quæ non agit per propriam formam, sed tantùm per motionem agentis principalis. Vide Scotum in 4. d. 1. quæst. 1. & ibid. Gabriel.*

24. *Causa per accidens est, cujus per se non est influxus in effectu producendo.*

25. *Et est Fortuna, vel Casus. Fortuna in voluntariè agentibus, Casus in iis quæ agunt naturaliter.*

26. *Causa intrinseca est, quæ ita ad effectum producendum concurrit, ut sit pars essentiæ.*

27. *Estque Materia, vel Forma.*

28. *Materia dicitur, vel Propriè, vel Impropriè.*

29. *Materia propriè dicta est materia ex qua, quæ est altera compositi pars, sustentans formam, ut ex utriusque conjunctione fiat compositum.*

30. *Estque immanens, vel transiens: illa è*

qua permanente res fit, ut corpus est materia hominis. Transiens, è qua transmutata res fit, ut è cibo, sanguis & caro.

31. *Impropriè dicta materia, est vel materia in qua, vel materia circa quam.*

32. *Materia in qua est subjectum, in quo accidens inhæret: ut paries albedinis.*

33. *Materia circa quam est objectum, circa quod vis & facultas quædam versatur, ut: color visûs.*

34. *Forma est causa, quæ est altera compositi pars, per quam res est id quod est: & hinc à cæteris rebus distinguitur, operationésque suas obtinet.*

35. *Hinc à forma tria oriuntur. Esse, distingui, & operari.*

36. *Causa intentionalis est, quæ concepta ab intentione agentis sui amore & desiderio extimulat agens ad agendum: & dicitur Finis.*

37. *Finis est causa, cujus gratia res est.*

38. *Finis alius est cui, alius quo.*

39. *Finis cui est, cujus bono cedit finis: ut homo calcei.*

40. *Finis quo, est finis ad quem actio fertur.*

41. *Estque finis hic vel generationis, vel rei genitæ.*

42. *Finis generationis est, quo posito cessat actio: hoc modo forma dicitur finis generationis, quia eâ introductâ cessat generatio.*

43. *Finis rei genitæ est finis, qui rem factam consequitur: ita inhabitatio est finis domûs.*

44. *Cau-*

44. *Causatum est principiatum à causa dependens: seu, in quod causa influit suum esse.*

45. *Hoc dividitur in quatuor genera correspondentia causis: scilicet in ordinatum ad finem, quod est finitum, & in causatum ab efficiente, quod dicitur effectum, & in causatum à materia, quod dicitur materiatum, & in causatum per formam, quod dicitur formatum, Scotus in lib. de 1. prin. cap. 1.*

46. *Effectum vel est operatio, vel opus.*

47. *Operatio quadam est actio se ipsa terminata, ut visio: quadam tendens ad opus, ut, adificatio.*

48. *Opus est effectum actionem transeuntem terminans, & post actionem relictum, ut domus,*

COMMENTARIUS.

DUplici ratione doctrinam causæ & effectus Metaphysicus tractandam suscipit: uno modo quia causa & effectus reciprocantur cum omni Ente: omne enim Ens vel est causa, vel effectum. Partim etiam, quia primus Philosophus tractat de primis rerum principiis, tum inquirendo eorum naturam, tum investigando numerum. Ac ex altera quidem ratione dicimus, quòd unum Ens sit, quod est causa sine causa, hoc est, omnia ab eo ita pendent, ut ipsum à nullo alio pendeat: reliqua verò omnia ita sunt comparata, ut & fiant & agant, hoc est, respiciant aliquid se superius, ut causam, aliud inferius, ut effectum. Ex altera verò ratione dicendum, quòd

quòd quantùm ad numerum causarum attinet, quatuor numero causæ sunt : Efficiens, Finis, Forma, Materia: atque eum numerum comprobavit Arist. in 1. Metaph. asserendo, quòd ex communi Philosophorum consensu pendeat. Vide Fons. 1. Metaph. In hunc verò modum numerus ille quaternarius causarum probabilis ferè reddi potest : Ens aut est causa, aut causatum. Causatum aut est simplex, aut compositum. Simplex, si factum est, ab alio factum est, nec factum est temerè : agens ergò, & finem ponit. Compositum non tantùm ab alio est, & propter aliud, sed etiam est ex alio: non verò ex alio ut uno simpliciter, esset enim simplex: Ergò ex alio ut pluribus, non verò ex pluribus ut sine ordine, esset enim Ens per aggregationem. Ergò ex pluribus habentibus ordinem ad invicem. Ordo verò hic accidentalis non est in eodem genere, ergò in eodem genere constituuntur per unum, quod habet rationem potentiæ, & aliud quod habet rationem actus. Illud materiam dicimus, hoc formam. Inde elegantissimè Scalig. lib. 2. de plantis pag. 292. qui compositi, inquit, & accidentium causas reddendas suscepisset, materiam, formam, efficientem & finem ponere debuerat. Materia namque & forma substantiæ partes sunt, atque elementa. Efficiens principium, finis movens. Et Hermolaus Barb. lib. 1. Nat. Scientiæ cap. 25. omne id, inquit, quod materiâ & formâ constat, quatuor habeat causas necesse est. Formæ verò substantiales fine donantur & efficiente duntaxat. Idem etiam
assecu-

assecutæ sunt formæ substantiis adjacentes.

Videtur tamen etiam ponenda esse quinta causa, exemplaris nimirum. Verùm dicendum, quòd ea ipsa non sit distincta causa à reliquis: potest enim vel reduci ad formam, quatenus exemplar & forma in communi ea ratione conveniunt, ut tantùm speciei Ens habeat juxta formam, quantum habet in suo exemplari: vel ad agens etiam reduci potest, quatenus duo consideramus in agente: uno modo quòd agat, altero modo quòd agat determinatè. Quorum primum ab agente de se est, posterius verò ab agente, quatenus instructum est aliquo exemplari. Quatenus igitur agere determinatè non infert aliquam peculiarem relationem ad effectum alium ab activitate de se in genere, reducendum omninò exemplar ad efficientem causam videtur.

Natura verò earum hæc est: Causa uno modo dicitur, ex qua inexistente aliquid fit: alia verò forma & exemplar, hæc autem est ratio ipsius quid erat esse. Item unde principium mutationis primum. Item ut finis, hæc autem est cujus causa, ut docetur apud Aristot. 2. post. cont. 48. Ac de primo quidem modo, quòd dicitur causa ex qua inexistente aliquid fit, dicendum, quòd hæc ipsa ratio in materiam cadat. Ea enim ab Aristot. 1. Phys. tex. 82. definitur, quòd sit rei cujusque subjectum primum, è quo insito, non ex accidenti, aliquid oriatur, & in quod, siquippiam interit, ultimum abeat. In qua definitione tria notantur, 1. quòd sit subjectum. 2.

quòd

quòd ex hoc subjecto insito aliquid fiat : 3. quòd in illud ultimum aliquid abeat. De primo Scalig. dicit in 1. de plantis pag. 38. 55. & 2. de plantis pag. 293. 438. exer. 61. quòd commune sit subjectum aliquod omnium formarum susceptivum, quòd ex sese nihil ponat, sit verò omnium πανδεχὲς.

Fungitur autem materia duobus muneribus, quatenus formæ famulatur, ut est apud Zabar. de constit. Indiv. cap. 7. Uno enim modo est necessarium fundamentum quidditatis, nullâ habitâ ratione actualis existentiæ : altero modo consideratur, ut actu existens extra animam sub forma, & per formam. Ac priori modo loquuntur, qui dicunt, ipsam materiam non ingredi in rationem essentiæ ac quidditatis rei : videtur enim essentia, prout est species, esse quid simplex, eâque ratione non potest esse ex pluribus intrinsecè, etsi prout distinguitur ab incorporeis, ordinem aliquem habet ad materiam, non ut in ea ponat essentiam, sed ut in ea ponat esse, quatenus essentia non est existens nisi in hac materia, existit autem in hac materia, non ut est species, sed ut est hîc & nunc, & eo modo ad speciem ordinatur tantùm ut vehiculum, ad individuum verò ut id ipsum intrinsecè constituens, quatenus individuum dicimus juxta hanc formam in hac materia.

Forma verò est actus materiæ, faciens ut illa sit hoc, attribuens rebus, quales, quoti, quanti gradus in ipsis sunt, ut est apud Scalig. 1. de plantis

plantis pag. 51. 45. Hinc dicitur esse λόγος τῆς οὐσίας, εἶδος, μορφὴ, τὸ τί ἦν εἶναι, ut est, 1. Post. 7. Metaph. 1. de Generat. 2. Phys. & inde docuit Scalig. exerc. 307. sect. 39. Ac inde fit, ut materiam eatenus perficiat, quoad aptum sibi atque idoneum domicilium sua opera comparatum induat: eâque ratione ex ejus potentia educi dicitur, non quòd vis quædam activa in materia requiratur ad hunc actum producendum, sed quòd non est invita aut coacta, sed docilis & apta, & ad recipiendam & ad fovendam formam. Seu: ut sunt verba Pererii lib. 5. Ph. cap. 22. Educitur forma è potentia materiæ, quatenus fit 1. ab agente materiali. 2. per dispositiones materiales, 3. in materia inhærentes, ac 4. ita pendet ab ea in fieri, in esse, in operari, & quidditativè. Est verò in composito officium formæ hoc, ut determinet & constituat hoc aliquid, distinguat & separet, contineat, uniat, & operationibus imperet, ac determinet idem, quatenus materia de se indifferens reducitur ad hanc speciem sub hac determinata forma: hoc aliquid verò constituit, quatenus ipsa speciei essentia ab ea est. Inde verò distinctio & separatio insequitur: quatenus iisdem res est, & distinguitur. Est verò primariò & intrinsecè res à forma. Ab eadem ergò distinctio sequatur oportet. Continere verò & unire dicitur, quatenus quæ plura sunt in uno composito unum fiunt ab una forma: quomodo Esse, vegetari, intelligere, in homine uniuntur ratione

unius animæ à qua sunt, & multæ partes materiales, quatenus ordinantur ad imperium formæ sub ea unum quid fiunt, ut est apud Scalig. exer. 346. Operationibus verò imperare dicitur partim iis, quæ ab ea proficiscuntur, partim etiam iis quæ extrinsecus sunt, determinando eas ipsas ad modum subjecti in quo est.

Efficiens dicitur unde principium mutationis primum aut quietis. Ac motus quidem principium dicitur, non ut quidam putant, quòd omne agens agat per transmutationem rem cum motu producendo: sed objectivè seu terminativè, quatenus semper virtute agentis terminus actionis aut alius est, aut alio modo se habens. Aliàs enim nota est communis distinctio efficientis, quòd aliud cum actione & passione agit, ac propriè agens dicitur, aliud verò fit, quod absque ulla resistentia facientis sine ullo conatu, quasi sponte suâ eum, qui ipsum insequitur effectum producat, unde & minus propriè efficiens dicitur, ut est passim apud Zabar. 1. de propos. nec. c. 10. s. 1. De motu gravium & lev. c. 11. Illud est agens per transmutationem, hoc agens per emanationem.

Agit verò efficiens causa vel per se, vel per accidens. Per se agit, quæ propriâ virtute & intentione agit: atque ea est vel principalis, quæ alias in agendo dirigit, alia instrumentalis, quæ à principali dirigitur. Principalis verò vel est Universalis, vel Particularis. Universalis dicitur, quæ varios effectus potest producere: Itaque est universalis in subjecto, quia ad plures effe-

ctus

ctus virtus ejus extenditur. Particularis verò ea, quæ ad unum tantùm effectum producendum est ordinata. Atque è conjunctione particularium & universalium causarum oritur subordinatio: dicuntur verò quædam causæ subordinari essentialiter, quædam verò accidentaliter. Essentialiter subordinari eæ dicuntur causæ, quæ ejusdem generis, ita affectæ inter se sunt, ut una ab altera ex natura sua pendeat in causando, ut est apud subtiliss. Duns in 1. sent. d. 2. q. 1. Accidentaliter verò subordinari dicuntur eæ causæ, quæ ejusdem generis ita affectæ inter se sunt, ut altera pendeat aliquo modo ab altera, non tamen in causando, ut est apud Fons. 2. Met. cap. 2. qu. 1. sess. 2.

Causa per accidens dupliciter accipitur, ut est apud Lambertum de monte Domin. 2 Physic. ad text. 38. & Armandum de bello visu tractat. 2. cap. 246.

Uno modo ex parte causæ, quia scilicet id quod accidit causæ dicitur causa: quomodo Musicum dicimus ædificare. Alio modo ex parte effectus, & hoc tripliciter: Uno modo, quod habet ordinem necessarium ad effectum per se, ut remotio prohibens. 2. ad effectum habet ordinem per accidens non necessarium, neque ut in pluribus, sed ut in paucioribus, quomodo fortuita & casualia à causa per accidens dependere dicuntur. 3. quòd nullum habent ordinem, nisi fortè secundùm æstimationem, quomodo dicimus terræ motum factum, eò quòd ingressi ædes simus.

Potest

Poteſt verò efficiens cauſa referri ad tria, ut eſt apud Piccol. in digreſſ. 2. Phyſic. ad cont. 38. ad materiam, formam, compoſitum. Ad materiam tranſmutando eam, facit enim diſpoſitiones in materia, quæ ordinantur ad hanc formam, & non ad aliam, quatenus non eſt forma in qualibet materia, ſed in materia ſibi determinata. Ad formam, educendo eam de poteſtate materiæ, ſi forma materialis ſit. Ad compoſitum, nectendo materiam cum forma.

Finem Ariſtot. dicit hoc, cujus gratia: itaque pro ejus completa conſtitutione duo requiruntur, juxta Piccol. 2. Phyſ. pag. 290. 1. Ut ſit vel poſſit eſſe extrinſecus, 2. ut ſit in intentione agentis. Per primum excitat appetitum agentis: per alterum antecedit, dirigit, movet. Movere verò hoc, ut eſt apud Scalig. exerc. 254. non eſt movere propriè, ſed ut dicunt Metaphoricè: quod nihil aliud eſt, quàm ipſum amari ab agente, & propter ipſum ſic amatum aliud amari, vel fieri, ut docet Gabriel in 2. diſt. 1. quæſt. 5. art. 1. Eſt autem duplex finis: unus generationis, alter rei genitæ, ut docet Pererius 2. Phyſ. cap. 5. & Scalig. 1. de plantis pag. 149. Finis generationis vel abſolutè dicitur, ut eſt forma apud Ariſtot. 2. Phyſ. text. 81. vel generationis perfectæ, quando genitum valet ſibi ſimile procreare, ut eſt in 4. Meteororum. Finis item rei genitæ duplex eſt: cujus & cui, ex Ariſt. Scalig. 1. de plantis pag. 103. Finis cujus dicitur, cujus adipiſcendi gratiâ agens movetur,

vetur, vel operatur. Finis cui dicitur ille, cui alter finis procreatus, ut docuit Franc. Suarez disp. Meta. 23. sect. 2. nu. 2. & Antonius Scaynus 2. Phys. cap. 5. Itaque finis Cujus amatur alteri, ac dicitur finis concupiscentiæ, sed solus finis, Cui simpliciter amatur amore amicitiæ, ut est apud Thom. 1. 2. q. 28. art. 4. & Gabr. in 2. dist. 1. q. 5. Finis Cui iterum duplex est, ut docet Piccol. in digress. secundi Phys. de fine: vel proprius & proximus, vel postremus & communis. Proximus is est, cui finis qui dicebatur Cujus debet competere: Communis & postremus Deus est, cui omnia serviunt.

Notari hoc loco potest commodè triplex gradus eorum, quæ progrediuntur ad finem consequendum. Primus gradus eorum est, quæ non sub boni ratione tantum finem agnoscunt, sed & proportionem mediorum ad finem obtinendum: ita est agens voluntarium. Secundus eorum, quæ secum materialiter per se concipiunt finem sub ratione boni naturaliter convenientis. Ita cervus aquam desiderat, non sub propria ratione, sed sub ratione sibi convenientis, quando sitit. Tertius eorum est, quæ nullo omninò modo cognoscunt finem, agere tamen propter finem dicuntur, quia nutum & instinctum sui motoris semper observant, & ad illum finem tendunt, ad quem ab illo diriguntur. Ejusmodi sunt purè naturalia: quia ea de causa dicuntur duci à superiori intelligentia non errante. Ejusmodi enim Entia diducuntur à Deo, ad ignotos sibi fines. Vide

vide Matt. Aquar. in disp. de Ideis. Lambertum 2. Ph. tex. 86.

Atque hæc breviter dicta sunt de quatuor causarum generibus. Ordo verò inter has causas varius esse potest: vel Inventionis, ita materia prima est: vel dignitatis, ita finis: vel intentionis, ita idem finis: vel explicationis, ita internæ causæ: vel originis, ita materia, ut docetur apud Picc. 2. Phys. pag. 284. & sequen. Eleganter hac de re Gerhardus Matthisius 2 Phys. cap. 8. Finis, inquit, antecedit proposito & cogitatione, Efficiens operis executione, Forma dignitate & perfectione, Materia subjecto & quasi generatione. Fini tamen jure suo principatus maximè debetur, eò quòd iste in omni re actionis prima origo est. Ita Arist. 2 Metaph. text. 8. Nullus, inquit, inciperet agere quicquam, si non esset proventurus ad finem: unde principalissimam & honorabilissimam scientiam, & cui cæteras scientias tanquam ancillas contradicere non decet, dicit eam quæ est finis & boni: hujus enim causa cæteras 3. Metaph. text 3.

Quatuor causarum generibus quatuor effectorum seu causatorum genera respondent. Est enim aliquid ad quod finis ordinatur, quod dici potest finitum, vel forsan rectiùs finis in exequutione: est & aliquid causatum ab efficiente, quod effectum dici potest: est causatum à materia, quod materiatum dicitur: & est causatum per formam, quod dicitur formatum, ut docuit Scotus in libr. de primo principio cap. 1.

Quæ

Quæ omnia facilè possunt esse manifesta, si ea in ordine ad quatuor causarum genera consideremus. Nec opus ut hâc de re fusiùs agamus, quum hæc doctrina ab aliis fusè sit explicata. Egimus etiam de causis in Physicis nostris, & pluribus in Logicis.

CAPUT XX.

De Ordine Terminorum divisionis.

I.

DE terminis ipsis diximus: sequitur ordo terminorum.

2. Ordo terminorum est præcisio termini à termino, ratione formalis conceptus, secundùm quam terminus est prior alio.

3. Ordo consistit in convenientia & disconvenientia.

4. Convenientia est, quòd omnes re conveniunt, disconvenientia, quòd differunt ratione.

5. Ea differentia posita est in eo, quòd vel terminus termino est magis intrinsecus: vel quòd terminus termino est generalior & specialior. De quo in Commentariis pleniùs dicetur.

COMMENTARIUS.

NUnc de ordine terminorum divisionis ad invicem dicendo: sciendum, quòd hi termini duobus modis considerari possunt, secundùm

dùm

dùm disiunctionem, & secundùm abstractionem à disiuncto. Secundùm disiunctionem eos dicimus considerari, quando ipsius disiuncti termini inter se oppositi sub considerationem veniunt: & hoc modo certum omninò est, quod cùm totum disiunctum feratur super omne Ens: & ipsi termini omne medium excludant, contradictorii inter se sint. Ita enim communiter metiri solemus contradictoria ex immedietate, & infinitate, ut ea quæ non sunt certi & determinati subjecti sine medio posita, ea contradicere sibi dicamus, ut colligitur ex Aristotele 1. post. cont. 13.

Abstractionem verò à disiunctione dicimus, quatenus totum divisum in divisionis terminis exponitur, verbi gratiâ, quomodo sese habeant ad invicem infinitum & finitum, ad increatum & creatum: quomodo increatum & creatum, ad à se & ab alio: quomodo à se & ab alio, ad necessarium & contingens &c. Ac hoc modo tria circa hos terminos dicenda veniunt: 1. In quo differant. 2. In quo conveniant & 3. qui eorum terminorum sint priores & posteriores.

Differentia eorum manifesta est è ratione fundamentali divisionum: quando n. dividitur res in creatam & increatam, fundamentum divisionis est specialis dependentia, creatio scilicet. Fundamentum divisionis in rem à se & ab alio, à generali dependentiæ ratione desumitur: inde sequitur rem esse Necessariam

& Po-

& Possibilem: quoniam quæ est à se, Necessaria est, potentiam verò habet ad fieri, quæ est Possibilis. Esse verò infinitum & finitum sunt prima fundamenta omnis potentiæ, tam ad esse hoc, quàm ad fieri. Inde ergò sequuntur diversi conceptus: quoniam esse finitum & esse infinitum propriè videtur spectare formale essentiæ, juxta quod tantam perfectionis quantitatem res quæque habet, ut ea ipsa vel extra terminos sit, vel certis terminis comprehensa. Esse verò à se, & esse ab alio non videtur spectare formalem essentiæ rationem, sed ut essentia spectat quid extrinsecum: excludendo nimirum, vel causam efficientem, vel eam ipsam admittendo. Quod innuit fundamentum divisionis in increatum & creatum: est enim creatio specialis dependentia ad extrinsecum, quo ad hoc, quod fieri potest, & est tantùm in potentia objectiva, non item subjectiva, hoc est, ut non fiat ex alio, sed tantùm ab alio Et ponitur creatio pro fundamento hujus divisionis, non quòd creatura omnis immediatè è nihilo sit, sed quòd creationis beneficio res unaquæque speciem suam primùm acceperit. Esse v. Necessarium & possibile ponit modum dependentiæ hujus, quòd nimirum res creata sit possibilis esse ab alio, idque contingenter, quoniam se habet per modum oppositi ipsi necessario. Unde & hoc videtur posse deduci, quòd res creata non sit ab alio per naturalem quandam emanationē, eo enim modo quæ dependent, necessariò dependent:

ſed quòd productæ ſint res creatæ voluntariè; eâ enim ratione neceſſitatem excludunt. Independens & dependens videtur convenire cum diviſione à ſe & ab alio. Principium & principiatum videtur denotare poſitivum influxum principii in id, quod à principio eſt. Cauſa vero & effectum denotat varios modos dependentiæ effecti à ſua cauſa.

De convenientia verò dicendum, quòd res increata, incauſata, infinita, independens, principium ſine principio, & res neceſſaria Deus eſt: cauſata, poſſibilis, dependens, principiatum, effectum, & res finita communi nomine, creatura dicitur. Unde conveniunt in duobus: 1. In communi ſubjecto. 2. In communi dependentia. In communi ſubjecto quidem, quatenus altera disjunctorum pars pro ſubjecto Deum habet, altera verò creaturam. Dependentiam verò quatenus altera pars omnem excludit, altera verò eam ipſam infert. Unde patet, quòd res una eſt, & ſit tantùm differentia ſecundùm conceptum.

Ordo verò hic eſt, ut cùm propria cuique rei ſit eſſentia, primò res ſit infinita & finita. Secundò ſi reſpicias extrinſecum, res alia vel eſt in poteſtate objectiva, vel non eſt, ac ita ſecundum locum tribuimus Neceſſario & Poſſibili. Unde ſequitur dependentia ſecundùm potentiam, ut res ſit à ſe, vel ab alio. Ac quoniam generalis dependentia prior eſt ſpeciali, quarto loco ponimus Ens increatum & creatum: habet enim ſe creatio in modum ſpeciei ad dependen-

pendentiam in genere. Hinc principium & principiatum, causa & causatum sequitur. Ac tantùm de ordine terminorum divisionis.

CAPUT XXI.

De Vniversali & Singulari.

I.

Divisiones Entis per modos intrinsecos, qui sequuntur Ens quatenus Ens peregimus: sequuntur ea, quarum fundamentum desumitur à passionibus Entis.

2. *Earum alia insequuntur Vnum, alia Verum, alia Bonum.*

3 *Vnum insequuntur Vniversale & Singulare, Identitas & Diversitas, Simplex & Compositum, Totum & Pars.*

4. *Vniversale consideratur, vel secundùm nomen, vel secundùm rem.*

5. *Quoad nomen universale dicitur multipliciter. Est enim universale vel in distribuendo, vel universale in repræsentando, vel in causando, vel in prædicando.*

6. *Vniversale in distribuendo est signum universale, denotans prædicationem vel omni, vel nulli subiecto convenire, ut sunt notæ: Omnis, Nullus, de quo Logicus in lib. de Interp.*

7. *In repræsentando universale est species intelligibilis abstrahens ab hic & nunc, repræsentans intellectui notionem convenientem pluribus in-*

bus individuis & singularibus. De quo Physic[...] in libr. de anima, de specie intelligibili.

8. Universale in causando est causa indiffe[...]rens, ad plures effectus producendos; ut: De[...]us, cælum.

9. Universale in prædicando, cui non repugna[...] inesse multis, & consequenter prædicari.

10. Ejus consideratio quoad rem Metaphysi[...] propria est.

11. Universale duo in se complectitur: Ma[...]teriale & formale, à Thom. 1. part. quæst[...] 85. artic. 3. ad 1. Zimara in quæst. de pri[...]mo cognito, & Martino Polichio prædicab. q. 4[...] notab. 1.

12. Materiale universalis est natura, qu[...] denominatur universalis: & est fundamentum[...] universalitatis ratione ejus aptitudinis, quâ ha[...]bet non repugnantiam ad hoc, ut multis insi[...] Lambert. de mont. dom. 1. de animat. c. 8. vo[...]cat universale Imperfectum. Et hoc modo uni[...]versalia sunt, quid à parte rei.

13. Formale est ipsa universalitas denomi[...]nans naturam, ut universalis dicatur.

14. Formale duo in se complectitur: Unit[...]tem, & actualem respectum ad plura. Ea d[...] non conveniunt universali, nisi mentis opera[...]tione accedente.

15. Singulare illud dicimus, quod est incom[...]municabile multis inferioribus, de quibus di[...] possit. Seu: quod est definitum ad hic & nunc[...] qua tamen posterior descriptio in rebus tantum[...] finitis vera esse intelligitur. Vide de Univer[...]

salita[...]

ſalibus eleganter differentem doctiſs. Monlorium in doctrina de Univerſ.

COMMENTARIUS.

Ens omne aut univerſale, aut ſingulare eſse dicimus. Ac univerſalis quidem vox multis modis dicitur: Uno modo accipitur pro univerſali in propoſitione neceſsaria quatenus diſtinguitur à propoſitione contingenti, de omni ac per ſe: ac definitur apud Ariſtot. 1 Poſt. cont. 36. quod & de omni ſit, & per ſe, & quatenus ipſum. Alio modo accipitur pro modo, ſeu nota, denotante aliquam propoſitionem eſse univerſalem, & pertinet ad lib. de Interp. ac ſignificatur per has dictiones Omnis & Nullus, ut eſt apud Zabar. 1. Poſt. ad cont. 81. Tertiò uſurpatur pro univerſali in cauſando, quod plurium cauſa eſt, licèt de pluribus non prædicetur. Eſt denique univerſale in prædicando, cujus cauſa eſt natura, ut de multis prędicari poſſit. Et hoc iterum triplex eſt: ante multa, in multis, & poſt multa.

Ante multa ſunt vel Ideæ Platonicæ, aut nobis in mentem divina, ad quas Deus reſpiciens fabricavit ea, quę in inferioribus hiſce ſunt. De quibus Ideis pluribus egimus Antidoti noſtri lib 2. c. 22. Univerſale poſt multa eſt conceptus in animo poſitus, collectus ex individuis, qui de multis actu prædicari poteſt. Univerſale in multis eſt natura communis in multis individuis, præter animi noſtri cogitationem

 exiſtens,

existens, ita ut habeat aptitudinem eam, qua in multis esse potest: & hæc ceu fundamentum supponitur universali illi, quod post multa esse dicimus. Ac de hoc universali, quod ultimo loco diximus, tres imprimis difficultates apud Porphyrium sub initium Prædicab. positæ, sed non solutæ, solvendæ sunt. Prima ea est, num genera & species subsistant extra intellectum? Altera num genera & species sint Entia incorporea, an corporea? Tertia, num genera & species sint Entia separata à rebus sensibilibus, an in solis sensibilibus reperiantur?

Ac de prima quidem dicendum, quòd universale duobus modis accipiatur, ut est apud Lamb. in 1. de anim. uno modo pro universali Imperfecto, alio modo pro universali perfecto. Universale Imperfectum dicimus, quod est fundamentum perfectæ universalitatis, juxta quod nimirum est aliqua non repugnantia, ut aliquid in multis esse possit. Universale verò perfectum huic fundamento addit duplicem relationem: una est relatio naturæ ad intellectum, secundùm quam natura dicitur una. Alia relatio est habitudo sive aptitudo, ad plura inferiora, secundùm quæ dicitur natura inesse in multis aptitudine. Ac priori quidem modo dubium non est, quin universale sit extra intellectûs conceptum. Ex hoc enim fundamento oritur, ut homo homini similior, seu ad hominem propiùs accedat, quàm ad truncum: & hoc sensu procedunt omnia ea argumenta, quæ à Monlorio in doctrina de universis adducuntur.

tur. Sin posteriori modo accipiatur universale, sine intellectûs conceptu universale perfectum non est: ut enim plures homines sub unitate conceptûs sint, & hic conceptus unus de plurib. prædicetur, hoc intellectûs opus est. Itáque universalitatis fundamentum reale est, hoc enim universale Imperfectum dicebamus: ipsa verò universalitas juxta relationem & unitatem ad plura ab intellectu pendet.

De secunda difficultate dicendum, quòd universale possit dupliciter considerari: uno modo abstractivè, alio modo concretivè. Abstractivè consideratum universale omnem corporeitatem excludit: est enim universale, si vel maximè in corpore, & cum corpore non sit. Concretivè verò consideratum est in singularibus, & ita quædam universalia incorporea sunt, quædam corporea videntur. Incorporea ea dicimus, quæ sunt Entium abstractorum: Corporea quæ sunt materialium: ea enim saltem connotativè rationem corporeitatis includunt.

De tertio dicendum, quod universalia separata à singularibus non sint. Idque duplici ratione: uno modo ex parte universalis, quatenus planè tollitur, sublatis omnibus singularibus, ut docetur apud Arist. in categ. subst. sublatis substantiis primis nihil manet reliquorum. Alio modo ex parte singularis, quatenus universalia de essentia singularium sunt: nulla verò essentia est separata ab eo cujus est essentia.

Singulare verò hoc dicimus cum Arist. in 3.

Metaph. text. 14. quod numero est unum. U-
num verò numero dicimus è 5 Metaph. t. cap
21. cujus materia est una. Duo circa hæc singu-
laria dicenda veniunt: Unum, quodnam si
hujus singularitatis seu individuationis princi-
pium: alterum, anne per aliquod additum ip
universali fiat singulare? De priori videtur du-
bium ob sententias inter se adversas: ita enim
Thomas materiam suam signatam: Scotus hæc-
ceitatem pro principio ponit, alii solam for-
mam nominant. Juxta hoc sciendum, quòd
Individua alia sunt naturæ simplicis, expertia
omnis materiæ, cujusmodi sunt intelligentiæ.
Hæ seipsis individuantur, quemadmodum
sunt seipsis, id quod sunt. Tota verò contro-
versia est de Individuis compositis & mate-
rialibus. Hìc jam respondendum, quòd de
individuo tribus modis loqui possimus: uno
modo juxta productionem: alio modo juxta
illationem: tertio modo juxta esse. Ac in ra-
tione productionis dicendum, quòd eo modo
Individuationis principium sit materia signa-
ta. Sunt enim in materia signata tria: mate-
ria, quantitas, & dispositiones. Ac materia
quidem primum fundamentum est suscipien-
di dispositiones mediante quantitate: quod
ergò dispositiones sunt occasio producendi in-
dividuum, distinguimus hoc ab illo quoad
nos: eâque ratione individuationis principium
est materia signata. Quantum verò ad ratio-
nem illationis attinet, juxta quam nimirum
hoc individuum distinguimus ab illo quoad

no-

nos, eâ ratione dici potest aliquo modo, principium individuationis esse accidentia, juxta quod scilicet nos individua non nisi accidentibus ab invicem distinguimus. Hinc Porphyrius Isag. cap. 2. ex accidentibus describit Individua. Individua, inquit, nominantur ex eo, quòd ex proprietatibus suis quidque constat, quæ omnes in alio eædem esse nullo modo possunt. Socratis enim proprietates nunquam in alio eædem esse possunt. Quantum verò ad esse, Individuum possumus considerare dupliciter: uno modo, quod est principale in individuo, & hoc ipsum est essentia, quam à specie ratione formæ habet: & hoc modo dici potest, formam seu actum esse individui principium. Quod si verò esse individui, ut totale esse habet consideremus, ita dicemus formam in materia totum esse individui facere. Ratio hæc esse potest: Uniuscujusque rei principium hoc est, à quo intrinsecè constituitur. In individuo v. intrinsecum nihil est, nisi materia & forma. Ab hisce ergò adæquatè & totaliter individuum constitui dicemus. Et ab hac sententia alienus Scotus non est: cùm enim hæcceitatem suam non intelligat quid aliud nisi formam totius, forma verò totius dicatur Esse essentiæ in abstracto consideratum: essentia verò concretivè & abstractivè considerata sit eadem secundùm rem, qui dicit essentiam individui esse constitutam in unione materiæ cum forma, idem hæcceitatem seu formã totius individuum facere dicit. Vide Zima-

ram solut. contrad. Ar. & Averr. 7. Metaph. contrad. 12. & 2. de anima contrad. 1. & 2.

De secundo, quod erat, anne singulare differat ab universali ratione alicujus additi, de eo etiam diversæ sunt sententiæ. Durandus statuit, idem secundùm rem esse universale & singulare, ita ut differant, ut indeterminatum & determinatum, determinationem verò facit non ratione alicujus additi, sed ratione ipsius rei, quæ vel indeterminatè, vel determinatè consideretur. Contrà Scotus ut est in 1. Sent. dist. 18. & in 2. dist. 3. quæst. 6. statuit, non differre quidem universale & singulare ut rem, interim singulare differre ab universali secundùm additum, quod additum vocat aliquam realitatem: quam eandem sententiam tuetur Nichol. de Orbell. in 2. dist. 3. quæst. 1. Hic dicendum, quòd duo in quæstione sint: unum, in quo universale & singulare conveniunt; alterum in quo differunt. Ac in eo conveniunt universale & singulare, de quo etiam inter Scotum & Durandum convenit, quòd sint eadem res, seu quòd eandem essentiam obtineant: non n. per aliud & aliud, Socrates est homo & hic homo: sed eadem est essentia hominis & hujus hominis. In eo verò differunt, quòd habent se ut indeterminatum & determinatum, quódque illud universale, hoc singulare dicimus. Ac hîc dicendum, quòd hæc singularis determinatio juxta Scoti sententiam oriatur ratione realitatis additæ: ex eo, quia nihil seipso determinatur, sed determinatio est ab alio. Et hoc

additum

additum non differt realiter ab universali, sed tantùm è natura rei, ita ut dicamus Johannem & Petrum convenire in communi essentia, differre à se invicem ratione realitatis, quæ non est una in utroque.

Ac hæc quidem diversitas in subjectis materialibus seu compositis est: nec de immaterialibus substantiis, & accidentibus controversia minor est, unde eorum sit petenda individuationis ratio. De substantiis enim immaterialibus dicendo primùm, Thom. existimat, non haberi propriè individuationis rationem in iis, sed quamlibet substantiam immaterialem ab alia secundùm speciem differre, ut docet 1. part. quæst. 50. artic. 4 hoc est, ut explicatur apud Antoninum, non quemadmodum Martinus & Petrus in unitate essentiæ conveniunt, suppositis à se invicem differunt ita Angelus ab Angelo: sed quemadmodum homo à Leone, ita substantia immaterialis ab immateriali. Contrà Scotus, Durandus, Occam, Biel aliiq; plurimi in 2. d. 3 sentiunt, quemadmodum in materialibus, ita & in immaterialibus plura secundùm numerum, in unitate essentiæ specificæ convenire. Nos ita statuimus: speciem & individuum esse planè idem in immaterialibus, nec per aliquam additam realitatem in iis singulare differre à specie, nec sub una specie plura esse individua. Ratio videtur sufficiens ad eam rem declarandam: quia non sunt in angelo plura secundùm quæ essentiam speciei à numero differre faciamus: ideóque nec se-

cundùm rem in Angelis quid eſt, in quo conveniant, & in quo differant. At multiplicatio numeri ſecundùm ſpeciei unitatem requirit, ut ſecundùm rem ſit quid unum, in quo per realitatem additam multiplicare poſſimus numerum. Et hæc ſententia Thomæ eſt: nec enim adeò veſanus eſt, ut exiſtimet eſſe in generali ſpeciei ratione quémque angelum, non contractum ad ſingularitatem, ſed hoc putat, perfectione ſpecificâ quemlibet Angelum ab alio differre, nec plures eandem perfectionem communicare: eo ſanè modo quo de cœleſtibus corporibus ſcribit Averr. diſtinct. diſp. Met. 1. corpora cœleſtia non ſunt eâdem ſpecie, plura verò numero, ſed ſunt plura ſpecie, ut individua animalium diverſorum, licèt non reperiatur illius ſpecie niſi unum individuum tantùm.

De Accidentibus item Thomas ejuſque Sectatores diſcrepant ab aliis Doctoribus Scholaſticis. Cenſet enim Thomas, quòd numerus accidentium dependeat à ſubjectis, ita ut Accidens ab Accidente numero differat, eò quòd in diverſo numero ſubjecto ab alio eſt. Verùm hæc ſententia non placet, nihil enim ſingulare ſeu individuum eſt per hoc quod ipſi eſt extrinſecum; eò quòd non eſt aliud eſſe & ſingulare eſſe, ideóque per idem res eſt, & eſt ſingularis. Ut itaque per extrinſecum nihil eſſe poteſt, ita nec per extrinſecum ſingularitatem ſeu numerum obtinere. Itaque dicendum, ut Accidens ſeipſo eſt, hoc quod eſt, ita ſeipſo eſſe unum numero intrinſecè. Poteſt nihilominus reduci

ad bonum ſenſum Thomæ ſententia, ut hoc videmus apud Fr. Suaretz in doctrina de Individuatione accidentium: Si dicamus, Accidens dupliciter conſiderari poſſe: uno modo quoad produci, alio modo quoad eſſe. Et illo modo à ſubjecto obtinere rationem ſingularitatis: eò quòd ſubjectum ſit occaſio agendi ad producendum hoc Accidens potiùs, quàm aliud. Quoad eſſe verò non à ſubjecto dependere accidentis numerum, ſed ab intrinſeca ſibi ratione, per quam ut eſt, ita & eſt hoc numero diſtinctum ab aliis. Seu: quoad nos metiri nos accidentis ſingularitatem è ſuppoſitis, quia dicimus numero differre accidentia, quæ ſunt in diverſis numero ſubjectis. Quoad rem: individuum eſſe à ſe ipſis petere accidentia. Tantùm de univerſali & ſingulari.

CAPUT XXII.

De Identitate & Diſtinctione.

I.

Identitas eſt vel abſoluta, vel relativa.

2. *Identitas abſoluta eſt, ſecundùm quam res dicitur eadem ſibi ipſi ſine ordine & reſpectu ad aliud.*

3. *Identitas relativa eſt, ſecundùm quam res dicitur eſſe eadem cum re alia, cum qua habet convenientiam.*

4. *Hæc identitas eſt vel ratione formæ, vel ratione ſubjecti.*

5. *Iden-*

5. *Identitas formæ est vel secundùm rem, vel secundùm gradum.*

6. *Identitas formæ secundum rem est earum rerum, quæ eâdem formâ participant, vel substantiali, vel accidentali.*

7. *Identitas formæ quoad gradum est, quæ eodem formali conceptu communicant: quomodo homo & Leo non eâdem formâ, sed eodem formæ gradu conveniunt, verbi gratiâ, conceptu animalis.*

8. *Hæc est vel Generica, vel Specifica, vel Proportionalis.*

9. *Identitas Generica est eorum, quæ genere: specifica eorum, quæ specie conveniunt: proportionalis eorum, quæ proportione conveniunt.*

10. *Identitas ratione subjecti est multorum essentiâ diversorum in uno subjecto convenientia: quomodo sunt unum, materia, & privatio.*

11. *Diversitas accipitur vel latè, vel strictè.*

12. *Diversitas latè accepta definitur apud Arist. 5. Metaph. cap. 9. quòd diversa dicantur, quorum aut species plures, aut materia, aut ratio substantiæ, & omninò diversum dicatur oppositè ad id quod idem dicitur.*

13. *Diversum verò strictè illud dicimus, secundum quod plura ita se totis distinguuntur, ut nulla in re conveniant.*

14. *His opponuntur Differentia: quæ in uno conveniunt, & in alio differunt: ut Leo & homo conveniunt in genere, differunt specie.*

15. *Modi diversitatis gignunt distinctionem. Est verò distinctio plurium inter se differentia.*

16. *Eam*

16. *Eam alij duplicem faciunt : Distinctionem Rationis, & Realem : quia Ens aliud Rationis, aliud Reale. Falsò.*

17. *Distinctionem enim non metimur ex natura extremorum, sed ex habitudine extremorum inter se.*

18. *Itaque nobis distinctio est triplicis generis: Distinctio Rationis, è natura Rei, & Realis.*

19. *Sano sensu ad bimembrem divisionem reducimus : ut distinctio rationis subdividatur in distinctionem rationis ratiocinantis, & rationis ratiocinatæ : illa ad distinctionem Rationis simpliciter pertinet, hæc ad distinctionem è natura Rei.*

20. *Distinctio rationis est distinctio facta ab operatione mentis, quomodo dextrum & sinistrum distinguuntur in columna.*

21. *Distinctio è natura rei est vel virtualis, vel formalis, vel modalis.*

22. *Distinctio realis est, inter rem, & rem.*

23. *Estque vel realis tantùm, vel suppositalis, vel essentialis, vel se totis obiectivè, vel se totis subiectivè. De quibus in Commentarijs pleniùs.*

COMMENTARIUS.

DE Identitate dubitatur, quomodo ab uno distinguatur. Sciendum ergò quòd idem accipitur vel fundamentaliter, vel formaliter. Fundamentaliter acceptum idem ab uno diversum nihil est. Verùm acceptum formaliter dicimus

cimus differre ab uno, non quidem re, sed per additum respectum, quatenus nimirum quod est unum in se, cum respectu quodam dicitur, vel ad se, quòd sibi idem sit, vel quoad ad aliud, quoad plura inter se identitatem habent. Est autem Identitas duplex, alia rationis, alia verò rei. Identitas rationis est in iis, in quibus extrema non sunt re ipsâ diversa, sed ea tantùm ratione distinguuntur, quia intellectus eodem utitur ut pluribus. Identitas verò rationis duplex est: una rationis conceptæ, alia rationis factæ. Identitas conceptæ rationis modos realitatis complectitur, quatenus ut sunt ratione, ita idem esse concipiuntur. Identitas rationis factæ est, quando fundamentum reale non est in re, intellectus tamen unum ut plura concipiens relatione factâ idem ad se ipsum refert. Rei verò identitas triplex est: una secundùm formalitatem, alia secundùm realitatem, alia secundùm numerum. Formalis in iis est, quæ Aristot. eâdem dicit esse substantiâ: hæc enim formaliter & essentialiter unum sunt, ut evolutione tantùm definitionis differant, aliàs per omnia sint eadem. Identitas realis in subordinatis est, hæc enim in re idem esse dicuntur, quoniam sese non habent ut res & res, sed tantùm ut ejusdem rei conceptus diversi. Identitas verò numerica in individuis est, & numerica dicitur, quòd unum numero sit, numerum non habens.

Distingui verò unum ab altero tribus modis dicitur: 1. Solâ ratione: 2. E natura rei, 3. Re-

3. Realiter. Solâ ratione distingui ea dicuntur, quæ Thomistæ dicunt distingui ratione ratiocinante, quando scilicet distinctionis fundamentum in re nullum est, sed est distinctio concepta solùm & ratione conficta: Scotus in 1. distinct. 2. quæst. 4. vocat differentiam rationis formatam ab intellectu: Ita in iis est, quæ sunt idem, intellectus tamen utitur iis ut pluribus, dicendo verbi gratiâ idem sibi-ipsi idem est: hic identitas illa simul infert distinctionem, ratione ejus rationis, quâ idem ad seipsum refertur, non enim posset referri, nisi esset quadantenus aliqua distinctio, quia relatio semper requirit duo extrema sive secundùm rem, sive secundùm intellectum distincta, ut docetur apud Averr. 5 Metaphys. cap. 9. in expositione media. Alii hanc dicunt collativam, ut est apud Constant. Sarnanum direct. mihi pag. 4. quia fit solum per actum comparativum intellectus, ut non à re, sed præcisè ab intellectu habeat dependentiam, ut est dextrum & sinistrum in columna.

Ea verò quæ est è natura rei, Thomistis barbarè dicitur secundùm rationem ratiocinatam distinctio: accipiendo rationem non pro formatione intellectûs, sed pro quidditate rei, secundùm quod quidditas est objectum intellectûs, ut est dicti primi dist. 2. quæst. 4. §. sed hic restat. Eam triplicem facimus: virtualem, formalem, & Modalem.

Virtualem Scotus vocat illam, quando illud quod habet talem distinctionem, in se

non

non habet aliquid ut rem & rem, sed est una res habens virtualiter sive eminenter quasi duas realitates, quia utrique realitati, ut est in illa re, competit illud proprium, quod inest realitati, ac si ipsa esset res distincta, ita enim hæc realitas distinguit & illa non distinguit, ac si esset hæc quidem una res, illa verò alia. Ita animam & intellectum differre dicimus, non ponendo rem & rem aliam, sed unius rei quasi duas realitates, est enim emanans quasi ad intellectionem intellectûs, & distinctio non est à parte animæ, sed à parte intellectûs dicendo anima formaliter non est intellectus.

Formalis verò dicitur, quando una res continet duas realitates formaliter extra se invicem positas, ac si essent duæ res, licèt in hoc subjecto per identitatem istæ duæ realitates sint una res. Ejus generis illa dicimus, quæ sunt unitivè contenta ut è Dionys. 5. de divinis nominibus vocat subtiliss. Duns in 1. dist. 15. §. sed quia hæc via. Et sunt in duplici genere, quædam enim sunt de natura continentis, quædam verò sunt contenta in aliquo unitivè, quia sunt quasi passiones continentis, nec non res aliæ ab ipso continente. Ita verbi gratiâ differunt homo & animal: hîc enim est unum formale ut animalis, & aliud formale ut differentiæ, qua genus ad speciem contrahitur res tamen una est, quia non per aliam rem homo est homo, & per aliam rem animal, sed per aliam & aliam realitatem unius rei. De quibus

bus unitivè contentis superiùs latiùs diximus.

Modalis dicitur ubi est distinctio non ut rei à re, sed vel rei & modi, vel modi & modi oppositi, vel modi & modi ejusdem rationis. Modus enim non dicit rem, nec Entitatem propriam de se, sed eam cujus est modus. Primo modo modaliter distingui dicitur Deitas & infinitas in Deo, nam modus hic intrinsecus non dicit formalem de se rationem, aliam ab ea cujus est modus: ita existentia distinguitur ab essentia, unde existentia dicitur esse modus additus essentiæ. In oppositis verò notandum, quòd uno modo dicuntur oppositi per aliud in quo sunt, & non distinguuntur modaliter tantùm, sed pro natura, in qua sunt, rei. Ita enim curvum quod est in manu Johannis distinguitur realiter à curvo, quod est in pede Petri, quia modi distinguuntur & determinantur pro subjectis, in quibus insunt: Johannes verò, & Petrus differunt realiter. Alio modo intelliguntur modi non concretivè, hoc est, pro ratione subjecti in quo sunt, sed abstractivè, quærendo quomodo actus & potentia de se distinguuntur, & dicimus modaliter, quia uterque modus est. Modi verò ejusdem rationis dicuntur, ut modus in specie, & modus in individuo, quærendo verbigratiâ quomodo existentia universalis differat ab existentia singulari, & dicendum quod modaliter: nam existentia semper dicit modum.

Realiter differre etiam multis modis dicitur,

tur, in iis enim quædam distinguuntur essentialiter, quædam subjecto, quædam se totis objective. Essentialiter differre dicuntur quæ specie differunt, speciei enim alia & alia est essentia, ita homo & Leo, albedo & dulcedo distinguuntur. Subjectis verò differre dicimus, quæ differunt vel ut suppositum à supposito sub specie, vel ut accidens in subjecto seu supposito alio & alio, ita Johannes & Paulus differunt realiter, quia aliud est hujus, aliud individuum illius. Albedo verò in pariete, & albedo quæ in lacte est, ut accidens in alio & alio subjecto. Se totis subjectivè distinguuntur, quæ non conveniunt in aliquo toto potentiali. Hoc verò duobus modis contingit, aut quia id in quo conveniunt proxime est quid unum numero, ut sunt supposita in divinis, cujus simile rei exemplum non datur aliud: aut quia differunt toto genere, cujusmodi sunt opposita, ita corruptibile & incorruptibile differunt se totis subjectivè, quia in nullo genere communi convenire possunt. Distingui se totis objectivè dicuntur, quando extrema in nullo conceptu reali quidditativo conveniunt, eo modo ultimas differentias distingui dicimus, eæ enim quia præcisè dicunt hoc & non aliud, nihil præter se includunt: ita equinitas est tantùm equinitas, & humanitas tantùm humanitas, & differunt se totis objectivè, quia nullus reperitur conceptus communis objectivus qui iis respondere possit. Vide Matth. Aquarium in addit. ad 5. Phys. quæst. 3. Fr. Sylv. Ferrar. & A-

& Achill. lib. de distinctionibus multa eleganter differentem. Tantùm de Identitate & distinctione.

CAPUT XXIII.

De Simplici & Composito.

I.

Simplex illud dicimus, quod non constat pluribus in qua resolvatur.

2. *Simplex dicitur vel absolutè, vel comparativè.*

3. *Simplex absolutè, quod compositionis est expers.*

4. *Estque vel summè simplex, vel simpliciter simplex.*

5. *Summè simplex quod nec compositum, nec cum alio componibile: ut Deus.*

6. *Simpliciter simplex, quod non est compositum, potest tamen compositionem cum alio ingredi, ut sunt ultima differentia.*

7. *Comparativè simplex, quod non requirit tot partes sui, quot requirit aliud. Quomodo Elementa dicuntur corpora simplicia respectu mixtorum.*

8. *Compositum est quod est ex pluribus.*

9. *Compositum est vel compositione Physica, vel Metaphysica. Illud dicimus, quod constat partibus re diversis, ut quod constat materia & forma; hoc quod est partibus ratione solà diversis, ut*

sit, ut quod constat genere & differentia. Vide Fons. 3 Metaph. in expl. cap. 3. sub finem.

Commentarius.

Simplicis & compositi tractatio unitatem pro fundamento ponit, quatenus nimirum unum vel est indivisum & indivisibile, & ita simplex dicit, vel est unum indivisum quidem actu, divisibile tamen in potentia, quomodo fit unum compositum, & eâ ratione divisio Entis in simplex & compositum propriè ad divisionem Entis secundum affectionem unius reducitur.

Ac de simplici quidem dicendum primum: sciendum, quòd simplex non uno modo dicitur. Est enim unum simplex summum, & est unum simplex imum: illud Deus est, nullius omninò indigens, hoc materia prima, ut sunt verba Scalig. exerc. 140. reliqua quæ hæc inter sunt, composita sunt: ab infima quidem simplicitate respectu potentiæ aliquid de actu participando, ratione supremi actûs descendendo ad inferiora, ac de potentia participando. Ac inde aliquid dicitur simplex simpliciter, aliud simplex respectivè: illud dicimus, quod absolutè, & in se consideratum omnem compositionem excludit, & est à parte superiori Deus, à parte inferiori materia prima. Simplex verò respectivè hoc dicimus, quod in se quidem est compositum, simplex tamen dicitur respectu ejus, quod majorem compositionem includit,

cludit. Ita elementa quæ de se composita sunt, simplicia dicuntur, respectu eorum corporum, in quorum mistionem ingrediuntur: & Angeli simplices dicuntur, per exclusionem materiæ ejus, quam in se nullam habent: respectu tamen Dei ab omni omninò compositione absoluti non sunt.

Sex ferè modis fit compositio: 1. Ex materia & forma. 2. E partibus quantitativis. 3. E natura & supposito. 4. E subjecto & accidente. 5. Ex esse & essentia, & 6. è genere & differentia. Vide August. Niphum Suess. ad disp. 5. Metaph destruct. Averr. pag. 173. Ac prima quidem compositio, quæ est è materia & forma, facit aliquod compositum tertium ab his, è quibus componitur, idque compositum per se unum. Secunda compositio non facit aliquid à se re distinctum: fit enim è partibus quantitativis in conjunctione consideratis non nisi materia, unde & partes materiales dicuntur, materia verò re ipsa à se non differt. Tertia compositio per mysterium incarnationis nobis innotuit: cùm enim facta sit incarnatio non in essentia, sed in persona, distinctum quid esse personam ab essentia, & consequenter suppositum à natura consequitur. Ac dicimus naturam secundùm quod res est in esse definitionis, suppositum verò juxta quod res est sub ultima actualitate, quam subsistendi modum dicimus. Quarta compositio rerum creatarum est: nihil enim est è creaturis, quod absolutum sit à modo relationis secundùm creationem &

nem & dependentiam : unde nec ab omni compositione subjecti & accidentis absolutum dicendum fuerit. Ac ea compositio non facit unum per se, sed unum per accidens. Quinta compositio, quæ ex esse & essentia est, eam dicimus, quando dicimus non esse simpliciter idem re essentiam & existentiam. Unus Deus se ipso est & hoc quod est, & hoc quo est: omnia verò reliqua & sunt, & hoc quod sunt, & sunt ab alio, ut extra hoc ipsum sint, hoc quod sunt: illud essentiam, hoc existentiam dicimus. Sexta compositio secundùm genus & differentiam ea est, juxta quam rem concipimus, ut commune magis & differens ab aliis: concipitur enim quidque sub genere, ut communiori, & differentia, quæ communionem generis ad certas speciei angustias restringit. Ac hi ferè omnes compositionis modi sunt: is enim qui dicitur esse ex actu & potentia per omnes hosce sese diffundit, quoad in iis aliquid notari potest, ut determinabile & determinans, & habet sese compositio ex actu & potentia in primo & tertio modo, ut realiter differat potentia ab actu, in reliquis ut ratione. Vide sex modos quibus quæritur an sit compositio in Deo, apud August. Niphum Suess. ad disputat. Metaph. 8. de struct. Averr. pag. 235. Ac tantùm de Simplici & Composito.

CAPUT XXIV.

De Toto & Partibus.

I.

Rationem compositionis insequitur Totum & Pars.

2. *Totum est, quod habet partes.*

3. *Totum est vel actu, vel potentiâ.*

4. *Totum actu est, quod formaliter in se continet partes, è quibus est.*

5. *Ejusmodi est vel propriè, vel impropriè dictum.*

6. *Illud Totum Essentiale, & Integrale: hoc Totum perfectum.*

7. *Totum potentiâ quod partes suas non complectitur actu, sed tamen ratione ordinis ejus, qui est inter illud ut unum, & plura ea quæ partis rationem sustinent, totum dici solet.*

8. *Ejusmodi est totum Universale, & potestativum.*

9. *Toti respondent partes, multiplicata ad multiplicationem totius.*

COMMENTARIUS.

Totum & Pars non uno modo dicuntur, ut patet ex Aristot. in 5. Metaphys. cap. 25. & 26. Thom. 1. par. quæst. 8. art. 3. ad 3. qu. 26. art. 8. quæst. 77. artic. 1. ad 1. 3. part. qu.

 90. ad

90. ad 2. Ferr. 1. Phys. quæst. 5. ad eum Matth. Aquar. Fons. 5. Metaph. cap. 25. 26. Piccol. 1. Phys. contr. 4. Est enim totum perfectionis, est totum potestativum, est totum universale, est totum essentiale, est totum integrale, est & totum per accidens, quibus singulis suæ respondent partes.

1. Est totum perfectionis totum impropriè acceptum, prout perfectum quoque dicimus. Possumus autem totalitatem hanc metiri è quantitate virtutis, juxta quam Biel dicit in 1. dist. 19. quæst. 1 art. 1. not. 1. ex Aug. in 6. de Trinit. quòd in iis, quæ mole magnâ non sunt, est idem melius esse, quod majus esse: & Scotus quodl. quæst. 5. tam in finitis, quàm infinitis quantitatem agnoscit, quando primam Entis divisionem ponit hanc, quòd omne Ens vel est quantum, vel non quantum. Unde consequitur, quòd hoc totum perfectionis rectè juxta quosdam dicitur, vel nullo modo in ordine ad partes, vel ad partes rationis, ut vult Armandus de Bello visu tract. 2. cap. 257. quatenus pro inadæquato nostro conceptu, non tamen falso, metimur ex perfectionibus à nobis acceptis aliquatenus ipsam Dei perfectionem. Ita de Deo scribit Aug. Niphus Suessanus disput. Metaph. 3. destruct. Averr. pag. 93. licèt Deus sit simplex, esse tamen multum in virtute & perfectione. Verba sunt: Deus non est agens simplex, sed multiplex: quoniam, licèt ipsum in se sit unum in esse, & summè simplex in esse: est tamen multum in virtute

&

& perfectione, In creatis verò Entibus potentiam & actum, esse & essentiam & actum, esse & essentiam agnoscimus. Ita docuit Averr. 1. de cœl. comm. 3. totum & perfectum esse idem, differre subjecto: Totum, inquit, & omne & perfectum significant idem, & non diversantur secundùm formam, sed secundùm materiam. Subjectum enim istius rei, si fuerit quantitas discreta, dicitur omne: & si quantitas continua, dicitur totum: & si in forma, & qualitatibus dicitur perfectum.

2. Totum potestativum est, quod habet ordinem ad plures res, quæ ab ipso emanant. Ac ita potest esse res in se & suâ naturâ omnino simplex, quæ tamen quoniam plures obtinet operationes, ratione quarum in ea facultates seu partes plures notare possumus, inde multiplicitatem aliquam de facultatum principio communi concipimus, ejusque potestates plures simul cum ipso principio collectas, totum hoc quod potestativum nominamus constituere dicimus. Cujus generis sunt omnia ea, quæ secundùm Dionys. cap. 5. de div. nominibus, apud subtilis. Johan. Duns in 2. distin. 15. qu. 2. §. Sed quia hæc via, Continentiam unitivam quasi inferiora habere dicuntur. Hoc genere partium docuit Aristot. 1. Eth. cap. 13. & 6. Eth. cap. 2. duas esse animæ partes, alteram rationis capacem, alteram expertem. Et subjungit: nunc verò eodem modo rationis capax dividenda est, statuantúrque duæ esse partes ratione præditæ: una, quâ ejusmodi res

contemplamur, quarum principia aliter se habere non possunt: altera quâ ea consideramus, quæ aliter esse possunt. Ita Scalig. etiam de Plantis pag. 40. animam dicit esse simplicem, multiplicem, multipliciter Simplicem substantiâ, multiplicem potestate, multipliciter objectorum cognitione: hoc est, quòd etsi quoad essentiam sit simplicissima exclusis partibus quoquo modo componentibus, pro facultatum tamen multitudine, ut sunt v. g. intellectus & voluntas, multiplicem aliquam rationem induat, & juxta eam totius naturam assumat. Ac potest hujus denominationis ratio peti ex Arist. 1. Met. tex. 3. Ibi enim totum dicitur omne illud, quod continet contenta, ut unum quid illa sint. Facultates ergò eæ cùm continentur in virtute sui principii & unitatem quandam inter se habeant in essentia illa, cum qua & unum sunt, possunt eâ ratione totalitatem aliquam facere alicujus quasi totius, impropriè scilicet dicti, totius potestativi.

3. Totum Universale est, quod habet partes subjectivas de quibus potest prædicari. Juxta quod sciendum est, quòd totius universalis modus considerandi duplex est: unus absolutus, alter verò respectivus, ut post Thom. de Ente & Ess. notavit Franc. Sylvester. Ferrar. 1. Phys. qu 3. & Fons. 1 Metaph. c. 2. q. 2. Ubi dicitur duplicem esse cognitionem rei universalis, alteram ut totius essentialis, alteram ut totius universalis. Ac illo modo non differt à toto essentiali, & dicitur juxta eas partes,

qu

quas in sese actu habet. Totum verò universale propriè dicitur juxta eas partes, non quas habet actu, sed quas in sese habet potestate. De ea universalis potestate elegantissima Ant. Scayn. verba sunt ad Isagog. Porphyrii in cap. de differentia: notandum, inquit, quòd species à genere obtineat differentias: quatenus existente genere ut materia, in ipsa potentia specierum omnes differentiæ continentur. Et Scal. in 7. de plantis pag. 74. nos in ipso genere, dicimus esse differentiam passivè: non quod speciei differentiam genus exhibeat, sed quia recipere potest eam. Et secundùm Joh. Versoris 5. Metaph. quæst. 13. Pars subjectiva totius universalis non dicitur integrale secundùm actum, aut ejus substantiam, sed ex hujusmodi partibus potestate ejus constitui. Itaque propriè Universale hoc totum illud est, quod sub se plura habet, quib. æquè suam essentiā communicat. Ac de iis ipsis potest prędicari eā ratione.

4. Totum essentiale hoc est, quod constat ex suis partib. intrinsecis essentiam immediatè componentibus. Ac hoc totum juxta duplicem compositionem duplex est: Aliud enim Metaphysicum dicimus, aliud verò Physicum. Ac Metaphysicum illud dicimus, quod componitur è partibus essentiæ solâ ratione inter se diversis, quomodo definitio ex genere & differentia est. Physicum verò illud est, quod constat ex partibus essentiæ re inter se diversis, materia nempe & forma, quomodo homo Physicè componitur ex partibus sibi es-

ſentialibus re inter ſe diverſis, corpore & animâ rationali.

5. Totum integrale dicimus, quod diviſum eſt juxta partes quantitatem habentes: quomodo verbi gratiâ dividitur homo juxta caput, brachia & pedes.

6. Totum per accidens eſt quod conſtat è pluribus, ſed tamen iis, quæ ad unum quid per ſe, ſed ad idem eſse conſtituendum non concurrunt: quale fit è ſubjecto & accidente, item in aggregatis. Vide quæ ſuprà de Uno per accidens diximus.

Diverſis Totius generibus diverſi modi partium reſpondent. Totum enim perfectionis dicitur eſse integrum Metaphyſicum, quatenus conſideramus plures perfectiones unius ejuſdemque, quæ quidem ſi vel maximè in Deo idem ſimpliciter ſunt, ratione ſummæ ſimplicitatis ejus, quæ in Deo eſt: pro conceptibus tamen diverſis à nobis ponuntur pro partibus, quæ in ipſo Deo partes non ſunt. Partes verò poteſtativæ dicuntur plures eæ poteſtates ſeu facultates, ratione quarum totum illud poteſtativum dicitur. Ac quoniam impropriè partes dicuntur, totum inde etiam impropriè dicimus Toti univerſali reſpondent partes ſubjectivæ, quæ aliàs partes dicuntur ex eo, quoniam non pro ratione multiplicationis materiæ, ſed pro ratione multiplicabili ipſius eſsentiæ, quæ in forma priori modo conſiſtit, partes ſubjectivæ muluplicantur Toti eſsentiali reſpondent partes eſsentiales, compoſito Phyſico partes

partes Physicæ reales, composito Metaphysico partes rationis. Toti integrali partes integrantes respondent: quæ in inanimato semper similares sunt, eò quòd operationes inanimatarum rerum pauciores sunt, quàm ut in iis pluribus egeant ad plures operationes obeundas. In animatis verò rebus notantur partes aliæ quidem similares seu homogeneæ, quarum quælibet naturam & definitionem totius communicat; quælibet enim pars sanguinis est sanguis: quædam verò dissimilares seu heterogeneæ sunt, quæ diversum nomen & definitionem diversam ab ipso toto habent. Ac eæ sunt juxta quas Aristot. in 2. de anima tex. 6. animam definit, actum corporis organici Physici: esse enim organicum illud dicimus, quod plura organa seu instrumenta habet, ratione quorum plures expedire & exercere operationes possit. Ac ea organa animatorum partes dicimus integrantes, ratione extensionis ejus, juxta quam partes illæ situ & figura sunt distinctæ. De his diversis partium modis & generibus egimus Antidoti nostri lib. 2. cap. 2. & seqq. fusiùs. Vide de Toto actu & Potestate Piccol. 1. Phys. ad cont. 4. Ac tantùm de Toto & Partibus.

CAPUT XXV.
De Naturali & Artificiali.
I.

Ratione Veri Ens, est vel Supernaturale, vel Naturale, vel Artificiale.

2. Supernaturale est quod naturæ vires excedit.

3. Naturale illud dicimus, cujus veritas secundùm ordinariam Dei potestatem pendet ab intellectu divino.

4. Artificiale cujus veritas ab intellectu humano dependet.

COMMENTARIUS.

EA quæ supra naturam sunt, cœlesti spiritu de eis fidem faciente, quando neque sensuum captu, neque mentis agitatu comprehendi queunt, cum hac ipsa rerum inferiorum humilitate commiscenda non sunt, docet Scal. 6. Poët. cap. 4. Hæc itaque ut præsenti instituto altiora in præsenti non tractabimus: sed tantùm de Naturali & Artificiali agemus.

Rem aliam esse Naturalem, aliam Artificialem, non potest aliqua scientia in parte considerare. Etsi enim Arist. in doctrina scientiæ Physicæ recenseat aliquo modo differentiam inter rem naturalem & artificialem, Metaphysica

sica tamen propriè ipsum fundamentum naturalis & artificialis sibi adscribit. Itaque dicimus prout res diversimodè obtinet suam veritatem relata ad prototypum suum, intellectum scilicet vel divinum, vel humanum, eâ ratione dici vel naturalem vel artificialem. Hoc ipsum elegantissimè declaravit Fr. Sylvester Ferrar. in 3. de anim. quæst. 10. his verbis: Licèt res naturales in ordine & ad intellectum divinum, & ad intellectum humanum dicantur veræ: dicuntur tamen principaliùs veræ per comparationem ad intellectum divinum, à quo procedunt & cujus Ideis assimilantur & conformantur, quàm in ordine ad intellectum humanum. Sic & res artificiales dicuntur primò quidem veræ in quantum formæ existenti in mente artificis assimilantur: secundariò verò in comparatione ad intellectum humanum, à quo non procedunt, sed tantùm in quantum sibi intellectum adæquare possunt.

Differunt verò res naturales & artificiales multis inter se modis, ut hoc ipsum declaravit Perer. in 7. Phys. cap. 2. 1. Ratione denominationis, quia rei artificialis denominatio extrinseca est, naturalis verò intrinseca. 2. Quia artificialis cum agente convenit, non secundùm esse, sed secundùm Ideam. Naturalis & secundùm esse, & secundùm formam. 3. Quia omnes partes rei naturalis à natura sunt: artificialis principia supponit in natura, introducit tantùm formam. 4. Artificialis est in subjecto completo. 5. Artificialis res est determinata

ſecundùm formam & ſpeciem, contingens ſecundùm productionem: res naturalis utróque modo determinata. 6 Formæ artificiales extrinſecæ ſunt, naturalis eſt intrinſeca. 7. Materia prima habet poteſtatem & inclinationem ad formas naturales, non ad formas artificiales. 8. Res naturales habent in ſe principium internum motûs vel activum, vel paſſivum, vel utrumque: artificiales verò ex ſe motum non habent, niſi eum quem à naturalibus capiunt. Vide ipſum illuſtrantem hæc exemplis. Vide de Arte & Naturâ Piccol. grad. 5. Moral.

CAPUT XXVI.

De Perfecto & Imperfecto.

I.

Bonum ſequitur Perfectum, & Imperfectum: Conpletum & Incompletum.

2. Perfectum illud dicimus, quod à bono non deficit.

3. Perfectum eſt vel ſimpliciter, vel in ſuo genere. Vide Cajetan. de ente & eſſ. q. 1. art. 4.

4. Perfectum ſimpliciter illud eſt, quod in unoquoque melius eſt eſſe ipſum, quàm non ipſum. Vide Sueſſan. in deſtr. Averr. diſp. Metaph. 11. (in pag. 273. & Cajet. de ent. & eſſ. ad cap. 2. in com. poſt. q. 3. & quaſt. 3. art 1.

5. Perfectum in ſuo genere eſt, quod defi-

eit in nullo eorum, quæ ipsi debentur.

6. *Imperfectum illud est, quod à debita sibi perfectione deficit.*

COMMENTARIUS.

INter divisiones quæ sequuntur affectionem Bonum prima esse videtur, quâ dicimus aliud Ens esse perfectum, aliud imperfectum. Perfectum multis modis dicitur.

1. Est perfectum perfectione primâ & perfectione secundâ, ut docetur apud Scotum in prol. Metaph. & Tattar. 2. Eth. quæst. 1. Perfectum perfectione primâ illud dicitur, quod habet omnia pertinentia ad primum esse rei, ut ille homo dicitur esse perfectus perfectione primâ, qui habet omnia requisita ad esse ipsius hominis. Perfectum perfectione secundâ quòd habet omnia pertinentia ad secundum esse rei, seu ad esse actuale. Hoc docuit etiam Averroës destruct. disp. 6 pag. 190. Perfectum, inquit, duplex est: perfectum in se, & perfectum attributis tribuentibus ei perfectionem, & illa attributa necesse est, ut sint perfecta in se. Ac perfectio prior est per modum formæ & habitûs: posterior per modum operationis. Ita perfectum esse cujusque rei juxta quod definitur per perfectionem primam est, ut esse hominis in animalitate & rationalitate. Perfectionem verò secundam res obtinet per ea, quæ esse constitutum consequuntur: ita ratiocinari, Velle, de hominis perfectione secundâ esse di-

cuntur. Perfectio verò secunda iterum duplex est: una intrinseca, alia extrinseca. Intrinseca ea dicitur, quæ recipitur in perfectibili. Ita homo doctus perfectus dicitur perfectione secundâ, quia beneficio ejus habitus in rebus cognoscendis procedere potest, quæ intellectûs perfectio est. Perfectio extrinseca ea est, quæ non recipitur in perfectibili, verùm perfectibile per operationem eam attingit: ita homo perficitur objecto quatenus perfectior notitia est, quæ in perfectiori objecto terminatur. Ita homo perficitur cognoscendo Deum perfectione secundâ extrinsecâ.

Eo sensu Cajet. de ent. & ess. cap. 5. & Thom. 1. pag. quæst. 6. art. 3. ponit triplicem perfectionem: primam, secundùm quam res in proprio esse substantiali ponitur. Secundam, juxta quam ad proprias operationes perfectè potest exire. Tertiam secundùm quam cum suo fine conjungitur.

2. Dicitur etiam perfectio simpliciter, & perfectio in proprio genere. Illa dupliciter accipitur, ut docet Guilhel. Ockam. 1. senten. dist. 2. quæst. 3. ad 12. & Gabr. in 3. distinct. 1. quæst. 1. art. 3. dub. 2. Uno modo propriè pro re perfectâ, quæ nullam imperfectionem essentialiter includit, & necessariò nullam imperfectionem annexam habet, ut est essentia divina. Alio modo perfectio simpliciter dicitur largè & impropriè pro omni conceptu, ad quem consequentiâ formali non sequitur illud esse imperfectum, de quo verè prædicatur. Eo modo

do intelligitur definitio Anshelmi Monol. 15. quòd perfectio simpliciter sit, quæ in unoquoque melior est ipsa, quàm non ipsa, hoc est, quòd ad ejus positionem non sequatur imperfectio, semper verò ad negationem ejus imperfectio sequatur. Ita quòd aliquid dicitur sapiens esse, non sequitur imperfectio: cui verò repugnat esse sapiens ad hoc simpliciter sequitur, quod sit imperfectum. Vide Cajet. de Ent. & Ess. ad cap. 2. Sed & hîc sciendum, ut subtilissimè annotavit subtiliss. Duns quodl. q. 1. art. 1. §. de tertio vocabulo, quòd aliud sit dicere aliquid esse perfectionem simpliciter, & aliud sit aliquid esse perfectionis simpliciter. Primum importat, quòd illud essentialiter sive quidditativè sit perfectio simpliciter. Secundum importat non quòd essentialiter sit perfectio, sed quòd tale denominativè soli perfectioni simpliciter conveniat. Ipsum ergo perfectionis simpliciter est, quam requirit in illo de quo prædicatur denominativè, & quam ostendit sibi inesse, utpote quam universaliter consequitur: & sic est perfectionis simpliciter triplici modo, scilicet præexigendo, ostendendo, sive manifestando, & perfectionem simpliciter consequendo. Ita divina essentia dicitur perfectio simpliciter, secundùm quod in quodlib. quæst. 5. artic. 1. disputat. quòd Ens infinitum ita perfectum sit, ut nec ipsi, nec alicui ejus desit aliquid. Perfectiones verò simpliciter dicuntur prædicata denominativa, quæ super hanc feruntur, ut sunt relationes: eæ enim non di-

cuntur

cuntur perfectiones simpliciter formaliter dicendo, sed supponunt pro eo, quod formaliter notat perfectionem simpliciter.

Ac quum alia ratione perfectum tribus modis potissimùm dicatur: Uno modo secundùm quantitatem extensivam, alio modo secundùm quantitatem virtutis, & tertio modo in ordine ad finem; in quolibet horum modorum notare possumus, quòd aliud sit perfectum simpliciter, vel perfectum in suo genere. Ac secundùm quantitatem quidem extensivam perfectum simpliciter dicimus hoc, extra quod non licet particulam ullam quanti accipere. Quomodo perfectum secundùm quantitatem extensivam dicimus esse infinitum, quod actu in quantitate concipimus, ut docetur apud Scotum in quodl. quæst. 5. prout actu comprehenditur aliquod quantum, nullis omninò terminis circumscriptum. Perfectum verò secundùm quid in quantitate extensiva hoc, quod habet quantitatem, quæ est conveniens rei naturaliter secundùm speciem productæ: ita hominem perfectum dicimus secundùm hanc quantitatem, quando nec ad Pygmæi, nec ad Gigantis staturam accedit, sed staturam habet sibi debitam. Perfectum simpliciter secundùm virtutem hoc dicimus, quod in sese omnes perfectiones omnis gradus tenet: quomodo solus Deus perfectus est, eò quòd omnes in se virtutis & perfectionis gradus habet. In suo verò genere perfectum secundùm virtutem hoc dicimus, quod habet perfectionem sibi debitam. Quomodo quodque in suo

suo genere perfectum dicimus secundùm virtutem, quando in nullo eorum, quæ sibi debentur, deficit. Perfectum verò secundùm finem simpliciter dicimus hoc, quod habet omnes dispositiones, ad finem acquirendum requisitas, quomodo hominem sanum perfectè dicimus suum posse assequi finem, & hominem doctum suo satisfacere posse officio statuimus. Perfectum verò secundùm quid, qui quidem finem suum assequi potest, sed tamen ut in aliquibus deficiat, ut in ægroto & indocto videre est.

Subjungam hic elegantissimum locum Zimaræ in solut contrad. Aristot. & Averr. 12. Metaph. contrad. 101. plurimum enim facit ad hujus doctrinæ illustrationem. Debet scire, inquit, quòd solum unum est ens simpliciter perfectum, in quo est tota perfectio possibilis reperiri in habitu entis: & istud est solus Deus, sicut scribit Commen. 5. Metaph. com. 21. & tale veriùs dicitur essentia, quàm ens, cùm sit ens per essentiam. Alia verò sunt entia per participationem, sicut scribit Commen. 2. Metaph. com. 4. & 12. Metaph. comm 51. omnia autem entia citra primum deficiunt aliquo gradu perfectionis possibilis reperiri in habitu entis, quia omnia emanant à primo eo modo, quo apta sunt emanare: nullum autem ens aptum natum est emanare à primo in æquali gradu perfectionis primi, cùm impossibile sit dari duo prima æquè perfecta in genere entium, quorum unum sit ab alio, imò nullo modo, sicut ostendit Philosophus 12. Metaph. ad finem, & etiam pul-

chrè

chrè deducit Scotus in 1. sent.d.2.q.3. Ita ille. Vide eundem in solut. contrad. 2. de cœlo contract. & conter.

Imperfectum verò duobus etiam modis dicitur: aut negativè, aut privativè. Imperfectum negativè hoc dicimus, quod in nulla specie vel reperitur, vel existit, ut sunt verba Scalig. exerc. 106. s. 2. Ejusmodi verò imperfectum nullum est: quia omne quod est, eo ipso quo est, etiam bonum est. Ergò & perfectum. Imperfectum verò privativè dicimus, quod secundùm aliquid eorum quæ ipsi debentur deficit: quomodo imperfectum dicimus, quod mutilum est, eò quòd non habet omnes partes eas, quæ speciei debentur. Est & imperfectum Comparativè, quòd alterius tantùm respectu Imperfectum dicitur, cujus respectu minorem perfectionem obtinet. Vide Scalig. exerc. 140.

CAPUT XXVII.

De Completo & Incompleto.

I.

ENs completum dicimus, quod ad ulteriorem perfectionem ordinatum non est.

2. *Estque absolutè completum, vel cōparativè.*

3. *Absolutè completum est, quod ultimam perfectionem in suo genere tantùm habet, ut ad alterius constitutionem ordinatum non sit.*

4. *Com-*

4. *Comparativè, quod in suo genere tametsi sit completum, non tamen repugnat ingredi in alterius constitutionem, ut sunt elementa.*

5. *Incompletum quod ordinatum ad aliud separatim subsistere nequit, nisi sit cum eo ad quod ordinatur, ut materia, forma, differentia.*

COMMENTARIUS.

Cum Entium quædam sint, quæ de se, & ex se completam perfectionem habent, quædam verò Entia completa non sint de se, sed tantùm ad alia Entia ordinentur: illa completa, hæc verò incompleta dicuntur. Ac de completis quidem dubium non est, quin in iis ipsis bonum sit, quoniam entia perfecta sunt, bonum verò & perfectum convertitur. De Incompletis dubium est, anne & ea ipsa bonitatem participent, cùm non videantur in perfecto entium gradu constituta. Hìc primùm dicendum, quot genera incompletorum entium sint. 2. Quomodo ad completa entia se habeant? Hinc enim notum erit, quæ ipsis assignanda bonitas sit.

De primo dicendum, quòd incompleta Entia sunt in duplici differentia: quædam sunt incompleta Physicè, quædam Metaphysicè. Physicè incompleta ea dicuntur, quæ de se & ex se non sunt, nisi quòd sunt ordinata ad realem constitutionem aliorum Entium. Ejusmodi Entia materiam & formam dicimus: quorum illud (materiam dico) Thom. ita incompletum esse

esse existimat, ut nec per divinam potestatem à forma materia separatim existere possit: & de hac (forma scilicet) certum est, quòd cùm sit actus respectivus, de se non sit propriè Ens, nisi quia Entis est, hoc est, qua mediante actu in materia compositum facit. Metaphysicè verò incompleta ea dicimus, quæ de se in prædicamentorum gradibus non sunt, tantùm ad prædicamenta reducuntur, in quibus completa ea entia sunt, ad quæ dicuntur. Ejusmodi ens incompletum differentiam dicimus. Differentias enim non dicimus esse in prædicamentis, sed prædicamentis collaterales.

De secundo, quomodo scilicet ad entia completa sese habeant, dicendum, quòd cùm Entia completa per se subsistant, entia incompleta non nisi in completis existere possunt. Ratio certa est: cùm enim finis eorum sit, ut ex iis completa entia sint, hunc finem suum tum demum absolvisse dicuntur, quando in entium constitutionem veniunt.

Hinc tertiò patet: quòd cùm sint in aliis, & in eorum constitutionem ingrediantur, eo verò modo principium quidque est, quo est, sunt enim principia actus suorum principiatorum, entia incompleta duplicem notionem obtineant: Unum ut sint, aliam ut aliorum sint, duplicem etiam bonitatem ejusmodi entia obtineant, alterum secundùm actum Entitativum seu præsentiæ, quæ enim sunt, etiam bona sunt, ens enim & bonum convertuntur: alteram verò respectivam, qua ad aliud ordinantur, hoc enim
ipsis

ipsis bonum est esse in alio, quod per se bonum est, & assequi finem suum, in alia re constituenda, omninò bonitatem infert, cùm omnis finis pro fundamento bonum supponat. Tantùm de Completo & Incompleto.

CAPUT XXVIII.

DE SUBSTANTIA.

I.

Divisio Entis secundum quidditates, est divisio ejus in decem suprema genera.

2. *Ea sunt: Substantia, Quantitas, Qualitas, Relatio, Actio, Passio, Quando, Ubi, Situs, Habitus.*

3. *Eorum primum est substantia, reliqua omnia accidentia.*

4. *Substantia est Ens per se subsistens.*

5. *Ea consideratur in speciebus & proprietatibus.*

6. *Species desumuntur, vel è diversis gradibus (species impropriè dicta:) vel è rebus.*

7. *E gradu substantia, vel est Universalis, vel Singularis: illa secunda, hæc si completa est prima dicitur apud Aristot. in Logicis Categ. cap. de subst.*

8. *Substantia Universalis est substantia, cui non repugnat inesse pluribus sibi subiectis particularibus, quibus totum suum esse largitur, nec ab iis separatim existit.*

9. *Sub-*

9. *Substantia singularis est substantia pluribus sibi subiectis incommunicabilis.*

10. *Substantia est incommunicabilis, vel tantùm in Quod, vel in Quod & Quo simul.*

11. *Substantia incommunicabilis in Quo tantùm, est substantia incommunicabilis alicui tanquam inferiori, sed quæ tamen nata est esse in alio tanquam pars, ut anima rationalis Iohannis. Ea dicitur substantia Incompleta.*

12. *Incompleta substantia est pars, vel realis, vel rationis.*

13. *Pars realis, quæ realem compositionem infert supposito, ut materia & forma.*

14. *Pars rationis est, quæ coniuncta cum alio compositionem rationis infert supposito, ut Differentia.*

15. *Substantia incommunicabilis ut Quod & Quo est Suppositum.*

16. *Suppositum est Ens completum non constituens aliquod unum, nec natum inhærere, nec ab alio sustentatum* Gabr. *in* 3. *d.* 1. *q.* 1. *art.* 1.

17. *Estque vel suppositum tantùm, ut est suppositum naturæ non intellectualis: vel persona.*

18. *Persona est intellectualis naturæ incommunicabilis existentia, è Richard.* 2. *de Trin. cap* 22. *Scotus in* 1. *d.* 23. *q. un.* §. *ad quæstionem respondeo.*

19. *E rebus, substantia vel est Deus, vel Creatura.*

20. *Deus est substantia intellectualis infinita independens, à qua, in qua, & per quam sunt, vivunt, & moventur omnia.*

21. *Cre-*

21. *Creatura est substantia à Deo dependens.*

22. *Estque vel Spiritus, vel Corpus.*

23. *Spiritus est substantia creata expers corporis.*

24. *Corpus est substantia constans materiâ & formâ.*

25. *Proprietates substantiæ sunt. 1. Univocè dici. 2. Esse hoc aliquid. 3. Non esse in subiecto. 4. Non habere contrarium. 5. Suscipere magis & minus. 6. Eandem numero permanentem recipere posse contraria. Arist. in Categ. cap. de Subst.*

COMMENTARIUS.

TAmetsi multa de substantia dici possunt, hoc tamen loco pauca hæc tantùm movebimus.

1. Substantia à substando aliis dicta, quòd substet accidentibus, non potest nisi substantiæ creatæ tribui: hæc enim accidentibus substat, in Deum verò accidentia non cadunt. Substantia aliis à subsistendo dicta, Deo etiam convenit, cui omnium maximè convenit per se subsistere: unde & à quibusdam ὑπερουσία potiùs, quàm οὐσία dicitur.

Subsistere verò dicitur duobus modis, ut docet Gabriel in 3. d. 1. quæst. 1. vel enim denotat subsistentiam hypostaticam, quæ suppositorum propria est: & ea tametsi substantiæ communis non est, sed tantùm substantiæ singulari

gulari completæ seu supposito propria est. Alio modo subsistere denotat idem quod existere, & est actu positum esse extra suas causas. Hoc modo subsistentia communis substantiæ & accidentibus est. Verùm diversitas in eo est, quòd substantiæ per se subsistunt sine ordine ad subjectum: accidentia verò inexistunt, seu existunt in alio tanquam in subjecto.

2. Quum verò substantiæ aliæ primæ sint, aliæ secundæ: illæ dicuntur substantiæ individuæ & singulæ, hæ substantiæ universales. De substantiis verò primis dixit Aristot. in Categ. cap. 6. quòd propriè & principaliter, & maximè substantiæ dicantur. Nam substantiarum inter se & cum accidentibus quadruplex fieri potest comparatio: Prima est Comparatio substantiarum primarum cum secundis & cum accidentibus, & hoc modo substantiæ primæ propriè substantiæ dicuntur, quia sublatis substantiis primis nihil manet aliorum: sublato enim Petro verbi gratiâ simul tollitur quæ in eo est humanitas, animalitas, & accidentia quæ in eo sunt omnia. Altera est; Substantiarum secundarum inter se, ut specierum cum generibus: qua collatione facta species potiùs substantiæ nomen merentur, quàm genera: eæ enim substantiis primis sunt propiores, quàm genera. Tertia est; Collatio specierum inter se, & primarum substantiarum inter se: & hâc comparatione factâ ex æquo nomen substantiæ participant species ejusdem generis, & ejusdem speciei Individua. Quarta est; Comparatio secundarum

substan-

substantiarum cum accidentibus: quâ comparatione factâ secundæ substantiæ dici merentur substantiæ & non accidentia: nam & eæ accidentibus subjiciuntur, eaque sustentant, ut affectiones de iis tanquam de subjectis primis demonstrari possint: & quando de substantiis primis dicuntur, prædicantur essentialiter & à priori, earumque naturam & essentiam in definitione declarant; accidentia verò tametsi & ipsa de primis substantiis dicuntur, non tamen prædicantur essentialiter à priori, sed vel à posteriori, vel contingenter conveniunt. Hinc verò intelligitur, quomodo cum dictis conveniat ea proprietas Aristotelis, qua docet, substantiam non habere magis & minus. Nam una substantia magis, alia minùs est substantia si diversi earum gradus inter se conferantur; verùm substantiæ secundùm eundem gradum consideratæ magis & minùs non habent. Hoc docuit Averr. in Categ. cap. 6. diff. 13. substantiæ quidem, inquit, aliæ aliis digniores, particulares universalibus; sed volo, quòd non recipiunt plus & minùs, hoc est, quod non prædicentur species ex ea, neque genus de singulari magis prædicatione ipsius de singulari alio, neque prædicentur de ipso magis uno tempore, quàm in alio tempore; Socrates enim non est magis animal, quàm Plato: neque Socrates est magis animal hodiè, quàm cras.

3. Dicendum quid sit Incommunicabile, & Communicabile illud, de quo in theorematibus mentio aliquoties facta est, ut doctrina de natur

natura & supposito melius cognoscatur. Co-
municabile ergò, quantum ad præsens suffic
duobus modis dicitur, ut etiam docuimus A
tid. nostri libro primo, cap. 15. Est enim aliqu
Communicabile, vel ut Quod, vel ut Qu
Communicabile, ut Quod dicitur, quod con-
tuit aliquid cum aliquo, cum quo est realite
dem. Communicabile verò ut Quo, quod n
est idem realiter alicui, sed eo denominatur
liud, ut est apud Gabriel. in 3. dist. 1. quæst.
Hinc Scotus in 1. dist. 2. quæst. 4. & Nicol.
Orbell. ibid. & in 3. dist. 1. q. 1. Communic-
bile ut Quod, vocant Communicabile per id-
titatem; Communicabile, ut Quo Commu-
cabile per Informationem. Vide subtiliss. D
in 1. dist. 23. quæst. unic. §. ad quæst. resp-
deo. Priori modo dicimus superius commu-
cari inferiori, genus scilicet speciei, & univ-
sale quodcunque singulari. Ita animal com-
nicabile est homini. Posteriori modo com-
nicabilis est pars toti, & omninò accidens s-
jecto. Per hunc modum anima Communic-
lis est homini & albedo parieti.

Huic duplici Communicabilis generi op-
nitur duplex genus Incommunicabilis, ut
cetur apud subtiliss. Duns in Quodl. quæst.
art. 2. dicit enim, quòd aliquid sit incomm-
cabile, prout incommunicabile opponitur
versali, quod est incommunicabile pluri
Hoc incommunicabile opponitur commun-
bili, ut Quod. Deinde dicit esse aliquid inco-
municabile, quod excludit omnem mod

com

communicationis, tam communis quàm formæ; idque tam Formæ partis, quâ dicitur communicari materiæ informatæ, quàm Formæ totius, ut naturæ, quæ dicitur communicari supposito participanti. Et hoc Incommunicabile opponitur Communicabili, ut Quo. Priori modo singulare quodvis dicitur incommunicabile: quia est in prædicatione ultimum, hoc est, inferius se nihil habet, de quo prædicari possit. Posterius verò genus Incommunicabilis suppositis proprium est: suppositum enim est incommunicabile & ut Quod & ut Quo, deducitur apud Gab. in 3. dist. 1. quæst. 1. artic. 1. Hoc eleganter expressit subtil. Duns in 3. d. 1. q. 1. art. 3. §. per hoc ad argumenta: Sicut dictum est, inquit dist. 2. prim. lib. & 23. incommunicabile quod pertinet ad rationem Personæ excludit duplicem Communicabilitatem, videlicet communicabilitatem ut Quod & ut Quo: Natura creata est incommunicabilis primo modo, quia singularis: singulare enim non est Communicabile, ut Quod, nisi sit illimitatum, ut essentia divina. At natura creata Communicabilis, ut Quo: unitur enim cum divina natura. Persona verò nec ut Quod, nec ut Quo est Communicabilis.

Ex his jam deducitur ordo horum terminorum: Natura, singulare seu Individuum, substantia prima, suppositum, & persona. Hi enim termini differunt secundùm latius & angustius: semper enim terminus posterior includit terminum priorem, sed contrà prior potest

esse sine posteriori. Natura enim est terminus communis substantiis & accidentibus, iisque tam Universalibus, quàm Singularibus. Quo sensu describitur Natura apud Gabr. in 3. dist. 1. qu. 1. art. 1, quòd sit res aliqua positiva habens esse reale, non tantùm esse objectivum in anima.

Singulare verò seu Individuum est, quod de nullo alio prædicari natum est, ut Cleon, Callias, ut describitur apud Arist. 1. prior. cap. 28. Et hic terminus substantiis etiam & accidentibus convenit, sed determinatis ad hic & nunc. Substantia prima est individuum seu singulare substantiale: sive incompletum sit, ut hæc materia, hæc forma: sive completum, ut hic Leo. Suppositum est substantia prima: sed non omnis, verùm tantùm completa, & habens ex se perfectum subsistendi modum. Et hic terminus Communis est rebus inanimatis & animatis.

Persona denique omnis est suppositum: tametsi non omne suppositum sit persona. Persona enim non dicitur, nisi suppositum intellectuale. Vide Nic. de Orbellis in 3. dist. 1. q. 1. art. Durand. in 2. d. 2. Thom. q. unic. de union. verbi art. 1. Et de hac re nos fusiùs egimus in singulari quodam tractatu de Natura & supposito, quem hìc subjunxissemus & quædam alia de substantia, nisi brevitati studere coacti fuissemus.

CAP.

CAPUT XXIX.

DE ACCIDENTE.

1.

Accidens est Ens natum inhærere in alio tanquam in subjecto.

2. *Accidens absolutum est, quod est independens à termino.*

3. *Estque Quantitas, vel Qualitas.*

4. *Quantitas alia est Continua, alia Discreta: illa cujus partes communi vinculo seu termino continentur: hac contra.*

5. *Quantitatis continua species alia sunt Propria, alia Impropria.*

6. *Propria sunt: Linea, Superficies, & Corpus.*

7. *Linea est longitudo latitudinis expers: ejus commune vinculum est punctum.*

8. *Superficies est magnitudo longa & lata. Ejus commune vinculum Linea est.*

9. *Corpus est magnitudo trium dimensionum, hoc est, qua habet longitudinem, latitudinem, & profunditatem. Ejus terminus communis superficies est.*

10. *Quantitas continua impropriè dicta est Tempus & Locus.*

11. *Tempus est connexio præsentis cum præterito & futuro. Communis terminus est Instans.*

12. *Locus est spacium in quo corpus suam habet distantiam.*

13. *Quantitas discreta est, cuius partes communi termino non copulantur.*

14. *Estque Numerus, vel Oratio.*

15. *Numerus est unitatum plurium collectio.*

16. *Oratio est sermo syllabis longioribus & brevioribus mensuratus.*

17. *Proprietates quantitatis sunt: 1. non habere contrarium. 2. suscipere magis & minus. 3. esse quidque secundum eam divisibile. 4. aequale, vel inaequale quidque iuxta eam dici.*

18. *Qualitas est accidens iuxta quod quale quidque esse denominatur.*

19. *Eius genera sunt quatuor: 1. Habitus & Dispositio. 2. Potentia & impotentia naturalis. 3. Passio & passibilis qualitas 4. Forma & quae circa unumquodque est Figura.*

20. *Habitus est qualitas rei animatae adventitia difficulter à subiecto mobilis secundùm quam ad promptè, & cum delectatione agendum idonea redditur ad ea perficienda, quae per solam naturam non poterat, ut sunt artes & virtutes.*

21. *Dispositio est qualitas adventitia facile mobilis ad habitus gignendos ordinata.*

22. *Naturalis potentia & impotentia est qualitas naturalis, quà ad aliquid efficiendum vel patiendum, vel non patiendum quid aptum natum est: ita risibilitas & potentia loquendi est naturalis hominis facultas.*

23. *Passio & passibilis qualitas est, quæ vel in sensu passionem efficit, vel è passione aliquâ in subiecto originem habet, ut: sonus, color, calor, &c.*

24. *Forma & quæ circa unumquodque est Figura, est modus seu figuratio quædam terminorum, qui circa unumquodque quantum existunt, ut: triangulum, quadrangulum, rectum, curvum.*

25. *Qualitatis proprietates sunt tres: 1. habere contrarium. 2 suscipere magis & minus. 3. secundùm eam simile vel dissimile aliquid dici.*

26. *Accidens cum respectu est Relatio.*

27. *Relatio consideratur vel quoad nomen, vel quoad rem*

28. *Quoad nomen Relatio, alia est rationis, alia realis.*

29. *Relatio rationis est, quæ non habet fundamentum à parte rei: & hinc vera relatio non est, nec habet proprium esse ad aliud, sed tantùm ita habere fingitur seu concipitur, ac si haberet.*

30. *Relatio realis est, quæ habet fundamentum à parte rei.*

31. *Estque vel secundùm dici, vel secundùm esse.*

32. *Relatum secundùm dici est absolutum Ens, cui tribuitur respectus ad aliud.*

33. *Relatum secundùm esse, quod sua natura ad aliud refertur.*

34. *Hoc refertur vel ratione transcendentalis,*

tali, vel relatione prædicamentali.

35. *Relatio Transcendens est, 1. qua terminum non respicit, ut purum terminum seu gratis, sed intuitu alicujus muneris præstandi. 2. nec advenit subjecto per modum formæ, sed essentialiter includitur in eo quod refertur. V. de Coll. Conimb. Categ. cap. 7. de Relat. q. 1 art. 2.*

36. *Relatum prædicamentale est accidens ordinatum ad terminum.*

37. *Relatum duplex est: relatum relatione intrinsecus adveniente, & relatum relatione extrinsecus adveniente.*

38. *Illud dicimus, quando respectus necessariò consequitur fundamentum posito termino.*

39. *In eum modum relata definiuntur, quibus hoc ipsum est esse, ad aliud quodammodo se habere. Categ. c. 8*

40. *Horum considerantur conditiones, & proprietates.*

41. *Conditiones sunt septem: Subjecta duo, Fundamentum, & Terminus, Relatum & Correlatum, & respectus ipse.*

42. *Proprietates sunt: 1. esse simul natura. 2. dici secundùm convertentiam. 3. habere æqualem determinationem quoad notitiam.*

43. *Relatum relatione extrinsecùs adveniente illud dicimus, cui accidit respectus, qui non necessariò sequitur posito fundamento & termino. Ejusmodi sex reliquis generibus tribuitur apud Scotum quodl. q. 11. art. 4.*

44. *Ejusmodi verò sex genera sunt: Actio, Passio, Quando, Vbi, Situs, & Habitus.*

45. *Actio*

45. *Actio est secundùm quam in id quod subjicitur agere dicimur. Gil. Porret. lib. princ. c. 2. Aliter aliquantò definit Campanella de sensu rerum lib. 2. cap. 15. Actio, inquit, est propria similitudinis effusio ab agente.*

46. *Actio vero alia est immanens, alia transiens.*

47. *Actio immanens ea dicitur, quando agens & patiens supposito non differunt, ut: intellectio est ab intellectu, & in intellectu. Vide Arist. 9. Metaph. t. c. 16.*

48. *Actio transiens quando agens & patiens differunt supposito, ut: ædificatio fit ab architecto, & recipitur in domo.*

49. *Transiens est vel emanativa, vel cum transmutatione.*

50. *Actio emanativa est, quando actio proficiscitur ab agente sine ejus vel motu, vel conatu, ut: creatio, quæ facta est solo verbo.*

51. *Actio per transmutationem, quæ fit cum motu & conatu agentis subjectum alterantis & transmutantis: ut generatio rei è subjecta materia.*

52. *Passio est influxus actionis in id quod actionem recipit.*

53. *Hæc duplex est: Corruptiva & perfectiva.*

54. *Corruptiva est, quæ passo imperfectionem quandam infert, ut, pulsatio, vulneratio.*

55. *Perfectiva est receptio perfectionis in subjecto passo, ut intellectio.*

56. *Actionis & passionis proprietates sunt*

 duæ:

dua: Contrarietas, & suscipere magis & minus.

59. *Quando est ordo rei ad durationem.*

60. *Duratio est essendi perpetuatio.*

61. *Estque vel aeternitas, carens principio, fine, & successione: vel AEvum carens fine, non principio: vel Tempus durationis è praesenti, praeterito & futuro continuato.*

62. *Ubi est ordo rei ad locum.*

63. *Situs est ordo corporis ad positionem.*

64. *Habitus est corporum & eorum, quae circa corpus sunt adjacentia. Gilb. Porret. lib de 6. princip. cap. 7. Et haec de decem generibus.*

COMMENTARIUS.

ACcidens duobus modis dicitur, ut annotavit subtiliss. Duns in 4. d. 12. quaest. 1. §. quaest. & 7. Metaph. quaest. 1. §. responsio Nicol. de Orbell in 4. d. 12. quaest. 1 §. 2. & 3. & Soncinas 7. Met. quaest. 1. Uno modo pro eo, quod per se significat nomen accidentis, quod est accidere alicui: & ita accidere est synonymum cum nomine inhaerere & notat respectum quendam additum naturae seu essentiae ejus, quod denominatur esse accidens in ordine ad subjectum. Alio modo accipitur pro eo, quod denominatur esse accidens, hoc est, pro natura cui tribuitur ille respectus. Albedo verbi gratia uno modo dicit essentiam denotatam per definitionem propriam, sine ordine ad subjectum in quo existit: cui additur respectus seu ordo ad subjectum, ratione cujus sortitur denominationem

nationem quandam, ut accidens esse dicatur, quod denotat non esse separatum à subjecto, sed in subjecto esse. Et priori significatione dubium non est, quin inhærentia sit de essentia accidentis: inhærentia enim & accidentalitas, ut ita loquar, sunt synonyma, accidentalitas verò ea est ratio accidentis, ut in propria significatione strictè accipitur. Verùm in posteriori significatione quæritur, an inhærentia denominativè potiùs, an verò quidditativè accidenti conveniat, quâ de re acriter inter Philosophos disceptatur, & nos eam quæstionem in praxi nostrâ Logicâ decidimus. Statuo verò inhærentiam esse modum accidentium intrinsecum, per quem à posteriori definiantur, ab accidentibus omninò inseparabilem.

Accidens verò communiter faciunt aliud prędicamentale, aliud prædicabile, Accidens prædicabile illud dicimus, quod à proprio contradistinguitur: & definitur apud Porphyr. in Isag. quod adesse vel abesse potest sine subjecti corruptione. Et ita esse album quando dicitur de pariete est accidens prædicabile: accidit enim parieti esse album. Et hoc duplex est: separabile scilicet & inseparabile. Separabile illud dicimus, quod indifferens est ad inesse & non inesse, ut ambulare in Socrate, potest enim æquè ac non potest ambulare.

Inseparabile verò illud dicimus, quod tametsi ad essentiam non attinet, tamen ob specialem materiæ dispositionem actu non separatur, ut est nigredo in corvo.

Prædicamentale verò accidens dicimus, quòd à substantia contradistinguitur: & ita accidens commune est ad proprium, & accidens quintum prædicabile. Risibilitas enim quæ de homine non prædicatur accidentaliter, sed per modum proprii, prædicamentale accidens dicitur, quia in genere Qualitatis reponitur. Et hoc modo in præsenti accidens accipitur.

Est verò Accidentis ad subjectum & substantiam duplex habitudo, ut annotavit subtil. Duns in quodl. quæst. 19. art. 2. & in 3. d. 1. quæst. 5. §. Supponendo, & d. q. Nicol. de Orbell. art. 2. est enim alia habitudo informantis ad informatum, alia posterioris naturaliter ad prius à quo pendet.

Prior habitudo dicit ordinem inter substantiam & accidens, ut actus ad suam potentiam: est enim subjectum in potentia ad formam accidentalem, ut ex utroque fiat unum per accidens. Ejusmodi habitudo est inter Coriscum & Musicam: Coriscus enim est in potentia ad addiscendam Musicam, quæ per modum habitûs in eum introducta, denominat eum accidentaliter, ut dicatur Coriscus Musicus, quod est unum per accidens, docente Arist. 5. Metaph. t. c. 7. Posteriori respicit subjectum, ut in quo est, seu à quo dependet. Dependentia verò illa est in genere causæ materialis: subjectum enim ad accidens se habet, ut materia in qua est. Ea dependentia infert posterioritatem in accidente ad subjectum in quo est. Unde omnis substantia accidente prior esse dicitur.

Eam

Eam prioritatem annotavit Arist. 7. Metaph. t. cap. 4. substantiam primam dicendo definitione, cognitione, tempore & naturâ. Quâ tamen in re difficultas est, ut docet Zabar. in 2. de prim. Mat. cap. 11. Falsum enim esse videtur, substantiam tempore præcedere accidentia: risibilitas enim cum homine tempore simul est, & quantitas cum materia & corpore. Verùm dicendum est, hoc intelligendum non esse, quòd quæcunque substantia prior sit accidente omnibus iis modis. Aristoteles enim non determinare voluit in specie modos prioritatis, qui singulis accidentibus competerent, sed in genere modos præscripsit, quibus accidens posterius substantia est. Omne accidens (omne accipiendo non distributivè, sed collectivè) substantia posterius est modis his vel omnibus, vel quibusdam saltem ex illis. Alia enim accidentia in particulari naturâ tantùm posteriora sunt, non tempore, alia & tempore & naturâ sunt posteriora: in universali verò accidens consideratum ad substantiam hos posterioris modos omnes complectitur.

Elegans circa accidentis subjectum est canon apud Aristot. 4. Metaph. t. cap. 14. Accidens non est accidens, nisi ambo accidant eidem. Ad quem clariùs explicandum, sciendum, quòd accidentis subjectum est duplex, secundùm Scotum & Nicol. de Orbell. in 4. d. 12. Unum ut primò in se recipiens, aliud ut ultimò terminans, hoc vocant ultimatum. Ultimatum illud dicitur, quod ultimò terminat ac-

cidentis dependentiam, ita ut nihil ulteriùs terminet. Et hoc modo non poteſt terminari accidens niſi à ſubſtantia; quia nullum accidens poteſt eſſe ſine ſubſtantia, Ergò nec accidens ab accidente ſine ſubſtantia terminari poteſt. Non ultimatum illud dicitur, quod quocunque modo proximè terminat accidentis dependentiam: & ita multa accidentia terminantur ab accidentibus. Color non recipitur in corpore niſi mediante ſuperficie. Corpus ergò eſt ſubjectum ultimò terminans & colorem & ſuperficiem: Verùm ſuperficies eſt, ut proximum coloris ſubjectum, quia mediante ſuperficie color in corpore recipitur. Hoc ſenſu apud Ariſt. ſcriptum eſt in 5. Met. c. 6. Juſtum & muſicum dici unum ſecundùm accidens, quoniam uni ſubſtantiæ accidunt, Coriſco nimirum.

Accidentia ſunt duplicis generis: alia enim abſolutè dicuntur ſine ordine ad animam: alia verò conſequuntur res cum ordine ad animam. Prioris generis ea eſſe dicimus, quæ ex ſe & ſuâ natura habent eſſe perfectum, cujuſmodi ſunt color, ſuperficies, linea & ejus generis alia. Quæ v. cum comparatione ad animam dicuntur ea ſunt, quæ quum in rebus ſint potentia, ſuæ quidditatis actum & formalitatem recipiunt ab anima, eaque ſine anima eſſe completum non habent: ejuſmodi ſunt eſſe ſenſibile, intelligibile, comparabile, numerabile. Eo ſenſu apud Themiſt. ſcriptum eſt in 2. de anim. c. 22. ad tex. 67. quanquam ſubiecto idem eſt

eſt color & viſibile, tamen conſiderationis & rationis diſcriminibus differunt. Nam viſibile obnoxium viſui eſt, ad quem refertur: color impromiſcua & abſoluta res eſt. Item: viſibile viſu abjuncto non conſiſtet niſi potentia: at color etiam nunquam conſpectus ſemper eſt color. Ita autor. ſolut. contrad. Averr. in 4. Phyſic. contradic. 27. docet: numerum formalem non eſſe accidens abſolutum diſtinctum à rebus, quod ſubjectivè ſit in rebus extra animam: ſed numerum dici in rebus, per denominationem extrinſecam, quia ex quo anima per numerum abſtractum in ipſa exiſtentem numerat illas res, ea de cauſa illæ res denominantur numeratæ. Et hæc de accidente in genere.

Singula prædicamenta in ſpecie quædam tantùm ſtrictim attingemus.

De Quantitate notabile hoc eſt; Quantitatem de Continua & Diſcreta Quantitate dici, non in modum generis Univoci, ſed ut æquivocum de ſuis æquivocatis. Hanc ſententiam docuit Averr. in quæſitis poſt. Anal qu. 4. dicens: quòd & quantitas ſit nomen æquivocum, & æqualitas, quæ quantitatem conſequitur ſit nomen æquivocum. Eam verò probat diverſis argumentis, inter quæ unum hoc eſt: Si enim Quantitas eſſet unum genus neceſſariò partes eæ, quæ ſpeculantur de partibus Quantitatis eſſent partes unius artis: & eſſet ars quæ conſideraret orationes, & quæ eduntur de numero, & ars tractans de tempore & loco quæ eſt ars naturalis, omnes eſſent partes unius artis, nam hæ

omnes

omnes essent species contentæ sub uno genere. Quia verò absurdum unam artem omnium harum esse speculativam, partes eæ diversæ unius generis esse non possunt. Et hanc etiam sententiam probat Zabar. in 1. post. cont. 74. Hinc cum Arist. in Categ. Quant. noluimus Quantitatem in genere definire: definitiones enim non æquivocis, sed univocis conveniunt.

In Qualitatis prædicamento aliquid de habitu dicemus. Habitus consideratio duplex est: Una ab objectum, altera ad subjectum. Consideratio habitûs ad objectum est, circa quod versatur habitus, cujusmodi est ordo scientiæ ad scibile. Et hoc modo Habitus est in prædicamento Relationis, ut scientia & scibile. Consideratio verò habitûs ad subjectum est, quatenus habitum metimur è subjecto, quod habile & promptum redditur ad operandum cum delectatione, ut docet Arist. 2. moral. cap 3 Et ita hoc loco in Qualitatis prædicamento collocatur. Primam habitûs considerationem dicunt esse Formalem: metimur enim formaliter habitum è suo objecto: alteram causalem esse dicunt, quatenus habitus aliquid operatur in suo subjecto, in quo est.

Sunt verò habitus multiplices: 1. Habitus alii sunt acquisiti, alii infusi. Acquisiti dicuntur habitus ex crebris actionibus comparati. Quo sensu dixit Scalig. exer. 307. s. 4. ex actionum crebritate, aut ex paucis benè validis habitus creatur: & in 7. de c. ll. c. 141. ex frequentibus actibus habitûs. Hinc Aristot. 2. Eth cap. 1.

morales

morales virtutes dictas vult ex more, quòd ex assuetudine acquirantur: & docet virtutes nos acquirere, ubi prius fuerimus operati: quemadmodum etiam in aliis artibus. Quæ enim, inquit, ubi didicerimus facere oportet, ea faciendo discimus. Sicut enim ædificando ædificatores, cithara canendo citharœdi: ita quoque justa agendo justi, temperantia temperantes, fortia fortes evadimus.

Habitus verò infusi dicuntur, quos nostrâ operâ non acquirimus, sed qui à superiori agente dependent. Hinc Thomas 3. p q. 9. ad 4. notavit differentiam habitûs acquisiti & infusi his verbis, quando ait: aliam esse rationem de habitu acquisito & de habitu infuso. Nam habitum scientiæ acquiri per comparationem humanæ mentis ad phantasmata: sed habitum scientiæ infusæ esse alterius rationis, utpote, qui à superiori descendat in animam, non secundum proportionem phantasmatum.

Porrò Scotus in 3. d. 34. quæst. unic. §. ad istam quæstionem, utrumque habitum & acquisitum & infusum dividit per esse intellectuale, & esse in appetitu. Habitum verò intellectualem, qui dirigit intellectum, in speculativum & practicum: Speculativi finis veritas, practici actio. Speculativum subdividit per realem & rationis. Realis qui circa Ens reale versatur: & dividitur in 6. Metaphys. t. cap. 2. in Theologiam Naturalem, & Mathematicam. Speculativus verò rationis est, qui circa Entia rationis, seu notiones secundas versatur: cujusmodi habitus

à qui-

à quibusdam dicuntur esse habitus Logici. Practicus dividitur per agibile & factibile : ille circa operationem, hic circa opus est. Vide Arist. 1. magn. moral. cap. 33. Habitus verò appetitivus dividitur, quòd sit vel in ordine ad se, vel in ordine ad alterum. Ejusmodi habitus è sententia Piccol. sunt virtutes morales, quas in appetitu sensitivo esse dicit : Fortitudinem & Temperantiam in ordine ad seipsum, Justitiam in ordine ad alterum. De reliquis Qualitatum generibus legi poterit doctissimus Commentarius viri Clariss. Zachariæ Ursini in Organon Aristotelis.

De Relatis hoc notabimus. Relata sunt vel realia, vel rationis. Ad relationem realem tria requiruntur, ut annotavit Nicol. de Orbell. in 1. d. 31. art. 1. 1. ut & fundamentum & terminus sit quid reale. 2. ut extremorum distinctio sit realis. 3. ut è natura rei insit extremis ipsis relatio sine opera intellectûs interveniente. Relatio verò rationis vera relatio non est, nec habet proprium esse ad aliud : sed tantùm ita habere fingitur seu concipitur, ac si haberet: & definitur, quòd sit cujus fundamentum reale non est. Ejusmodi relatio est inter dextrum & sinistrum in columna.

Et ita strictè accipitur Relatio rationis. Accipitur verò nonnunquam in latiori significatione, ut rationis relatio esse dicatur, in qua deficit vel una vel plures earum trium conditionum, quas ad relationem realem requiri dicebamus, ut annotavit Tattar. in comment.

ad

ad prædic. Relat. vide Averr. in Comment. Metaph. cap. 9. Datur verò tertia quædam species mixta ex utroque genere, quæ est realis ab uno extremo, rationis verò relatio ab altero extremo. Et hinc docetur apud Thom. 3. p. quæst. 2. ad 7. omnem relationem, quæ consideratur inter Deum & creaturam realiter quidem esse in creatura, per cujus mutationem talis relatio innascatur, non autem esse realiter in Deo, sed secundum rationem tantùm, quia non innascatur secundum mutationem Dei. Et hoc sensu Martinus Polichius prædicam. quæst 14. not. 4. relationes docet esse in triplici differentia: 1. quasdam enim esse reales in utroque extremo. 2. alias esse reales in uno extremo, & rationis in altero. 3. & alias esse relationes rationis in utroque extremo.

De prædicamento Actionis hæc tantùm trademus. Actio ut definitur à nobis è libro sex princ. cap. 2. quòd sit secundum quod in id, quo subjicitur agere dicimur: propriè denotare videtur actionem effectivam. Et est sententia subtiliss. Duns in 4. d. 13. quæst. 1. §. ad solutionem huius quæstionis non competere eam omni in universum actioni, sed ei tantùm, quæ est cum respectu transmutantis ad transmutatum. Qua tamen in re secus sentio: est enim in immanente etiam actione ordo quidam ad subiectum, ut in intellectione videre est, quæ in intellectu recipitur: intellectus verò recipiendo pati aliquid dicitur, passione scilicet perfectiva.

Ut ve-

Ut verò intelligatur distinctio Actionis in immanentem & transeuntem, sciendum, quòd eam docuit Arist. 9 Metaph. t. cap. 16. quando ait: quorundam quidem ultimum est usus, ut visus visio, ut nihil præter hanc à visu fiat opus: à quibusdam verò fit aliud, ut ab ædificativa domus præter ædificationem. Quorumcunque itaque aliud quoddam præter usum est id quod fit, horum actus in eo quod fit est, ut ædificatio in domo, & motus in moto. Quorum verò non est opus aliud præter actionem, in ipsismet actio est, ut visio in vidente, speculatio in speculante.

Prius genus actionem transeuntem dixêre, posterius immanentem. Verùm hæc actionis distinctio difficultate non caret, quia modo non uno intelligitur, ut docetur apud subtilis. Duns in quodl. quæst. 13. art. 3. Uno modo intelligitur distinctio Actionis in immanentem & transeuntem, non ut divisio quædam generis in species, sed ut distinctio vocis in sua significata. Actio n. Transiens propriè actio est: est enim productiva termini in passo alio ab agente, ut calefactio actio est productiva caloris in ligno ultra ipsam actionem, scilicet ultra calefieri. At actio immanens dicit tantùm formam absolutam, seu qualitatem aliquam in eo, in quo est. Et convenit cum actione propriè dicta in duplici conditione: quarum prima est, quòd est in continua dependentia ad suam causam: altera, quòd operatio transit in suum subjectum tanquam in terminum suum, licèt ipsi non det esse,

sed

ſed eum in ſuo eſſe præexiſtentem ſupponat. Quæ duo & ipſa in actione tranſeunte ſunt: nam & ipſa 1. à cauſa ſua pendet, & 2. terminatur in ſubjecto. Verùm addit conditionem tertiam, quòd ipſa ſuum terminum producit. Et ita Actio tranſiens diceretur, quia ipſa eſt productiva termini alterius à ſe, ut calefactio producit calorem: actio verò immanens non quòd ſit in cauſa tanquam in ſubjecto, ſed quia ſibi-ipſi immanens, hoc eſt, quòd non deducatur ad terminum à ſe diverſum: quomodo viſio ſibi-ipſi dicitur immanens, id eſt, non ordinata ad opus à ſe diverſum. Quam ſententiam etiam proponit Nicol. de Orbell. in 1. d. 2. qu. 8. Et hanc ſententiam Scotus magis putat eſſe de intentione Ariſtotelis.

Alio verò modo intelligitur, quòd Actio dividatur, ut ſuperius in ſua inferiora. Hoc modo actio immanens dicitur, quæ eſt res producta ſubjectivè manens in ipſo agente, ut intellectio in intellectu. Videtur enim illa forma nova eſſe terminus alicujus actionis, quum ante non fuerit, poſt verò fuerit producta. Et hanc eſſe rei veritatem vult Conſtit. Samanus direct. Theol. edit. Rom. pag 61. Et ita actio Tranſiens erit, quæ eſt in ſubjecto ab agente diverſo: quomodo actio architecti non terminatur in ipſo, ſed in ſubjecto ab architecto diverſo actionis termino, operè ſcilicet architecti ut domo. Et hoc modo nos ſuperiùs actionem in immanentem & tranſeuntem definivimus. Vide Soncin. 9. Metaph. quæſt 20. Thom. contra gent.

lib.

lib. 2, cap. 1. & Hier. Zanch. 2 de nat. Dei c. 8. q. 1. n. 5.

Unum hîc notandum de divisionibus in actionem immanentem & transeuntem, per emanationem & transmutationem, quòd sint intelligendæ secundum præcisionem: nam omnis actio immanens est etiam per emanationem, sed non omnis actio per emanationem est immanens: & actio per transmutationem est etiam transiens, sed non omnis actio transiens est per transmutationem, quia quædam per emanationem solam est, ut Creatio.

Explicandum hoc loco est tritum illud axioma; Actiones esse suppositorum. Sensus hujus effati duplex est; Unus est, quod circa singulare actio sit, ita ut actionis objectum non nisi singulare ponatur. Quo sensu Arist. 1. Metaph. c. 1. scripsit, actiones ac generationes esse circa singulare omnes; non n. hominem nisi per accidens sanare, qui medetur, sed Calliam aut Socratem, aut alium quempiam eorum, qui sic dicuntur, cui accidit hominem esse.

Alius verò sensus est, quod omnis actio sit à singulari effectivè, nec à quocunque singulari, sed tantùm à supposito. Hîc dicendum, quod agendi principium duplex est: Agens ut Quod, & Agens ut Quo. Agendi principium ut Quod non est nisi singulare suppositum: ast actionis principium ut Quo, seu ratio agendi, qua mediante agit suppositum, non suppositum tantùm est, sed & partes, & accidentia, & universalia ea, quæ sunt in supposito. Ita Johannes

nes ſcribit, ut agens Quod, ſed manu, ut principio Quo. Ignis calefacit, ſed mediante calore. Homo intelligit mediante animâ rationali, anima enim intelligere non dicitur. Johannes cadens è feneſtra fertur deorſum, non quâ homo, ſed quâ mixtum in quo prædominatur elementum grave. Petrus ſentit, quia eſt animal. Ita ex Averroë 2. Phyſ. docet Auguſt. Niphus Sueſſanus in diſp. Metaph. 1. deſtruct. Averr. p. 36. licèt operatio ſit primò ſuppoſiti, ratio tamen operandi primò ineſt naturæ. Et Zimara ſolut. contrad. Ariſt. & Averr. 2. de anima contrad. 21. actio tribuitur compoſito, ut quod, formæ ut quo.

Hîc ergò notanda eſt Scoti ſententia in Quodl. quæſt. 8. art. 1. ubi docet: nullum ſuppoſitum agere niſi ſit actu per illud, quod ipſi ſit formaliter ratio agendi. Et intelligit ſic: vel ut habeat illud tanquam formam informantem, ut eſt in rebus naturalibus: propter quod Ariſt. 2. de anim. t. cap. 26. concludit, animam eſſe actum & formam corporis: quia eſt principium, quo conveniunt ei operationes corporis animati. Vel ut illud, quod eſt principium agendi ſit omninò idem ſuppoſito agenti, ut eſt in forma ſimplici ſubſiſtente, quæ ſc. ſtatim eſt quod eſt, ex 8. Metaph. tex. cap. 13. & ita ſe tota agit.

Solet & alia agitari quæſtio, an actio ſit in agente, an verò in patiente. Et de actione immanente quidem res eſt expedita: quum enim in ea agens & patiens ſint idem ſubjecto, actio

actio sive subjectivè esse dicatur in agente, sive in patiente quoad rem coincidit. Quæstio est de actione transeunte. Hîc sciendum, quòd duobus modis aliquid alicui dicatur inesse: vel effectivè & virtualiter, & subjectivè. Priori modo quæstio locum non habet: est enim in agente vis & virtus producendi effectus, & ita secundum quid, effectivè scilicet actio est in agente, quatenus ab agente nascitur & oritur. An verò subjectivè sit in agente, an verò in patiente dubium. Et denominatio quidem arguere videtur, actionem esse in agente; non enim patiens, sed agens agere dicimus. Verùm à denominatione firmum argumentum peti non potest. Est enim docente Gab. in prol. sent. q. 3. & in 2. dist. 34. q. unic. art. 1. not. 3. & Sonc. in 5. Metaph. q. 40. denominatio multiplex; ita ut denominatio alia sit privativa, quando aliquid denominatur, non ab eo quod habet, sed ab eo quod non habet, ut cæcus denominat à carentia visus; alia positiva, quando aliquid denominatur à re quam habet. Quæ iterum duplex est; vel intrinseca, quando denominans est in denominato, vel extrinseca, quando denominatio fit ab eo, quod non est formaliter in eo quod denominatur, sed etiam loco & subjecto distat, ut dives denominatur à divitiis, quæ non inhærent. Intrinseca itidem duplex est; Est enim denominatio alia absoluta, sine connotatione alicuius termini, quo modo omnia prædicamenta absoluta denominationem faciunt; idque dupliciter, vel denominando essentialiter, ut quando denominatio

tio vel à forma, vel à proprio: vel accidentaliter, ut quando accidens denominat ſuum ſubiectum, ut docet Scotus in 2. diſt. 12. q. 1. §. ad argumentum primum dico. Alia verò denominatio eſt intrinſeca, ſed cum connotatione termini extrinſeci, quomodo pater denominat hominem, ſed cum ordine ad filium. Quantum ad præſens attinet, Pererius Phyſ. lib. 13. c. 8. ſtatuit, agens denominari ab actione non intrinſeca, ſed extrinſeca denominatione, non quia ſit in ipſo, ſed quia ſit ab ipſo. Mea ſententia eſt; actionem eſſe ſubiectivè non in agente, ſed in patiente. Hanc docuit Ariſtot. 2. de anima tex. 139. Si igitur, inquit, motus & actio, & paſſio eſt in eo, quod movetur & patitur, neceſſe eſt & ſonum, & auditum, qui eſt ſecundum actum in auditu, qui ſecundum potentiam eſſe. Activi enim & motivi actus in patiente fit, unde non neceſſe eſt movens moveri. Vide pluribus Perer. d. lib. 13. cap. 7. & 8.

Et hæc nos breviter; qui pluribus volet, conſulat Fonſecam, & Franciſcum Suarez abundè habebit. De Intelligentiis & ordine huius ſcientiæ ad inferiores alias ſeq. lib. agemus.

JOH.

[illegible] vel a forma, [illegible] quod [illegible] a [illegible] & [illegible], ut docte Scotus [illegible] Mas vero [illegible] est [illegible] non [illegible] sed non [illegible] & [illegible] est [illegible] quod sit [illegible] quæ sit [illegible] & [illegible] & auditus, [illegible] potentiam esse [illegible] & motus [illegible] non [illegible] est [illegible] plura [illegible] lib. 1. cap. 7. & [illegible]

Et hæc [illegible] quæ [illegible] includat [illegible]

Sanctæ [illegible]

Individuæ & [illegible]

[illegible]

IOH. COMBACHII WETTERANI METAPHYSICORUM, LIBER II.

PRÆFATIO.

CUm studiorum gratiâ Anno Christi 1609. essem in Anglia, in celeberrima Academia Oxoniensi permissu superiorum de Mentibus Separatis, Præsente Insignissimo Dn. Vice-Cancellario Dn. Iohanne Kinge, pòst Episcopo, verè pio, Londinensi, & gravissimo Theologo Dn. Hollando, viro multiplicis lectionis, aliisq; Doctoribus, Magistris, & magno studiosorum numero, (vivebant enim eo tempore, ut communis vox erat, in hac

Universitate circiter tria studiosorum millia) quatuor lectiones publicas seu potius discursus, in auditorio Theologico habebam. Sepiùs de iis edendis cogitavi: Sed inciderunt impedimenta alia atq́; alia, quo minùs quod proponebam perficere potuerim. Ac ne nunc quidem opera mea divisa sat otii mihi concedunt ad hoc opus ex voto absolvendum. Nolui interim doctrinam hanc planè omittere. In eum finem hunc qualemcunque tractatum subnectere visum est, donec meliora tempora plura eaq́; meliora exhibeant. Et erit hic Liber Secundus dictus nomine Lectionum Oxoniensium, quarum summam complectitur, in memoriam beneficiorum, quæ in me contulerunt ejus Academiæ tum proceres, tum viri alii boni.

-(†)-

METAPHYSICORUM

LIBER SECUNDUS

CAP. I.

De Separatis secundùm essentiam, & in specie de DEO.

THEOREMA PRIMUM.

Niversalis Metaphysicæ pars hac fuit: Particularis sequitur.

2. *Ea docet naturam Entis quatenus Ens, secundùm conceptum Separatorum per essentiam.*

3. *Separata per essentiam sunt, quæ ita abstrahunt re & ratione à materia, ut eam nec in definitione, nec in existentia sua includunt, Ejusmodi sunt Spiritus.*

4. *Spiritus est substantia omnis materiæ, & corporeitatis expers.*

5. *Estque vel Increatus, vel Creatus.*

6. *Spiritus Increatus Deus est.*

7. *Notitia de Deo vel supernaturalis est, in*

quantum cognoscitur ratione Essentia, Personarum & gratuita voluntatis: hac soli Ecclesia in Scripturis revelata est. Vel naturalis gentibus etiam nota, tum è principiis naturalibus, tum è libro natura & opere creationis.

8. *Deus est expers principii perfectum & omni ex parte absolutum universorum principium, ut describit Clemens Strom. lib.* 4.

9. *Ejus considerantur tum attributa, tum operationes.*

10. *Attributa sunt nomina, qua de Deo per modum proprietatum pradicantur, ita tamen ut substantia ejus non sint addita. Averr. destruct. disp.* 3.

11. *Ea tametsi multa sunt, in Deo tamen compositionem non faciunt; sunt enim in Deo non formaliter, sed eminenter. Unde pluralitas ea non est in Deo formaliter, sed ratione nostri inadaquati conceptûs, ut sub ratione pluralitatis concipiamus, quod à posteriori è respectu & ordine ad nos non nisi per similitudinem & ἀναλογίαν quandam imperfectè cognoscimus. Vide Thom. opusc.* 72. *quod est de concordantiis sub initium.*

12. *Ejusmodi attributa tria potissimùm secundùm Philosophos Deo appropriantur: quod sit Sciens, Excellens, & Potens. Averr. destruct. disp.* 11. *Metaph.*

13. *Scientia Dei est Scientia in ultimitate perfectionis, quâ scit omne illud, quod emanat ab eo vel mediatè, vel immediatè. Itaque scientia non est ejusdem natura cum nostra, qua*

nam

niam scientia nostr est diminuta & posterior scito. Averr. eadem disp. Metaph. destruct.

14. Excellentia *seu nobilitas* DEI *apud Averroëm juxta sententiam August. Niphi Suessani ad eum locum, est Dei voluntas.*

15. *Dicitur verò voluntas, ut & scientia, de Deo æquivocè ad nostram: absit enim, inquit Averroës, ut sit Deo appetitus, ex eo quòd deficit ei, & substantia ejus aliquid, adeò ut sit causa motûs & actionis aut ex se aut ex alio: sed non intelligitur per voluntatem, nisi ordinatio operationis copulata scientia. Ibid.*

16. *Potentia Dei est vis Dei secundùm quam omnia agere potest.*

17. *Ea distinguitur in ordinariam & absolutam. Scal. ex. 365. sect. 8.*

18. *Illam exerit agendo secundùm ordinarium naturæ cursum: hâc ea etiam agit quæ sunt præter & supra naturæ cursum. Hinc commune effatum est Scholasticorum: posse eum omnia, quæ non implicant contradictionem. Vide Lombard. 1. sent. 42. 43.*

19. *Hæc verò tria attributa Averroïs, quia ab ipso dicuntur esse in ultimo seu summo gradu perfectionis, præsupponunt Attributum Infinitatis.*

20. *Est verò Deus Infinitus in essendo, quia complectitur omnes gradus perfectionis: in operando, quia non agit, quin possit plùs & ultrà: & duratione; hinc æternitas ei convenit, quæ est duratio carens principio, fine & successione.*

21. *Operatio verò Dei est tum creatio, tum conservatio. Illâ res omnes de non esse ad esse sunt productæ; hâc earundem rerum esse & operatio & conservatur & ad debitos fines dirigitur. Vnde providentia Deo tribuitur, quâ omnia conservantur, ut docet Chrysost. hom. 10. ad pop. Antioch. & de provid.*

COMMENTARIVS.

PRioris Metaphysicæ partis quatuor membra exegimus: agendo de Metaphysicæ subjecto, principiis, affectionibus & universalissimis Entis divisionibus. Ad alteram nunc accedimus, quæ agit in particulari de Entibus incorporeis & ab omni materia sejunctis ac separatis. Etsi verò sunt, qui judicant hanc doctrinam Separatorum aliam & diversam disciplinam facere, ab ea quæ est de conceptibus generalissimis & universalissimis: alia tamen Aristotelis fuit hâc de re sententia, qui eodem volumine complexus est & doctrinam, quæ est de Ente quatenus Ens est, & doctrinam horum Entium ab omni materiâ separatorum. Et Zabarella in lib. de ordine intelligendi disputat adversus M. Anton. Genuam: si ipsam rerum naturam spectemus, quatenus nobis consideranda & cognoscendæ proponuntur, oportere de abjunctis à materia per essentiam & de abjunctis per indifferentiam, non duas esse disciplinas, sed unam & eandem. Ac omninò vide-

tur esse necessarium, ut quia Ens non est quid univocum, prout docet Aristot. 4. Metaphys. t. cap 2. πρὸς ἓν καὶ ἀφ' ἑνὸς, seu ut loquuntur, analogum; & verò analogum non potest intelligi sine principali analogato: principale illud analogatum in eadem scientia doceatur & tradatur cum suo analogo. Est verò principale Entis analogatum in doctrina Separatorum positum. Hæc itaque doctrina ab Ente, quatenus Ens est, sejungenda non est. Quæ sententia defendi faciliùs potest, si dixerimus, Ens quatenus Ens esse, in quo non differt quod à quo, sed in quo quod & quo sunt idem realiter. Constat enim in Separatis à materia idem esse quod & quo, seu in iis essentias non habere aliquas causas essendi è quibus sint: sed essentias stare seipsis, ut loquitur libellus de causis.

Porrò quia Spiritus vocabulum Deo communiter & aliis Intelligentiis tribuitur, an univocè dicatur, an analogicè, an verò æquivocè considerandum? Dicendum hîc, nihil posse esse Deo commune univocum cum creaturis. Id disputatum ab Algazele & Averroë destruct. disp 7. quod enim duo talia habet, scil. quod communicat cum aliquo, & quod differt ab eo, est compositum. Quòd si ergò Deus communicat cum aliquo in genere, & differt ab eo in differentia: Ergò Deus est compositus. Et respondet Averroës: jam dixi, quod sequitur hoc propter communicationem, quæ reperitur ex parte generis dicti univocè, non autem ex

parte generis dicti secundùm prius & posterius. Philosophi autem non concedunt de ente antiquo aliquam communicationem in genere omninò. Hoc est, ut explicat Augustin. Niph. Suessanus in comment. ad hunc locum: Averroës limitat dictum, dicens: non dicimus, quòd hoc, id est, Deum esse compositum, sequitur communicationem necessariò ratione generis univocâ prædicatione, non autem analogicè. Unde bene valet, hoc communicat cum aliquo in genere univoco, & differt ab eo differentia univoca: Ergò est compositum. Sed non valet de genere & differentiâ analogicè dictis. Ad propositum, modò Deus & Entia mundi communicant in genere & differentia æquivocè dictis: & ideò non sequitur, Deum esse compositum.

Hinc jam porrò sequitur, *Spiritus* vocabulum non posse Deo & Spiritibus creatis ex æquo convenire. De quo antequam dicam, notabo, quod est apud Damasc. de Orthod. fide lib 1. cap. 18. quòd Spiritus intelligatur multipliciter: Spiritus S. virtutes etiam Spiritus S. dicuntur Spiritus, & Angelus bonus Spiritus, & dæmonum Spiritus & anima, quandoque etiam mens Spiritus dicitur, & ventus Spiritus & Spiritus aër. Quod sigillatim è diversis Scripturæ locis demonstravit P. Victorius Commentator Damasc. ad hunc locum. Locum quia non est indignus qui observetur, verba ejus huc transcribam: Octo, inquit, enumerat autor Spiritus acceptiones, quarum apud sacras

literas

literas non infrequens est usus. Siquidem Spiritus pro Spiritu Sancto sumitur Psalm. 142. Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam. Pro virtute Spiritûs Sancti Jud. 14. Irruit autem Spiritus Domini in Sampson, & dilaceravit leonem: ubi donum Spiritûs S. scil. fortitudo atque robur, Spiritus nominatur. Pro Angelo bono Psal. 103. qui facit Angelos suos Spiritus, & ministros suos ignem urentem. Pro Dæmone 1. Reg. 18 post diem autem alteram, invasit Spiritus Dei malus Saul. Pro anima Gen. 7. universæ aves omnesque volucres ingressæ sunt ad Noë in arcam, bina & bina ex omni carne in qua erat Spiritus vitæ. Pro mente, Paulus 1. Cor. 2. quis enim scit hominum, quæ sunt hominis, nisi Spiritus hominis, qui in ipso est? Pro vento Ecclesiast. 43. Vox tonitru ejus verberavit terram, tempestas aquilonis, & congregatio Spiritus. Demum pro aëre, Psalm. 118. Os meum aperui & attraxi Spiritum. Ita ille.

Præter has v. significationes etiam Physicus agit de Spiritibus, ut sunt Spiritus naturalis, vitalis & animalis: quâ de re in Physicis nostris egimus. Sed hæ significationes propriè præsentis instituti non sunt. Hoc loco Spiritum intelligimus, substantiam omnis materiæ & corporeitatis expertem: quo sensu in genere quidem Spiritus vocabulum Deo & Intelligentiis tribuimus, sed non eâdem simpliciter ratione. Deum esse Spiritum Joh. 4. scriptum & à Damasc. lib. 1. de orthod. fid.

cap. 4. probatum, esse eum incorporeum: quo pacto enim corpus fuerit infinitum, interminatum, infiguratum, intangibile, invisibile, simplex, incompositum? quomodo immutabile, si circumscriptum, si passionis injuriæ obnoxium? Et Averroës destruct. disput. 10. disputat contra opinionem Orientalium, tenennentium, quòd Deus sit corpus cœleste: & concludit, Deum nec esse corpus omninò, nec potentiam in corpore. In disp. v. 6. asserit, quòd hæc substantia sit principium mundi, & quòd sit simplex & separata à materia & habeat quidditatem, quæ est simpliciter. Et Tho. 1. p. quæst. 3. art. 1. Deum absolutè non esse corpus tripliciter ostendit. 1. quòd sit primum movens immobile, 2. quòd necesse sit primum Ens esse in actu, & nullo modo in potentia 3. quia Deus id, quod est nobilissimum in Entibus: quæ omnia corpori convenire nullo modo possunt.

Esse verò & Angelos natura incorporeos Cyrillus docet in Joh. lib. 4. c. 10. & Damasc. lib. 2. de Orthod. fide cap. 3. scribit, Angelorum factorem & opificem esse Deum, qui ipsos ex nihilo ad esse deduxerit ad propriam illos creans imaginem naturam incorpoream, ut Spiritum quendam, aut immaterialem ignem. Idque disputavit Thom. 1. p. q. 50 art. 1. Quod verò citato loco Damascenus dicit: Incorporeus & immaterialis dicitur Angelus, quantum ad nos: nam omne ad Deum collatum (qui solus incorporalis est) crassum & materi-

teriale comperitur: sola enim verè immateria-lis & incorporea divinitas Id non nisi compara-tivè & secundùm quid intelligendum, explicat Thom. dist. qu. 50. ad 1. dicendum, inquit, quod substantiæ incorporeæ (intelligitur de Angelis) medium sunt inter Deum & creaturas corporeas: medium autem comparatum ad u-num extremum videtur alterum extremum: si-cut tepidum comparatum calido videtur frigi-dum. Et hâc ratione dicitur, quòd Angeli Deo comparati sunt materiales & corporei: non quòd in eis sit aliquid de natura corporea.

Ex his jam facilè intelligitur esse spirituale & incorporeum non ex æquo Deo & creaturis convenire: fieri enim nequit, ut sit natura cau-sæ & causati una genere, nisi in causis individu-alibus, quemadmodum disputat Averr. de-struct. disput. Metaphys. 7. Fieri ergò nequit, ut Deus qui est causa creaturarum, in aliquo genere univoco conveniat cum creaturis. Non ergò Spiritus ii creati à Deo genere & naturâ cum Deo convenire possunt. Spiritus ergò & esse incorporeum Deo & creaturis ex æquo non conveniunt. Patet: Est enim Deus Spi-ritus expers omnis & materiæ & potentiæ: Spiritus verò Angelici tametsi excludunt mate-riam, non tamen excludunt omnem poten-tiam: dependent enim: dependentia verò o-mnis conjuncta est cum potentia. Vide de hac proportione prioris & posterioris propter ordinem à prima ad primam Scal. exerc. 359. sect. 14. Ut verò pluribus aliquantò in divinis

contemplationibus nos oblectemus, sequentes decem quæstiones ordine discutiendas proponemus.

Quæ & quotuplex significatio DEI sit?

OPortet prius vocis ipsius usum cognoscere, à quo sæpenumerò provehimur in rei perceptionem, quemadmodum Plato in Cratylo, multis in locis Aristot. ostendit, inquit Scal. exerc. 1. sequamur ejus consilium, inquiramus quid nominis primo loco: quid Dei nomen sibi velit, quæque huic nomini sint annexa videamus. Tertullianus libr. 1. adversus Marcionem ita scribit: Veritas Christiana districtè pronunciavit, Deus si non unus est, non est. Quia dignius credimus non esse, quodcunque non ita fuerit, ut esse debebit. Deum autem ut scias unum esse debere, quære quid sit Deus, & non aliter invenies. Quantum humana conditio de Deo definire potest, id definio, quod & omnium conscientia agnoscet, Deum summum esse magnum in æternitate constitutum, infectum, sine initio, sine fine. Hunc enim statum æternitati censendum, quæ summum magnum Deum efficiat, dum hoc est in Deo ipso, atq; ita & cætera, ut sit Deus summum magnum, & formâ & ratione, & vi & potestate. Ita nimirum de nomine statuendum, ut quâ de re sit agendum videamus. Nominis hujus ori-

ginem

ginem si spectemus, Danæi sententia est derivari illud à græco θεὸς: θεὸν dictum Plato putat, quasi θέοντα, id est, currentem, quia omnia pervadit: alii à verbo θεάσθαι videre, quoniam omnia videt. Sextus Pompeius à voce δέος, quòd timeatur. A Græca enim voce θεὸς Latini suam hanc vocem deduxerunt. Ita scribit lib. 1. Isag. Christ. cap. 1. Et de græca voce Damascenus scribit lib. 1. orth. fidei, cap. 12. sequens nomen est Deus, qui græcè θεὸς vel à θέειν, id est, currere & disponere universa: vel ab αἴθειν, id est urere (Deus enim ignis est, omnem malitiam consumens) vel à θεᾶσθαι, id est intuendo omnia. Nam nihil eum latere potest, imò omnium inspector est. Intuetur enim omnia, priusquàm deducantur ad ortum, intemporaliter intelligens unumquodque secundum voluntariam ipsius intemporalem intelligentiam. Aliam ex Phurnuto originem adducit Lud. Cæl. Rhod. lect. antiq. lib. 21. cap. 24. Deum, inquit, esse appellatum prodit Phurnutus, ἀπὸ τῆς θέσεως, quoniam creduntur θεοὺς θετῆρας καὶ ποιητὰς γεγονέναι ὅλων. Quòd si quis ab Hebræo די quod sufficientiam & abundantiam denotat unde שדי inter nomina Hebraica Dei refertur derivare velit, non repugnabo.

Nomen hoc absolutè sumptum summum magnum denotat: aliis tamen etiam rebus in sacris & profanis attributum legimus. Indeque ejus ambiguitatem, in quantum Theologo est necessaria, eleganter exposuit Zanch. de tribus Elohim part. 1. lib. 6. cap. 1. qui locus quoniam elegans

elegans est, non gravabor eum huc adscribere. Nomen Dei, inquit, de alio prædicatur aut propriè, aut impropriè. Propriè, ut de Patre, Filio, & Spiritu sancto. Impropriè, ut de aliis præter Patrem, Filium, & Spiritum sanctum. Rursus impropriè bifariam: aut verè, aut falsò. Verè, ut quos sacræ literæ hoc appellant nomine propter aliquam cum Deo verisimilitudinem, aut propter dignitatem, aut propter officium. Ut Moses Deus Pharaonis Exod. 7. 1. Magistratus Dii Psal. 82. 6. Falsò, ut quós ita appellâtur, & ut Deos voluerunt homines, ipsi falsâ opinione decepti Jes. 44. 10, idola 2. Cor 4. v. 4 Venter Phil. 3. 19. quorum Deus venter est. Propriè bifariam: absolutè, & distinctè. Scholastici dicunt, Essentialiter, & Personaliter. Absolutè & Essentialiter, pro divina essentia, seu pro Deitate, quæ nihil est aliud quàm Deus, prout dicitur de tribus personis simul sumptis, Patre, Filio, & Spiritu sancto. Distinctè seu personaliter, ut cùm de una persona, vel Patris, vel Filii, vel Spiritus sancti dicitur. Aliàs in profanis aliter etiam Dei vocabulo utuntur: Ita bonæ animi cupido vocantur Deus apud Virgilium: apud Astrologos Deus & Dea nomina usurpantur in quibusdam locis genituræ. Deum intelligunt ab horoscopo signum tertium, cui per diametrum objectum vocant Deum, id est, ab horoscopo nonum signum. Ita dæmonium Socratis Deum appellavit Apuleius, ut ea de re videri potest Cælius Rhodig. lect. antiq. lib. 2. cap. 10. Nos de Deo, divinisque nominibus secun-

dum

dum scripturæ præscriptum rectiùs loquimur. Descendit à vocabulo Dei, Deitas & divinum. Deus & Deitas habent se in modum abstracti & concreti: quæ duo tametsi, si essentiam simplicissimam in se spectes, unam eandemque rem denotant: tamen si modum loquendi observes, inprimis in doctrina de persona Christi, concreto tribui animadvertes quæ de abstracto dici & prædicari nequeunt. Deus passus est carne, & sanguine suo redemit Ecclesiam, divinitate impassibili manente, ut in Concilio Chalcedonensi definitum. Divinum verò etiam non uno accipitur modo: Est enim divinum per essentiam, & divinum per participationem. Illud de iis, quæ in Deo sunt & inveniuntur dicitur, ut divina sapientia, bonitas & potentia: hoc donis, quæ effectivè à Deo sunt, & ad nos profluunt tribuimus.

---

2. *An sit Deus?*

DEum esse notum est tum è libro scripturæ, tum è libro naturæ. Clariùs & manifestiùs esse divinum, ejusque voluntas è scriptura petitur, quæ est doctrina è revelatione, in qua comprehenduntur omnia ea, quæ de Deo ad salutem nostram sunt cognitu necessaria. E libro verò naturæ patet esse Deum, et à quo dependent omnia quoad esse, conservationem & gubernationem. Ita enim Apostolus docuit Rom. 1. v. 20. Invisibilia Dei à creatura mundi, per ea quæ

facta

facta sunt intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque ejus virtus & divinitas. Indeque Thom. 1.p. q.2. art.3. quinque vias proposuit cognoscendi Dei è lumine naturæ: 1. è ratione motûs. 2. è ratione causæ efficientis: 3. è ratione possibilis & necessarii. 4. è gradibus, qui in rebus inveniuntur. 5. E gubernatione rerum. 1. E ratione motûs: quia motus inferiores, necessariò reducuntur ad unum primum motorem, qui est Deus. 2. E ratione causæ efficientis: quia in genere causarum necessariò devenitur ad primam causam, quæ est Deus. 3. E ratione possibilis & necessarii: quia contingentia necessariò reducuntur ad aliquod primum, quod necessariò habet esse à se & per se, & est Deus. 4. Quia Ens unumquodque excedit aliud gradu perfectionis: hinc necessariò deveniamus ad summum quendam gradum perfectionis, qui non nisi Deo convenit. 5. E gubernatione rerum: quia enim omnia diriguntur ad debitum finem, necessariò primum quoddam est intelligens, à quo dirigantur ad eum finem, quod non est aliud, nisi Deus. Hinc vulgatum est apud Scholasticos, triplicem esse viam cognoscendi Dei: 1. per viam causalitatis: 2. per viam eminentiæ; & 3. per viam negationis. 1. per viam causalitatis, ut ex opere creationis & universi, cognoscamus creatorem & conditorem universi. 2. per viam eminentiæ: ut quæ in his inferioribus designant perfectionem, ea Deo eminenter & nobilissimo modo inesse doceamus. 3. per viam negationis, ut quæ

ut quæ in his inferioribus designant imperfectionem, ea DEO tanquam perfectissimo bono convenire negemus. Vide Gregorium de Valentia fusè disputantem an sit DEUS, & quomodo probari possit, esse DEUM, commentar. Theolog. tom. 1. q. 2. Fr. Patritium de Monarchia: & Fr. Suarez in Metaph.

---

3. *Quid sit Deus?*

DE Essentia & quidditate DEI duobus modis possumus loqui: vel absolutè & per se, vel in ordine ad nos. Absolutè & in se considerata essentia DEI est perfectissima, ut quæ omnes perfectionis gradus in se complectitur: unde & infinitus DEUS dicitur, infinitus scilicet infinitate Entis, quòd omnia Entia longissimè perfectione suâ excedat, nec sit Ens aliud, quod ipsi vel æquiparari, vel ullo modo cum eo in comparationem venire possit. Hîc enim locum habet regula: Infiniti ad finitum nulla est proportio. Sed si ea perfectissima Essentia consetatur in ordine ad nos, & nostrum intellectum, tametsi in se sit perfecta, à nobis tamen perfectè cognosci & definiri nequit. Hoc ex infirmitate intellectûs nostri provenit. Ita enim de sempiternis rebus pronuntiavit Scalig. ex. 1. quòd ad earum intellectionem, mentis nostræ directa acies tam imbecilla sit, quàm ad Solem intuendum Nycticoracis oculus.

Aliqua tamen de DEO haberi potest, sive

sive descriptio sive imperfecta definitio. Possunt enim de Deo haberi, ut disputat Fons. Metaph. lib. 2. cap. 1. q. 2. s. 3. etiam in hac vita conceptus proprii & peculiares, quique in rem aliam convenire nequeant: cujusmodi sunt conceptus Entis infiniti simpliciter, actus puri, causæ primæ, & ejusmodi similes. Hæc attributa Deo propria quando cognoscimus, suam Deo, quandam descriptionem assignamus.

---

4. *An sint Dei quædam attributa, & an ea pugnent cum simplicitate Dei?*

IN genere multa Deo convenire nomina, quæ verè ipsi tribui possint, è sacris constat: in quibus vocatur Bonus, Sapiens, Æternus, Justus, &c. Hæc nomina attributa Dei vocantur, quòd ipsi in modum affectionum & proprietatum assignentur & attribuantur: non quòd accidentia alia ab Essentia Dei conveniant Deo, sed quoniam pro ratione nostri inadæquati & imperfecti conceptûs more humano de Deo dicamus, quæ divinam perfectionem variis nominibus quodammodo exprimere & explicare videntur. Namque aliàs locum habet communis regula: Quicquid est in Deo, est ipse Deus: & Fr. Suarez disp. Metaph. 30. s. 6. differit, omnia attributa esse de Essentia Dei, neque inter se distingui actualiter in re ipsa, neque à Dei essentia. Indeque communem patrum sententiam esse docet:

eet: non solùm non esse in Deo accidentia, sed & hæc nomina, quæ in nobis significant accidentia, in Deo significare essentiam ejus: eamque ob causam non solùm concreta, sed etiam abstracta talium nominum de Deo prædicari. Et adducit sententiam Leonis dicentis: nemo hominum veritas nemo sapientia, nemo justitia est, sed multi participes sunt veritatis, sapientiæ atque justitiæ: solus autem Deus nullius participationis est indigens, de quo quicquid dignè utcunque sentitur, non qualitas est, sed Essentia. Extat ea de re notabilis sententia Scal. ex. 365. l. 6. Quoniam Deo multa attribuuntur ut omnipotens, omnisciens, misericors, pius, justus, vindex, sanctus, fortis, immortalis, bonus, primum Ens: haud rectè extorsit usus, ut sic loqueremur. Si enim denominativè de eo quippiam prædicaretur: abstractum esset, tum aliud ab ipso, tum ipso prius. Quod sanè impium est. Quare neque ens est, sed essentia, neque bonus, sed bonitas: neque sapiens, sed sapientia: neque omnipotens, sed omnipotentia. Quæ ita in ipso sunt, ut sint ipsum. Ita insunt: ut nihil antecedat, nihil subsequatur.

Hæc verò attributa Dei non sunt unius modi: quædam enim attributa conveniunt Deo ab æterno, absolutè, & sine ordine ad creaturas, alia verò non nisi in ordine ad creaturas conveniunt. Ita infinita sapientia, voluntas, omnipotentia Deo absolutè conveniunt sine ordine ad creaturas. Bonus enim, sapiens, infinitè perfectus esset Deus, si vel maximè creatura non esset.

set. At verò ut dicatur creator, esse ubique & ejusmodi attributa Deo conveniunt in ordine ad creaturas: creator enim dicitur cum respectu ad terminum, quia condidit & creavit omnia de non esse ad esse producendo. Ubique esse dicitur in ordine ad locum: qui enim ab æterno est infinitus & immensus cùm non esset locus & spatium ullum: is in tempore dicitur ubique, seu omnipræsens, quatenus omnibus locis in tempore factis est præsens, & cœlum ac terram sua præsentia implet & replet. De his nominibus quæ Deo tribuuntur ex tempore per relationem ad creaturam, vid. Fr. Suarez disp. Metaph. 47. s. 15. n. 15. & seqq. Alia attributorum divinorum habetur distinctio apud Theologos, quam etiam attingit Zanch. de nat. Dei lib. 1. cap. 1. & est, quòd attributa Dei quædam ita sunt propria Dei ut neque creaturis ullâ possint ratione attribui, nec ullum ad eas habeant respectum, ac proinde meram duntaxat Dei naturam dicant, qualis est in se: ejusmodi sunt immensitas, æternitas, summa simplicitas. Alia verò sunt quæ licèt simpliciter & eâdem ratione creaturis non conveniunt, ex parte tamen & secundum quandam similitudinem creaturis etiam tribuantur. Ut summa sapientia, omnipotentia, solius Dei est propria: sed & creaturis quædam sapientia, quædam potentia tribui rectè poterit. Vide Zanch. de variis divinorum nominum & attributorum generibus de natura Dei lib. 1. cap. 4.

Ubi tamen hoc observandum, attributa divina

vina de Deo prædicari jam in abstracto, jam in concreto: in abstracto, ut cum simplicitas & perfectio divinæ naturæ, tum etiam quod sit fons omnis vitæ, bonitatis & sapientiæ, hinc intelligatur. In concreto verò subsistens & ὑφι-στάμενον inde cognoscatur.

Annon verò, inquis, ea attributorum multitudo pugnat cum simplicitate Dei? absit ut id dicamus. Essentia enim Dei maximè simplex, est libera ab omni compositione tam essentiali & substantiali, quàm accidentali. Substantiali: concurrerent enim aliàs necessariò ad esse hoc constituendum partes, è quibus constat compositum. Esset ergò aliqua causa Dei: non ergò prima causa Deus: alia ergò causa prior: alius ergò Deus, hoc Deo prior. De quo quia simili ratione quæreretur, fieret tandem processus in infinitum. Subsistamus ergò necesse est, in prima causa absoluta & independente absolutè & simpliciter: quæ cùm Deus sit, non potest habere causam vel à qua sit, vel è qua sit & constet. Simplex ergò erit secundum substantiam, quòd causa non sit è qua constaret. Sed nec accidentia Deo possunt convenire: quòd in Deo nulla sit mutatio. Ea verò accidentium est ratio, ut adesse & abesse possint: quod mutabilitatem subjecti designat. Vide de Dei simplicitate Thom. 1. p. q. 3. & è nostris Theologis Zanchium de natura Dei lib. 2. c. 2. pluribus differentes.

Dices: multitudo attributorum importat multitudinem rerum: multitudo rerum sine compo-

compositione esse nequit. Respondet Zanch. de nat. Dei lib. 1. q. 4. Causa multorum & variorum nominum in Deo nostra fuit imbecillitas. Non enim ideò imposita sunt, ut significaretur reipsâ multas in Deo esse virtutes (est enim una duntaxat ad omnia idonea & sufficiens) sed propter nostrum captum ut scilicet quod uno non poteramus nomine, variis id nominibus possemus percipere: nempe quis, & qualis sit Deus. Nam si essentiam Dei, ut se habet, possemus uno intuitu seu uno actu intellectus percipere, non multis & variis opus fuisset nominibus ad eam nobis utcunque indicandam: sed unum duntaxat nomen satis fuisset nobis. Dices: Deo convenire partes, & affectus: quarum illæ sunt argumentum compositionis essentialis, hi accidentalis. Ita Deo tribuitur anima, oculi, brachium: ira, odium, amor, pœnitentia. Respondetur partes Deo assignari per ἀνθρωποπάθειαν, tradit enim nobis sacra scriptura spiritualia & divina sub similitudinibus corporalium. Ita partes corporeæ attribuuntur Deo in scripturis ratione suorum actuum, secundum quandam similitudinem: sicut actus oculi est videre, unde oculus de Deo dictus significat virtutem ejus ad videndum modo intelligibili non sensibili. Sic anima Deo tribuitur, per similitudinem actus: quò d enim volumus aliquid, nobis ex anima nostra est: unde illud dicitur placitum esse animæ Dei, quod est placitum voluntati ipsius. Heb. 10. v. 38. Eadem aliarum partium est ratio. Ita Epiphanius hæres. 69. dicit si pater car-

nem

nem non induit, dixit autem hoc, Quem dilexit anima mea, figuratè hoc circa Deum dicitur, ut ratificaretur veritas, & ut ostendat erga filium ingenuitatem. Et sicut hic dicit: Dilexit ipsum anima mea: Sic dicit, Inveni David filium, esse virum secundum cor meum, & cor meum longè abest ab ipsis. Si itaque eò quod figuratè dictum est, Quem dilexit anima mea, accipimus hoc de anima: ergo etiam de corde figuratè dictum est, & nimirum omnibus intelligentiâ præditis clarum hoc fuerit. Vide Cornel. Agripp. de membris Dei de occult. Philosoph. lib. 3. cap. 13. De affectibus respondemus, iram, pœnitentiam, & similia affectuum nomina Deo convenire non secundum affectum, sed secundum effectum: non enim in ira divina est motus ille sanguinis circa cor, & quæ aliæ in nostris affectibus sunt perturbationes & commotiones. Hinc in addit. ad Lyram cap. 6. Genes. docetur: Pœnitentia & cæteræ passiones, in quantum defectum important, non dicuntur esse in Deo, nec secundum rem, nec secundum similitudinem. Unde veriùs & tutiùs dicitur, quòd hujusmodi passiones dicuntur de Deo secundum similitudinem effectuum, scilicet quòd à Deo producuntur effectus similes effectibus à pœnitente productis. Inde 1. Sam. 15. v. 11. Deus Samueli dicit, pœnitet me quod constituerim Saul Regem. Et tamen postea eodem cap. v. 29. De Deo dicit Samuel: neque enim homo est, ut agat pœnitentiam. Apertè hinc patet, Deo non tribui pœnitentiam ejusdem generis & rationis

rationis cum pœnitentia, quæ homini convenit.

Dices: quod in uno est accidens, in alio non potest esse substantia. Regula vera est de iis, quæ ejusdem sunt generis & rationis. At verò aliter sese habet sapientia & bonitas divina, atque humana: illa enim est bonitas & sapientia essentialis, hæc non nisi per quandam similitudinem & imitationem. Ita Thom. 1. p. q. 3. art. 6. ad 1. dicit: virtus & sapientia non dicuntur univocè de Deo & de nobis: unde non sequitur, quod accidentia sint in Deo, sicut in nobis. Apponam huc quæ eleganter eâ de re sunt disputata ab August. Nipho Suessano destruct. Averr. disp. 6. (mihi) pag. 215. Sed dices, quod verè est, nulli accidit, & è contra, quod alicui accidit, nulli est substantia. Sed scire est accidens homini, ergò non potest esse substantia in Deo. Dicendum, quod scire cùm est homini accidens, illud idem numero, vel specie, vel genere nulli est substantia, attamen illudmet æquivocè, vel analogicè, potest esse in Deo substantia: quoniam scientia non dicitur univocè de scientia nostra & ipsius Dei, ut benè dicit Averr. immò nostra causatur à rebus, ideò est accidens. Illa est causa rerum, & ideò est substantia. Sed dices, saltem habet modum accidentis. Dicendum, quòd accidens secundò (judico legendum, *duplex*) habet esse. Est enim non de intellectu ejus, cujus ponitur, & adventitium & superaddens aliquam perfectionem illi. Primum habet, prout non est prædicatum essentiale & quiddi-

quidditativum. Secundum habet, pout subjectum est imperfectum & limitati generis. Substantia enim, cùm sit limitati generis, id est, non continet accidentis perfectionem totaliter secundùm omnem modum, ut sic accidens advenit ei. Dico ergò quòd accidens sc. scientia, prout est accidens in Deo habet primum modum: quoniam, non est de formali intellectu essentiæ & quidditatis primi, cùm non sit prædicatum primi modi de Deo, ut etiam concedit Avert. 12. Metaph com. 39. vide ibid. Vt verò secundo modo consideratur, sic transit in essentiam Dei, cùm essentia illa sit velut pelagus omnem perfectionem continens, ut perfectio est: ideo ibi accidens non habet rationem adventitii, & sic patet qualiter aliquo modo habet modum accidentis, & alio modo non.

Dices denique: Relationes esse in divinis, quæ tum accidentia sint, tum compositionem inferant. Dicam: Relatio in divinis non prædicamentalis sed transcendentalis: ea verò accidentalis non est, ut quæ non infert esse aliud à suis extremis, extrema enim immediatè ad invicem inferuntur, non per accidens à subjecto diversum. In genere verò de relationibus pronunciavit Zanchius de natura Dei lib. 2 cap. 2. qu. 1. Nullam relationem componere sed tantum distinguere.

5. *An æternitas soli Deo conveniat?*

DUrationis genus triplex est: Æternitas, Ævum, & Tempus. Horum generum unumquódque existentiæ suæ conditionem sequitur: eò quòd duratio nihil aliud est, quàm essendi continuatio. Existentia verò Essentiæ comes immediatus est: eò quòd supra essentiam nihil addit aliud, quàm modum essendi rei cujusque extra nihilum, seu extra suas causas. Quemadmodum itaque Essentia & Existentia cujusque generis ita est comparata ut sit incommunicabilis: ita & duratio: eò quòd duratio non designat esse aliud ab essentia rei cujusque. Itaque Æternitas, quæ est interminabilis vitæ tota simul & perfecta possessio, ut definit Boet. de consol. lib. 5. convenit soli Deo: huic enim soli vita ejusmodi est conveniens, ut quæ caret principio, fine & successione: cùm finita vita est, infinitæ Essentiæ respondens nulli creaturæ consentanea, ut quæ duratione æque, æque essentiæ finibus est circumscripta. Angelis ævum convenit, fine carens & successione: ast non principio. Tempus verò corporibus tribuitur, quibus principium, finem & successionem pro naturæ cujusque condition assignamus. Dices circumcisionem fœdus æternum dici, & possessionem æternam terræ Cananeæ promitti Gen. 17. quorum neutr

vel sit Deus, vel sine, successione & principio careat. Respondet Bonaventura in 4. dist. 3. nu. 46. Dicendum, quòd, quando circumcisio legitur data in fœdus æternum, non oporteat intelligi ita æternum, quòd careat fine. In eadem enim litera Dominus dicit, quòd dat eis terram in possessionem æternam, & tamen constat Abrahami posteros Judæos terram promissionis non possidere: & propterea distinguendum est Æternum. Dicitur æternum tripliciter: aut quantum ad durationem, aut quantum ad finis indeterminationem, aut quantum ad significatum. Primo modo dupliciter: aut quia caret principio & fine: Eccl. 18. qui vivit in æternum creavit omnia simul. Aut quantum ad privationem termini: Psal. Statuit ea in æternum. Similiter secundo modo dupliciter: Aut quia non ita fit semel, quin oporteat fieri pluries: & sic dicitur, serviet æterno, qui parvo nesciet uti. Aut quia non determinatur terminus: & sic dicitur Sacerdotium Aaron æternum, quia non determinavit Dominus, quando cessaret. Tertio modo dicitur dupliciter: aut quia significat æternum, & sic est terra promissionis data in possessionem æternam Gen. 17. Aut quia significat & ducit in cognitionem vitæ æternæ: & sic dicitur circumcisio æterna. Ita illa Æternitas propriè & simpliciter sumpta, quæ scil. caret principio, fine & successione soli Deo est propria: sed quæ dicitur per quandam similitudinem & comparationem, ut vel longitudinem temporis, vel

ejusdem indeterminationem designet, ea æternitas vocatur non nisi secundùm quid: hæc aliis etiam rebus tribui & assignari poterit. Vide Zanchium de nat. Dei lib. 2. cap. 3.

6. An Ubiquitas soli Deo conveniat?

Rerum & Entium in universum ordo seu respectus ad locum triplex est: Quædam enim dicuntur esse in loco circumscriptivè, quædam definitivè, tertius modus est esse in loco, ut aiunt, repletivè. Circumscriptivè in loco esse dicuntur, quæ sunt ad certum locum determinata, ita ut spacium occupent, & habeant partem extra partem. Hic modus essendi in loco corporibus convenit: quæ propter finitudinem essendi, non nisi uno loco esse possunt ipsis adæquato, propter quantitatem verò & extensionem spacium & intervallum quoddam faciunt, & occupant, & partem habent extra partem. Definitivè in loco esse dicuntur Angeli: de quorum Ubi notum est effatum Scal. exerc. 359. c. 5. quando ait: Ubietas est affectus Entis cujusque necessarii præter Deum. Dicuntur ergò esse in loco æquivocè, atque etiam plusquam æquivocè: quia sunt in suo Ubi: non per circumscriptionem, quemadmodum mea manus in aëre, sed per designationem. Et paulò superiùs: Angelus dicitur Ibi: sed per definitionem, per definitionem

hunc ad modum, inquam : ibi est : hic non est. Hoc verò Ubi determinatum Angelorum sequitur naturæ finitudinem : quoniam enim Entia sunt finita, non possunt esse simul hìc & alibi : quia verò spiritus sunt, quibus extensio non convenit, inde fit, ut loco circumscribi propriè non dicantur. Repletivè esse in loco soli Deo convenit: quia ita est in loco, ut sit præsens in omni loco. Intra omnia, ut dicit Scal. in carmine addito ad finem exercitationum : sed tamen non inclusus in ipsis. Extra omnia : sed non tamen exclusus ab illis. Hic modus essendi in loco, & quidem omni loco, naturæ infinitatem & immensitatem sequitur: fieri enim nequit, ut infinita & immensa natura ad certum aliquem locum & Ubi redigatur, quo definiatur & circumscribatur. Aliquando aliter, eodem tamen sensu, hanc rem tradidit Magister sententiarum lib. 1. dist. 37. cap. quibus modis. Duobus, inquit, his modis dicitur in Scriptura aliquid locale, sive circumscriptibile, & è converso, sc. quod vel quia dimensionem capiens longitudinis, altitudinis & latitudinis distantiam facit in loco, ut corpus: vel quia loco definitur ac determinatur, quoniam cùm sit alicubi, non ubique invenitur: quod non solùm corpori, sed etiam omni creato spiritui congruit. Omne ergò corpus omni modo locale est. Spiritus verò creatus quodammodo est localis, & quodammodo non est localis. Localis quidem dicitur, quia loci definitione terminatur, quoniam cùm alibi præsens sit, totus

alibi non invenitur. Non autem ita localis est; ut dimensionem capiens, distantiam in loco faciat. Divina ergò sola essentia omninò inlocalis & incircumscriptibilis est. quæ nec locis movetur aliquo modo, scil. vel determinatione finitâ vel dimensione susceptâ, nec temporibus, scil. affectu & cognitione.

Hic verò duæ occurrunt opiniones, eæque oppositæ: altera ubiquitatem corpori Christi cum divinitate vult esse communem. Altera Deo etiam Ubiquitatem denegat. Prior opinio pugnat cum veritate corporis, & veritate Scripturæ. Requirit enim veritas corporis, ut certis terminis & limitibus circumscribatur: & corpus humanum, quia diversis partibus & membris constat, quorum non tantùm unum sit specie ab aliis membris, sed & situ diversum, ut superiori quidem parte caput, infimo pedes, intermedio partes reliquæ collocentur, hæc situs ratio cum ubiquitate consistere nequit Nec enim vel fingere licet, quomodo & situs cuique parti conveniens, & certa membrorum proportio in ubiquitate conservari possint. Dices: Esse hoc argumentum philosophicum. Ita quidem, at sacris literis est conveniens, quæ docent, quod quemadmodum pueri communicaverunt carni & sanguini, & ipse similiter participavit eisdem: quódque debuerit per omnia fratribus similari, excepto peccato, Heb. 2. at verò perit in totum similitudo ea, nedum per omnia locum habeat, si quidem nostra corpora loco sibi æquali astringere velimus, corpore illo ubique

quæ futuro. Et certus assignatur locus nativitatis, motus de loco in locum, negationis quòd fuerit hic vel illic, certus locus passionis, & quæ sunt ejusmodi alia: quæ omnia falsa sunt, siquidem corpus ubique dicere velis: In ubiquitate enim certitudo & determinatio loci tollitur. Dices: pugnare cum unione hypostatica duarum naturarum inter se, & sessione ad dextram Dei, localem illam determinationem ad ubi. Absit, ut hoc dicamus. Unio enim consideratur vel ad intra, vel ad extra. Ad intra, respectu naturarum inter se, quæ sibi invicem sunt necessariò maximâ & indissolubili unione conjunctæ. At verò ad extra, hoc est, respectu creaturarum necessarium non est, ut ubi est una natura, ubi quoque sit altera, eò quòd unio non tollit proprietates naturarum ut definitum in Synodo Chalcedonensi: finita verò est natura una, infinita altera, ratione finitudinis certum locum requirit natura humana, Deitate omnibus locis & creaturis præsente, intimè etiam præsente, & unitâ indissolubili unione cum natura humana. Sessio verò ad dextram non legitur facta esse ubique, sed in cœlis, docente Apostolo Hebr. 8. v. 1. Talem habemus pontificem, qui consedit in dextra sedis magnitudinis in cœlis: & v. 4. negatur ampliùs esse super terram; si esset super terram, dicit Apostolus, nec esset sacerdos. Dices: saltem diversis iisque pluribus in locis simul ac semel hoc corpus esse. At verò ea loci pluralitas pugnat cum unitate corporis unius ejusque continui

tinui & individui. Principio proprio, primo & per se atque immediato prohibetur corpus esse in pluribus ubi. Est autem principium hoc Continuitas est affectus consequens immediatè unitatem. Contradictiones enim sunt, unum est duo. Continuum non est continuum. Corporis igitur termini, si esset in duobus ubi, non essent continui, docet Scal. ex 5. f. 6.

Objiciunt in contrarium. Qui sedet ad dextram Dei est ubique, Christus homo in quantum homo, seu secundùm humanitatem sedet ad dextram Dei. Ergò Christus homo in quantum homo, seu secundùm humanitatem est ubique. Vitiosus syllogismus est & quoad formam, & quoad materiam. Quoad formam adversatur regulæ syllogismorum reduplicatorum, quæ est apud Aristotelem 1. prior. cap. 30. secundùm distinctionem Averrois, vel cap. 36. secundùm distinctionem aliorum. Verba sunt: Τὸ δ' ἐπαναδιπλούμενον ἐν ταῖς προτάσεσι πρὸς τῷ πρώτῳ ἄκρῳ θετέον: Id quod in pronunciatis iteratur extremo priori conjungendum est; seu ut habet versio Averrois, reduplicatum in propositionibus ad primam extremitatem ponendum. Et eandem doctrinam repetit ad hunc locum è Græcis Alexander Aphrodisæus, & ex Arabibus Averroës: è recentioribus verò Joh. Regius disput. Log. lib. 4. probl. 8. pag. 214. tertiò, inquit, huc pertinent Syllogismi reduplicativi, in quibus scil. majori extremitati reduplicatio quædam additur. Hoc itaque modo, quando quæstio est, an Christus homo in

quan-

quantum homo seu secundùm humanitatem sit ubique, quæstionis subjectum erit Christus homo, prædicatum verò an secundùm humanitatem, seu in quantum homo sit ubique. Et ita jam è lege Syllogistica propositio in hunc modum erit formanda: Qui sedet ad dextram Dei, in quantum homo seu secundùm humanitatem est ubique. Christus homo sedet ad dextram Dei; ergò Christus homo in quantum homo est ubique. Hic jam verò secundo loco, animadvertitur vitium in majori: est enim petitio in principio: Eum, qui sedet ad dextram Dei secundùm humanitatem esse ubique: ultrò enim largimur, Christum ad dextram patris sedere secundùm utramque naturam, sed negamus, inde humanitatis ubiquitatem sequi; nec enim sessio ad dextram Dei est propria ratio ubiquitatis, sed naturæ infinitas & immensitas. Atque adeò Christus, qui sedet ad dextram Dei, rectè ubique esse dicitur: ita ut ratio ubiquitatis non sit sessio illa, sed naturæ immensitas, quia est Deus, qui nullis loci terminis circumscribitur. Quando verò ad humanam naturam transfertur: jam respondemus ex Epist. ad Hebr. 8. v. 1. talem habemus Pontificem, qui consedit in dextera sedis magnitudinis (non ubique, sed) in cœlis. Et argumentationem in hunc modum esse instituendam, quæstionis ratio postulat: neque enim dubium est an Christo homini conveniat esse ubique; sed determinatè quæritur, an Christo homini conveniat esse ubique determinatè, seu

cum adjectione, secundùm humanam naturam, Ac ita necessariò formandus erit Syllogismus secundùm præscriptum modum. Quod si ita formetur Syllogysmus integer: Qui sedet ad dextram Dei & secundùm divinam & secundùm humanam naturam, is non tantùm secundùm divinam, sed & secundùm humanam naturam est ubique: jam patet manifestè, quia non jam cryptica est argumentatio, ut prius: illud & secundùm divinam & secundùm humanam naturam ut conjunctim, ita & quando divisim in eorum argumentatione ponitur, pertinere ad prædicatum, non ad subjectum. Ita verò denuò negabitur propositio: quia fundamentum ubiquitatis non in sessione eâ, sed in naturæ immensitate ponimus. Illorum verò argumentatio non erit absimilis ab hoc modo argumentandi: Qui est homo est mortalis, Johannes secundùm animam rationalem est homo. Ergò Johannes secundùm animam rationalem est mortalis. Negari non potest popositio: hominem esse mortalem: ita enim testatur experientia. Sed nec assumptio in dubium vocari: individuis enim omnibus & singulis competit esse specificum ratione formæ: adeòque esse humanum ratione animæ humanæ rationalis. Falsa tamen est illatio: quia propositio, quæ erat accipienda limitatè & strictè, indefinitè sumitur: ita enim erat formanda: qui est homo est mortalis secundùm animam rationalem, hoc enim erat prædicatum quæstionis seu conclusionis po-

ponendum in majori. Et subsumendum; Johannes est homo. Ergò Johannes est mortalis secundùm animam rationalem. Falsa conclusio, illata è propositione falsâ: quæ jam erat: Hominem esse mortalem simpliciter, hoc est, secundùm corpus pariter & animam. Corrigenda verò ita: Qui est homo, est mortalis secundum id, quod est capax mortalitatis. Non verò simpliciter, secundum id omne quod est in homine, id est, secundùm animam simul & corpus. In hunc itaque modum corrigenda est & prioris Syllogismi argumentatio: Qui sedet ad dextram est ubique, non simpliciter, sed limitatè secundùm id quod est capax ubiquitatis. Capax verò ubiquitatis non est natura humana, quia finita: sed divina tantùm. Secundùm eam ergò qui sedet ad dextram Dei, ubiquitatis etiam est particeps. Perpetuæ enim veritatis est regula Cyrilli in Johan. (cap. 16.) libr. 10. cap. 38. nullus ambigit (nisi forsan in hoc deficiat regula, quia nunc ingenti multi, qui ambigant) cùm ad cœlos ascenderit, quamvis virtute Spiritûs semper adfuerit, præsentia tamen carnis ipsum absuisse. Vide eund. libr. 11. cap. 3. 10. 19. 21. Theodoret. dial. 2. qui inscribitur Inconfusus. Fulgent. lib. 2. ad Trasimundam. Vigil. lib. 1. & lib 4. contra Eutychem.

Est & alterâ ex parte inventus hodiè, qui infinitatem negavit, ut negaret ubiquitatem: hæc enim ex illa sequitur: utrúnque verò in

dubium revocat. Infinitatem negat, quod 1. in Scripturis non doceatur. 2. quod ab Angelis videatur. 3. quod ad impossibilia non extendatur. 4. quòd sit hoc aliquid. At verò primum falsum in Scripturis non doceri. Ita enim Ps. 144. v. 3. scriptum est: Magnus Dominus & laudabilis nimis, & magnitudinis ejus non est finis. 2. Videtur ab Angelis non secundùm omne quod est: ita enim non nisi à se solo cognosci & videri potest: sed secundùm gradum beatitudinis, qui Angelis convenit. Infinitatem non metimur ex imperfecta creaturæ vel cognitione vel visione, sed ex proprio essendi modo. 3. Et objectum omnipotentiæ non est impossibile: quod ut sit est contradictorium. Potentiæ enim objectum est possibile, & omnipotentiæ objectum non est impossibile. Impossibilia verò ea esse dicimus, quæ contradictionem inferunt: vel à parte Dei, vel à parte rei: quod à parte Dei imperfectionem inferant, cujusmodi sunt mori, mentiri, hæc enim in divinum esse non cadunt, eo quòd non potentiam, sed defectum notant, qui in divinum esse non cadit. A parte rei, quæ tollunt esse rei, ut homo est irrationalis: prædicatum enim tollit subjectum, quia homo per essentiam est rationalis. 4. Hoc aliquid excludit infinitatem numeri, non infinitatem essendi & perfectionis. Unus numero Deus est, non infiniti numero Dii: sed hic ipse omnes Entis gradus & perfectionis in se complectitur, & excedit omnia, à nullo verò exceditur: quin addam, nihil ratione esse &

perfe-

perfectionis in comparationem cum eo possit venire. Elegantia sunt verba Scalig. exer. 140. omnia, inquit, hæc, non dico singula: sed omnia, inquam, atque etiam cuncta & conferta ita, ut ex eis fiat unum, si cum Deo conferantur, non solum mutila ac manca, sed etiam nihil, atque sive liceat, sive non liceat dicere, minus quam nihil. Ubiquitatem negat: quòd in cœlis legatur esse Deus, sed ita in cœlo Deus, ut tamen cœlo non contineatur. Cœlum & terram ego impleo, dicit Dominus Jerem. 23. v. 24. Et Salomonis effatum est, 1. Reg. 8. v. 27. Cœlum & cœli cœlorum te capere non possunt, quantò magis hæc domus, quam ædificavi tibi. In cœlo verò esse dicitur, tanquam in throno & sede magnitudinis suæ, ubi se clariùs & efficaciùs revelat, qua de re vide Zanch. de natura Dei libro 2. capite 6. quæstione 3.

7. *An divina providentia imponat rebus necessitatem?*

DIvinâ providentiâ omnia regi & gubernari Theologi pariter & Philosophi agnoscunt. Ea verò tria in se complectitur. Præscientiam, Voluntatem, & Directionem. Præscientia in Deo dicitur, non à parte Dei, ita enim præsens coram omnia intuetur: sed in ordine ad res, quarum quia una est posterior

altera

altera in fieri, inde præscientia vocatur, quæ in DEO simplex est scientia, quatenus eorum quæ scit DEUS quædam adhuc sunt futura, & collatione factâ ad res alias longo post tempore futura. Hinc Scalig. dixit exer. 365 f. 8. ne verbum quidem illud prævidere, DEI convenit omnipotentiæ: nisi quod mutila nostra intellectione metimur infinitatem: nobis quidem, quibus est futurum, prævisio illa est; DEUS cui nihil futurum est, non prævidet, sed videt simplicissimè, quod est præsens, At omnia præsentia. Est verò hæc scientia conjuncta cum voluntate, non enim est scientia contemplativa & otiosa, sed quæ est ordinata ad actionem & opus. Nihil verò contra & præter divinam voluntatem fieri potest: hæc quippe prima regula & mensura omnium agendorum est. Inde sequitur directio & gubernatio, tum respectu finis: in quem scilicet DEUS æterna & immutabili lege omnia, quæ ad suum debitum finem ordinat & dirigit; tum respectu mediorum, in quantum omnia, quæ ad finem consequendum sunt necessaria, media præparat, secundum regulam: qui destinat ad finem, destinat ad media: finis enim non excludit, sed necessariò includit media. Inde verò quæritur, cum divina præscientia falli non possit, & verò prævidet omnia, eo quo futura sunt modo, annon providentia rebus imponat necessitatem? Hic respondendum, de effectu unoquoque nos loqui posse duobus modis: vel in ordine ad causam proximam: quemadmodum causa agit vel naturâ, vel consilio: ita effectus vel necef-

necessariò, scilicet necessitate naturæ producitur; vel liberè & contingenter, quando causa agit vel consilio, vel effectus posita causa non necessariò sequitur. Et hoc sensu propriè intelligimus, quando effectum vel necessariò vel contingenter fieri dicimus. Rem enim unamquamque communiter ratione suæ existentiæ solemus metiri è causa proxima. Hoc modo sol necessariò lucet, & non potest non lucere: quia lucere est effectus solis ab eo naturaliter resultans. At proficisci de loco in locum, contractus & commercia exercere, sunt effectus, qui possunt aliter atque aliter sese habere, quoniam à voluntate libera dependent. Et hoc modo effectus causarum secundarum non immutat causa prima: nec enim vel cogit vel destruit influxum causarum secundarum, sed eum ipsum influxum conservat & juvat, concurrendo prout idipsum conditio causarum secundarum requirit. Quòd verò prima causa est infallibilis, id importat necessitatem non consequentis, ut loquuntur, sed consequentiæ, hoc est, necessitatem secundum quid: quæ scilicet est necessitas ex hypothesi seu conditione, & non sequitur immediatè conditionem causæ & effectus inter se relatorum & consideratorum, sed respectum ad primam causam, quæ omnia ut jam præsentia & existentia intuetur. Vide Perer. in phys. lib. 9 cap. 13. DICES: Si DEUS omnia intuetur prout sunt in se: ergo & mala prævidet; quæ quum fieri non impediat, annon causa erit peccati? Et quomodo is, qui electorum suorum videt mala, non liberat suos à malo?

malo? De priori dicit August. in Euchir. ad Laur. capite 100. hæc sunt magna opera Dei, exquisita in omnes voluntates ejus: & tam sapienter exquisita, ut cum angelica & humana creatura peccâsset, id est, non quid ille, sed quod voluit ipsa fecisset, etiam per eandem creaturæ voluntatem, qua factum est, quod creator noluit, impleret ipse quod voluit: benè utens & malis tanquam summè bonus, ad eorum damnationem, quos justè prædestinavit ad pœnam, & ad eorum salutem, quos benignè prædestinavit ad gratiam. Quantum enim ad ipsos attinet, quod Deus noluit fecerunt: quantum verò ad omnipotentiam Dei, nullo modo id efficere valuerunt. Hoc quippe ipsô quod contra voluntatem Dei fecerunt, de ipsis facta est voluntas ejus: propterea namque magna opera Domini exquisita in omnes voluntates ejus, ut miro & ineffabili modo non fiat præter ejus voluntatem quod etiam contra ejus fit voluntatem: quia non fieret, si non sineret: nec utique nolens sinit, sed volens. Nec sineret bonus fieri malum, nisi omnipotens etiam de malo facere posset benè. Sensus est: Deus non facit mala; id enim repugnat summo bono: permittit tamen mala fieri, quia è malitia novit eruere bonum.

8. *An Deus sit causa peccati?*

QUæstionem aliàs formant generaliter, an Deus sit causa mali? Et distinguunt malum in malum culpæ & malum pœnæ. Mali pœnæ autorem faciunt Deum, tanquam justum judicem. Non mali culpæ. Differunt verò malum pœnæ & culpæ in hoc, ut annotavit Zanchius in Tom. 4. operum lib. 1. cap. 2. th. 8. 1. quod propriè culpa malum est in ipsa hominis actione: pœna autem in ipsa substantia. 2. quòd culpa est ex voluntate, pœna contra voluntatem. Denique quod culpa propriè in agendo est, pœna in patiendo. Jam mali pœnæ author potest esse Deus: nec enim malum est absolutè & sua natura, sed actus justitiæ distributivæ malis actibus debitum suum reddens, ad bonum universi, vel ad emendationem singulorum. Infligitur enim pœna, vel ut sit exemplo aliis, ne in eadem peccata incurrant: vel ut sit castigatio, ut peccata in posterum vitemus, & ab iis abhorreamus. Pœna ergò est malum secundum quid, respectu nimirum ejus, cui infertur, huic enim infert disconvenientiam, eò quod est corruptiva & destructiva naturæ.

In malo culpæ tria distinguunt: 1. actiones seu motus impiorum. 2. malitia actionum seu motuum, & 3. judicia occulta, quæ Deus per malas illas actiones seu motus vel ad punien-

dos

dos impios, vel ad benefaciendum piis exequitur, ut videre est apud Paræum in Irenico cap. 28. art. 3. Motus seu actio ipsa naturalis est, & à principiis naturalibus oritur: quomodo visio oritur ab anima mediante organo oculi. Hæc actio suâ naturâ bona est, vel saltem indifferens, si morale actionis spectare velis, ea enim & benè & malè uti possum. Tendit enim visio ad bonum corporis, si rectè utamur: at scandalo est & offendiculo, si ad vanitatem attendat. Quod Christus dixit Matth. 6. v. 22. & 23. Lucerna corporis est oculus: si igitur oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit: si autem oculus tuus fuerit nequam, totum corpus tuum erit tenebrosum. Ad hanc actionem sua natura bonam concurrit Deus: nec enim actio vel motus ullus fieri potest, sine Dei concursu, dicente Paulo Act. 17. in ipso movemur. Malitia verò est ἀνομία seu defectus à lege, seu privatio bonitatis debitæ in esse. Ut motus manus sua natura bonus est: sed si motus ille fiat contra dilectionem proximi, ut ipsi noceamus, malum vel cædem inferamus ex odio adversus ipsum concepto, hæc jam malitia est: eáque est formale peccati, ut quæ adversatur primæ regulæ seu mensuræ omnium actionum nostrarum, quæ est voluntas divina. Quando enim actio nostra est conformis primæ voluntati, jam bona est: quando ab ea dissentit & est difformis, jam hæc privatio seu defectus, seu difformitas & deformitas actioni confert peccati denominationem. Hæc malitia non potest ca-

dere

dere in Deum: sed creaturæ propria est. Defectus enim & privatio bonitatis in Deum cadere non potest: pugnat quippe cum excedente bonitate in bono deficere & carere aliquo bonitatis & perfectionis gradu, eò quod infinitè bonum esse non potest, cui aliquis bonitatis gradus deest. At creatura, cujus bonitas est determinata, quæque & labilis est sua natura, & lapsa est, huic non adversatur & agere benè, & à malo deficere, & carere gradu bonitatis debitæ inesse. Itaque hoc formale totum ad creaturam refertur. Denique tertio assignari rectè possunt Deo occulta judicia, quæ in hominum peccatis justissimè exercet Deus, ea ad bonum finem dirigendo & ordinando. Ita scriptura in venditione Josephi conjungit actionem fratrum Josephum vendentium, & actionem Dei ordinantis hanc venditionem ad finem bonum, ut fieret Dominus Ægyptii. Quod Josephus ipse docet Gen 50. v.19 & 20. nolite timere, num Dei possumus voluntati resistere? vos cogitâstis de me malum: sed Deus vertit illud in bonum, ut exaltaret me, sicut in præsentia cernitis, & salvos faceret multos populos. Mala erat actio fratrum, quia nascebatur ex odio adversus fratrem concepto: at intentio Dei bona erat, permittentis vendi Josephum, ut ita in Ægyptum descenderet, ejusque fieret Dominus. Dices: non esse facienda mala, ut eveniat bonum. Ita non furandum, ut des eleemosynam. Concedimus: sed Deus non facit malum, verum malum in quod inclinat & fertur suâ naturâ homo, quodque

volens

volens & sciens committit, Deus permittit, & è malo non à se, sed ab homine facto, pro sua sapientia & potentia bonum eruit.

---

9. An creatio actio sit soli Deo conveniens?

ANTE omnia cognoscendum est, quid creatio sit & dicatur, ut de hoc admirando genere actionis rectiùs statuere possimus. Tho. 1. p. quæst. 65. art. 3. creationem ita describit. Creatio est productio alicujus rei secundum suam totam substantiam, nullo præsupposito, quod sit vel increatum, vel ab aliquo creatum. Sensus est: Creari dici illud, quod de non esse ad esse simpliciter producitur, nullâ præjacente materiâ, è qua fiat. Hæc descriptio immediatæ tantum creationi convenit, quæ nullam planè materiam præsupponit. Sed recepta est distinctio creationis in Immediatam, & Mediatam. Illam dicunt, quando fit creatio nullâ præjacente, vel præsuppositâ materiâ. Mediatam verò, quando fit è materia quidem, sed non disposita naturaliter ad hoc opus, quod inde producitur. Ita dicitur Deum creasse hominem, Gen. 1. vers. 27. quem tamen formârat è limo terræ. Gen. 2. v. 7. Ita quando Christus ex aqua fecit vinum, hæc creatio mediata, à nonnullis dicitur. Inde alii generalius describunt, quòd scilicet creatio sit actio Dei, qua immediatè per se, res à non esse ad esse sine altera-

tione

tione. pro suæ libera voluntate producit: idque aut ex nulla prorsus præexistente materia, aut in materiam jam à se creatam formam è nihilo creatam introducendo.

Hæc verò actio Dei, creatio nimirum, differt ab actionibus naturalibus & artificialibus: 1. Quod ejusmedi actio non fit, nisi è præjacente materia: actio verò divina etiam non præjacente materiâ locum habet. Nam de actione naturali & artificiali verum est tritum illud: E nihilo nihil fit. Natura siquidem & artifex necessariò materiam prærequirunt, è qua opus suum producant: eò quòd horum actio est determinata & definita, ut non fiat è quovis quidvis, sed è determinata materia. At verò potentia Dei est infinita, nullis legibus & terminis circumscripta, indéque fit ut è quovis quidvis possit producere: è lapidibus etiam suscitare filios Abrahæ, Matth. 3. versic. 9. Sed non ita naturalia, quæ & requirunt materiam & quidem materiam determinatam. 2. Generatio omnis est cum prævia alteratione, & ita fit cum motu & successione: quod patet in productione rerum, quæ certum definitúmque tempus, & certas dispositiones requirunt, per quas de potentia in actum deducantur. At verò Deus dicendo, hoc est, verbo solo produxit omnia: dixit Deus, & factum est. Quo ipso docetur & productionis facilitas, quæ est sine conatu, motu, & successione: & esse completum ejus, quod productum est: quia factum esse notat complementum ejus, quod

factum

factum esse dicimus. Bonaventura in 2.d.5.
41. in eo dicit differre: quia generatio non
secundum totum, imò aliquid præexigitur
generando, cujus est ἀπόληψια ipsa generatio
natura præcedens ipsam formam: ac per hoc
versitatem notat. Non sic creatio, secundum
quam fit tota rei substantia à virtute divina im-
mediatè, quæ rem creat, volendo eam primò
se, cùm non sit. Hanc verò vim & facultatem
creandi esse creaturæ incommunicabilem
tuimus. At vera est & certa doctrina de fide
nullam creaturam aliquid creâsse: solum
Deum omnium Creatorem fides agnoscit,
sancti omnes docent, inquit Suarez disp.
taph.20. sect. 2. Et ex eodem principio,
eâdem ferè certitudine colligitur, nullam
turam de facto habere potestatem creandi,
non est verisimile, dedisse Deum alicui creaturæ
hanc potestatem, & non concedere seu per-
tere illi usum ejus: quia aliàs frustrà esset
potentia in natura rerum. Incommunicabilis
verò creaturæ hanc esse creandi potentiam,
eo manifestum est: Potentia creandi est po-
tia infinita: eò quod infinita distantia est
Ens & non Ens: eam infinitam distantiam
jungere, nonnisi à virtute infinita fieri po-
Infinita potentia est incompassibilis cum
tura, quæ quemadmodum habet essentiam
tam, ita nonnisi finitam potentiam posse
mittere. Posse enim sequitur esse: fieri ergo
quit, ut esse finitum habeat potestatem in
tam. Esset enim potentia nobilior princip-

gente, essentia scilicet, quæ potentiam deducit in actum. Vide multis de hac quæstione ex professo differentem Fr. Suarez locis jam citato.

10. *An termini Logici etiam Deo conveniant?*

LOgicam universalem esse disciplinam docent Philosophi, eamque Enti & non Enti convenire Ramæorum est effatum. Hinc non immerito poterit dubitari, an termini Logici Deo etiam rectè possint tribui, quodque hinc sequitur, an in rebus divinis rationibus etiam & argumentis Philosophicis aliquis concedendus sit locus? 1. Hic primo distinguendæ sunt quæstiones, quæ in controversiam veniunt: aliæ sunt quæstiones puræ, aliæ mixtæ. Quæstiones puræ sunt in quibus nec subjectum, nec prædicatum habet terminum Philosophicum, sed uterque è Theologia est desumptus, ut Christum esse incarnatum, in mysterio Trinitatis unam Essentiam ex æquo convenire tribus personis divinitatis, & quæ ejusmodi quæstiones aliæ. Aliæ sunt mixtæ, in quibus subjectum vel prædicatum est terminus Philosophicus: ut an corpus Christi, quod videbant & palpabant discipuli, sit phantasia, nec ne? De priori quæstionum genere, Philosophia nihil potest statuere demonstrativè, sed universam veritatem petit & depromit è Theologia, ut quæ divinorum mysteriorum revelationem sola in se complectitur,

tur, & qua tacente mysteria illa nobis planè es-
sent ignota & abscondita. Nihil tamen impe-
dit, quo minus similitudinibus è natura desum-
ptis, & è Philosophia depromptis, hæc myste-
ria declaremus & illustremus, propter intelle-
ctûs nostri infirmitatem: qui quia non potest
divina cognoscere prout sunt in seipsis, similitu-
dine quadam à nobis concipiuntur. De his my-
steriis intelligimus illud Apost. 2 Cor. 10. in
captivitatem redigendum esse intellectum in
obsequium Christi: ut ne scilicet è nostro cere-
bro & ingenio mysteria divina metiamur: sed
in totum è scriptura decidamus, & secundum
ejus præscriptum de iis agamus & loquamur.
Quando verò de veritate ipsa jam constat, si-
milia adhiberi nihil impedit, per quæ veritas
jam cognita illustretur. Alia verò est ratio quæ-
stionum mixtarum, de quibus quando jam con-
stat è scriptura, quod quæ in ea de terminis di-
cuntur, secundum communem naturæ cursum
& usum dicantur, non opus est miracula finge-
re, ubi scriptura nulla miracula agnoscit. Inde
fit ut rationes & argumenta dextrè adhibe-
possimus, dummodo scriptura contrarium n
doceat, verbi gratiâ, quæritur, an corpus Chri-
sti ubique? scriptura docet esse hoc corpus eju-
dem rationis cum corporibus nostris. Ita enim
scriptum est Hebr. 2. ubi ex eo quia fratres d-
cimur, & ego ac pueri mei mecum, in scriptur
de Christo legitur, argumentatur: quia ergo
pueri communicaverunt carni & sanguini, &
ipse similiter participavit eisdem &c. debuit

omnia fratribus similari. Constat ergò è Scripturis Christum habere carnem & sanguinem ejusdem naturæ, rationis ac conditionis cum nostra carne ac sanguine, & ita ex identitate naturæ rectè possumus statuere de corpore Christi, non esse illud ubique, quia nec nostra corpora nisi certo loco esse possũt. Ita Christus hanc veritatem suæ carnis allegat Luc. 24. v. 39. Videte manus meas & pedes, quia ego sum: palpate & videte, quia Spiritus carnem & ossa non habet, sicut me videtis habere. Hic Christus veritatem sui corporis docet testimonio sensuum, ut qui arguant carnem & ossa, quæ phantasmati non conveniant. Ita ergò quando è Scripturis constat de termino è Philosophia desumpto, quod sit & dicatur de re in Theologicis proposita secundùm cursum naturæ, rectè de eo poterimus philosophicè argumentari & disputare, Scriptura non adversante.

2. Duplex est modus secundum quem versamur in rerum cognitione: aut per ἀνασκευὴν aut κατασκευὴν, hoc est, jam rationibus & argumentis nostram sententiam & opinionem astruimus & confirmamus, jam aliorum argumenta, & rationes destruimus seu solvimus & refutamus. Posterior modus maximè est necessarius etiam in rebus divinis, ut quando Philosophi suas rationes & argumenta è natura desumpta & deprompta mysteriis in Scriptura revelatis opponunt: hic n. necessarium est Logicæ & sanioris Philosophiæ beneficio docere, quousq; principia & rationes sese extendant, quodque locum

S &

& veritatem obtineant, si intra limites & terminos sui generis sese contineant, non verò ita, si rebus altioribus & divinioribus opponantur. Ita quando Samosatenus disputat: ubi est generatio, ibi est mutatio. In divinis non est mutatio. Ergò in divinis non est generatio. Respondet Junius de Trinit. defens. 1. propositionem esse intelligendam de generatione physicâ: in ea est mutatio, motus, successio, terminus, diversitas naturæ. At verò aliam esse rationem generationis divinæ, ubi generatio non fit per potentiam superadditam, sed per naturam, sine ulla mutatione, principio, fine. Hîc Logica agit quod suum est: audit Philosophum naturalem disserere de generatione quâdam corporum: audit & Theologum disserere de quâdam generatione divinâ: comparat inter se subjectum, & discernit & judicat de iis, quæ sunt toto genere diversa non esse idem ferendum judicium & sententiam. Et ita hæreticum refutat, qui de genere diversis eodem vult argumentari modo. At verò alia est ratio mysteriorum è Philosophia probandorum, quod non licet: præcedat Theologia, subsequatur Philosophia. Itaque placet mihi judicium Fr. Junii de Trinit. defen. 3. sect. 4. Judicium & sensum fidei non negamus juvari exemplis & documentis à natura sumptis: at judicium naturale ex rebus naturalibus, infirmis, variis, obscuris, incertis, fallacibus, de rebus divinis, potentissimis, immutabilibus, perspicuis, certis, veris primò & p[...]

se judicare, & regulam esse judicandi, nemo homo, si sanus est affirmabit. Res Metaphysicas Physicis judicari nunquam concedes oportere ; & divinas ex eis affirmes judicandas ?

3. Quod verò in specie attinet ad terminos Logicos, de iis non indifferenter est statuendum: nec enim eorum una est ratio. Alii enim eorum denotant perfectionem, alii imperfectionem designant, quidam ab imperfectione & perfectione abstrahunt. Qui perfectionem denotant, Deo eminenter conveniunt: qui imperfectionem designant, Deo non tribuuntur: qui ab utroque abstrahunt, quando Deo tribuuntur non univocè, sed per quandam analogiam & proportionem conveniunt. Causarum notio Deo convenit eminenter: est enim prima causa, causa sine causa, à qua sunt omnia, & in quam tanquam ultimum finem tendunt omnia. Accidentis notio Deo non competit: est enim pura essentia, expers omnis mutabilitatis. At verò accidens mutabilitatis radix est. Relatio abstrahit à perfectione & imperfectione : hinc relationes Deo conveniunt. Sed relatio divina non est prædicamentalis, hoc est, per additamentum, sed transcendentalis, secundùm quam personæ immediatè referuntur. Sic quæritur, an notio generis Deo conveniat ? Dicendum, cùm Deo cum creaturis commune nihil univocè assignari possit : Essentiæ enim identitas infinito & finito competere nequit: inde genus univocum tribui Deo nequit. Quod si tamen quidam

 com-

communes conceptus tribuuntur, ii analogiam & proportionem quandam referunt: indeque hodiè dicitur Deo genus analogum, seu ut alii loquuntur, genus imperfectum convenire, hoc est, conceptus eos communes Deo convenire eminenter, creaturis per participationem. Ita substantia Deo tribuitur non ejusdem rationis cum substantia creata: indéque ὑπερούσιον substantiam Dei nominant, & ὑπερούσιον esse Deum asserunt.

CAPVT II.

De Angelis.

Theorema secundum.

Spiritus creatus est Spiritus à Deo dependens.

2. Estque vel Completus, vel Incompletus.

3. Completus est, qui non est pars alterius, s[ed] se solo constituit suppositum: & vocatur à Philosophis Intelligentia, ita dicta à perfectione il[la] quâ ducitur in amorem primæ causæ, cui pr[...] semper est, ut vult Scal. ex. 359. s. 1.

4. Intelligentiarum duo sunt ordines primarii apud Scholasticos: cœlestes, & supercœlestes. Scal. ibid.

5. Cœlestis officium est movere suum cujusque orbem. Ita enim Peripatetici volunt, intel-

genti-

gentiam esse formam cæli assistentem, quæ ipsi motum & operationem largiatur. Vide Archang. Mercen. dilucid. §. quæ sit cœlestis corporis forma pag. 92. & seqq.

6. *Supercœlestis assistit prima causa, ut ejus jussu etiam res hasce procuret inferiores, earum rectioni præfecta atque conservationi. Quæ fuit causa ut à Græcis Angeli vocarentur, quia mitteret eos Deus, Scal. cit. exerc. 359 Ac hæc descriptio propriè convenit Angelis vel secundùm primam creationem, in quantum omnes boni creati sunt: vel tantum bonis, qui in veritate perstiterunt.*

7. *Sunt verò præter hos Angeli mali, qui non servaverunt principatum suum, sed dereliquerunt suum domicilium, in judicium magni Dei vinculis æternis sub caligine reservati, ut docetur in Epist. Iudæ.*

8. *Angelorum considerandi affectus, & functiones.*

9. *Affectiones sunt vel communes, vel speciales.*

10. *Commune cum omnibus creaturis est esse finitum: adeóque esse in certo ubi, ut cùm sit hic, non sit alibi Angelus. Vide Scalig. exerc. 359. sect. 3. & 5. & dependens, quod sequitur esse sua natura corruptibiles: non corrumpuntur autem Angeli, quia non vult. Idem. ex. 307. sect. 20.*

11. *Affectiones quas habent communes inter se sunt: ÆVum, simplicitas, & esse Intellectuale.*

12. *AEvum est duratio Spirituum creatorum propria tempore nobilior, secundùm quam propriam essendi continuationem habent.* Scal. exerc. 359. s. 7.

13. *Simplicitas est affectio, qua compositionem excludunt, ut non habeant ullam sua substantia partem aliâ priorem.*

14. *Esse intellectuale est, secundùm quod & seipsos, ac qua sunt ab ipsis alia cognoscendi: & quod hinc sequitur, agendi facultatem, & arbitrii libertatem obtineant.*

15. *Specialis bonorum Angelorum affectio est status in bono, & inde consequens amor Dei, & beatitudo: malorum verò contrà perseverantia in malitia, & consequens odium Dei, & summa miseria.*

16. *Functio bonorum, est vel à parte Dei, vel à parte hominum: illa est assistentia Dei, ejusdémque glorificatio: hac est tum administratio Ecclesia, regnorum & provinciarum: tum in specie ministerium, quod exercent propter salutem electorum Heb. 1.*

17. *Malorum functio contrà describitur mendacio & homicidio, Ioh. 8. accusat enim electos, eorundémque perniciem desiderat, & quarit, quos devoret leo ille rugiens Iob. 1. Apoc. 2. 1. Pet. 5.*

COMMENTARIUS.

THomas Bentius in elegantissimo illo commentario Marsilii in Conviv. Platonis o-

ra

rat. 6. c. 15. 16. 17. præclarum admodum discursum instituit de ordine corporis, animæ, Angelorum, & Dei inter se: quo demonstrat supra corpus esse animam, supra animam Angelum, & supra Angelum Deum. Corpus enim seipso non moveri, sed propter animæ præsentiam & moveri & vivere. Anima verò propriè vim seipsam movendi possidet. Supra mentem animæ quæ mobilis est, quæ pars, quæ intermissa, quæ dubia, ponenda est Angeli mens stabilis, tota, continua, atque certissima. Sed enim Angeli mentem rerum illud principium, summumque bonum, quod in Parmenide Plato ipsum unum vocat, necessariò supereminet. Hunc ordinem eam ob causam notare voluimus, ut constaret esse Intelligentias seu Angelos inter Deum nostramque animam naturæ cujusdam mediæ: ut quantum ab infinita Dei perfectione recedunt ipsæ: tantum ratione complementi & perfectionis ab ipsis videatur recedere anima, videatur ex hac lege, quod esse quoddam suppositale seu personale obtinent Angeli, quod animæ, sive sit cum corpore conjuncta, sive ab eodem sejuncta & separata, quæ suppositum nunquam est, sed vel actu cum corpore conjuncta, alteram hominis partem constituit, vel separata aptitudinem nihilominùs retinet, ut cum corpore denuò conjungatur. Utverò de Intelligentiarum naturâ & conditionibus, quantum in hac ingenii nostri infirmitate & imbecillitate licet, aliquid dicamus, sequentes quæstiones examinabimus,

bimus, quæ potissimùm circa hanc doctrinam proponi & disputari solent.

I. *Angelus quid sit?*

QUid est Angelus, quemadmodum & aliarum rerum, potest considerari tum secundùm quid nominis, seu quoad vocem, tum secundùm quid rei, seu quoad substantiam & definitionem. Angelus secundùm quid nominis græcum censetur esse vocabulum, designans non tam quidditatem & essentiam Angelorum, quàm munus & officium: à missione enim vox ducitur, quòd Angeli sint nuncii ministratorii in ministerium missi propter eos, qui hæreditatem capient salutis. Indéque aliis etiam tribuitur hoc vocabulum substantia à Spiritibus Angelicis diversis. Ita Matth. 11. v. 10. Christus Johanni Baptistæ applicat illud Malac. 3. v. 1. Hic est de quo scriptum est: Ecce ego mitto Angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te. Et in universum de Sacerdotib. vox ea dicitur. Malach. 2. v. 7. labia Sacerdotis custodient scientiam, & legem requirent ex ore ejus: quia Angelus Domini exercituum est. Quo sensu multi explicant illud 1. Cor. 11. v. 10. mulier debet habere velamen super caput propter Angelos. Nam vox suâ naturâ generalis est, & in genere nuncium denotat: κατ' ἐξοχὴν verò nuncio Dei tribuitur, ut Henr. Stephanus annotavit in thes. Observatu dignum

dignum est, quod Aug. Justinianus Genuensis de hac voce annotavit in Psalt. quinq; linguarum ad Psal. 50. Angeli, inquit, nomen priùs Chaldæum, quàm Græcum fuisse suspicati sunt nonnulli, quòd plurib. in locis apud Chaldæos legatur, ut liquet 14. & 21. linea hujus Psalmi, ubi vice (duabus vicibus) Chaldæus interpres dixit, Angeli. Usum noto: vocem priùs fuisse Chaldaicam improbo, à Græcis Chaldæos eam vocem accepisse non dubito. Diabolo verò etiam hanc vocem tribui è Scriptura notum est. 1. Cor. 6. 3. nescitis quoniam Angelos judicabimus. At non judicabimus Angelos bonos. Clariùs Mat. 25. v. 41. Discedite à me maledicti in ignem æternum, qui paratus est Diabolo & Angelis ejus. Angelus Satanæ. 1. Cor. 12. v. 7. Hinc Zanch. de operib. 6. dierum, scripsit de Angelis bonis & malis libr. 3. & 4. Quantum ad quid rei attinet Sadducæorum erat opinio, Angelos & Spiritus non esse, quemadmodum Act. 23. v. 8. scriptum est: Sadducæi dicunt non esse resurrectionem mortuorum, neq; Angelum neq; Spiritum: Pharisæi autem utraq; confitentur. Nos contra Sadducæos docemus, Angelos etiam esse non tantùm bonas & malas inspirationes & cogitationes, sed vera ὑφιστάμενα, verè existentiam in natura, ita ut significent essentiam, naturam & subsistentiam, non tantùm distinctam & diversam, sed & ab aliis rebus separatam. Id manifestum est, non solùm ex iis descriptionibus & appositionibus, quæ in Scriptura proponuntur,

ubi dicuntur apparuisse in forma virorum, locuti esse & conversati cum hominibus, discessisse, aliáque opera quæ non nisi veris ὑφισταμένοις conveniunt edidisse: sed & naturæ ordo idem postulat, ut præter naturas & substantias corporeas, sint incorporei quidam Spiritus, à substantia corporum diversi, & ita Entia ordine hoc quoque inter se distincta ad universi complementum concurrant, ne quid in Spirituali gradu deesset & deficeret. Hanc veritatem etiam gentiles lumine naturæ agnoverunt, qui propterea de Intelligentiis Separatis & de mentibus multa dixerunt & scripserunt, ut apud Platonem & Aristotelem videri potest. Et verò Angelorum natura & substantia non à priori à nobis cognoscitur, sed à posteriori, quemadmodum Spiritualia & incorporea omnia: scil. tum ex actibus & operationibus, tum è remotione naturæ corporeæ, & similitudine ad animam nostram. Indéque perfecta quidditas & definitio nobis est incognita: nec nisi descriptione seu imperfectâ quâdam ratione nota nobis sunt quæcunque de Angelis cognoscimus.

Solet verò Angelus non uno modo describi. Biel in 2.d.2.q.1.art.1.not.1, adfert descriptionem Damasceni: ea verò ponitur orthod. fid. l.2, cap. quòd Angelus sit substantia intellectualis, semper mobilis, suæ potestatis arbitrióq; libera, incorporalis, Dei ministra, per gratiam non natura immortalitatem consecuta. Quæ ut plenius intelligatur sequentes quæstiones instituemus.

2. *An Angeli sint Spiritus seu naturæ incorporeæ?*

ANgelos esse corporeos multorum est sententia. In lib. dogm. Eccl. cap. 10. & 11. ita legitur. Nihil incorporeum & invisibile naturâ credendum, nisi solum Deum, id est, Patrem, Filium & Spiritum Sanctum. Qui ideò rectè incorporeus creditur, quia ubique est, & omnia implet atque constringit. Ideò & invisibilis omnibus creaturis, quia incorporeus est. Creatura omnis corporea est, Angeli & omnes cœlestes virtutes corporeæ, licèt non carne subsistant. Eadem sententia iisdem penè verbis docetur in lib. de Spirit. & anima c. 18. qui Augustino adscribitur. Esse verò hanc Augustini sententiam docet Lud. Vives ad lib. 15. de civit. Dei c. 23. Eandem sententiam multis tuetur Bonavent. in 2. d. 3. Contrà communis est sententia Scholasticorum, eáque in scholis penè recepta, Angelos esse substantias ab omni materiâ & corporietate separatas: quam sententiam etiam tuetur Thom. 1. p. q. 50. art. 1. & 2. In hac sententiarum diversitate. 1. Certum est esse aliquos Spiritus comparativè ita dictos, hoc est, non quòd sint expertes omnis materiæ & corporeitatis, sed quòd habeant corpora tenuissima, quæ visum, tactúmque effugiunt: quomodo in Physicis vitales & animales Spiritus nominantur. 2. Certum est An-

gelos non esse expertes omnis omninò compositionis. De quo genere compositionis disputat Scal. exerc. 359. s. 2. ubi quærit de Angelo, an sit purus actus? Et respondet, Non, solus Deus causa est sine causa: & Ens absque Ente. Mera namque essentia. Intelligentia verò tametsi non est composita ex materia & forma: tamen constat ex aliquo tanquam potentia, & aliquo tanquam actu. Potentiam illam dicimus, ejus esse: actum verò ejus essentiam. Est autem essentia, quâ est, id quod est. Esse verò ejus est, receptivitas essentiæ: quæ non est in prædicamento relationis, sed substantiæ: neque in ullo prædicamento materiali: sed neque in prædicamento intelligibili qualitatis: sed in prædicamento substantiæ supernaturali. His concedit Scalig. compositionem eam, quæ est ex potentia & actu: negat verò eam, quæ est ex materia & forma. At contrà Bonaventura, ex ea potentialitate sumit argumentum materiæ: quòd ubi est potentia, ibi sit necessariò aliquid materiæ analogum. Quod si latè disputetur, non contendam: sin proprietatem exactiùs tueri velimus, latiùs se extendit potentia, quàm materia. 3. Video utrinq; rationes adduci, non nisi Topicas & probabiles. Potissimùm argumentum Bonaventuræ è mutabilitate, & potentialitate est desumptum. Thomas verò argumentatur è perfectione universi, quæ deficere videtur, si nulla sit substantia creata incorporea. Sed neutra est necessaria. Potentialitatem & mutabilitatem concedunt

Scho-

Scholastici alii: eamque à dependentia & accidentalitate oriri statuunt, nec eam cum materia reciprocari censent. Contrà perfectio universi in eo est, ne quod Ens deficiat: at verò id non è nostra pendet imaginatione, sed à rebus ipsis, & divina voluntate: non enim ita universum est perfectum, ut non liceat imaginari Ens aliquod, quod in universo non habeatur. Disputat enim Scalig. exerc. 249. posse Deum facere, si ejus potentiam spectes, aliquid melius quàm fecit, quàm quomodo fecit. Quæ disputatio locum non habet, si non licet imaginari Ens, quod in universo vel non habeat, vel saltem non eo modo, quo nunc est. Itaque perfectionem universi ex eo metimur, quòd viderit omnia, & fuerint valdè bona, hoc est, quod ita esse voluerit & approbaverit omnia, non verò ex eo, quod omne Ens imaginabile sit in universo. Quod si ergò Deo visum fuerit primam creaturam vel facere materiæ expertem vel tenui materiâ præditam, ex ejus voluntate id universum pendet, an hoc potius quàm illo modo condiderit: sed neutrum adductæ rationes certò evincunt. Licet ergò in re ambigua sine hæreseos suspicione alterutram sententiam tueri & defendere. 4. Placet Zanchio eorum sententia, qui statuunt Angelos quadantenus esse corporeos. Probabilior, inquit, videtur esse sententia Augustini & reliquorum, Angelos omnes non esse prorsus & simpliciter incorporeos: quàm Scolasticorum, qui eos prorsus corpore spoliant; cùm tamen neque ipsi recusent verbum Gregorii:

cos

eos scilicet comparatione quidem nostri, esse Spiritus, comparatione autem Dei esse corporeos. 5. Mihi semper visa est probabilior eorum sententia, qui Spiritualis esse naturæ dicunt Angelos. Quod verò Dei respectu aliquid potentialitatis sapiunt, id non infert ilicò esse incorporeos: sed quid medium inter purè simplex, & corpus compositum: de quo suprà egimus. Nec displicet Caroli Bovilli decisio quæstio. Theolog. lib. 2. q. 4. An Angeli sint simplicis essentiæ quærit. Et respondet: Si contuleris Angelos Deorum per potentiam & actum finiendi sunt: utpotè qui prius fuerunt in potentia essendi, quàm in actu essendi. Nam ex non esse, & è nihilo in esse prodierunt. Sin autem illi cæteris creaturis conferentur, cùm sint primus actus creaturarum, & primordium, atque initium ævi earundem: tunc meritò simplicium essentiarum nomina recipiant. Sunt enim puri actus absque priori potentia. Paulus verò Cortesius 2. Sent. §. de Angelis concludit: Fieri nullo modo potest, ut cœlitum generi ullum sit materiæ genus admixtum. Siquidem qualiscunque rei munus naturæ suæ modo constituitur. Cùm autem percipere, munus sit ab omni materia secretum: intelligi potest omnem intelligentem naturam materiæ concretione vacare. Itaque ob eam causam dicemus, cœlites corporibus suâpte naturâ vacare: quanquam non negemus ab his quandoque varia esse corpora suscepta, ut est vatum elogiis & memoriæ mandatum.

3. De

3. De Hierarchia Angelorum.

SCholaſtici Doctores certam quandam Angelorum hierarchiam à Dionyſio Areopagita, ut aiunt, deſcriptam nobis exhibent, in qua Angelorum chori in triplicem hierarchiam, ſingulæ verò hierarchiæ in tres ordines, & ita in univerſum in novem ordines coguntur. Qui ſunt,

Seraphim, Cherubim, Throni.
Dominationes, Virtutes, Poteſtates.
Principatus, Archangeli, Angeli.

In hac doctrina 1. certum eſt, quod quemadmodum in rebus quibuſcunque aliis ordo pulcherrimus animadvertitur, ita in tanta multitudine divinarum mentium aliquis ſit ordo. Quæ enim perfectio in rebus materialibus & corporeis cernitur, eam quis dubitabit in Spiritualibus & cœleſtibus inveniri. 2. Certum & hoc eſt, inveniri in ſcripturis ea nomina, quæ Angelis aſſignantur. Coloſſ. 1. v. 16. nominantur Throni, Dominationes, Principatus, Poteſtates. Jeſ. 6. Seraphim. Cherubim in ſcripturis paſſim. Michaël Archangelus dicitur in Epiſtola Judæ: & in voce Archangeli ſcriptum eſt 1. Theſ. 4. v. 16. Angelorum vox hinc inde in ſcripturis ſæpiſſimè occurrit. Virtutes cœlorum leguntur Matth. 24. v. 29. Itaque non eſt quæſtio de vocibus & nominibus, an eæ in ſcripturis inveniantur. 3. Id verò à ſcripturarum ſimplicitate

plicitate alienum dicit Zanchius, certas hierarchias, certosque in singulis hierarchiis ordines, & tales dignitatum gradus, quibus perpetuò alii aliis præemineant, alii verò aliis subjecti inserviant, inter Angelos constituere c. 14. lib 2. 1. partis de operibus Dei. Nam è solis vocibus firmum argumentum ejus hierarchiæ peti non potest. Audi quid Origenes dicat de loco Coloss. 1. in lib, 1. Periarchon cap 7. Manifestè, inquit, in Christo & per Christum facta esse omnia & creata pronunciat, sive visibiliaq; quæ sunt corporalia, sive invisibilia, quæ non alia etiam arbitror quàm incorporeas, spiritualesque virtutes. Horum autem quæ corporea vel incorporea generaliter, dixerat, ut mihi videtur, in sequentibus enumerat species, id est, sedes, dominationes, principatus, potestates, virtutes. Hæc autem nobis prædicta sint volentibus per ordinem ad inquisitionem solis & lunæ, vel stellarum per consequentiam pervenire, utrum inter principatus haberi conveniat, pro eo quod dicuntur in principatum diei facta vel noctis: an putanda sint istum solem principatum habere diei ac lunam noctis? Hic Origenes in dubium vocat, an voces illæ solis Spiritualibus, an verò etiam corporeis creaturis tribui possint? non ergò certum per hujusmodi voces aliquam hierarchiam angelicam designari. Et Aug. in lib. ad Oros. contra Priscil. & Orig. cap. 11. dicit: certè ait Apostolus: sive sedes, sive dominationes, sive principatus, sive potestates. Et esse itaque sedes, dominationes, principatus, potestates in cœ-

in cœlestibus apparatibus firmissimè credo, & differre inter se aliquid indubitatâ fide teneo, sed quo me contemnas, quem magnum putas esse doctorem, quænam ista sint, & quid inter se differant nescio. Nec ea sanè ignorantia periclitari me puto, sicut inobedientia, si Domini præcepta neglexero. Vides voces esse notas Augustino: incognitum dogma illud triplicis hierarchiæ. 4. Præterea dubium satis, quod circa hanc doctrinam inferunt: Esse scilicet Angelos in hac hierarchia quosdam assistentes, qui secreta divinorum ministeriorum immediatè recipiant à Deo: alios ministrantes qui dicuntur mitti, illi scilicet qui instruuntur ab ipsis assistentibus de secretis. Ex illo genere dicunt esse quatuor ordines superiores: ex hoc verò quinque inferiores. Nam Jes. 6. mittitur Seraphim ad Prophetam, sicut expressè scriptum est, v. 6. & 7. & volavit ad me unus de Seraphim, & in manu ejus calculus, quem forcipe tulerat de altari, & tetigit os meum, dixit &c. Itaque mihi placet Scaligeri decisio ex. 359. s. 1. ubi Angelos dici notat, quia mitteret eos Deus. Subjungit: An verò quorundam modò sit hoc ministerium, an omnium? De hoc inquit, scriptum non est. Sed fides sit penes præscripta religionis.

---

4. *De intellectu & cognitione Angelorum.*

ANgelum esse naturæ intellectualis constat. Id enim est necessarium tum ratione naturæ

ejus,

ejus, tum ratione officii. Ratione naturæ: Cùm enim sit naturæ inter Deum & hominem mediæ, & ita secundum naturam homine superior, quæcunque perfectio simpliciter homini convenit, eadem Angelo conveniat necesse est. Ratione officii, ut quæ à Deo ipsi perficienda demandantur, ea convenienter expedire possit. Is verò intellectus angelicus, quemadmodum & intelligere ipsum, non est vel substantia vel esse Angeli, sed quemadmodum dicit Dionysius 2. c. angel. hierar. Angeli dividuntur in substantiam, virtutem & operationem, itaque nec in angelo, nec in quacunque alia creatura virtus vel potentia operativa, idem est quod sua essentia. Cùm enim potentia dicatur ad actum, oportet, ut secundum diversitatem actuum sit diversitas potentiarum: propter quod dicitur, quod proprius actus respondet propriæ potentiæ. In omni autem creato essentia differt à suo esse, & comparatur ad ipsum sicut potentia ad actum: actus autem, ad quem comparatur potentia operativa est operatio. In angelo autem non est idem intelligere & esse: nec aliqua alia operatio aut in ipso, aut in quocunque alio creato, est idem quod ejus essentia. Unde essentia angeli, non est ejus potentia intellectiva, nec alicujus creati essentia, sed ejus operativa potentia. Vide Tho. 1. p. q. 54.

Vis verò ea intellectiva Angelorum longè est nobilior & perfectior quâcunque notitiâ humanâ. Quia enim intellectus is est separatus ab omni materia: non habet impedimenta, quæ in in-

in intellectum hominis cadunt. Testis enim est quotidiana experientia materiæ copiâ & multitudine obrui & obtundi intellectûs subtilitatem: Plenus enim venter non studet libenter, ut habet communis regula, & qui cibo ac potu sunt obruti, non sunt ad intelligendum accommodati. Purior ergo intellectus, quò à corporeitate magis est abjunctus. Hinc de morte Philosophica elegans Socratis apud Platonem in Phœdone extat disputatio, qua vult verum Philosophum esse à corpore separatum, ut animo vacare possit rectiùs. Non possum, quin ob summam elegantiam quædam huc transferam è Platone: putamúsne, inquit Socrates, aliquid esse mortem? Aliquid certè, inquit Simmias. Nunquid aliud, inquit, quàm animæ à corpore solutionem? esseque id mortuum esse, scilicet solutum ab anima corpus per se seorsum esse? seorsum quoque à corpore animam solutam, ipsam per seipsam existere? Nunquid mors præter hoc aliud est? Nihil aliud, inquit Simmias. Hoc posito, postquam definivit, Philosophi officium esse, non sectari voluptates epularum, poculorum, venereorum, non corporis cultum: & hujusmodi hominis studium, haud ad corpus quidem declinare, sed quantum fieri potest ab illo discedere, atque ad animum se convertere: descendit ad studium sapientiæ, & subjungit: Quid autem circa sapientiæ ipsius acquisitionem? Inquit Socrates. Utrum impedimentum est corpus, si quis ipsum socium ad investigandum assumpserit, necne? Disputat verò decipi à corpore animum in at-

in attingenda veritate: ratiocinari autem tunc optimè, quando horum nihil eum perturbat, neque auditus, neque visus, neque dolor, neque voluptas: sed quàm maximè seipsum in se recipiens, deserit corpus, neq; quicquam quoad fieri potest cum illo communicans, neq; attingere ipsum quod verè est, affectat. Et tandem post multa concludit: Cæterum nobis revera demonstratum est, si quando sumus purè aliquid intellecturi, recedere à corpore oportere, atq; ipso animo res ipsas considerare. E quibus omnibus videtur evadere manifestum, esse intellectum puriorem, & ita in cognoscendo perfectiorem, qui est ab omni corporeitate maximè abjunctus. Quod ex eo etiam constat: Intellectus perfectioris est, qui ad esse divinum magis accedit. Perfectior ergò is est, & ita in intelligendo & cognoscendo vegetior, qui à materia maximè abjunctus & separatus.

Cæterùm modus intellectionis in angelicis iis spiritibus explicatu difficilis est. Eam ob caussam, quid aliis hac de re visum fuerit potiùs in medium adducemus, quàm ut certum quid è propria sententia hîc definiamus.

Cognitionem angelicam alii duplicem, alii triplicem esse dicunt: illi cognitionem aliam esse vespertinam, aliam matutinam faciunt: hi preter duplicem illam addunt tertiam meridianam. Angeli, inquit, Gerson summæ lib. 6. cognitionem habent matutinam, h. e. cognitionem rerum in verbo. Item cognitionem vespertinam, id est cognitionẽ rerum in se. Item meridianam, i. e. apertam

tam Dei visionem. Est etiam alia cognitio, quia majores Angeli indicant minoribus illa, quę per divinas θεοφανίας receperunt. Ita ille. Aliter aliquantò rem declarat Melchior Flavius in resolut. Scoti 2. Sent. d. 3. q. unic. Angeli, inquit, cognitio vespertina, cognitio rerum in proprio genere: matutina naturalis per species inditas: & beatifica in verbo, aliâs meridiana. Tho. 1. p. q. 58. ar. 6. hanc doctrinã ita declarat. Dicendum, quòd hoc quod dicitur de cognitione matutina & vespertina in angelis introductũ est ab Aug. qui, sex dies, in quibus Deus legitur fecisse cuncta, Gen. 1. intelligi vult non hos usitatos dies, qui solis circuitu peraguntur, cùm sol quarto die factus legatur, sed unum diem scil. cognitionem angelicam sex rerum generibus præsentatam. Sicut autem in die consueto manè est principium diei, vesperè autem terminus, ita cognitio primordialis esse rerum dicitur cognitio matutina, & hæc est secundum quod res sunt in verbo: cognitio autem ipsius rei creatæ, secundum quod in propria natura consistit, dicitur cognitio vespertina, natura esse rerum fluit à Verbo, sicut à quodam primordiali principio, & hic effluxus terminatur ad esse rerum, quod in propria natura habent.

Nos ita: cognitio angeli non una est: alia per visionem, alia per revelationem, alia per species. Per visionem est cognitio beatifica, qua cognoscit Deum, non tantùm cognitione speculativâ, sed fruitione, ita ut Deum videat, in eaque visione acquiescat, tanquam in summo bono,

bono. Cognitio per revelationem est, qua Deus de voluntate sua, & rebus aliis Angelis manifestat, quæcunque ipsos vult scire. Tametsi enim Deus in se omnia contineat, non tamen videns Deum, necessariò videt omnia: sed visio rerum aliarum pendet ex revelatione. Est enim repræsentatio illa rerum omnium non formalis, sed eminentiæ, & non naturalis, sed manifestationis voluntariæ. Indeque fit, ut tametsi omnia sint in Deo: non tamen videantur omnia ab Angelis, nec Angeli sciant omnia, nisi præcedente revelatione. Cognitio per species duplex est: vel per species innatas, vel per species è rebus acceptas. Et Suarez disp. Metaph. 35. s. 4. n. 20. hanc ponit assertionem ad cognoscendas res alias indigere intelligentias speciebus intelligibilibus, eas tamen habere cum natura congenitas, saltem respectu naturalium rerum. Cum enim in homine sit facultas naturalis primorum principiorum cognoscendorum, ut post lapsum etiam illicò iis assentiatur: primi etiam parentes habuerint eam sapientiam, ut sine doctrina omnium rerum habuerint notitiam: Angelis certè denegandum non est, eos naturalem & sibi congenitam omnium rerum, saltem naturalium, habere notitiam & cognitionem. Quoad contingentia verò, quia ea aliter atque aliter se habere possunt, dicendum videtur, ea cognosci ab angelis per experientiam, & ita per species à rebus acceptas. Quò tendit illud Bielis, qui dicit cognitionem vespertinam angelorum esse partim infusam, partim acquisitam. Infusam eam dicit,

dicit, qua per species concreatas res cognoscuntur: acquisitam verò, quæ fit per species à rebus receptas. Vide pluribus ad hanc doctrinam Scholast. & Suarez citatis superiùs locis.

---

5. *An Angelis convenit libertas arbitrii.*

ANgelis voluntatem convenire qua & velle & eligere possint dubium non est. Ex ejus cum intellectu concursu fuisse liberum arbitrium in angelis ad bonum & malum patet ex angelorum lapsu; quorum, quia alii lapsi, qui in veritate non perstiterunt, & principatum suum dereliquerunt, alii verò statum suum conservarunt, & à bono non defecerunt, argumento est, potuisse eos ad bonum & malum inclinari, alterutrum vel eligendo vel reprobando, quemadmodum & homo ad utrumque ante lapsum fuit liber: & ita constat arbitrium liberum simpliciter ita dictum in angelis fuisse. Inde Lomb. dicit in 2. d. 5. habebant, inquit, omnes liberum arbitrium, quod est libera potestas, & habilitas voluntatis rationalis. Poterant enim voluntate eligere quodlibet, & ratione judicare, id est, discernere: in quibus constat liberum arbitrium. Nec creati sunt volentes averti vel converti, sed habiles ad volendum hoc vel illud, & post creationem spontanea voluntate, alii elegerunt malum, alii bonum. Constat ergò in libertate arbitrii conditos esse & creatos angelos.

Sed

Sed id nunc quæritur, postquam & boni sunt confirmati in bono, ut non possint malè agere, & mali indurati in malo, ut non possint benè agere, an aliquod sit in iis liberum arbitrium reliquum. Quod Lombardus in 2.d.7. ita expressit. Cùm nec boni peccare possint, nec mali benè velle, vel benè operari, videtur quod jam non habeant liberum arbitrium: quia in utramque partem flecti non possunt, cùm liberum arbitrium ad utrumque se habeat. Qua in re id sciendum est, arbitrii libertatem non in eo consistere, ut ad bonum pariter & malum æquè simus liberi, & deflectere possimus: ita enim nec in Deo vel esset, vel esse posset libertas, eò quòd cum summè bono malum consistere nequit. Is tamen suam agendi libertatem in eo nobis manifestavit, quòd & mundum condidit, quando & quomodo voluit, & unicuique nostrûm dat quod & quantum ipsi visum fuerit. Et cùm arbitrii libertas sit perfectio simpliciter, Angeli certè in gloria constituti eâ carere non poterunt: ii tamen malum ampliùs nec velle nec agere poterunt. Id Augustinus docuit in Enchirid. ad Laur. cap. 105. de homine: sic, inquit, oportebat priùs hominem fieri, ut & benè velle posset & malè, nec gratis, si benè, nec impunè si malè: postea verò sic erit, ut malè velle non possit, nec ideò libero carebit arbitrio. Multò quippe liberius erit arbitrium, quod omninò non poterit servire peccato. Neque enim culpanda est voluntas; aut voluntas non est, aut libera dicenda non est, qua beati sic esse volu-

mus, ut esse miseri non solùm nolimus, sed nequaquam prorsus velle possimus. Sicut ergò nunc etiam anima nostra nolle infelicitatem, ita tunc nolle iniquitatem semper habitura est. Quod de homine constituto in gloria dicimus, eum liberum futurum à servitute peccati, sine amissione liberi arbitrii: idem de Angelis dicendum, cùm liberi sunt à coactione ad volendum bonum, quod Spiritus faciunt, & bonum præ bono eligere, actiones etiam vel perficere vel non perficere possint, salvam bonis Angelis permanere arbitrii libertatem. Quemadmodum mali etiam Angeli, tametsi in malo sunt indurati; tamen quia malo delectantur, in malum consentiunt, malum præ malo eligunt, malum inferre possunt, & ita voluntatem ab omni coactione habent liberam, libertatem arbitrii in malo etiam perpetrando habent reliquam. Quòd si verò libertas servituti opponatur: jam quemadmodum homo servus peccati est, ut propriis viribus ex ejus servitute sese eximere nequeat, ut servum arbitrium hominem habere Theologi graves dixerunt: ita mali Angeli, qui sunt in malo obdurati, non possunt benè, sed tantùm malè agere. Quo sensu si quis libertatem arbitrii ad bonum, scilicet, ipsis etiam denegare velit, non repugnabimus. Convenienter his scripsit Carolus Bovillus quæst. Theolog. lib. 2. quæst. 91. an qui exciderunt, (loquitur de Angelis eo loco) post casum suum libertatē amiserunt? Sicut, inquit, permāserunt in bono, post confirmationem sui, naturali

 turali

turali libertatis dono non sunt spoliati: ita & qui à bono prolapsi sunt, post infelicem sui ruinam nequaquam privati sunt libero arbitrio. Nempe ut diximus, nec virtus, nec vitium, aut bonorum aut malorum Angelorum naturam substantiamque immutare potuerunt aut addentes aut adimentes illis naturalem aliquam facultatem. Æterno tamen Chao ac profundo bonos à malis deduxerunt, hos in malo sistentes, illos verò in bono confirmantes.

---

6. An sint Intelligentiæ cœlestium orbium motrices?

SCaligeri exerc. 359. s. 1, verba sunt: Intelligentia dicta est à perfectione illa, quâ ducitur in amorem primæ causæ: cui semper præsto est. Græcè vocatur νοῦς, Latinè mens: quia est actus quidam. Earum duo sunt ordines primarii: Cœlestis, & supercœlestis. Cœlestis officium est, movere suum cujusque orbem Supercœlestis assistit primæ causæ: ut ejus jussa etiam res hasce procuret inferiores, earum rectioni perfecta atque conservationi. Quæ fuit causa, ut à Græcis Angeli vocarentur: quia mitteret eos Deus. In his verbis extra dubium est, quod desupercœlestis intelligentiæ officio dixit: id vero satis certum est, an sunt quædam intelligentiæ cœlestium orbium motrices, cùm nec satis constet, an sint ejusmodi orbes, etsi sint, an ejus modi Intelligentiis motricibus

lius indigeant, & non propriâ ac internâ potiùs vi & virtute moveantur, quàm intelligentiarum assistentium operâ.

Duæ enim in hac causa sunt opiniones: altera est, esse in cœlo orbes quosdam reales, realiter inter se diversos, ita ut alia sit Sphæra Saturni, alia Jovis, alia aliarum planetarum, alia etiam stellarum fixarum, quibus orbibus stellæ sint affixæ, ut moveantur ad motum suorum orbium, orbes verò non habere vim quandam internam motricem, sed ab intelligentia tanquam formâ assistente, ut loquuntur, motum suum accipere. Contrà verò Tychonis Brahe, & aliorum quorundam recentiorum est sententia, non esse in cœlo reales ejusmodi orbes & Sphæras, sed cœlum esse unum quoddam corpus continuum, nulla orbium inter se divisione reali constans, in eóque astra & stellas liberè motum sibi proprium vi quâdam internâ ipsis insitum perficere; nec esse eas stellas vel orbibus affixas, vel intelligentiâ opus habere ad motum hunc ipsis naturalem conficiendum; haud aliter atque quoque corpora vi quâdam internâ sibi & naturali propriâ, non adscitâ extrinsecus ejusmodi quâdam Intelligentiâ moventur & agitantur.

Ac prior quidem opinio tum Peripateticorum, tum Scholasticorum est, qui in ea ferè consentiunt, esse ejusmodi Intelligentias formas assistentes orbibus cœlestibus, à quibus non quidem esse habeant, sed motum omnem recipiant. Elegantissimis verbis hanc senten-

tiam retulit Paulus Cortesius 2. Sent. §. de creatione corporum: At Apollo Christianorum d. Thomas, inquit, scientius genus hoc totum ratione astringit. Probat enim divisione operum animæ, nullam corporum cœlestium animæ consentaneam esse operam, præter Intelligentiam & motum. Dicitque animam corporibus cœlestibus, non ut formam annecti: sed virtutis appulsu, ut mobili agitatorem applicari, quemadmodum si lagena in prono, vi pedum impulsa moveatur. Alii etiam lumen ad intelligentiam referunt, & influxum omnem in hæc inferiora. Ita Archang. Mercenar. ad §. quæ sit cœlestis corporis forma in dilucid. disputat. contra Thomam, qui dixerat; cœlum seclusâ intelligentiâ agere in ista inferiora: eámque assertionem dicit esse falsam. Nam cœlum non agere in ista inferiora nisi mediante lumine & motu. Jam verò, inquit, cœlum seclusâ intelligentiâ non movetur, nec lumen habet, cùm ista habeat ab intelligentia: igitur seclusâ intelligentia non agit in ista inferiora. In quibus verbis Archangeli duo noto: Primum est, non videri consentaneum veritati, cœlum lumen habere ab intelligentia: est enim lux indita syderibus in prima creatione, unde & luminaria dicuntur. Itaq; lux non nunc primum ab Intelligentia illa assistente vel cœlo, vel astris extrinsecus advenit. Alterum est, quod annotavit Joh. Dez in canonibus suis: cœlum non tantùm agere mediante vel lumine, vel motu, sed & occultis qualitatibus: nec enim

enim vel lumen vel motum transire in intima terræ viscera propter objecti densitatem & soliditatem: esse verò occultas cœli sydeúmque qualitates, quæ nullâ objecti soliditate impediantur, quò minùs transeant, & ejusmodi occultas vires plurima in his inferioribus perficere certum est quæ nec motu, nec lumine peragantur. Verba ejus sunt in aphor. 25. duplices sunt stellarum omnium radii: alii sensibiles sive luminosi, alii secretioris influentiæ: Hi omnia quę in hoc mundo continentur penetrant: illi ne adeò penetrent quodammodo impediri possunt.

Quoad motum verò mihi placet magis eorum sententia, qui orbes ejusmodi reales in cœlestibus improbant: quâ de re in Physicis pluribus disputavi. Et hinc judico astris & syderibus proprium quendam motum esse insitum & inditum, ut ejusmodi Intelligentiâ assistente opus non sit. Cùm enim inferioribus omnibus Deus suos motus indiderit, ut non tantùm Elementa, & quæ ex his sunt mixta omnia, pro cujúsque naturâ, vel sursum, vel deorsum, moveri possint: locomotivam, secundùm quam in partes omnes moveantur, animantibus: avibus etiam volatum, verisimile esse non videtur, adeò nullum astris motum esse datum, ut absque ejusmodi speciali Intelligentiâ assistente motu nullo ferri possint. Et quid impedit ejusmodi motus principium internum? non uniformitas, sunt enim uniformia corpora Ele-

menta, & tamen suum habent motum. Nec motûs ratio & conditio, quòd sit motus circularis: cùm enim corporibus specie diversis indi- ti sint motus etiam contrarii, ut ignis æquè sursum ferri possit vi ingenitâ, atque terra deorsum: quidni circularis etiam motus suum quoddam corpus naturale habeat, à quo primò perficiatur. Itaque mihi probabilior eorum videtur esse sententia, qui nullam ejusmodi Intelligentiam assistentem agnoscunt.

---

7. *An Angeli sint immortales & incorruptibiles.*

Πᾶν κτιστὸν καὶ τρεπτόν, μόνον δὲ τὸ ἄκτιστον ἄτρεπτον, Omne creatum vertibile, solum autem increatum invertibile, inquit Damasc. de Orthod. fide lib. 2. cap. 3. Et subtilis est apud Scalig. exerc. 307. s. 20. disputatio, & ut ipse dicit, ardua, & quæ non nisi à doctis percipi queat. Omne quod est aut est primum principium, aut à primo principio. Unum est primum, alia dependent igitur. Ergò sua naturâ omnia, præter unum corruptibilia. Tametsi enim sunt Entia absoluta à subjecto & termino: tamen haud sunt absoluta à causa. Sunt igitur per aliud, & ab alio. At omne dependens ab eo à quo dependet, si est voluntarium principium, mutari potest. Ergò ipsæ quoque mentes immateriales, etsi ponuntur à Peripateticis coæ-

ternæ

ternæ Deo: tamen ut à primo pendent à primi nutu deponi possunt ab ea essentia, in qua sunt ab illo constitutæ. Si enim non possent, haberent in se aliud principium resistendi illius infinitati? Non igitur illud esset primum principium. Ita ille: eleganter sanè, Nam ita esse immortale Deo propriè tribuitur. 1. Tim. 1. v. 17. At verò contrà constans est omnium sententia, non esse Angelos corruptioni & mutationi obnoxios: cùm enim sint naturæ simplicis & incorporeæ, adeóque nec è multis constant, in quæ resolvi possint: nec è contrariis, quorum unum alteri repugnet, è qua pugna totius corruptio & destructio primùm sequitur: rectè hinc concluditur, naturalem & Physicam corruptionem & mutationem Angelis non competere.

Dicendum tamen. 1. dici aliquid vel incorruptibile & immortale absolutè & simpliciter, κατά τι seu secundùm quid, certo scil. & determinato quodam respectu. Simpliciter & absolutè Divinæ essentiæ repugnat corruptibilitas & mortalitas. Est enim hoc primum illud & summum principium, à quo sunt & dependent omnia, ipse solus independens aliundè, omnimodò immutabilis. Indéque ipsius esse, & anni ejus non deficere dicuntur Psal. 102. Et hoc sensu solus est immortalis, & ipsi uni & soli hoc Epitheton verè convenit. Ac hoc privilegium ipsi tribuitur præ aliis Diis gentium: ut rectè Lyra dixerit ad locum 1. Tim. 1. immortalem nominari, ad differentiam Jovis, & Sa-

turni, & hujusmodi, qui sunt homines mortales. Et hoc sensu jam disputat Scalig. ne quidem mentes immateriales esse ab omni mutabilitate liberas: eò quòd dependent à voluntario principio, ad cujus nutum & arbitrium sunt factæ & creatæ, & quicquid habent ejus unius beneficio habent: ut propterea ejus infinitati resistere nequeant. Hic itaque rectè asserimus: Angelos esse incorruptibiles gratiâ. Quòd citato superiùs loco ita effert Scalig. Non corrumpuntur autem quia non vult. Et in lib. de plantis pag. 55. scitè admodum: neque verò, inquit, finem habebit, quia principium habuerit anima: nisi quomodo mentes illæ cœlestes. Nutu creatæ, nutu dissolventur, si libuerit. At libuit, ut ne liberet, voluit, ut nollet. In quem modum in Timæo scripsit verba omnibus jam ferè nota: Postquam morti sunt omnes, (loquitur verò de Diis Gentilium, è quibus Terræ, Cœlique filii Oceanus & Tethis fuisse traduntur. Ab iis Phorcys, Saturnus & Rhea. Ex Saturno & Rhea Jupiter & Juno) tum ad eos mundi genitor ita fatur: Dii orti ex Diis quorum opifex ego & pater sum, hæc attendite. Quæ à me facta sunt, me ita volente indissolubilia sunt. Omne siquidem quod vinctum est, solvi potest. Sed mali est, quod pulchrè compositum est, séque habet benè, velle dissolvere. Quapropter quia generati estis, immortales quidem & indissolubiles non estis. Nec tamen unquam dissolvemini, nec mortis fatum subibitis: Nam voluntas mea majus præstantiúsque

tibique vobis est vinculum ad vitæ custodiam, quam nexus illi, quibus estis tunc, cum gignebamini, colligati. De qua tamen prosopopœia videatur Cyrillus contra Julian. lib. 2. tom. 2. pag. 529. edit. Parisl. anno 1572. Manifestum est ex his omnibus, Intelligentias, & mentes illas cœlestes relatas ad primum illud principium, non esse simpliciter incorruptibiles & immortales; sed secundùm quid, ejus scil. gratiâ, voluntate, nutu, & arbitrio. 2. Sin mentes illæ cœlestes referantur ad causas vel internas, vel externas Physicas & naturales, earum respectu planè sunt incorruptibiles & immortales. Nec enim causæ vel internæ sunt è quibus constent; vel contrariæ qualitates, quæ in ipsis litem & pugnam excitent, unde destructio sequatur; quomodo mixtorum corruptio perficitur. Sed nec agens externum est ejus virtutis & potentiæ, quod sit aliud à Deo, quod simplicem hanc Intelligentiarum essentiam in nihilum possit redigere. Ejusdem enim potentiæ est è nihilo facere aliquid, & ens aliquod annihilare, seu in nihilum redigere. Itaque secundùm quid, seu respectu causarum secundarum rectè incorruptibiles etiam dicuntur intelligentiæ. Concludam eleganti Cyrilli sententiâ quæ habetur thesaur. libr. 8. cap. 2. Etsi, inquit, Angelus immortalis quædam res est, propter voluntatem & gratiam salvatoris; sed tamen quoniam ortum habuit, & esse cœpit, occidere quoque potest, & non esse. Nam quæ naturis præcipuè insunt, ea respectu Creatoris

Dei nihil sunt. Quare sicut ignis combustivus quidem, sed non Deo: sic & Angelus immortalis quidem est, sed non Deo. Solus enim Deus propriè immortalis est, quia naturaliter id habet, cætera per gratiam; sicut creaturæ. Vide Thom. 1. q. 50. art. 5.

8. *An omnis planè compositionis sint expertes Intelligentiæ?*

NOn unum compositionis genus & est, & reperitur: inde fit, ut quæ certo respectu dicuntur simplicia, alio respectu composita esse deprehendantur. Ita enim in genere corporum simplicia esse dicuntur Elementa, quoad ex aliorum Elementorum coalitione non concrescunt, eorúmque respectu mixta dicuntur esse corpora, quæ ex Elementorum concursu resultant. Eadem verò Elementa collata ad materiam & formam expertia compositionis non sunt, sed ex earum partium inter se unione nascuntur: nec enim ut in Physicis disputavit Aristoteles, possent invicem transmutari Elementa, nisi esset commune quoddam alterationis & transmutationis subjectum, quod materiam dicimus: sed nec inter se Elementa specie differrent, si non uno tantum subjecto constirent, omnibus Elementis communi: forma ergo accedat ad materiam necesse est, secundum quam à se invicem Elementa discernantur & distinguantur. Itaque certum hinc est, quod uno

uno modo simplex esse dicitur, huic non repugnare dici alio modo compositum.

Hoc verò privilegium unius Dei proprium est esse summè simplicem, ut ab eo omnia genera compositionis excludantur. Idque inde fit, quia nec ab alio est, nec ex aliis est, nec cum alio habet naturæ convenientiam, nec deficit in aliquibus. Primum excludit eam compositionem quæ est ex actu & potentiâ: & consequenter eam, quæ est ex esse & essentiâ. Alterum eam, quæ ex partibus vel essentialibus, vel integrantibus est. Tertium eam, quæ est ex genere & differentiâ. Quartum eam, quæ est ex positivo & privativo: ut & eam, quæ est ex subjecto & accidente. Quod verò in Deo multa concipiuntur: non tam notat compositionem in essendo, quàm multitudinem in operando. Quod notavit August. Niphus Suess. ad disp. 3. destr. Averroïs: Deus, inquit, non est agens simplex, sed multiplex: quoniam licèt ipsum in se sit unum in esse & summè simplex in esse: est tamen multum in virtute & perfectione. Vide de hac Dei simplicitate Scal. ex. 140. & quòd nullus modus compositionis ipsi conveniat apud Algaz. Averr. & August. Niph. Suess. destruct. disp. 5. Metaph.

Intelligentiæ verò quæ sunt naturæ mediæ inter Deum & corpora seu res naturales, simplices quidem dicuntur, sed non summè simplices. Est enim compositio alia Physica, alia Logica vel Metaphysica. Illa est ex partibus realiter inter se diversis, cujusmodi sunt vel materia,

vel forma, quæ essentiam rei immediatè constituunt, vel integrantes, quæ ad operationes perficiendas potissimùm sunt institutæ. Hoc sensu simplex est omnis Intelligentia: nec enim multa in se complectitur, in quæ vel dividi, vel resolvi possit. Logicæ verò vel Metaphysicæ compositionis expertes intelligentiæ non sunt. 1. Convenit iis compositio ea, quæ est ex subjecto & accidente. Quum enim mutabilitas conveniat Intelligentiis, ut de bono in malum converti possint, quod è Diaboli lapsu manifestum est: constat hinc manente eâdem substantia mutationem quandam iis convenire: ea verò quia accidentalis est, accidentia quædam Intelligentiis tribuantur necesse est, secundùm quæ ea mutatio accidat. 2. Convenit compositio ea, quæ est ex actu & potentiâ. Quod notavit Scal. ex. 359 s. 2. An verò sit purus actus, inquit? Non. Intelligentia tametsi non est composita ex materia & forma: tamen constat ex aliquo tanquam potentiâ, & aliquo tanquam actu. Ratio certa: quod enim de non esse in esse producitur, est in potentia suæ causæ, à qua producitur, accipit verò actum essendi seu existentiæ, quando ponitur extra suas causas. Sunt verò Angeli de non esse in esse producti: designari ergò in iis potest aliquid per modū potentiæ & actûs. 3. Indéq; notari potest in Angelis cōpositio ex esse & essentiâ: abstrahit enim essentia Angeli ab omni causâ, & denotat præcisè quidditatē stantem per seipsam: at existentia ejus non potest definiri, nisi mētione

supremæ

supremæ causæ à qua sit: existentia enim definitur ex ordine ad causas, extra quas producitur id ipsum, cui tribuitur existentia. 4. Sed nec ea quæ è genere & differentia est compositio denegari potest angelis. Omnis enim conceptus prædicabilis in quid de plus quàm numero differentibus certam proportionem inter se, & si non sit pars alterius, est conceptus generis, dicit Ockam in 4. d. 8. At verò nihil repugnat dari ejusmodi quendam conceptum in Angelis, cui omnes hæ conditiones conveniant. Nec ergò potest Angelis denegari genus. At verò ut superiùs ex Averroë disputavimus destruct. disp 7. quæ conveniunt genere univoco, oportet ut dividantur ab invicem aliqua differentia, & erit quodlibet eorum compositum ex genere & differentia. Quod si itaque Angelis non repugnat ratio generis univoci: nec ergò ratio differentiæ: nec ergò compositio quæ est è genere & differētia. 5 Denique quia solus Deus est, qui omnes perfectionum gradus complectitur: sequitur inde, quicquid aliud est à Deo, in eo concipi, aliquid per modum positivi & privativi. Nam & habet positivè perfectionem sibi debitam, & nō attingit gradum infinitæ perfectionis divinæ, à qua deficit. Sed hic ultimus modus est valdè impropriè dictus: quod enim non debetur id si desit, privationem propriè non infert. Et si vel maximè inferret privationem, non tamen inferret compositionem: quod enim non inest, id ne quidem potest componere: nisi tantum quoad nos, in quantum nos concipimus, id quidem

dem convenire, aliud verò non convenire. Voluimus tamen hujus etiam modi compositionis mentionem injicere, quia vulgò etiam huc referri solet.

CAPUT III.

De anima humana.

Theorema tertium.

Spiritus Incompletus est Spiritus ordinatus ad esse alterius, ut eius sit pars.

2. *Indeque se solo non constituit Suppositum, vel Personam: sed unitus & consanctus cum corpore. Eiusmodi est Anima humana.*

3. *Anima humana est Spiritus ex inspiratione divina in prima hominis creatione factus, ut fieret homo in animam viventem.*

4. *Eius consideratio est vel absoluta, vel respectiva.*

5. *Absoluta, Metaphysica propria, est consideratio quidditatis & prædicatorum quidditativorum animæ, in quantum à corpore vel contradistinguitur, vel separatur.*

6. *Et ita est substantia quædam Incorporea & immortalis, multo intervallo corpus excellens, & tanto, quanto corporeis præeminent incorporea, homini data ad operationes humanas exercendas. Vide Chrysost. in Gen. hom. 13.*

7. A

7. A Paulo Scalichio in concl. 3. de anima ita describitur: Anima humana est lux quædam divina ad imaginem verbi, causa causarum, primi exemplaris creata, substantia Dei sigilloque figurata, cuius character est verbum æternum. Quæ descriptio dextrè accipienda.

8. Ea immortalis est: adeoque à morte hominis separatim existit, cum aptitudine & spe, ut in futura resurrectione corpori denuò uniatur & coniungatur.

9. Ea intellectualis est: in corpore quidem res per species à phantasia ad se delatas cognoscens & percipiens. Modus verò intelligendi in anima separata explicatu difficilior. Sententia Thomæ est: animam separatam non intelligere per species innatas, nec per species quas tunc abstrahat, nec solum per species conservatas: sed per species ex influentia divini luminis participatas, quarum anima fiat particeps, sicut & aliæ substantiæ separatæ 1. p. q. 89. art. 9. ad. 3. vide Franc. Suarez. disp. Metaph. 35. s. 2. n. 6.

10. Respectiva animæ consideratio est in ordine ad corpus, cuius forma est & actio: indeque ad multiplicationem corporis multiplicatur & ipsa. Sed hæc consideratio Physici propria est.

COMMENTARIUS.

ARistoteles 1. de anima t. c. 1. commendat nobis scientiam de anima, ut quæ excedat omnes alias scientias nobilitate subiecti, & certitudine demonstrationis excepta divina. Sed meminisse

minisse nos decet ejus; quod ab Averroë scriptum destruct. disp. 2. phys. sermo de anima est nimis profundus, sed Deus appropriavit eum sapientibus profundis in scientiam: & ideò dixit Job; Simplex ego sum, scio animam meam. Tametsi verò quamplurimis idem accidit, ut ob intellectûs infirmitatem, & sermonis profunditatem ad animæ notitiam assurgere nequeamus: pulcher tamen est in re difficili etiam conatus. Conabimur itaque in hoc etiam genere nos exercere. Animæ consideratio non unius est generis: Est namque vel Physica, vel Metaphysica. Prius de anima declaratum ab Aristotele & Averroë 1. de anima, t.c. 59. Posterius docuit Averroës 3. de anima t. 5. his verbis: & ideo scire de Anima necessarium est in sciendo primam Philosophiam. Considerationis diversitas ex eo: quia anima secundum substantiam est immaterialis, conjunctione tamen materialis: hinc fit, ut prior considerandi modus totus sit Metaphysicæ proprius, cujus officium est, tradere ea, quæ sunt ab omni materia separata. In quantum verò anima habet ordinem ad corpus, & in & est, & agit ac operatur in materia & cum materia: hactenus jam Physici officium animi cognitionem suscipere, quod in libris de anima præstitit Aristoteles. De ordine animæ ad corpus fusè in Physicis, & in libro de homine egimus: jam ut pauca de anima degustemus in quantum à corpore est sejuncta, præsens institutum videtur requirere. Agemus verò hic.

De

De anima humana origine.

MUltas circa animæ originem esse sententias apud Hieronymum legimus in epist. ad Marcell. & Anapsych. tom. 3. cujus init: tandem ex Africa: Super animæ statu, inquit, memini vestræ quæstiunculæ, imò maximè Ecclesiasticæ quæstionis: utrum lapsa de cœlo sit, ut Pythagoras Phylosophus, omnésque Platonici & Origenes putant: an à propria Dei substantia, ut Stoici Manichæus & Hispaniæ Priscilliani hæreses suspicantur: an in thesauro habeantur Dei, olim conditæ, ut quidam Ecclesiastici stultâ persuasione confidunt. An quotidie à Deo fiant, & mittantur in corpora, secundum illud quod in Evangelio scriptum est: Pater meus usque modò operatur, & ego operor. An certè ex traduce, ut Tertullianus, Apollinarius, & maxima pars occidentalium autumant, ut quomodo corpus ex corpore, sic anima nascatur ex anima: & simili cum brutis animantibus conditione subsistat. Ita ille varias circa animæ originem opiniones refert. De his quantum ad præsens nos ita:

Animæ humanæ origo duobus consideratur modis: vel quoad primam creationem, vel quoad ejusdem propagationem. In prima creatione animam immediatè à Deo originem accepisse creando dubium non est. Ita enim expressè Moses Gen. 2. v. 7. de hominis creatione scri-

ne scribit: formasse Dominum Deum hominem de limo terræ, & inspirasse in faciem ejus spiraculum vitæ, & factum esse hominem in animam viventem. Ac ita immediatè quemadmodum corporis formatio, ita & animæ inspiratio & creatio Deo uni & soli adscribitur. Quod quid sit exposuit Chrysost. in Gen. hom. 13. quid est, inquit, inspiravit spiraculum vitæ? Voluit & imperavit, ut hoc corpus haberet vitalem vim, quæ facta est animali in animam viventem: hoc est, efficaciter operantem, & suam artem motu ostendere valentem. Et Magister sententiarum in 2. d. 17. cap. de creatione animæ: non, inquit, carnaliter putemus Deum corporeis manibus formasse corpus, vel faucibus inspirasse animam: sed corpus formavit jubendo, volendo, id est, voluit & verbo suo jussit, ut ita fieret: & inspiravit in faciem ejus spiraculum vitæ, id est, substantiam animæ, in qua viveret, creavit, non de materia aliqua Corporali vel Spirituali, sed de nihilo.

An verò ipsa vel substantia Dei sit, vel de substantia Dei creata anima? Fuerunt enim hæretici Manichæi, qui nihil aliud dicunt esse animam, quàm ipsam Dei substantiam, ut docet August. lib. 7. de Genes. ad lit. cap. 11. Et Lombardus in 2. d. 17. cap. opinio quorundam hæreticorum, tradit, putasse quosdam hæreticos, Deum de sua substantia animam creasse, verbis scripturæ pervicaciter inhærentes, quibus dicitur, inspiravit vel insufflavit &c. Cum flat, inquiunt, vel spirat homo de se flatum emittit. Sic

ergò

ergò: cùm Deus dicitur flasse vel spirasse spiraculum in faciem hominis, ex se spiritum hominis emisisse intelligitur, id est de sua substantia. Et Cicero Platonicorum sententiam usurpans sæpè dicere solet, animos humanos ex divina natura esse libatos, haustos, tractos, & decerptos. Vide Perer. in Genes. libro 4. num. 104.

Verum accuratè monet August epist, 146. ad Consentium quæst. 4. maximè esse cavendum, ne anima non à Deo facta natura, sed ipsius Dei substantia tanquam unigenitus filius, quod est Verbum ejus, aut aliqua ejus particula esse credatur, tanquam illa natura atque substantia, qua Deus est quicquid est, commutabilis esse possit: quod esse animam, nemo non sentit, qui se animam habere sentit. Argumentum est hoc: Nihil mutabile potest esse substantia Dei. At verò anima est mutabilis, ipsa experientia id testante & conscientia cujusque dictante. Anima ergò substantia Dei esse non potest. Aliud argumentum adducit Mag. sent. citato superiùs loco: Non sunt, inquit, audiendi, qui putant animam esse partem Dei. Si enim hoc esset, nec ab alio decipi posset, nec ad malum faciendum vel patiendum compelli, nec in melius vel deterius mutari. At verò hæc omnia accidere animæ, quis est qui dubitet? Pars ergò substantiæ divinæ anima esse nequit. Quod verò ad argumentum in contrarium attinet, flatum provenire ex corpore flantis, atque propterea animam hominis ex Dei esse substan-

substantia. Ridiculum esse dicit Pererius: nec enim inspiratio illa Dei fuit corporalis, sicut nec locutio fuit corporalis, cum Deus dixit: fiat lux, fiat firmamentum: sed tropica locutione id dictum. Flare enim est flatum facere, flatum facere est animam facere. Quo sensu Augustinus interpretatur epistolâ 146. illud Esaiæ 42. & 57. omnem flatum ego feci. quod vel flatus ipse anima sit, vel ipsa anima facta sit. Vide August. de anima & ejus origine lib. 1. quomodo in genere contra Vincentium Victorem disputet de hoc argumento.

Cæterum quod ad animæ propagationem attinet, de ea fusius in physicis nostris, & in libro de homine disputavi, ut opus non sit eandem doctrinam hoc loco repetere. Idtantum notabo, quod ab Hieronymo dictum durius aliquantò, vel saltem ambiguè, traducem, (quam aliàs defendo) id inferre, ut anima simili cum brutis animantibus conditione subsistat. Quòd si enim substantiam spectes, ex simili propagandi modo, eadem substantiæ ratio inferri rectè non potest: quemadmodum enim plantis & animantibus communis ea vis est, ut simile possit generare sibi simile, nec tamen secundum substantiam eadem naturæ conditio rectè infertur, quin & plantæ & animantia inter se, & hæc ab animantibus naturâ & specie differant: ita similis propagationis modus hujusmodi cum animantibus communis naturæ & con-
ditionis

ditionis substantialis identitatem non infert. Nec enim propagandi modus, sed propagationis, quemadmodum motus omnis, terminus naturæ & substantiæ diversitatem importat. Non si alia ratio est Adami in creatione, alia Evæ, alia nostra in propagatione: naturæ propterea inferri potest diversitas. Sin propagandi modus spectetur, ita semper judicavi; cùm divina benedictio & plantis & animantibus eam vim in prima creatione indiderit, ut crescere & multiplicare sese possint: non esse eandem vim homini denegandam, qui ut vi quadam insita crescere potest, ita etiam sese multiplicare, non secundum partem tantum, sed se totum possit. Quod tantum abest, ut quidquam detrahat humanæ, vel nobilitati, vel perfectioni: ut hoc opus naturalissimum tandem potiùs stabiliat, & confirmet. Qui solutionem argumentorum contra traducem è factis adductorum videre petit, legat Augustinum de anima, & ejus origine ad Renatum.

Atque hæc de anima strictim hoc loco persequi voluimus: quæ enim de animæ immortalitate & aliis circa hanc doctrinam sunt dubia fusè in Physicis tradidimus.

DEUS OPTIMUS MAXIMUS

Angelos sanctos suos custodes nostrarum animarum clementer esse velit, ut omnem Satanæ

tanæ malitiam depellant, & ipsius nomen in nobis sanctificetur, ad ipsius gloriam & nostram salutem. Amen.

REGI SECVLORVM, IMMORTALI, INVISIBILI,
Soli Deo honor & gloria in secula seculorum.
AMEN.

INDEX
QUÆSTIONUM,
SENTENTIARUM ET
rerum, quæ in complexu
primi Libri obveniunt.

A.

INDEX.

E

F

Vniver-

QVÆSTIONVM, SENTENTIARUM, & rerum in secundo Libro comprehensarum.

A.

B.

B.

Q

Q.

R.

S.

T.

FINIS.